

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DEVLET TANIMADA
ULUSLARARASI HUKUKA UYGUNLUK:
GÜNEY SUDAN, FİLİSTİN VE DEAŞ**

DOKTORA TEZİ

Ensar MUSLU

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ

HAZİRAN – 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEVLET TANIMADA
ULUSLARARASI HUKUKA UYGUNLUK:
GÜNEY SUDAN, FİLİSTİN VE DEAŞ

DOKTORA TEZİ

Ensar MUSLU

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 29/06/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ	Basarılı	[İmza]
Prof. Dr. Kemal İNAT	Basarılı	[İmza]
Doç. Dr. İrfan HAŞLAK	Basarılı	[İmza]
Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ	Basarılı	[İmza]
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YETİM	Basarılı	[İmza]

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Ensar MUSLU
Öğrenci Numarası	:	1260D07101
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Devlet Tanımada Uluslararası Hukuka Uygunluk: Güney Sudan, Filistin, DEAŞ
Benzerlik Oranı	:	%2

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

29/06/2018

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

29/06/2018

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ

Tarih: 29.06.2018

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDEDELMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu teze yönelik çalışmalarımın büyük kısmını İSAM kütüphanesinde gerçekleştirdim. Böylesine güzel bir çalışma ortamının sağlanmasında emeği geçen tüm İSAM kurucuları ve çalışanlarına teşekkür ederim. Bu çalışmayı vakit ayırıp okuyan ve çok faydalı tavsiye ve düzeltmelerle katkıda bulunan hocam Prof. Dr. Kemal İnat'a ve değerli dostlarım Soner Çelik ile Fatih Gezgin'e de çok teşekkür ederim. Yoğun işleri arasında vakit ayırarak ve emek sarf ederek bu çalışmayı okuyup çok kıymetli tavsiyelerde bulundular. Dostum ve meslektaşım Ömer Behram Özdemir'e de DEAŞ'a dair sağladığı kaynaklardan ötürü teşekkür ederim. Ayrıca araştırma yapmak üzere Birzeit Üniversitesi'ne gitmem konusunda büyük çaba ortaya koyan kıymetli hocam Dr. Philipp Osama Amour'a çok teşekkür ederim. Onun bu desteğiyle hem çalışmalarımı Filistin'de sürdürme hem de Filistin'de yaşama olanağı elde ettim. Beni büyük bir misafirperverlikle karşılayan Birzeit Üniversitesi Ibrahim Abu-Lughod Enstitüsü personeline de şükranlarımı sunarım. Bu çalışma süresince beni Sakarya'daki günlerimde evinde misafir eden değerli meslektaşım ve dostum Ahmet Üçağaç'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Böylece İstanbul'da konaklama ve İSAM'a gitme olanağıma büyük katkıda bulundu. Anne ve babama çok teşekkür ederim. Onlara teşekkür gerekçesi saymakla bitmez, bu çalışmayı anne ve babama ithaf ediyorum. Allah onlardan razı olsun.

Ensar Muslu

29.06.2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
KAVRAMLAR DİZİNİ.....	v
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: DEVLETİN TANINMASI	12
--	-----------

1.1. Devletin Tanınmasına İlişkin Uygulamanın Tarihi.....	17
1.1.1. Soyluluk Hakkına Meydan Okuma Dönemi.....	18
1.1.2. İnsan Topluluğunun Önem Kazanması.....	23
1.1.3. Etkili Yönetim Şartının Önemini Kaybetmesi.....	25
1.1.4. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın Dağılması.....	28
1.1.5. Kosova'nın Bağımsızlığı	31
1.2. Tanınmayan Devlet	34
1.2.1. Tanınmayan Devletler.....	36
1.3. Devletin Tanınması Uygulamasının Nedeni	38
1.4. Devletin Tanınması Konusundaki Hukuksal Düzenlemeler	42
1.5. Devlet Olarak Tanınmanın Kriterleri	46
1.5.1. Bir Devlet Olma.....	52
1.5.1.1. Süreklilik Arz Eden Nüfus	53
1.5.1.2. Sınırları Belirli Bir Bölge	54
1.5.1.3. Hükümet	56
1.5.1.4. Diğer Devletlerle İlişki Kurma Kapasitesi	82
1.5.2. Uluslararası Hukuka Uymaya İstekli Olma ve Ona Saygı Duyma.....	89
1.5.3. Egemen Devletin Rızası.....	90

BÖLÜM 2: GÜNEY SUDAN, FİLİSTİN VE DEAŞ'IN ORTAYA ÇIKIŞI VE TANINMA/TANINMAMA SÜRECİ.....	95
---	-----------

2.1. Güney Sudan'ın Bağımsızlığı	96
2.1.1. Sudan'ın Bağımsızlığı ve İç Çatışmalar	98
2.1.2. Beşir Dönemi ve KBA'ya Giden Süreç	101

2.1.3. Kapsamlı Barış Anlaşması ve Bağımsızlık Süreci	107
2.1.4. Güney Sudan'a Sağlanan Uluslararası Yardımlar	111
2.2. Filistin'in Tanınma Mücadelesi	114
2.2.1. Osmanlı Sonrası Filistin'deki Siyasal-Toplumsal Durum	115
2.2.2. Manda Yönetimi Sonrası Filistin	118
2.2.3. Filistin'in Tanınması/Tanınmaması	122
2.2.3.1. Manda Yönetimine İlişkin Yaklaşımlar	122
2.2.3.2. Filistin'in Tanınması Konusundaki Tutumlar	124
2.2.3.3. BM Kararları	127
2.2.3.4. BM'de Filistin'in Konumu	132
2.2.3.5. BM Kurumlarına Üyelikleri	134
2.2.3.6. Diğer Uluslararası Kurumlarla İlişkiler	135
2.3. DEAŞ'ın Ortaya Çıkışı	137
2.3.1. DEAŞ'ı Hazırlayan Süreç	139
2.3.2. Kuruluşu ve Yayılması	147
2.3.3. DEAŞ'ın Tanınmaması	149
2.3.3.1. DEAŞ'ın Tanınma Talebinin Olmaması Meselesi	150
2.3.3.2. DEAŞ'ın Terör Örgütü Olarak Kabul Edilmesi	151
2.3.3.3. DEAŞ'ın Tanınma Olasılığının Hukuksal Değerlendirmesi	153

BÖLÜM 3: GÜNEY SUDAN, FİLİSTİN VE DEAŞ'TA TANINMA

KRİTERLERİ	154
3.1. Montevideo Kriterleri	154
3.1.1. Süreklilik Arz Eden Nüfus	155
3.1.1.1. Güney Sudan	156
3.1.1.2. Filistin	158
3.1.1.3. DEAŞ	159
3.1.2. Sınırları Belirli Bir Bölge	161
3.1.2.1. Güney Sudan	162
3.1.2.2. Filistin	163
3.1.2.3. DEAŞ	166
3.1.3. Hükümet	169

3.1.3.1. Güney Sudan	171
3.1.3.2. Filistin.....	181
3.1.3.3. DEAŞ.....	193
3.1.4. Diğer Devletlerle İlişki Kurma Kapasitesi.....	215
3.1.4.1. Güney Sudan	217
3.1.4.2. Filistin.....	218
3.1.4.3. DEAŞ.....	219
3.2. Uluslararası Hukuka Uymaya İstekli Olma ve Ona Saygı Duyma	221
3.2.1. Güney Sudan.....	222
3.2.2. Filistin	223
3.2.3. DEAŞ	224
3.3. Egemen Devletin Rızası.....	225
3.3.1. Güney Sudan.....	226
3.3.2. Filistin	227
3.3.3. DEAŞ	228
3.4. Ülke Değerlendirmeleri.....	229
3.4.1. Güney Sudan.....	229
3.4.2. Filistin	234
3.4.3. DEAŞ.....	239
SONUÇ.....	244
KAYNAKÇA	254
ÖZGEÇMİŞ.....	271

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AYEK	: Arap Yarımadası El-Kaidesi
BM	: Birleşmiş Milletler
DEAŞ	: Irak Şam İslam Devleti
ECOSOC	: Ekonomik ve Sosyal Konsey
FO	: Filistin Otoritesi / Filistin Ulusal Otoritesi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GSH	: Güney Sudan Hükümeti
HAKO	: Hükümetler-Arası Kalkınma Otoritesi
HAKKO	: Hükümetler-Arası Kuraklık ve Kalkınma Otoritesi
İİD	: Irak İslam Devleti
KBA	: Kapsamlı Barış Anlaşması
MC	: Milletler Cemiyeti
SHKH	: Sudan Halk Kurtuluş Hareketi
SHKH/O	: Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordusu
SHKO	: Sudan Halk Kurtuluş Ordusu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
USİ	: Ulusal Savunma İttifakı
ÜODGD	: Üye Olmayan Daimî Gözlemci Devlet

KAVRAMLAR DİZİNİ

De jure tanıma: Tam ve kesin tanıma olup, tanımadan doğabilecek tüm hukuksal etkileri kapsamaktadır. Bir devletin, bir başka devlet tarafından de jure tanınması halinde bu tanıma geri alınamayacaktır.

De facto tanıma: Kısmî ve geçici bir tanımadır. Tanıyan devletin, tanınan devlete dair şüpheleri bulunmakta ise ancak tanınan devletle birtakım ilişkileri de kurmak istiyorsa de facto tanımaya başvurabilecektir. Dolayısıyla de facto tanımada, de jure tanımadan farklı olarak tanımadan doğan tüm hukukî sonuçlar ortaya çıkmayacak, tanıyan devletin kabul ettiği kadar bir sonuç doğacaktır. Ayrıca de facto tanıma, tanıyan devlet tarafından de jure tanımaya çevrilebileceği gibi geri de alınabilmektedir. De jure tanımaya çevrilmesi halinde ise artık geri alınma olanağı da ortadan kalkmaktadır.

Açıkça tanıma: Tanınma arayışındaki birimin mevcut devletler tarafından açıkça tanınmasıdır. Bu tanıma yazılı olabileceği gibi sözlü de olabilir. Kullanılan ifadelerde tanıma iradesi açıkça belirtilir.

Zımnî tanıma: Tanınma arayışındaki birimin mevcut devletlerce açıkça tanınmamasına karşın birtakım eylemlerle tanınması durumudur. Burada tanıma iradesi açıkça ifade edilmeyip, tanıma anlamına gelecek çeşitli eylemlerin gerçekleştirilmesiyle bu irade ortaya koyulmaktadır. Örneğin, sadece devletlerin üye olabildiği bir uluslararası örgüte tanınma arayışındaki birimin üyelik başvurusuna ilişkin oylamada üye devletlerin olumlu oy kullanması, tanınma arayışındaki birimin, olumlu oy kullanan devletlerce devlet olarak kabul edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla böyle bir durumda olumlu oy kullanma eylemi zımnî kabul anlamına gelmektedir.

Soyluluk hakkı: (İng. Dynastic rights) Bir kralın egemenliğindeki ülke parçasının başka bir devlete devri ya da bağımsız bir başka devlet haline gelmesi ancak kralın rızası yahut en azından onayı ile mümkündür, aksi takdirde bu el değiştirme hukuken geçersiz kabul edilir. Kralların egemenlikleri altındaki ülke üzerinde sahip oldukları bu hak soyluluk hakkı olarak ifade edilir.

Uti possidetis: (Tr. Sahip olduğuna sahip olmayı sürdürmek) Bir eşyanın sahibinin, bu eşyaya sahiplik durumunu değiştirmeye yönelik herhangi bir eylemi olmadığı sürece, söz

konusu eşyaya sahip olmayı sürdürmesi ilkesini ifade eder. Bu yaklaşım devletler arasından, bir ülke ya da ülke parçasının hangi devletin egemenliğinde ise söz konusu devletin egemenlik haklarının devri konusunda bir işlem yapmadığı müddetçe, o devletin egemenliğinde kalmasını ifade eder.

Uti possidetis juris: (Tr. Ülkesel bütünlük ilkesi) Devletlerin ülkelerinin bölünme ve işgal konusu yapılamayacağı yönündeki uluslararası hukuk ilkesidir.

Terra nullius: (İng. No man's land / Tr. Sahipsiz toprak) Hiçbir devlet tarafından egemenlik iddiasına konu yapılmayan toprak parçasını ifade eder.

De facto devlet: Devletler topluluğu tarafından bir devlet olarak kabul görmediği için hukuken devlet olma niteliği taşımadığı halde, belirli bir ülkede ve bu ülkede yaşayan insan topluluğu üzerinde etkili yönetim uygulayan ve kontrolündeki ülke ve insan topluluğuna diğer devletlerin müdahale etmesini engelleme kapasitesine sahip olan birimdir.

Tezin Başlığı: Devlet Tanımada Uluslararası Hukuka Uygunluk: Güney Sudan, Filistin ve DEAŞ	
Tezin Yazarı: Ensar Muslu	Danışman: Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ
Kabul Tarihi: 29.06.2018	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 271 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
<p>Uluslararası hukuk diğer hukuk dallarından farklı olarak bir üst otorite tarafından oluşturulmamakta ve ayrıca uluslararası hukukun uygulanması bir üst otorite tarafından dayatılmamaktadır. Bu nedenle uluslararası hukukun uygulanması, muhataplarının inisiyatifine kalmaktadır. Uluslararası hukukun bu yapısının, ihlalleri tetiklediği ve bu nedenle ihlallerin sıkça yaşandığı düşünülmektedir. Devlet olma iddiasında bulunan birimlerin tanınması gibi, mevcut devletlerin hayatî çıkarlarını etkilemeyen bir konuda uluslararası hukuka uygun davranma düzeyi, uluslararası hukukun ihlalinin yaygınlığı konusundaki tartışmalara ışık tutacaktır. Bu bağlamda Güney Sudan, Filistin ve DEAŞ gibi tanınma düzeyleri birbirinden farklı olan birimlerin tanınma kriterlerine sahip olma durumları incelenmeye değerdir.</p> <p>BM Antlaşması ve Montevideo Sözleşmesi gibi uluslararası metinlerden ve uluslararası teamülden yola çıkılarak tespit edilen devletin tanınması kriterleri, siyaset bilimi çalışmalarıyla açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre süreklilik arz eden nüfus, sınırları belirli bir bölge, hükümet, diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi, uluslararası hukuka saygı gösterme/uymaya istekli olma ve egemen devletin rızası şeklinde sayılabilecek kriterlerin bu üç birimde bulunup bulunmadıkları ve bu durumun onların tanınma düzeyleri ile uyumu yukarıdaki soruya yanıt bulunmasını sağlayacaktır.</p> <p>Tanınma kriterleri, uluslararası antlaşmalar ve teamül şeklindeki uluslararası hukukun kaynaklarından yararlanılarak tespit edilmiştir. Örnek birimlerin sahip oldukları özellikler ise, bu birimlere dair yazılmış akademik metinler, BM kararları başta olmak üzere resmî kararlar ve cüzî miktarda medya kaynakları kullanılarak ortaya koyulmuştur. DEAŞ'ın yeni ortaya çıkmış olması nedeniyle hakkındaki akademik yayın sayısı sınırlıdır ve bu nedenle belirli bir miktar medya kaynaklarına başvurulması gerekmiştir.</p> <p>Metinler üzerinden yapılan çalışma neticesinde devletlerin tanıma konusunda belirli düzeyde uluslararası hukuka uygun davrandıkları gözlenmiştir. Örneğin tanınması söz konusu olmayan DEAŞ, zaten tanınma talebinde bulunmamakta ve hatta uluslararası hukuku reddetmektedir. Dolayısıyla DEAŞ'ın tanınmaması uluslararası hukuk açısından uyumlu bir karar olarak gözükmektedir. Egemen devletin rızası kriterinin günümüzde öne çıkması ve buna mukabil hükümet (etkili yönetim) kriterinin ise önemini yitirmesi bağlamında Güney Sudan'ın tanınması da uluslararası hukuk açısından doğru bir karar olarak görülmektedir. Fakat Güney Sudan örneğine benzer bir durumda bulunan ve hatta pek çok açıdan ondan daha öne çıkan Filistin'in tanınma sürecinde Güney Sudan'a nazaran daha geride kalması uluslararası hukukla uyumlu gözükmemektedir. Buradan hareketle devletlerin eylemleri üzerinde uluslararası hukukun tam bir etkinlik gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Fakat devletler, uluslararası hukuk karşısında tam bir kayıtsızlık içinde de değillerdir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Devletin Tanınması, De Facto Devlet, Tanınmayan Devlet, Montevideo Sözleşmesi, Devletin Tanınma Kriterleri	

Title of the Thesis: The Compliance of International Law for the Recognition of States: South Sudan, Palestine and ISIS	
Author: Ensar Muslu	Supervisor: Assoc. Prof. Tuncay KARDAŞ
Date: 29.06.2018	Nu. of Pages: viii(pre text)+271 (main body)
Department: International Relations	Subfield: International Relations
<p>International law, different from other branches of law, is not constituted by a higher authority and the application of international law is not enforced by a higher authority. Therefore, the implementation of international law remains at the initiative of the ones dealing with it. It is considered that this structure of international law triggers violations and that consequently these violations are often experienced. The level of compliance with international law in a subject like the recognition of statehood of entities which does not affect the vital interests of existing states will shed light on the debate on the prevalence of violations of international law. In this context, it is worth analyzing the entities with different recognition levels such as South Sudan, Palestine and ISIS, comparing their statutes in meeting the recognition criteria.</p> <p>The statehood recognition criteria obtained from international texts like the UN Charter and the Montevideo Convention as well as from international customary law have been clarified through political science studies. As a result, the criteria that can be counted as a permanent population, a defined territory, a government, the capacity to enter into relations with other states, the willingness to respect /comply with international law and the consent of parent state. Whether these criteria exist in these three entities, and whether their compliance with the entities' levels of recognition will provide an answer for the above question.</p> <p>Recognition criteria have been established through the sources of international law like international treaties and customary international law. The characteristics the sample entities have are obtained from academic texts written on these entities, official decisions (especially UN resolutions) and a limited amount of media resources. Since the emergence of ISIS is new and the number of academic publications is limited, a certain amount of media resources have to be consulted for this reason.</p> <p>As a result of the study made on the texts, it has been observed that in the issue of recognition, governments behave in accordance with international law at a certain level. For example, ISIS, which is not the subject of recognition, is already not in demand of recognition and even refuses international law. Therefore, the non-recognition of ISIS appears to be a decision compliant with international law. The recognition of South Sudan is also seen as a right decision in terms of international law in the context of the prominence of the criterion of the parent state's consent in present day and insignificance of government (effective governance) criterion on the other hand. However, in the case of recognition of Palestine, which is similar to the case of South Sudan and even more prominent in terms of many aspects, it does not seem to comply with international law to remain behind South Sudan. Therefore, it can not be claimed that international law has shown a full effectiveness on the actions of states. But states are not in full disregard for international law.</p>	
Keywords: State Recognition, De Facto Statehood, Unrecognized State, Montevideo Convention, State Recognition Criteria	

GİRİŞ

Devlet eylemlerinin nasıl şekillendiğini izah eden teorilerin pek çoğu uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğunu ileri sürmektedir. Burada bahsi geçen anarşik yapıdan kastedilen bir kaos ya da kargaşanın hâkim olduğu bir durum değil, bir üst merciin bulunmamasıdır. Böyle bir üst merciin bulunmaması nedeniyle uluslararası sistemin aktörleri arasındaki ilişki eşitler arasındadır. Dolayısıyla böyle bir sistemde uluslararası hukukun konumu ve bağlayıcılığı da tartışma konusu olmaktadır.

Uluslararası hukuktan farklı olarak, iç hukuk düzenlerine bakıldığında bir üst otorite konumuna sahip olan devlet, güce dayanarak yönetilenler üzerinde tahakküm kurmakta ve ardından bir hukuk sistemi oluşturarak buna uyulmasını sağlamaktadır. Elbette devletin oluşturduğu hukuk, yönetilenler tarafından zaman zaman ihlal edilmektedir. Fakat devlet, gücünü kullanarak bu tür durumlara müdahalede bulunmak suretiyle koyduğu hukuka uyulmasını temin etmektedir. Böylece hukuka uygun davranılması sağlanmaktadır. Bununla birlikte iç hukukun tamamen güce dayandığını söylemek kesinlikle yanlış olacaktır. Güç ile desteklenmiş rızadan bahsetmek daha yerinde bir yaklaşımdır. Kısaca devlet tarafından, yönetilenlerin hukuk kurallarına yönelik rızası alınmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan uluslararası sisteme bakıldığında iç hukuktaki gibi bir üst otoritenin bulunmadığı görülmektedir. Uluslararası hukuk ilkel bir hukuktur ve her ilkel hukuk gibi organize olmuş bir merkezî yapıdan büyük oranda yoksundur. Teknik olarak gelişmiş ulusal hukukun aksine, yasayla öngörülen sonuçların bu olgulara eklenebilmesi için kanunla belirlenen somut olguların varlığını hukukî bir usul içinde belirleme yetkisine sahip özel organlar kurulmamıştır. Uluslararası hukuk bu işlevleri ilgili taraflara bırakır. (Kelsen, 1941a:607) Eşitler arası ilişkinin hâkim olduğu bu sistemde hem kural koyucu hem de kuralların muhatabı devletler olmaktadır. Dolayısıyla burada iç hukuktan farklı olarak güç unsuru hayli zayıf düzeyde olup hukukun oluşturulması ve hukuka uyulması büyük oranda rızaya dayanmaktadır. Bu nedenle uluslararası hukukun ihlali iç hukuka kıyasla daha yaygın görülebilmekte ve ayrıca ihlal durumları yaptırımsız kalabilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle uluslararası hukuk geniş kapsamlı uzlaşmalara dayanarak oluşmaktadır. Elbette bu uzlaşmaların sağlanmasında büyük güçlerin yönlendirmeleri

önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca ihlal durumlarında büyük güçlerin ortaya koydukları tepkiler de bir nevi yaptırım niteliğindedir. Fakat yine de uluslararası hukukun kendini dayatma mekanizmaları daha zayıftır. Bu nedenle kuralların oluşturulmasında sağlanacak uzlaşımın genişliği önem arz etmektedir.

Merkezî otoritenin olmadığı uluslararası sistemin bir özelliği, güçlü ulus-devletlerin siyasî tezlerini, uluslararası toplumun diğer daha az güçlü üyeleri için hukukî emsal olarak sunmasıdır. Nispi güç, emsalleri reddetmek yerine onları oluşturmakta çok daha büyük bir rol oynar. Uluslararası toplumda, bütün sosyal sistemlerde olduğu gibi, bir devletin hukukî iddiası ile belli bir şekilde yaptığı eylemi benzer durumdaki diğer devletler için de mümkün hale getiren bir çeşit karşılıklılık ve simetri hali vardır. Böyle bir simetrimin sonuçlarından biri, güçlü bir devletin o anlık çıkarları adına tek taraflı olarak bir iddiada bulunma kapasitesinin, onun orta-dönem çıkarlarının sağlanması üzerinde sistem genelinde daha zararlı sonucu olabilmesidir. Yani, devletler arası ilişkilerdeki siyasî eylemin karakteristik süreçleri kısmen, tek taraflı ve ortak amaçları kovalayan güçlü devletlerin sunduğu iddiaları meşrulaştırmak için tasarlanmış gerekçeler tarafından şekillenmektedir. (Falk, 1967:482)

Devletlerin büyük oranda uluslararası hukuka uygun olarak davrandıklarını söylemek mümkündür. Uluslararası hukuk araştırmacıları arasında yaygın bir argümana göre hukuka saygı normları, sessiz ve rutin oldukları için, sıklıkla gözden kaçan, çeşitli biçimlerde kararları şekillendirmektedir. Bu durum eleştirilerin yoğun hukuka uyumluluk örneklerinden ziyade uyumsuzlukların nadir örneklerine odaklandığı seçim yanlılığı üretmektedir. Bu durumu Henkin'in ünlü aforizması özetlemektedir: Bu muhtemelen neredeyse bütün ulusların neredeyse bütün zamanlarda neredeyse bütün uluslararası hukukun prensiplerini ve neredeyse bütün kendi yükümlülüklerini yerine getirmeleri durumudur. (Raustiala ve Slaughter, 2002:540)

Bu genel yaklaşıma rağmen uluslararası hukuk sıkça ihlal edilebilmektedir. İç hukuktaki güç unsuruna rağmen ihlaller düşünüldüğünde uluslararası hukukta yaptırım mekanizmasının zayıf olmasından ötürü bu durum çok da şaşırtıcı görülmemelidir. Fakat uluslararası hukukta ihlallerin çok fazla meydana geldiği, bu nedenle de uluslararası hukuktan bahsetmenin çok da mümkün olmadığı sıkça dile getirilmektedir. Bu kapsamda devletlerin, hukuk kurallarına göre mi yoksa siyasî gerekçelerle mi hareket ettikleri

önemli bir sorun olarak tartışılmaktadır. Bu elbette çok kapsamlı bir konudur ve tek bir çalışmada ele alınması hayli güçtür. Fakat uluslararası hukukun belirli bir konusunun birtakım örnekler bağlamında incelenmesi mümkündür.

Çalışmanın Konusu

Tanınma konusunda farklı konumda bulunan üç örnek birim üzerinden konunun ele alınması da önem arz etmektedir. İçinde buldukları şartlar incelendiğinde, objektif verilerin tanınma konusundaki statülerine uyumlu olup olmadığı tespit edilecektir. Bu doğrultuda, tanınma sürecini tamamlamış olan Güney Sudan; uzun zamandan beri tanınma mücadelesi veren ve aynı zamanda devletlerin çoğunluğu tarafından tanınmış olup Birleşmiş Milletler (BM) üyeliğini kazanamamış ve ülkesindeki işgali sona erdirememiş olan Filistin; ve son olarak da tanınma talebi olmayan ve hiçbir devlet tarafından tanınmasının konuşulması mümkün olmayan ancak kendini devlet olarak isimlendiren Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) örnekleri üzerinden devletlerin tanıma/tanıma eylemleri incelenecektir. Acaba gerçekten Güney Sudan, uluslararası hukuka göre devlet olmayı hak etmiş miydi? Yahut da Filistin'den daha mı fazla hak etmişti ya da Filistin'den daha mı fazla bir devlet niteliğine sahipti? Yahut da Filistin'in Güney Sudan'dan eksikliği neydi? Diğer taraftan DEAŞ, Güney Sudan ve Filistin ile kıyaslandığında daha eksik bir devlet midir? Değilse, DEAŞ'ın devlet olarak tanınmasının önündeki engel nedir? Bu gibi soruların cevapları aranarak en nihayetinde söz konusu örneklere yönelik tanıma/tanıma eylemlerinin uluslararası hukuk ile uyumlu olup olmadığı araştırılacaktır.

Bu çalışmada devletlerin tutumlarını karşılaştırmak üzere, üç siyasî harekete yönelik tanıma/tanıma eylemleri incelenmiştir. Bu birimlerin tamamı Ortadoğu ve yakın çevresinde bulunmaktadır. Devlet kurma girişiminde bulunan kitlelerin kültürel ve toplumsal farklılıklarının etkisini en aza indirmek ve tanımaya daha eşit bir bakış açısı kazandırmak için birbirine yakın bölgedeki birimler incelenmiştir. Araştırmaya konu bölge yakın tarihli sömürgecilik geçmişi nedeniyle bölgedeki sınırların sunî ve vatandaşlık bağlarının zayıf olduğu bir bölge olması bakımından ayrılmaktadır. (Fawcett, 2017:802) Zaten bu özelliği nedeniyle bölgede başarısız devletler ve devlet olma iddiasında birimler sıklıkla ortaya çıkmaktadır.

Örnek birimlerden ilki olan Güney Sudan, tanınma konusunda başarılı olmuş ve pek çok devlet tarafından tanınmıştır. Güney Sudan'ın devletleşme süreci büyük oranda olağan bir seyir izlemiştir. Azınlık konumundaki bir kitlenin ayaklanması neticesinde ayrı ve bağımsız bir birim ortaya çıkmış ve bu birim diğer devletlerce tanınmıştır. Fakat yine de Güney Sudan de facto devlet kapsamına girebilecek çeşitli eksiklikleri de barındırmaktadır. Bu eksikliklerin tespiti diğer tanınmayan örneklerle kıyaslama yapmak adına önem arz etmektedir. Bu bakımdan araştırmanın başarılı örneğini ve dolayısıyla kıyaslama için referansını Güney Sudan oluşturmaktadır.

Bir diğer örnek birim olan Filistin ise tanınma konusunda uzun bir sürüncemede kalan ve halen daha tanınma sürecini tamamlayamayan bir birimdir. Filistin Osmanlı'dan bağımsız olduktan sonra burada İngiliz Manda yönetimi kurulmuş ve devlet teşkilatlanması İngiltere'nin kontrolünde gerçekleşmiştir. İngiltere'nin çekilmesinden sonra Filistin'de İsrail devleti kurulmuş ve İsrail, ülkenin bir kısmında egemenlik iddia ederken geriye kalan bazı bölgeleri işgal etmiştir. Geriye kalan ve bir kısmı İsrail işgali altında olan söz konusu bölgede Filistin devletinin kurulması yönünde çabalar günümüze dek sürdürülmekte olup bu çabalar İsrail ve ABD tarafından çeşitli şekillerde engellenmektedir.

Son olarak hem tanınma talebi olmayan hem de tanınması ihtimali bulunmayan DEAŞ incelenmiştir. DEAŞ, öncesinde el-Kaide içinde yer almış ve hilafeti tekrar tesis etme arayışında olan kişilerce kurulmuştur. Irak ve Suriye'nin içine sürüklendiği iktidar boşluğundan faydalanarak bu iki ülkenin bir kısmında bu birime bağlı kitleler tarafından kontrol sağlamış ve buraları belirli ölçüde yönetmişlerdir. DEAŞ, diğer devletleri ve uluslararası hukuku geçersiz saydığı için tanınma talebinde bulunmamıştır. Mevcut devletler de DEAŞ'ı bir devlet olarak tanımadıkları gibi, onu terör örgütü olarak kabul etmişler ve DEAŞ'ı ortadan kaldırmaya dönük bir çabaya girişmişlerdir. Bu kapsamda oluşturulan uluslararası koalisyon DEAŞ kontrolündeki bölgelerin büyük kısmını ondan geri almıştır.

Genel olarak kabul edilen düşünceye göre, uluslararası hukukun konuları devletlerdir. Bu nedenle, uluslararası hukuk bir devletin ne olduğunu belirlemelidir. Dahası, uluslararası hukuk, uluslararası hukuk anlamında bir devlet olabilmesi ve böylece uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüklerle tâbi kılınabilmesi için bir insan topluluğunun

sahip olması gereken nitelikleri belirlemelidir. Uluslararası hukuk, bir devletin ne olduğunu belirlemezse, o zaman devletleri zorunlu kılan ve yetkilendiren normları geçerli olmayacaktır. (Kelsen, 1941a:606)

Uluslararası hukukta devletin ne olduğuna dair kuramsal açıklamaları içeren ilk bölümde devletin tanınması konusu ele alınmıştır. Tanıma eyleminin ortaya çıkışının nedenleri, tarihsel gelişim süreci ve günümüzdeki uygulanaşına dair düzenlemeler incelenmiştir. Uluslararası hukukta devletin tanınmasına dair kriterler tespit edilecek ve bu kriterlerin açıklamaları yapılmıştır. Devlet tanımaya dair kriterler arasında devlet olma (de facto devlet yapısının varlığı) muğlak bir unsur olması nedeniyle bu başlık altında siyaset biliminden faydalanılarak devlet yaklaşımları incelenecek ve devlet olma kriteri açıklığa kavuşturulmuştur. Devletin ne olduğu ve geçirdiğı dönüşümün ardından günümüzde tüm dünyaya yayılmış olan modern devlet formu ele alınmıştır. Burada devlet yaklaşımlarını geliştirme ya da bu konuda yeni bir şey söyleme girişimi bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Burada yalnızca mevcut çalışmalardan faydalanarak devlet yaklaşımları konusunda bir derleme sunulmuştur.

İkinci bölümde örnek birimlerin devletleşme ya da tanınma süreçleri/mücadeleleri anlatılmıştır. Ayrıca bu tarihsel akışın neticesinde diğere devletlerin, bahsi geçen birime ilişkin tanıma/tanınamama tutumları ele alınmıştır. Mevcut devletlerin tanıma/tanınamama eylemlerinin siyasî gerekçelere dayanması ihtimalinde, söz konusu tarihsel sürecin etkili olması muhtemeldir. Eğer ideolojik, siyasî veya dinî arka plan bu eyleme şekil veriyorsa, böyle bir arka planın varlığı, bahsi geçen dönemin incelenmesiyle tespit edilebilmiştir. Elbette bu bölüm tek başına bir sonuca götürmemiş, fakat ileriki bölümlerdeki değerlendirmelere zemin hazırlamıştır.

Devletin tanınmasına dair kriterlerin örnek birimlerde bulunup bulunmadığının incelendiğı üçüncü bölüm en kapsamlı kısmı oluşturmuştur. Burada örnek birimlerin devlet olarak tanınmaları için ihtiyaç duyulan kriterlere sahip olup olmadıkları ya da hangi düzeyde sahip oldukları araştırılmıştır. Birinci bölümde sayılan kriterlerin her biri tek tek ele alınacak olup her bir kriterde örnek birimler ayrı ayrı incelenmiştir. Bölümün sonunda örnek birimlerin tanıma kriterlerine dair durumları ayrıca ele alınmıştır. Sadece verilerin ortaya koyulduğu değil aynı zamanda bu kriterlere dair değerlendirmelerin de yer aldığı bu bölüm araştırmanın temel kısmını oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Devletin tanınması konusunda böyle bir araştırma önemli veriler sunacaktır. Çünkü devletin tanınması meselesi, genellikle tanıyan devlet açısından hayatî çıkarlara temas eden bir konu değildir. Silahlı çatışma ya da ekonomik ilişkiler gibi konularda devletlerin hayatî çıkarları devreye girebilmektedir ki, böyle bir durumda devletin uluslararası hukuka uygun davranması beklenemeyecektir. Öyle ki, iç hukuk dahi kişilerin hayatî çıkarları tehdit altındayken hukuk kurallarını çiğnemesini meşru görmektedir. Zaruret hali, zorlayıcı neden ya da meşru müdafaa bu gibi durumlara örnek niteliğindedir. Dolayısıyla devlet için de hayatî çıkarlar söz konusu olduğunda hukuk kurallarına uyulmaması mazur görülecek bir durumdur. Bu bakımdan devletin tanınması meselesi, istisnaî bazı durumlar haricinde devletlerin hayatî çıkarlarına dokunan bir niteliğe sahip değildir. Bu elbette, tanıyan devletlerin tanıma/tanınamama eylemlerinde hiçbir çıkarlarının olmadığı anlamına gelmemektedir. Fakat burada hukuka uygun davranmakla elde edilecek uzun vadeli menfaat ile kısa vadeli menfaat belirli ölçüde bir denge sağlayacaktır. İşte böyle bir durumda devletlerin uluslararası hukuka ne ölçüde uygun davranmaya eğilimli olduklarını incelemek kayda değer bir sonuca ulaştıracaktır.

Aslında uluslararası hukukta tanıma konusu pek çok çalışmada ele alınmıştır. Diğer taraftan tanınmayan devletler üzerine de çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Fakat tanınmaya muhatap birimleri birbiriyle kıyaslayan ve bu kıyas üzerinden devletlerin eylemleriyle uluslararası hukuk normları arasında uyumu araştıran bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca DEAŞ gibi bir birimin devlet olma niteliğine sahip olup olmadığı da pek fazla inceleme konusu yapılmamıştır. Bu yönüyle de bu çalışma, diğer eserlerden farklılaşmaktadır. Zaten DEAŞ'ın yakın zamanda ortaya çıkmış bir birim olmasından ötürü üzerine yapılmış çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu yönüyle de literatüre bir katkı söz konusu olacaktır. Benzer şekilde Güney Sudan'ın bağımsız bir devlet olarak vücut bulması da son birkaç yıl içinde meydana gelmiştir. Güney Sudan'ın tanıma konusunda herhangi bir sorun yaşamamasından ve yeni bir devlet olmasından ötürü Güney Sudan'ın devlet olma durumuna dair çalışmalar da henüz yaygın değildir. Bu yönüyle de literatüre katkı verilmesi sağlanacaktır.

Ayrıca uluslararası hukuku inceleyen eserler genellikle uluslararası hukukun bir konuda ne tür düzenlemeleri vaz ettiğini incelemektedir. Bu çalışma da bunu tespit etmekte, fakat

sonrasında uluslararası hukuka eleştirel bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Özel olarak da devletin tanınması konusundaki uluslararası hukuk çalışmaları, uluslararası hukuktaki tanımayı daha sarıh hale getirmek üzere yapılmış eserlerken, bu çalışmada tanımın uygulanması ile düzenleme arasındaki uyum incelenmiştir. Öncelikle uygulamaya ve ardından uluslararası hukuk düzenlemelerine yönelik eleştirel bir yaklaşım benimsenmiştir. Eleştirel yaklaşımı nedeniyle de çalışma diğer pek çok çalışmadan ayrılmaktadır.

Literatür Taraması

Bu çalışma uluslararası hukukta devletin tanınması konusunda literatüre katkıda bulunacaktır. Her ne kadar bu konuda yazılmış yabancı dilde eserler bulunsada bu alandaki Türkçe literatürün yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Alandaki İngilizce eserler ise daha çok konuyu açıklayıcı bir maksatla ele almaktadır. Yani uluslararası hukukta tanıma konusunun nasıl ele alındığı incelenmiştir. Örneğin Lauterpatcht (2013), Kelsen (1941a) ve Crawford (2011) bu yönde eserler ortaya koymuşlardır. Buna karşın bu çalışma tanıma dair uygulamaya da odaklanmakta ve konuyu sadece hukuk metinleriyle sınırlandırmamaktadır.

Tanınma süreci yaşamış ve yaşamakta olan 3 örnek birim üzerinden konu ele alınmaktadır. Elbette bu tür birimleri inceleyen yabancı dilde eserler hayli fazladır. Örneğin Caspersen'in (2012) Unrecognized States adlı eseri tanınma arayışındaki ve tanınma elde edememiş birimleri ele almaktadır. Fakat bu konuda Türkçe literatürde yeterince eser verilmemiştir. Ayrıca yabancı dildeki eserler de bu tür birimleri incelemekte olup karşılaştırma yoluna gitmemektedir. Bazı eserler ise tanıma konusunun zamanla geçirdiği dönüşümü incelemiştir. Fabry'nin (2010) Recognizing States adlı eseri bu konuda hayli başarılıdır. Bu eser tanıma dair uluslararası hukukun dönüşümünü ele almakta ve olanı ortaya koymaktadır. Bu çalışma ise Fabry'nin eserinden farklı olarak kıyaslama yoluna başvurmakta ve eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir.

Caspersen'in eserinde olduğu gibi bazı çalışmalar tanınma arayışındaki birimleri zaten incelemiştir. Fakat bu çalışma, üzerine az çalışılmış bazı güncel örneklere de odaklanmıştır. Bu konuda Filistin müstesnadır. Filistin'in devlet olması üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu konuda Quigley (2010), Boyle (1990), Karaman (1991) ve

daha pek çok akademisyen tarafından çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Fakat Güney Sudan ve DEAŞ örneklerinin Filistin'e nazaran çok daha güncel örnekler olması nedeniyle bu konular üzerinde çok fazla çalışma ve eser bulunmamaktadır. Mevcut eserler de McCants (2015), Stern ve Berger (2015) ile Weiss ve Hassan'ın (2015) ortaya koyduğu DEAŞ'ın gelişimini inceleyen çalışmalar olup uluslararası hukuk bağlamında DEAŞ'ın devlet olma iddiasını incelemekten uzaktırlar. Bu çalışma literatürdeki bu eksikliğe katkıda bulunma amacındadır. Güney Sudan'a dair de çeşitli çalışmalar ortaya koyulmuştur. Riegl ve Dobos (2014), İnat (2010) ve Jok (2011) eserlerinde Güney Sudan'ın ayrılma ve bağımsızlık sürecini ele almışlardır. Bereketeab (2012), Hessbruegge (2012) ve Minale (2014) ise Güney Sudan'da devletleşme çabalarını incelemişlerdir. Aynete (2012) devlet olma kriterleri bağlamında konuyu ele alsa da bunun Afrika'daki barışa etkileri açısından incelemiştir. Yoksa Güney Sudan'ın uluslararası hukukta devlet kriterleri açısından yeterliliğine odaklanmamıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma uluslararası hukuk normaları ile uygulamanın uyumlu olup olmadığı sorusuna bir cevap aramak üzerine inşa edilmiştir. Bu arayışı devletin tanınması konusu üzerinden gerçekleştirmektedir. Uluslararası hukuk düzenlemeleri ile devlet uygulamalarının ne derece örtüştüğü ve devletlerin uluslararası hukuka uygun davranıp davranmadıkları incelenmektedir. Elbette diğer taraftan uluslararası hukuk düzenlemelerinin uygunluğu da bir diğer sorgulamayı oluşturmaktadır. Yani uluslararası hukukun ne düzeyde uygulanabilir biçimde oluşturulduğu da devletin tanınması üzerinden incelenmektedir.

Ayrıca tanınma konusunda birbirinden çok farklı konumdaki 3 birimi incelemek suretiyle tanınma durumu ile devlet olma nitelikleri arasındaki uyumluluk düzeyi de incelenmektedir. DEAŞ gibi tanınma iddiası dahi olmayan bir birimin devlet olma niteliklerine sahip olma düzeyi ile Güney Sudan gibi yakın zamanda tanınmış bir devletin devlet olma düzeyi karşılaştırılmaktadır. Diğer taraftan uzun zamandır tanınma mücadelesi veren ve belirli bir derecede tanınmayı elde etmesine karşın tanınma sürecini tamamlayamamış olan Filistin'in devlet olma düzeyi ile diğer iki örnek karşılaştırılarak tanınma ile devlet olma nitelikleri arasındaki uyumluluk araştırılmaktadır. Bunların yanında DEAŞ'ın uluslararası hukuka meydan okuması üzerinden uluslararası hukukun

evrenselliği ve mümkün olan tek seçenek olmasına dair algıya yönelik bir sorgulama da diğer amacı oluşturmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Elbette bir devlet gerçek anlamda maddî bir gerçek değildir. Yani devlet, bir masayı işaret eder gibi gösterilemez. Devlet bir tüzel kişi olarak haklar, yükümlülükler, güçler ve dokunulmazlıkların soyut taşıyıcısıdır. Bu nedenle kavramsal bir varlıktır. Kavramsal varlığa neden olan şey, belirli gerçeklerin, bu gerçeklerin hukukî önemini oluşturan bir doktrinsel çerçeve ile etkileşimidir. Belirli olgulara uygulanan yasal çerçevenin ne olduğunu bilmediğimiz sürece sonucun ne olduğunu da bilemeyiz. (Roth, 2011:644-5) Bu bakımdan devlet olmanın varlığının incelenmesi, bir metanın varlığının araştırılması biçiminde olmayacaktır. Bunun yerine etkileşimler üzerinden yapılacak bir araştırma devlet olgusunun varlığı konusunda bilgi verebilecektir. Dolayısıyla bir bölgedeki insanların örgütlenme yöntemi ve bu örgütlü kitlenin diğer insanlarla, kurumlarla ve devletlerle ilişki biçimi incelenerek devletin varlığı araştırılabilecektir.

Bu nedenle örnek birimlerin kurumsal yapısı ve bu kurumsal yapının diğer insanlar, kurumlar ve devletlerle ilişki kurma biçimi ve eylemleri incelenmiştir. Elbette bu birimlerin kurumsal yapıların ve işleyişlerinin tamamının incelenmesi mümkün değildir. İncelemenin çerçevesini devlet tanıma kriterleri oluşturmuştur. Bu kriterler uluslararası antlaşmalar ve uluslararası teamül incelenerek tespit edilmiştir. Bu kapsamda temel metinlere ve etkin uygulamalara odaklanılmıştır. Temel metinler olarak BM Antlaşması ve Montevideo Sözleşmesi ele alınmış ve özellikle büyük güçlerin tanımaya dair uygulamaları araştırılmıştır. BM Antlaşması'nda uluslararası hukuka uygun davranma şeklinde ifade edilebilecek bir kriterin yanında devlet olma şeklinde bir başka kriter daha bulunmaktadır ki, bu kriterin neleri kapsadığı Montevideo Sözleşmesinde açıklığa kavuşturulmuştur. Montevideo Sözleşmesi'nde sayılan hükümet maddesi siyaset bilimi çalışmalarından faydalanılarak açıklığa kavuşturulmuştur.

Devletin tanınması konusu uluslararası hukukun bir parçası olmakla birlikte siyaset bilimiyle de yakından ilgili bir eylemdir. Tanıma eyleminin ne şekilde yapılabileceği ya da hangi eylemlerin tanıma anlamına geleceğinin yanında tanımadan doğan sonuçlar uluslararası hukukun ilgi alanına girmektedir. Buradan hareketle dışarıdan bir bakışla

devlet tanıma eyleminin uluslararası hukuk meselesi olduğu ileri sürülebilecektir. Fakat tanıma eylemini gerçekleştirecek olan aktörün, devlet olma iddiasındaki birimi tanıma/tanınamama kararında takdir yetkisine sahip olması,¹ konuyu siyaset biliminin alanına sokmaktadır. Aslında tanınma aşamasına gelmeden önce devlet olma iddiasındaki birimin bir devlet olmaya dair temel unsurları taşıyıp taşımadığının ele alınması gerekmektedir. Elbette devlet, zaman içerisinde değişim geçirmiş ve bugün itibariyle modern devlet dediğimiz bir formda faaliyet göstermektedir. Her ne kadar ilk devlet ile günümüzdeki devlet formu önemli bir değişim geçirmiş olsa da ortak özellikler barındırmaktadır ve bu özellikler üzerinden devletin doğasına ve dolayısıyla da ne olduğuna ulaşmak mümkündür.

Tanıma kriterlerinin belirlenmesinde uluslararası metinlerin yanında uygulamaya da bakılmalıdır. Çünkü uluslararası hukuk yalnızca yazılı kaynaklardan değil, aynı zamanda teamül olarak isimlendirilen uygulamadan doğan yazısız kaynaklardan da oluşmaktadır. Bu bakımdan tanımaya dair tarihsel süreç de tanıma kriterlerinin belirlenmesinde önem taşımaktadır. Zaten tanıma eyleminin ortaya çıkış nedenini tespit etmek, tanımanın mahiyetini kavramada büyük öneme sahiptir. Uygulamaya dair bu inceleme neticesinde egemen devletin rızasının alınması şeklinde bir kriterin bulunduğu tespit edilmiştir.

Uluslararası hukukun devlet tanımaya dair kriterleri tespit edilip açıklığa kavuşturulduktan sonra bu kriterler çerçevesinde örnek birimlerin kurumsal yapıları ve bu kurumların eylemleri araştırılmıştır. Bu birimlerin tanıma kriterlerine sahip olma düzeylerini tespit etmenin en etkili yolunun, yerinde gözlem yapmak olmasına rağmen bu birimlerin yönettiği bölgelerin içinde buldukları güvenlik problemleri ve buralara erişimde yaşanan zorluklar böyle bir gözlemde bulunmayı mümkün kılmamıştır. Bu nedenle araştırma, örnek birimlere dair metinler vasıtasıyla yapılmıştır. Bu metinlerin büyük kısmı örnek birimlere dair akademik çalışmalardan oluşmuş, ayrıca çeşitli saha çalışmalarından faydalanılmış ve resmî evraklar incelenmiştir. Resmî evrakların büyük kısmını BM kararları oluştururken, bir kısmını da devletlerin tanımaya dair kararları oluşturmuştur. Araştırmayı süre itibariyle sınırlandırmak mümkün olmamışsa da zaten

---

¹ Uluslararası hukukta genel kabul gören görüşe göre devletler, devlet olma kriterlerine sahip olan bir birimi devlet olarak tanımak zorunda değildir. Bu nedenle devletlerin büyük çoğunluğu tarafından tanınıp BM üyesi dahi olan birtakım devletler başka bazı devletler tarafından tanınmayabilmektedir.

örnek birimlerin yeni oluşumlar oldukları dikkate alındığında böyle bir ihtiyaç da doğmamıştır. Örnek birimlerden en eskisi olan Filistin, 100 yıllık bir süreçten ibarettir. Güney Sudan'ın bağımsızlığı meselesi en fazla 50 yıl öncesine götürülebilmekte iken DEAŞ son 10 yıllık bir olgudur. Ayrıca örnek birimlerin tarihsel süreci daha ziyade kurumsallığın gelişimi ve kurumların işleyişini incelemek adına ele alınmıştır. Bu bakımdan zaman sınırlaması koyma ihtiyacı duyulmamıştır.

BÖLÜM 1: DEVLETİN TANINMASI

Devletin tanınması, devlet olma iddiasında bulunan bir birimin halihazırda mevcut bulunan diğer devletlerce devlet olarak kabul edilmesini ifade eder. Böyle bir uygulama devletin tarihi kadar eskilere de götürülemez, daha ziyade günümüz modern uluslararası sisteminin ortaya çıkardığı bir uygulamadır. Daha doğru bir ifadeyle, aslında geleneksel dönemlerde de benzer bir uygulama olmasına karşın onlar bugün anladığımız devlet tanıma eyleminden önemli ölçüde farklılıklar barındırmaktadır. Geleneksel dönemde iki devlet arasında ilişki kurulmasının ilk adımı olarak nitelendirilebilecek bu uygulama, zamanla devlet olarak kabul görmeyi sağlayacak bir işleve ulaşmıştır.

Bu bakımdan tanıma, devletlerin elinde, sisteme dahil olmak isteyen yeni birimler üzerinde otorite tesis edecek bir biçim almıştır. Bu haliyle de tanıma eylemi, tek taraflı bir eylem olup karşılıklı bir anlaşma değildir. (Kelsen, 1941a:609) Bu açıdan tanınan devletin kabulünü gerektirmez. Aslında her ne kadar karşılıklı ilişkilerin yürümesi için tanımanın karşılıklı gerçekleşmesi gerekiyor olsa da tanınma talebinde bulunan birimin sakınacağı bir tanıma yalnızca karşılıklı ilişkilerin kurulmasını önleyecektir, yoksa diğer devleti tanınmayan devlet konumuna düşüremeyecektir. Ayrıca tanıma genel anlamda bireysel bir edimdir ve yalnızca tanımayı gerçekleştiren devlet ile tanınan devlet üzerinde etki doğurur. Dolayısıyla tanıma sadece tanıyan devlet ile tanınan birim arasındaki yükümlülükleri ortaya çıkarır, bütün olarak uluslararası toplumu etkileyecek sonuçlar doğurmaz. (Berzak, 2014:102) Her ne kadar günümüzde BM üyeliği şeklinde toplu tanıma niteliğinde bir uygulama bulunsa da genel kabule göre tanıma tek tek devletlerce gerçekleştirilen bireysel bir işlemdir. Buradan hareketle tanınma arayışındaki birimin, kendisini tanımayan devlet nazarında hukuken mevcut olmadığını, buna karşın tanıyan başka bir devlet nazarında hukuken mevcut kabul edildiğini söylemek mümkündür. (Kelsen, 1941a:608) Ayrıca bir birim uluslararası arenaya girdiğinde ve kendini bir devlet olarak tanıttığında, diğer devletler onu devlet olarak kabul edip etmemekte serbesttirler. Tanıma kararı tamamen siyasî bir eylemdir ve tamamen diğer devletlerin kararlarına bağlıdır. (Sterio, 2011:215) Ancak burada tanınma talebinde bulunan birimin devlet olup olmadığının belirlenmesinde tanımanın etkisi üzerine farklı görüşler de ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası hukukta tanımanın etkisi bakımından iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri tanımanın kurucu etkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüş fazla benimsenmemiş olmakla birlikte diğer görüşün anlaşılabilmesi için açıklanmasında fayda görülmektedir. Buna göre bir birim ancak tanınmayla devlet olabilmektedir. Tanınmayan bir birimin devlet olduğu söylenemeyeceği gibi tanınan birimin de tanınmasından önce devlet olmadığı ileri sürülebilecektir. Bu yaklaşımın temelini devletin ulusal ve uluslararası yanlarında bağ olduğu görüşü oluşturmaktadır. Buna göre egemenlik tıpkı devlet sınırlarında olduğu gibi ulusal olduğu kadar uluslararası bir nitelik taşır. Anayasa ulusal kısmı oluştururken uluslararası hukuk da uluslararası yanıyla ilgilidir ve tanıma bu ikisi arasında bağ kuran bir işlemdir. Dolayısıyla modern uluslararası toplumda devletin tanınması kurucu temel bir işlemdir. (Fabry, 2010:7) Elbette burada kimin ya da kaç devletin tanınmasının gerekli olduğu gibi sorular akla gelmektedir. Fakat günümüzde BM sisteminin benimsenmesiyle bu soruya ‘BM üyeliğini sağlayacak sayıda devletin tanınmasıyla’ şeklinde cevap vermenin yolu açılmıştır.

Kurucu teori, diğer devletlerin tanınmasının, devlet olmanın bir ön şartı olduğu kanaatinde. Dolayısıyla kurucu teori, uluslararası sistemin mevcut kabul edilen üyeleri olan devletlere, henüz devletler toplumunun bir üyesi olmamış belli bir birimin bir devlet olup olmayacağı kararını bırakmaktadır. Mevcut uluslararası toplum tarafından henüz devlet yapılmamış insan toplulukları bulunan topraklar potansiyel olarak terra nullius olarak değerlendirilmiş ve bundan dolayı denetimin olmamasına rağmen egemenliğe tâbi oldukları kabul edilmiştir. (Grant, 1999:422) Bu önkoşul, devletlerin fiilî varoluşu ile tanınmaları arasında ayırım yapan 1933 Montevideo Sözleşmesi’nin 3. ve 6. maddeleri ile çelişmektedir. (Aynete, 2012:44) Montevideo Sözleşmesi’nin 3. maddesinde, devletin siyasî varlığının diğer devletlerin tanınmasından bağımsız olduğu ifade edilmiştir. (Berzak, 2014:99) Montevideo Sözleşmesi tarafından tasavvur edildiği üzere, devlet olma, tamamen devlet tanıma eyleminden ayrılmış hukukî bir yaklaşımdır. Zaten Montevideo Sözleşmesi’nin başlıca savunucuları ve hazırlayıcıları, herhangi bir tanıma şartını dışarda bırakan tamamen yasal hükümlerde devlet olmayı tanımlayarak devlet olmanın hukukî teorisini güçlü devletlerin siyasal etkilerinden ayırmaya çalışan Latin Amerika devletleriydi. (Sterio, 2011:215-6)

Tanıma bugün ağırlıklı olarak kurucu değil, Montevideo Sözleşmesi'nde de benimsendiği şekliyle açıklayıcı bir eylem olarak kabul edilir. (Nevo ve Megiddo, 2009:92) Açıklayıcı görüşe göre bir birim devlet olarak tanınmasa bile belirli kriterleri (klasik ya da Montevideo kriterleri) yerine getirmişse devlet olmuştur. Bu yaklaşıma göre tanıma devlet olma durumunu ya da devletin uluslararası hak ve yükümlülüklerini etkilemez, yalnızca diplomatik ilişkilerin kurulması için yapılması gerekli resmî bir işlemdir. Yani söz konusu yeni birimle diplomatik ilişki kurmak isteyen devletler, ilk adım olarak tanımayı gerçekleştirmektedir. Böyle olmakla birlikte tanıma yine de kurucu etkilere sahiptir. Tanıma eylemi ile, tanınan topluluk, tanıyan devlet ile ilişkisinde hukuksal varlık durumuna getirilir ve böylece uluslararası hukuk bu devletler arasındaki ilişkilere uygulanabilir hale gelir. Dolayısıyla, hukukî tanınma eylemi, karşılıklı ilişkiler bakımından kurucu bir karaktere sahiptir. (Kelsen, 1941a:609) Tanımayla karşılıklı olarak diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tanınması, evraklara resmîyet atfedilmesi, uluslararası hukukun devletler için öngördüğü hak ve yükümlülüklerin devreye girmesi gibi etkileri ortaya çıkarması açısından kurucu etkiye sahiptir. Fakat devletin ortaya çıkışına dair kurucu bir etkiden yoksun olduğu ileri sürülmektedir.

Bu yaklaşımda daha da ileri giden bazı yazarlar tanımanın kendiliğinden gerçekleşmesi görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüşü benimseyenler, tanımanın neredeyse alakasız olduğunu çünkü devletlerin bir birimin devleti oluşturup oluşturmadığını belirlemede ya çok az takdir yetkisine sahip olduklarını ya da hiç takdir yetkileri olmadığını, daha ziyade devlet olma statüsünün bireysel devlet takdir yetkisine değil, olguya dayandığını savunurlar. (Berzak, 2014:99) Bu görüşe göre, tanımanın otomatik olması ve belirtilen kriterlere dayandırılması gerekir, çünkü devletin statüsü, bir devletin takdirine değil de gerçeğe dayandırılmıştır. (Aynete, 2012:43) Devlet olmak her ne kadar tanınmayı gerekli kılmasa da tanınma önemli etkilere sahiptir ve devletler, tanınma talebinde bulunan birimler üzerinde kendisine otorite sağlayan bu aygıttan vazgeçmek istememektedirler.

Gerçekten de tanınma önemli etkilere sahip bir işlemdir. Uluslararası toplum tarafından tanınma, bir devlete hem materyal hem de normatif kaynaklar sağlar. (Krasner, 1999:16) Bu yararlar arasında ekonomik ve ticarî anlaşmalardan güvenlik anlaşmalarına girmeye, diğer devletlerdeki yasal haklardan uluslararası karar verme alanında söz sahibi olmaya kadar faydalar vardır. (Knox, 2012:7) Devlet olarak muamele gören bir birim kendi devlet

olma konumundan doğrudan koruma sağlar. Birincisi, herhangi bir zamanda düşmanca bir komşu veya bir grup diğer devlet, askerî bir yaklaşımla sınırlarını aşmaya karar verirse, devlet silahlı bir saldırının gerçekleştiğini savunabilir ve kendisini korumak için meşru müdafaa yasal teorisine başvurabilir veya ortak meşru müdafaa kapsamı altında diğer dost devletlerden yardım talep edebilir. Devlet olmayan bir birim bu sayılanları bu kadar kolay yapamaz. İkincisi, devlet olma, devletlerin büyük yasal ve politik kararların alındığı uluslararası örgütlere katılmalarına izin vererek devlet egemenliğini korur. (Sterio, 2011:217-8) Devletler, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Çalışma Örgütü ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü de dahil olmak üzere, küresel ticaret, sağlık, emek, vb. konularla uğraşan uzmanlaşmış uluslararası örgütlere katılırlar. Nihayet, devletler NATO ya da ECOWAS gibi önemli askerî girişimlere ve ittifaklara katılırlar. (Sterio, 2011:219) Bu üyelikler yoluyla teknik, ekonomik ve askerî menfaatler elde ederler.

Bir devletin, tanınma arayışındaki bir birimi tanıyıp tanımaması onun takdir yetkisinde bir karardır. Bu takdir yetkisinin tanımanın zamanlaması konusunda da söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Devletler, genel uluslararası hukuka göre, bir birimin devlet olduğuna veya artık olmadığına karar vermek için yükümlü olmadığı fakat yetkilendirildiği için, bu karar verme eylemi, karar veren devletin görüşüne göre, söz konusu birimin öngörülen şartları yerine getirmeye başladığı tarihten bağımsız olarak herhangi bir zamanda yapılabilir. (Kelsen, 1941a:613) Bu niyet, bir şekilde ifade edilmelidir. Ancak ifade etme biçimi açısından da birbirinden farklı uygulamalar bulunmaktadır.

Devletler, tanınma talebinde bulunan birimi tanıdıklarını yazılı ya da sözlü olarak ‘açıkça’ ifade edebilecekleri gibi, onları devlet olarak kabul ettiklerini kuşkuya yer vermeyecek birtakım eylemlerle ‘zımnî’ biçimde de tanıyabilirler. Ayrıca hukuksal etkiler bakımından da tanımayı ikiye ayırmak mümkündür. İlki ‘de jure’ tanıma olarak ifade edilen tam ve kesin tanımadır. Bu tanıma biçimi, tanımadan doğabilecek tüm etkileri kapsar. Diğerisi ise ‘de facto’ tanıma olup geçici bir tanıma biçimidir. Tanıyan devlet, tanıyacağı birimin devlet olarak varlığını sürdürebileceği konusunda kuşkulara sahipse, fakat çeşitli ilişkileri de kendisiyle kurmak arzusunda ise bu birimi ‘de facto’ tanıyarak birtakım ilişkileri kendisiyle kurabilecektir. ‘De facto’ tanıma geri alınabileceği gibi ‘de jure’ tanımaya da

dönüştürülebilir. ‘De jure’ tanıma ya da ‘de jure’ tanımaya dönüştürülmüş ‘de facto’ tanıma geri alınamaz. Ayrıca kesin olarak ‘zımnî’ tanıma ‘de jure’ tanıma etkisi doğurur, dolayısıyla ‘de jure’ ve ‘de facto’ ayrımı yalnızca ‘açıkça’ tanımda söz konusu olabilir. Bu da sözlü ya da yazılı ifadede kullanılan kavramlardan anlaşılabilir.

Diğer taraftan tanınmanın önemli etkilere sahip bir eylem haline gelmesi ve tanınan birime önemli katkılar sağlaması durumu, tersten bakıldığında başka bir kavramın ortaya çıkışına neden olmuştur. Tanımayı elde edememiş birimlerin, yani ‘tanınmayan devletlerin’ ortaya çıkışına yol açmıştır. Tanınmayan devlet, devlet olmaya dair tüm unsurlara sahip olduğu halde tanınmayan birimdir. Tanınmayan devletlerin, tanınmadan önceki konumları ülke bütünlüğünü ihlal eden birimler şeklindedir. (Caspersen, 2012:34) Bu nedenle meşru görülmezler ve uluslararası sistemin diğer aktörlerinden yardım temin edemezler. Tanınmayan devletler uluslararası kredi kurumlarından ödünç para alamazlar ve uluslararası örgütlere üye olamazlar. Ayrıca uluslararası hukukun ülkelerine uygulanmaması yabancı yatırımcıları caydırmaktadır ve uluslararası piyasalar onlara kapalıdır. Halkları yasal hükümetten ya da kendilerini destekleyen patron ülkeden pasaport edinmedikçe seyahat edemezler. Bazı durumlarda ziyaretçilerin bu bölgeleri seyahat etmeleri yasal hükümet tarafından olumsuz değerlendirilerek seyahatler caydırılmaktadır. (Caspersen, 2012:42)

Görüldüğü üzere tanıma eylemi yeni ortaya çıkan birimler için hayatî bir önemi haizdir. Bu açıdan mevcut devletlerin bu eylemi gerçekleştirmelerine yön veren etkenler de önem arz etmektedir. Bu etkenlerin başlıca iki tanesi uluslararası hukuk kuralları ve devletlerin çıkar algıları şeklinde belirtilebilir. Bunlardan hangisinin daha baskın olduğunu tespit etmek adına uluslararası hukuka uygunluk düzeyini incelemek isabetli bir başlangıç olacaktır. Uluslararası hukukta devletin tanınması kurallarından önce tanıma eyleminin gelişim sürecinin ele alınması faydalı olacaktır. Çünkü devletlerin tanınması yalnızca resmî bir işlem değildir, dolayısıyla yalnızca normlar üzerinden konuyu kavramak mümkün değildir, aynı zamanda tarihsel sürece de bakmak gerekir. Krasner tarih boyunca egemenliğin verilmesi konusunda net bir kuralın aynı şekilde uygulanmadığını savunmuştur. (Knox, 2012:6) Tanınma taleplerine yönelik diğer devletlerin cevapları da yalnızca uluslararası hukukla ya da uluslararası siyasetle anlaşılabilir. Tarihsel süreci ele

almakla tanınmanın temelini oluşturan uluslararası sistemi de anlamak mümkün olacaktır. Ardından tanımayla dair uluslararası hukuktaki düzenlemeler ele alınacaktır.

1.1. Devletin Tanınmasına İlişkin Uygulamanın Tarihi

1648 Vestfalya Antlaşması ile başlayan yeni sistemin günümüze dek ulaştığı ve tüm dünyaya yayılarak bölgesel bir devletler kulübünden uluslararası sisteme evrildiği görülmektedir. Bu süreçte söz konusu sistem kısmî biçimde bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümde 18. yüzyılın sonu, 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı önemli kırılmaları içermektedir. Vestfalya'da mevcut sistemin temelleri atılmış ve sınırları belirli, egemen eşit devletler arasında uluslararası hukuk kurallarına uygun biçimde eşitler arası ilişkiye dayanan sistem kurulmuştur. Sonraki gelişmeler sistemi dönüştürmüştür de bu şekliyle aslî yapısı devamlılığını sürdürmüştür.

18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde tanıma ayrıntılı biçimde düzenlenmeye başlamış fakat de facto egemen varlık (etkili yönetim) şartı uygulanmaya devam etmiştir. Bir yandan etkili yönetim tesis edebilmiş tanınma arayışındaki birimler tanınmayı elde edebilirken, diğer taraftan zamanla mevcut devletler tarafından tanıma, tanınma arayışındaki bir birimin devlet olarak kabul edilmesi konusunda daha da önemli olmaya başlamıştır. Hatta 19. yüzyıldan itibaren yeni devletler, neredeyse tanınma ile uluslararası kişilik kazanmaya başlamışlardır. Bu dönemde tanınma, medenî devletler grubuna kabul edilme biçiminde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla devlet olma, tanınmaya bağlanmış, fakat tanınma, etkili yönetim kapasitesini ortaya koyabilen devletlere sağlanmıştır. (Caspersen, 2012:16) Zaten 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi de, Vestfalya ile kurulan uluslararası sistemde yeni devletlerin sahip olması gereken özellikleri ortaya koymuştur. Bunlar süreklilik arz eden insan topluluğu, sınırları belirli bir bölge, etkili bir hükümet ve diğer devletlerle ilişki kurabilme kapasitesi şeklinde sayılmıştır. Bu dönemde de etkili yönetim unsuru meşruiyetten (yasallık, legitimacy) daha önemli olmayı sürdürmüştür. (Caspersen, 2012:17, 18) Fakat 2. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan 'sömürgelerin bağımsız devletler olma süreci' etkili yönetim şartını büyük ölçüde dışlamıştır.

Genel hatlarıyla bu şekilde gelişen tarihsel süreci daha ayrıntılı biçimde ele almak faydalı olacaktır. Bu kapsamda süreci Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kuruluşu ve tanınması aşamasıyla başlatmak uygun görülmektedir, zira bu dönemde büyük oranda

Avrupa devletleri arasında yerleşmiş olan bu sisteme uygun bir uluslararası hukuktan bahsetmek mümkün hale gelmiştir. Vestfalya'dan sonra geleneksel uluslararası sistem ile modern uluslararası sistem arasındaki en önemli mücadele dönemi 1776-1815 arası dönem olmuştur. Bu dönemde modern sistemin ilk büyük meydan okuması gerçekleşmiştir. Her ne kadar 1815 ile geleneksel sistem kendini tek mil etmiş gibi gözükse de 1. Dünya Savaşı'na dek geçen zamanda modern devlet sistemi iyice yerleşmiş ve Savaş'ın sonunda genelgeçer düzen halini almıştır.

1.1.1. Soyluluk Hakkına Meydan Okuma Dönemi

Monarşi döneminde egemenliğin hâkim teorisi olan 'yasallık' (legitimism), yönetimdeki değişiklikleri düzenlemek ile ilgili olmuştur. Yasallık yaklaşımının bu niteliği, ikincil bir özellik olmasına rağmen, yine de devlet olma teorilerinde rol oynamıştır. 18. yüzyıl prensleri, halkın huzursuzluğu, aileler arası çekişmeler ve dış tehditler tarafından hanedanlarına karşı oluşacak tehditlere karşı uyanık olmuşlardır. 18. yüzyıl devletler sistemi miras ilkesine dayanmaktaydı ve devleti hükümdarın kişisel arazi mülkiyetine eşitlemekteydi. 18. yüzyıl fikirleri devlet ile yönetici arasında ortak bir kimlik kazandıracak kadar ileri giderek şu ünlü ifadeyi kazandırmıştır: 'L'Etat c'est moi' (Devlet benim). Bu sistem bir hanedanın bir devleti yönetmekte tarihsel hakları olduğu ve bundan dolayı prensin tahtından indirilse bile egemen olmaya devam ettiği savına dayanmaktaydı. (Grant, 1999:418-9) Dolayısıyla hanedan dışında bir devletin varlığından ya da oluşumundan bahsetmek mümkün olmadığı gibi, hanedanın onayı dışında devletin (yani hanedanın) mülküne dair tasarrufta bulunulması da düşünülemezdi. Bu açıdan İngiliz tacının mülkü olan Amerika Kolonileri'nin İngiliz Monarşisi'nin onayı olmaksızın elinden çıkması düşünülemezdi. Fakat zamanın teamülleri bu şekilde olmakla birlikte, o dönem bu teamüllere meydan okuma zamanıydı.

Fransa'nın diplomatik evrakları göstermektedir ki Fransız yönetimi, Saratoga Savaşı'nın ardından Kolonilerin (bugünkü ABD) devlet kurma ve onu savunma kabiliyetinde olduğu yargısına varmıştır ve bunun üzerine Fransa, ABD'yi tanımıştır. Hâlbuki o dönemde (özellikle büyük güçler tarafından) uygulanan yasal ilkelerin soyluluk hakkı (dynastic rights) ve etkili yönetim olduğu görülmektedir. (Fabry, 2010:29-30) Buna göre ayrılıkçı grubun kendi bölgesinde etkili bir yönetim kurarak meşru şiddet tekeli elinde etmesi gerekmektedir. Yani bununla ayrılıkçı grubun, Kolonilerde İngiltere ya da başka bir

devletin etkinlik ve hâkimiyet kurmasını önlemesi kastedilmektedir. Fakat bu tek başına yeterli değildir, aynı zamanda egemen ülke soyluluk hakkı olarak ifade edilen bir hakka sahiptir. Egemen devletin, ülkesindeki ayrılıkçı grubu bastırma ve ülke bütünlüğünü sürdürme hakkı olarak da ifade edilebilecek bu hakkın diğer devletler üzerinde ayrılıkçı grubu egemen devletten önce tanımama yükümlülüğü doğurduğu görülmektedir. Aksi takdirde egemen devletin içişlerine karışılmış olacaktır. Fakat ABD örneğinde Fransa, İngiltere'nin soyluluk hakkını çiğneyerek İngiltere'den önce Kolonileri tanımıştır.

İspanya ve Hollanda, Kolonilerle de facto bir ittifak kurmuş olsa da bu durum tam ve kesin nitelikteki de jure tanımayı doğurmamıştır. Diğer taraftan Fransa'nın eylemi istisnâ bir nitelik taşımaktadır ve diğer devletlerin İngiltere'nin soyluluk hakkına saygı gösterdiği görülmektedir. Velayet sahibi ülke olan İngiltere'nin, ABD'nin bağımsızlığını kabul etmesinin ardından ABD geniş bir tanınmaya sahip olabilmıştır. İngiltere'nin kabulünden önce ABD'ye egemen bir devlet olarak davranmak İngiliz tacının haklarını ihlal etmek olarak değerlendirilmekteydi. Çünkü bağımsızlık mücadelesi vermekteyken elde edilecek olan tanınma, bunu talep eden birim açısından önem arz etmektedir. ABD örneği incelendiğinde görülmektedir ki; tanınmadan önce ABD uluslararası anlaşma imzalayamamış, diplomatik ilişkiler ve askerî ittifaklar kuramamış, kredi temin edememiş ve ticarî düzenlemeler yapamamıştır. Bu şartlarda Fransa'nın ABD'yi tanınmasıyla kurulan askerî, ticarî ve finansal ilişkiler ile İspanya ve Hollanda'yla kurulan de facto ittifak, ABD'nin etkili bir devlet olarak kurulmasında önemli bir yere sahiptir. (Fabry, 2010:34-5) Görüldüğü üzere tanıma, diğer devletlerle ilişki kurma ve varlığını sürdürme konusunda hayatî öneme sahiptir. Ayrıca yine görülmektedir ki, tanımaya dair kurallar ABD'nin kurulması sürecinde ihlal edilmiştir. Ancak bu ihlal kısmî nitelikte olup devletlerin ekseriyeti tarafından dönemin kurallarına uyulduğu açıktır.

Fransa'nın ABD'yi İngiltere'den önce tanınması soyluluk hakkı olarak ifade edilen yasallık ilkesini önemli ölçüde aşındırmış olsa da Fransa'nın bu yönde daha büyük katkıları da olmuştur. Özellikle Fransız İhtilali soyluluk hakkını büyük baskı altında bırakmıştır. Fakat daha sonra Napolyon bunu belirli ölçüde telafi etmiştir. Devlet ile ilgili soyluluk hakkı savlarını yıkmak için imparatorluğunun saf gücünün yetersiz olmasından dolayı, Napolyon tanınma için Avrupalı Monarşilerin şartları ve yapılarına yönelmiştir. Bonaparte kendini imparator ve akrabalarını fethettiği Avrupalı devletlerin kralları olarak

ilan etmiştir. Kendisini Avrupalı hanedanların eski düzenine dahil etmeye çalışmakla, Napolyon'un aslında soyluluk hakkı fikrini tekrarladığı görülmüştür. (Grant, 1999:419) Bu dönemde soyluluk hakkına yönelik meydan okumalar ortaya çıkmış olsa da soyluluk hakkı gücünü ve sistemdeki etkin konumunu sürdürmüştür. 1776-1815 dönemindeki uygulama göstermektedir ki, yeni bir devlet ancak yasal velayet sahibi ülkenin rızasıyla oluşabilmektedir. Zaten Napolyon'un Avrupa hâkimiyeti çabasından sonra, muhafazakâr hanedanlar tarafından bir Kutsal İttifak kurulmuştur. Rusya, Prusya ve Avusturya ittifakı, Fransa tahtına yeni bir Bourbon çıkarıp, egemenliğin meşru ölçülerini yeniden canlandırmayı ve böylelikle hanedanları (soyluluk hakkını), devlet olmanın olmazsa olmazı yapmayı taahhüt etmişlerdir. (Grant, 1999:419) Bu çatışmadan soyluluk hakkı taraftarları galip çıkmış olsalar da ittifak kurma ihtiyacı meydan okumanın ne kadar güçlü olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla siyasî gerçekliğin hanedan meşruiyetini yendiği savı zamanla güç kazanmıştır. Birçok gücün devlet ve yönetim yapılarındaki devrimsel değişimlere karşı uzun süre şüpheli bakmasına rağmen etkili yönetim, 19. yüzyıla doğru ilerledikçe, tarihsel soyluluk hakkından daha önemli bir devlet olma ölçüsü haline gelmiştir. (Grant, 1999:420)

Aynı dönemde Fransız Devrimi göstermiştir ki, iç istikrarsızlık uluslararası çatışmalara yol açabilmektedir. Bu nedenle devletler (özellikle Kutsal İttifak üyeleri) genel olarak iç karışıklıklara olumsuz biçimde yaklaşmışlardır. Fakat bu süreçte İngiltere ve ABD'nin tavrı daha esnek olmuştur. Buna göre şayet insan topluluğu (halk) mevcut yönetimi kabul edilemez bulmuş ve bu nedenle yeni ve bağımsız bir yönetim oluşturmuşsa, bu durum yeni birimin uluslararası topluma katılma talebiyle neticelenecektir. Dolayısıyla diğer devletleri de ilgilendiren bir konu haline gelecektir. (Fabry, 2010:49-50) Buradan hareketle, Güney Amerika'nın bağımsızlığı döneminde İngiltere'nin görüşü, yönetilenlerin gerekli olması halinde hükümetlerini değiştirebilecekleri yönünde olmuştur ve üçüncü tarafların duruma müdahale etmemesi bu hakkın bir parçası niteliğindedir. Diğer devletler ancak, güvenlikleri ve önemli çıkarları ciddi biçimde tehdit edildiğinde duruma müdahale edebileceklerdir. Benzer biçimde dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Quincy Adams'a göre hükümet bir bağış değil, sözleşmedir. Buradan hareketle, temel hakları ihlal edilen insanlar mevcut hükümeti ortadan kaldırarak yerine başka bir hükümeti getirebilirler. Aslında Adams da üçüncü tarafların İspanya'nın Amerika'daki egemenliğine ve ülke bütünlüğüne saygı göstermeleri gerektiğini

düşünmektedir. Hatta Adams, İspanya'nın Güney Amerika'da savaşı sürdürebilme ve otoritesini tekrar kurabilme ümidi olduğu müddetçe buraların bağımsızlığının diğer devletlerce kabul edilmesinin İspanya'ya karşı yapılmış bir hukuksuzluk olduğunu düşünmektedir. Fakat egemen devletin (İspanya'nın) mücadeleyi sürdürebilme imkânı yokken anlamsız biçimde bağımsızlıklarını kabul etmemesi halinde, yeni birimlerin diğer devletlerden tanınma talep etmesini de mümkün görmektedir. (Manning, 1925:198-9) Bu yaklaşımlar, o dönemde soyluluk hakkı olarak ifade edilen ve günümüzde egemen devletin rızasının alınması gerekliliğinin uygulamasını temsil eden kuraldan sapma (ya da sapma denilemeyecekse bile esnetme) niteliğinde bir dönüşümü ifade etmektedir. Bu yaklaşımlarla uyumlu olarak Güney Amerika'da tanıma de facto yapıların oluşmasına dek söz konusu olmamıştır. Diğer devletler, üçüncü tarafların güvenliği, devletler arası anlaşmalar ya da tarafsız devletlerin deniz ticaretinin zarar görmesi gibi dış etkiler doğurana dek bağımsızlık mücadelelerine müdahil olmamışlardır.

Öyle ki Güney Amerika devletleri, İspanyol yönetimi tarafından oluşturulmuş idarî bölümlere göre kurulmayı kabul etmişlerdi. Yani İspanyol yönetimi tarafından çizilen sınırlar kabul edilmekteydi, fakat kabul edilmeyen kısım İspanyol yönetimi dönemindeki hiyerarşi olmuştur. Buradan *uti possidetis juris*²'in hangi birimin egemen olmaya ehil olduğunu belirlediği anlamı çıkarılamaz, yeni birimler kendilerini de facto devlet olarak kurmuşlar ve sömürge dönemindeki sınırları da miras almışlardır. (Fabry, 2010:67) Gerçekten de Güney Amerika'daki yeni devletlerin tanınması süreci soyluluk hakkı açısından bir kırılma noktası olmuştur. Bu dönemde uygulanan genel kurallar şu şekilde belirtilebilir: Bir devletin içinde insan topluluğunun bir kısmı, haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle ayrı bir birim kurmak isterse diğer devletler şiddete başvurarak kararı şekillendiremezler. Eğer meşru hükümetle bu grup arasında bir çatışma ortaya çıkarsa diğer devletler tarafsız davranmalıdırlar. Egemen devlet diğer devletlerden egemenliğine ve ülke bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteyebilir ancak fiilî olarak de facto devletin oluşması da diğer devletler açısından ahlakî ve fiilî durumu değiştiren bir etki niteliğindedir. Etkili bir de facto devletin ortaya çıkması durumunda, de facto devlet diğer devletlerden tanınma talebinde bulunabilir, diğer devletler de buna karşılık vermeye yükümlüdür. Bu gibi durumlarda yalnızca makul bir nedenin bulunması halinde tanıma

---

² *Uti possidetis* sahip olduğuna sahip olmayı sürdürmek anlamına gelirken, *uti possidetis juris* ülkesel bütünlük ilkesi olarak ifade edilebilir.

ertelenebilir. Ayrıca tanınan devlet kendiliğinden tanıyan devletler arasında uygulanmakta olan uluslararası teamüllere³ bağlı olmakla yükümlenir. De facto devletin sınırları ise fiilî hâkimiyetinin sınırlarıyla belirlenir, ancak diğer devletlerden⁴ kuvvet kullanarak elde ettiği bölgeler bunun dışındadır. Bunlara ilave olarak tanınma talebinde bulunan birimden, uluslararası toplumun genel çıkarlarını ilgilendiren ilave şartları yerine getirmesi istenebilir. (Fabry, 2010:69) Böylelikle yeni birimler modern uluslararası sisteme uyumlu hale getirilmekte, aksi takdirde tanınmadan mahrum bırakılarak tecrit edilmektedir.

İngiltere'nin, İtalyan birliğinin sağlanması sürecindeki görüşü de benzer yönde olmuştur. Güney İtalya yönetimlerinin yönetilenlere yönelik olumsuz tutumlarının toplum tarafından yargılanacağı ve bunu değiştirmeye yönelik girişimde bulunabilecekleri yönünde bir görüş benimsemiştir. Bu görüşe göre bu insanlar, kendileri başka bir yönetim kurabilecekleri gibi mevcut bir başka yönetim altına da girmek isteyebileceklerdir. Sardunya'nın İtalya'ya yönelik dış müdahalesine rağmen bu müdahaleden önce Güney İtalya'daki yönetimler, kendi içlerinden gelen bir hareket neticesinde zaten diz çöktürülmüştü. Dolayısıyla Güney İtalya'da insan topluluğunun yönetimi değiştirdiklerini söylemek mümkündür. Bu yaklaşımla İngiltere söz konusu değişimi meşru kabul etmiştir. Diğer taraftan Danimarka Dükalıklarında meydana gelen değişimin dış kaynaklı olması üçüncü tarafların tutumunu da değiştirmiştir. Çünkü Danimarka Dükalıklarının statüsü, insanların mevcut yönetimden memnuniyetsiz olup olmadıkları bilinmeden dışarıdan bir müdahaleyle değiştirilmiştir. (Fabry, 2010:90-3) Danimarka örneğinde olduğu gibi dış müdahale neticesinde meydana gelen değişimlerin insanların taleplerine uygun olup olmadıklarını tespit etmenin mümkün olmaması devletleri tanıma konusunda tavır sergilemekte sorunlu bir duruma düşürmektedir. Bu açıdan sistemin, insan topluluğunun taleplerinin dikkate alınmasını önemseyen bir yaklaşıma doğru evrildiğini söylemek mümkündür. Elbette insan topluluğunun azınlıkları da barındırması

---

³ 'Tanıyan devletler arasında uygulanmakta olan uluslararası teamüller' ifadesiyle, Vestfalyan düzeni oluşturmuş olan devletler arasında uygulanmakta olan kurallar kastedilmektedir. Bu kurallar gelişerek bugünkü uluslararası hukuku oluşturmuştur.

⁴ 'Diğer devletler' ifadesi, uluslararası sistemde yer alan, yani tanınmış ve sisteme kabul edilmiş devletleri ifade etmektedir. Bu devletlerin ülkelerinin bir kısmının başka bir devletin egemenliğine geçişi yalnızca taraflar arasında yapılmış bir uluslararası antlaşma ile mümkündür. Dolayısıyla yeni ortaya çıkan bir birim yalnızca terra nullius konumundaki bir bölgede etkili yönetiminin ulaştığı yerleri kapsayacak şekilde sınırlarını belirleyebilecektir.

bakımından bu yaklaşımın bu haliyle kalması düşünülemezdi ve gerçekten de zamanla azınlık haklarının önemsendiği bir düzen oluşmaya başlamıştı.

1.1.2. İnsan Topluluğunun Önem Kazanması

Güney Amerika ve Doğu Avrupa'daki devletlerin tanınması sürecinde yeni devletlerin uluslararası toplumun benimsediği ilke ve kuralları kabul etmesi gerektiği görüşü hâkimdir. Güney Amerika'da köle ticaretini yasaklama şartı ve Doğu Avrupa'da farklı dine mensup kişiler arasında ayırım yapmama ilkesi tanımaya yönelik bir önkoşul olarak sunulmuştur. Paris'teki müzakerelerde Balkanlar'da kurulmuş üç devlet sınır anlaşmazlıkları yaşamaktaydı. 19. yüzyılda bu konu de facto ilkesi ile çözüldü, yani fiili hâkimiyete göre sınırlar belirlenirdi. Bu sınırların çizilmesinde etnisite değil, siyasî itaat dikkate alınırdı ki, zaten Yunan devleti tüm etnik Yunanları egemenliği altına almamıştı. Gerçekten de Brezilya'ya köle ticaretine son vermesi, Romanya'ya dinî eşitliği sağlaması ve Polonya'ya azınlıkları koruyan anlaşmalara taraf olması şart koşulmakla birlikte de facto devlet kurmaları da beklenmiştir. (Fabry, 2010:187) Savaş sonrası barış anlaşmaları, Danzig'in (Gdansk) Polonya'ya (Baltık'taki ana limanı) geri verilmesini de içerebilirdi, ancak kentin nüfusunun ezici çoğunlukla Alman olması, kentin işçilerinde demokratik ve uluslararası gözetim altındayken, dış politika ve ticaret konularında Polonya'nın kontrolünde olan 'özgür şehir' olarak kurulmasına yol açmıştır. (Murphy, 1999:551) İdealist görüşün önemli savunucularından ABD Başkanı Wilson'un da etkisiyle 1. Dünya Savaşı, insan topluluklarının tercihlerinin önem kazanması sürecinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra, Avusturya-Macaristan, Britanya ve diğer imparatorlukların bir bölümü olan çok sayıda birim devlet olma statüsüne yükseltilmiştir. Milletler Cemiyeti (MC) Misakı'nın demokratik kurumların varlığını üyelik kabulüne koşul olarak getirmemesine rağmen, kurucu olmayan üyelerin Cemiyet'e kabulünden önce vatandaşlarını koruma garantisini vermesi istenmiştir. Bu uygulama, büyük oranda devlet olma durumunun tanınmasından önce bu tür korumaları söz konusu birimin sağlaması gerektiği anlamına geliyordu. Aslında teknik açıdan Cemiyet'e kabulün reddi, bir birimin devlet olarak tanınmadığı anlamına gelmiyordu, ancak bu üyelik devleti kurmanın önemli bir aracıydı. Bu şekilde, hükümetin halkı ile olan ilişkilerine bağlı olarak devlet tanıma süreci ortaya çıkmaya başlamıştı. (Murphy, 1999:551)

Diğer taraftan 1. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası tanınmaya yeni bir kriter daha eklenmiştir ki, bu kriter günümüze dek en önemli kriter haline gelecektir. Bu süreç sömürgelerin sona erdirilmesi ve bu sömürgelerin, sömürge sınırları çerçevesinde bağımsız devletler olarak tanınması kararıyla gelişmiştir. (Caspersen, 2012:18) Bu yaklaşıma, *uti possidetis juris* şeklinde ifadesini bulan uluslararası hukuk ilkesi temel oluşturmuştur. Bu dönemde tüm dünyada sınırlar ya zaten belirlidir ya da Avrupalı devletlerce sınırlar belirlenmiştir. Belirlenmiş sınırların tamamında *de facto* devletin varlığından bahsetmek mümkün olmadığı için Manda yönetimi altında buraların devletleşme süreçleri öngörülmüştür. Manda yönetimi altındaki ülkelerde devlet kendini yönetebilir hale geldiğinde mevcut sınırlar değişmeden devlet kurulmuş olacak ve tanınacaktır. Dolayısıyla gelişen devlet olma kavramının diğer yönlerinin de etkililik üzerine yoğunlaşmaktan uzaklaştığı görülmüştür. Fakat bu uzaklaşmada tutarlı bir yön görmek zordur ve yazarlar bu kriterden tamamen uzaklaşmakta tereddüt etmişlerdir. (Grant, 1999:411)

20. yüzyıldaki bir diğer önemli gelişme, 'kişinin ülkesinin yönetimine katılma hakkını' ortaya koyan 1948 yılı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve kamu işlerine ve serbest seçimlere katılma hakkını düzenleyen 1966 yılı Uluslararası Sivil ve Siyasî Haklar Sözleşmesi gibi uluslararası insan hakları enstrümanlarının ortaya çıkışıdır. Bu araçların yükümlülükleri, devlet oluşum sürecinin bir parçası olarak demokratik meşruiyete açıkça değinmemesine rağmen, devletler yeni bir devletin tanınmasını değerlendirirken bu enstrümanlar bazen önemli kriterler olarak hizmet etmişlerdir. (Murphy, 1999:552) Benzer şekilde Dostane İlişkiler Beyannamesi'nde BM Genel Kurulu, self-determinasyonu (kendi kaderini tayini), bir devletin hükümetinin ırk, inanç veya renk ayrımı yapılmaksızın topraklara mensup bütün halkı temsil ettiği sürece, ayrılmaya karşı çıkılması yönünde yorumlamıştır. (Murphy, 1999:555) Buna göre bütün yerli azınlık grupları etnik gruplardır, fakat uluslar ya da milletler değildirler. Bu bakımdan onlar uluslarının çoğulcu birliğinin birer parçalarıdır. (Adhong, 2013:9)

Bununla birlikte, son yıllarda, ülke bütünlüğü ve devlet sınırlarının dokunulmazlığı ilkeleri genel olarak yükselen azınlık ve insan haklarına saygı standartlarına uyum sağlamıştır. Böylece devletler, kendi topraklarında azınlık haklarını ihlal ederlerse ve saygı göstermezlerse eleştiri ya da müdahaleden artık muaf değildirler. Akademisyenler,

egemen devletleri tarafından ezilen azınlık gruplarına yardım etmek için insanî müdahale biçiminde dış müdahale fikrini geliştirmişlerdir. Azınlık haklarına saygı, devlet olmanın veya en azından devlet olma halinin devamlılığının bir gerekliliği haline gelmiş gibi görünmektedir. (Sterio, 2011:223-4) Azınlık haklarına saygı duymayan devletler, ezilen azınlığın yaşadığı bölgenin, aşırı durumlarda, çare olarak ayrılmasına yol açabilecek dış aktörler tarafından müdahale riskiyle karşı karşıya kalacaklardır.

1.1.3. Etkili Yönetim Şartının Önemini Kaybetmesi

Hobsbawm'a (1995:54-6) göre kendi kaderini tayin hakkının 19. yüzyılın ortalarında uygulamaya geçirilebilmesinde bir eşik prensibi uygulanmıştır. Bir ulusun kendi kaderini tayin hakkından faydalanabilmesi için buna ehil olduğunu çeşitli şekillerde ispat etmesi beklenmiştir. Kendi kaderini tayin hakkından faydalanmak isteyen halk, halen mevcut bulunan ya da yakın bir zamana kadar hüküm sürmüş bir devletle doğrudan bağlantılı olmalı, uzun bir zaman boyunca kültürel elite ve edebiyat geleneğine sahip olmalı ve ayrıca fetih yeteneğine sahip olduğunu ispatlamalıdır. Bu eşik prensibi 20. yüzyılın başında terk edilmiştir. Daha sonra 20. yüzyılın 2. yarısı sömürgelerin sonlandırılması konusundaki gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur. Aynı zamanda önemli bir tezat da ortaya çıkmıştır: Kendi kaderini tayin hakkı evrensel bir kabul görmüş ancak diğer yandan uti possidetis ilkesinin katı biçimde uygulanmasıyla gelecekte yeni devletlerin ortaya çıkış şansları da hayli kısıtlanmıştır.

Uluslararası hukuk kapsamında, kendini yönetemeyen bölgelerdeki halkların ve yabancı boyunduruğu, hâkimiyeti ve sömürüsüne maruz kalan halkların egemenlik haklarını oluşturacak şekilde kendi kaderini tayin hakkı gelişmiştir. Bu dönemde bu hakkın uygulanması sonucu ortaya çıkan devlet sayısı hayli fazla olmuştur. (ICJ, Kosovo, Advisory Opinion, 22 July 2010) Kendi kaderini tayin ilkesinin devlet olma hukuku üzerindeki etkisi öyle etkili olmuştur ki, bir halkın kendi kaderini tayin hakkının tanındığı durumlarda, özellikle sömürgelerin bağımsızlığına kavuşması bağlamında, devlet olmanın klasik kriterlerini karşılamanın yeterli seviyesi önemli ölçüde düşürülebilmektedir. (Nevo ve Megiddo, 2009:95) Birçok ülkenin uluslararası hukuk bağlamında var olmaları, fakat buna karşın uzun zamandır ve bazı durumlarda hiçbir zaman ulusal toprakları kontrol eden bir hükümete sahip olmamalarına rağmen var olmaları gibi durumlara yol açmıştır. (Roth, 2011:646) Bununla birlikte, sömürgeci bağımsızlığına kavuşan bazı

devletler, geçmişte devlet olmak için vazgeçilmez sayılan temel niteliklerin yokluğunda bile var olmaya devam etmektedir. Aslında 2. Dünya Savaşı sonrası devlet sistemi, tanımayı yeni devletlere sadece resmî bir temelde genişletmiştir. (Kolsto, 2006:724) Sömürge altındaki ülkelerin bağımsızlığını kazanması sonrasında, bunlara eşit statü tanınması, yeni devletlerin kimliğinin onaylanmasının en önemli işareti olmuştur. Sömürge yönetimlerinden bağımsızlığını kazanan halklar otomatik olarak yasal haklar ve yükümlülükler ile yetkilendirilmiştir. (Tourme-Jouannet, 2013:669) Bu dönemde sömürgelerin bağımsızlığının kabul edilmesi süreci ciddi anlamda teşvik edilmiştir. Örneğin BM, sömürgelerin sonlandırılmasını teşvik etmek için kendi kaderini tayin etme ilkesini kurucu sözleşmeye dahil etmiştir. (BM Antlaşması, 1 ve 5; BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948) Hatta kendi kaderini tayin hakkı, BM Antlaşması'nda, sadece sömürgeciliğe maruz kalanlar değil, tüm halklara uygulanmak üzere bir insan hakkı olarak uluslararası hukukta düzenlenmiştir. (BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966; BM Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966)

Yüzeyde kendi kaderini tayin fikri (halka karar vermeleri için izin verelim yaklaşımı) mantıklı görünüyordu. Fakat bu durum birtakım sorunlar barındırmaktaydı, şöyle ki, birileri halkın kimden oluştuğuna karar vermeden halkın karar vermesi mümkün değildir. Sömürge sonrası dönemde kendi kaderini tayin hakkına başvuru bölgesel biçimde uygulanmıştır ve uti possidetis ilkesi kendi kaderini tayin hakkı konusunda halkın kim olduğunu etkili bir biçimde belirlemiştir. (Vidmar, 2012:556) Dolayısıyla eski sömürgelerin sınırları bağımsızlıktan sonra da geçerli kalmış ve bu da kendi kaderini tayin hakkını kullanacak halkı belirlemiş ve böylece bu hakkı daraltmış ve sınırlandırmıştır. (Aynete, 2012:46)

Aslında 1940'larda tanıma için ön koşul hâlâ etkili yönetimin ortaya koyulmuş olmasıydı, ancak 1950'lere gelindiğinde ise devlet tanımaya ilişkin kanaatler büyük oranda değişim göstermiştir. 1950'lerin sonuna gelindiğinde etkili yönetim kriterinden büyük ölçüde vazgeçilmiş ve bunun yerine sömürge konumundaki devletlerin otomatik olarak tanınması yaklaşımı yerleşmiştir. 1945 sonrası sömürgelerin sonlandırılması döneminde, daha önceki dönemlerde dikkate alınan sosyal, siyasî, ekonomik gelişmişliğe dikkat edilmeden ülkelerin bağımsızlığı kabul edilmiştir. Wilson döneminde dahi Avrupa

dışındaki bazı bölgelerin egemen devlet olmaya hazır olmadıkları kanaati hâkimdi, fakat 2. Dünya Savaşı sonrasında siyasî iklim sömürge yönetimlerini gayrimeşru görme eğiliminde gelişmiştir. Bu durum, etkili yönetim kriterinin uygulamasının da sonunu getirmiştir ve artık ülkesine hâkim olan ve etkili yönetim oluşturan bir teşkilatlanma kurulup kurulmadığı dikkate alınmamaya başlanmıştır. Sömürgelerin devam edebilmesinin tek şartı buna ilişkin bir anlaşmanın varlığıydı ve şayet böyle bir anlaşma sağlanamıyorsa etkili bir yönetimin oluşup oluşmadığına bakılmaksızın bağımsızlık kabul edilmiştir. Bu dönemde uti possidetis juris ilkesi uygulamadaki en temel ilke haline gelmiştir. Bu ilke önceki dönemlerde Güney Amerika'da uygulandığı şekliyle, yani dışarıdan gelen işgallere karşı uygulamanın ötesinde ayrıca iç bölünmelere karşı da koruyucu bir ilke olarak algılanmıştır. (Fabry, 2010:147-50)

Uti possidetis, uluslararası sömürgelerden çekilme süreciyle oluşturulan devletlerin, bağımsızlıklarını kazandıkları zamandaki mevcut dış sömürge sınırlarını, bu sınırların söz konusu bölgede sömürgeleştirilenlerin kabilesel, etnik, dinî ya da siyasî bağları açısından anlamlı olup olmadığına bakılmaksızın sürdürmesi gerektiği yönünde bir anlayışla yorumlanmıştır. Zamanla bu ilkeye, sömürge dışı bağlamda ve hem dış hem de iç sınırlarla alakalı atıfta bulunulmuştur. İlkenin cazibesi, öngörülemez ve aşırı parçalanmaya karşı olarak istikrarı teşvikinde yatmaktadır. (Murphy, 1999:554) Çünkü bu ilkeye dayanarak, halkının çoğunluğunun ayrılmayı istediği bir bölgeden yeni bir devlet oluşturulmasına, sadece bu bölgenin tarihî sınırları olmadığı gerekçesiyle karşı çıkılabilmesi mümkün olmuştur.

2. Dünya Savaşı sonrası kendi kaderini tayin etme konusundaki tartışma, Avrupa sömürgesi olan halklarla, yani sömürgeciliğin sonlandırılması tartışmasıyla sınırlandırılmıştır. Sömürge sonrası tartışmalar, kendi kaderini tayin hakkının uygulamasının sonlandırıldığını ortaya koymuştur. Gerçekten de Avrupa hâkimiyeti sona ermiş ve Afrika'daki sömürge sınırları müdahale edilmeksizin kabul edilmiştir. Uti possidetis ilkesi, 1964 yılında Afrika Birliği Örgütü tarafından da benimsenmiştir. Afrikalı devletler tarafından da uti possidetis, sömürge sınırlarının uluslararası sınırlara dönüşmesi şeklinde yorumlanmıştır. (Bereketeab, 2012:13) Açıktır ki ayrılma konusunda uluslararası toplumun olumsuz bir tutumu bulunmaktadır. Ayrılmaya karşı bu düşmanlık birçok faktöre dayanmaktadır. Bunların başında domino teorisi ve hiç bitmeyen ayrılma

korkusu gelmektedir. Ayrıca ‘hapsolmuş azınlıklar’ sorunu da bir diğer nedeni oluşturmaktadır. Özellikle ayrılmanın yeni azınlıklar yaratacağından endişe edilmektedir. (Pegg, 1998:16-7) Yani ayrılan ve devlet olarak tanınan birimin, kendi içinde yeni azınlıklar oluşturmasından ve istikrarsızlığı daha da büyütmesinden korkulmaktadır.

Örneğin BM’nin Somali Koordinatörü Eric Laroche, Somaliland’ın tanınamayacağını, çünkü bunun Somali’de daha fazla kaos oluşturacağını iddia etmektedir. Diğer bazı uzmanlar ise farklı sorunlara dikkat çekmektedir. Bunlardan biri olan Ahmed Farah, Somaliland’ın bağımsızlığının Somali milliyetçilik alevlerini uyandırma ve muhtemelen bölgedeki başka yerlerde yaşayan Somali topluluklarında kendi kaderini tayin hakkı isteyen ayaklanmalara neden olacağını ve böyle bir durumun uluslararası toplum tarafından arzu edilmediğini iddia etmektedir. Etiyopya’daki Ogaden bölgesi ve Kenya’nın kuzeydoğu bölgesinde, çoğunlukla Somalili topluluklar yaşamaktadır ve bunlar sömürge sonrası dönemden bu yana bağılı oldukları ülkelerden ayrılmaya çalışmaktadırlar. Hem Kenya’nın hem de Etiyopya’nın, Batı’nın önemli müttefiklerinden olmalarından ötürü, uluslararası topluluk bu iki ülkenin görüşlerini hukuksuz bir ülkedeki tanınmayan bir devletten daha fazla önemsemektedir. (Solomon, 2012:54) Nihayetinde bütün bu yaklaşımlar, etkili yönetimin bulunup bulunmadığına bakılmaksızın sömürge yönetimlerinden bağımsızlığını kazanan ülkelerin devlet olarak tanınmalarıyla sonuçlanmıştır.

1.1.4. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın Dağılması

Manda ve Vesayet rejimleri altında yönetilen ülkelerin bağımsızlığını kazanmasından sonra, son yıllarda yeni devlet oluşumunun en öne çıkan örnekleri, federal devletlerin dağılmasıyla ortaya çıkmıştır. Doksanlı yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyetler Birliği) ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin (Yugoslavya) dağılmasıyla pek çok yeni devlet oluşmuştur. (Nevo ve Megiddo, 2009:96) Gerçekten de 1945 sonrasında yaşanan en büyük tanıma dalgası sömürgelerin bağımsızlık kazanması olurken bir diğeri de Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılması süreci olmuştur.

Sovyetler Birliği’ndeki 15 Cumhuriyet’in tamamında ayrılma anayasal bir hak olarak kabul edilmişti. Buradan hareketle 1991’de Sovyet Cumhuriyetleri, komünist liderler tarafından kendilerine tanınan bir hakkı kullandıklarını savunmuşlardır. (Kolsto,

2006:736) Dolayısıyla bu cumhuriyetlerin ayrılıp bağımsız devletler haline gelmelerinin hukuksal zemininin zaten mevcut olduğu ileri sürülmüştür. Bu nedenle merkezî hükümet ile herhangi bir anlaşma yapma gereği duyulmadan süreci başlatabilmişlerdir. Bu kapsamda Sovyetler Birliği'ndeki Cumhuriyetlerin dağılmasına ilişkin olarak 1991 yılı boyunca bu Cumhuriyetlerden bazıları, halklarının ayrılmayı isteyip istemediği konusunda referandum düzenlemiştir. Daha sonra Kazakistan hariç hepsi 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamıştır. Bu süreçte Rusya, kendisini eski Sovyetler Birliği'ne halef devlet ilan etmiştir. (Murphy, 1999:558) Yine burada da etkili yönetimin tesisi şartı, Sovyetler Birliği'nden ayrılan devletlerin tanınması sürecinde ABD ve Avrupa Topluluğu için dikkate alınan bir kriter olmamıştır. (Fabry, 2010:187)

Hatta Aralık 1989'da Sovyetler Birliği Halk Delegerleri Kongresi, Sovyetler Birliği'nin Baltık ülkelerini (Estonya, Letonya ve Litvanya) önce işgal ettiği ve sonra topraklarına kattığı Temmuz 1939'daki Molotof Ribbentrop Anlaşmalarının uluslararası hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir. Bu temelde Baltık ülkeleri, 1991 başlarında bağımsız olup olmama konusunda referandum düzenlemiştir. Referandumda ezici çoğunluk bağımsızlık yönündeydi çünkü Baltık devletleri tam bağımsızlık için başarılı bir kampanya yürütmüştü. Bunun üzerine Sovyetler Birliği Devlet Konseyi, Baltık ülkelerini serbest bırakmış ve 6 Eylül 1991'de bağımsızlıklarını tanımıştır. Baltık Devletleri daha sonra 17 Eylül 1991'de BM'ye kabul edilmişlerdir. (Murphy, 1999:557-8) Zaten Batılı devletler tarafından, Sovyetler Birliği'nin Baltık Devletlerini içine katmasının hukukî geçerliliğinin asla tanınmadığı kaydedilmelidir. Nihayetinde çoğu Batılı devletin, Baltık devletlerinin siyasî bağımsızlığını yeniden elde ettiğini belirten beyannameler yayınlamasına rağmen, aslında bu devletlerin yeni Baltık devletlerinin varlığını tanınmasına gerek yoktu. (Murphy, 1999:558)

Yugoslavya'nın dağılması ve bağımsızlığını kazanan devletlerin tanınması süreci Sovyetler Birliği'ne nazaran daha sorunlu olmuştur. Örneğin 23 Aralık 1991'de Almanya, 15 Ocak 1992'de diğer Avrupa Topluluğu üyeleri Hırvatistan ve Slovenya'yı tanımıştır. Bu tanıma taraflar arasında uzlaşma sağlanmaksızın olduğu gibi aynı zamanda Avrupa Topluluğu'nun tanımaya ilişkin prosedürlerine de uymadan gerçekleşmiştir. Bu konuda çalışmalar yapmak üzere oluşturulan komisyonun 11 Ocak'taki görüşüne göre Hırvat Anayasası azınlık haklarını korumayı garanti eden bir düzenlemeden yoksundu, ancak

buna rağmen birkaç gün sonra tanıma gerçekleşmişti. Diğer taraftan komisyonun aynı günlü bir başka görüşüne göre Makedonya, Avrupa Topluluğunca kabul edilmiş fakat Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'ndeki Yeni Devletlerin Tanınması Hakkında Yönerge'deki tüm şartları sağlamasına karşın isim konusunda Yunanistan'ın itirazları nedeniyle tanıma gerçekleşmemiştir. (Fabry, 2010:197)

22 Mayıs'ta Bosna Hersek, Hırvatistan ve Slovenya BM üyesi olmuşlar ve böylece BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasının korumasına kavuşmuşlardır. Bundan önce 15 Mayıs'ta BM Güvenlik Konseyi'nin 752 (1992) sayılı kararıyla Yugoslavya Ulusal Ordusu ve Hırvat Ordusunun geri çekilmesi, Bosna hükümetinin otoritesi altına girmesi ya da silah bırakması kararlaştırılmıştır. Bu orduların bulunmasını 'dışarıdan karışma' olarak nitelendirmiştir. (S.C. Res. 752 (1992), 15 May) Böylelikle uluslararası tanıma sivil savaşı, sivil savaş ve yasadışı yabancı müdahale karışımı bir duruma dönüştürmüştür. (Fabry, 2010:200) Öyle ki ABD, Bosna Hersek'in bağımsızlığını tanıdığında, ülkede etkili yönetim kriterinin bulunmadığı son derece açıktı. (Fabry, 2010:199) Ülkede Yugoslav Ulusal Ordusu ve Hırvat Ordusu faaliyeteydi ve Bosna Hersek onları ülkeden çıkarma konusunda dış desteğe muhtaç durumdaydı.

Elbette bu eski federal devletlerin bağımsız devletler olarak ortaya çıkması bütün mevcut bağımsızlık isteklerinin karşılanmasını sağlamadı. Diğer gruplar, daha fazla bölünme ile bağımsızlık talep edenler, bu noktada tanınmamıştır. Kosova bunun bir örneği, Çeçenistan ise diğer bir örneğidir. (Nevo ve Megiddo, 2009:96) Federasyonu oluşturan birimler bağımsızlıklarını kazanırlarken, daha alt birimlerin bağımsızlığı kabul görmemiştir. Zaten federe birimlerin bağımsızlıkları da federasyon döneminde kabul edilen sınırlar çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinin tanınması 1820 ila 2. Dünya Savaşı arası dönemin uygulamasına bir dönüş niteliğinde olmuştur. ABD ve Avrupa Topluluğu, bölgesel veya uluslararası güvenliği tehdit eden ya da uluslararası kural ve anlaşmalara başkaldıran yeni devletlerin ortaya çıkmamasını istemişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde tanıma ancak federal hükümetin dağılmaya onay vermesi üzerine gerçekleşmiştir. Bazı devletler Baltık devletlerini yasadışı işgal altında olduklarını kabul ediyor olsalar bile bunların tanınması sürecinde de federal hükümetin onayı aranmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasında ise Almanya, önleyici tanıma gibi bir uygulamayla Yugoslav Ulusal

Ordusunun Hırvatistan’da bulunmasının başka bir devlete istenmeyen müdahale olarak nitelendirilebileceğini ileri sürmüştür. Böylece müdahaleci devlete karşı askerî tedbirleri de içeren karşı müdahalenin de uluslararası hukuka uygun olacağını belirtmiştir. Almanya’nın bu yaklaşımı ABD ve BM tarafından kabul görmemiş ve tanımanın ancak tarafların bu konuda uzlaşmasının ardından gerçekleşmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. (Fabry, 2010:179-96) Dolayısıyla Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılması, tanıma konusunda önemli bir değişim ortaya koymamıştır. Fakat Kosova bu konuda bir istisnayı teşkil etmektedir. Egemen devletin (Sırbistan’ın) rızası aranmadan Kosova Batılı devletlerce tanınmıştır. Bunun üzerine Kosova’nın tanınması tanınmayan devletler için bir umut ışığı olmuştur. Hatta Vladimir Putin 2006’da uyarıda bulunarak, ‘Kosova’ya bağımsız devlet olma imkânı sağlanacaksa neden bunu Abhaz ve Güney Osetyalılardan mahrum bırakacağız’ sorusunu yöneltmiştir. (Parsons, 2006) Ancak Kosova örneğinde önceki ilkelerin yerini alacak yeni ilkeler çerçevesinde hareket edilmemiş olması, sistemde değişikliğin ilk adımı olarak değil, uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

1.1.5. Kosova’nın Bağımsızlığı

Kosova’nın bağımsızlık ilanı karışık tepkiler almıştır. 115 devlet şu ana kadar Kosova’yı resmî olarak tanımıştır. Bunların arasında ABD ile AB ve NATO üyelerinin çoğunluğu bulunmaktadır. Diğer taraftan Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti de Kosova’nın bağımsızlığının sert muhaliflerindedir. Ayrıca İspanya, Kıbrıs ve Slovakya gibi bazı AB üyesi ülkeler de Kosova’nın tek taraflı beyannamesini kabul etmediklerini ifade etmişlerdir. (Nevo ve Megiddo, 2009:101) Aslında Yugoslavya’nın dağılması sürecinde ABD’nin tutumu, kendi kaderini tayinin tek taraflı biçimde kullanılmaması, diyalog ve barışçıl yollarla gerçekleşmesi yönünde olmuştur. Çünkü ABD’ye göre sınırlar rıza haricinde değiştirilmemeliydi. (Fabry, 2010:191) Hâlbuki Kosova konusunda ABD’nin tutumu bunun tam tersi olmuş ve ABD bu konuda, Sırbistan ile diyalog ve barışçıl yollarla uzlaşmanın sağlanması neticesinde bir bağımsızlık sürecini gerekli görmemiştir. Egemen devletin (Sırbistan’ın) rızası hilafına Kosova’nın bağımsızlığını tanımıştır.

Kosova’nın bağımsızlığını tanıma, bağımsızlık arayışındaki diğer birimler için de dersler içerecektir. Bu durum uluslararası hukuk kriterlerinin ötesinde bazı etkenlerin oluştuğu

fikrini destekleyebilir. Kosova'daki mevcut durumların (kendi kaderini tayin, insan hakları ihlalleri geçmişi, federal devletin dağılması ve istikrarsızlaştırmadan kaçınma umudu, uluslararası müdahale ve yönetim, sonuçsuz müzakereler, kapsamlı bir planın varlığı ve demokratik kurumların benimsenmesi) başka yerlerdeki devlet oluşumu ile ilgili sonuçları etkileyebilme ihtimalini barındırmaktadır. (Nevo ve Megiddo, 2009:117) Şunu belirtmek gerekir ki şimdiden Kosova'yı emsal olarak kullanma çabaları başlamıştır. Abhazy ve Osetya'nın Gürcistan'dan bağımsızlıklarını kazanmalarına destek olarak, Rusya bunları Kosova ile karşılaştırmıştır. Bahsedilen benzer durumlar, genel nüfusta azınlık olan ama belli bir bölgede çoğunluk olan bir etnik grup olma, tarihten gelen bir otonomiye sahip olma, uluslararası (Rusya) müdahaleyi gerektiren insan hakları ihlallerinin olması ve kabul edilen bir çözüme ulaşma olasılığının olmaması şeklinde sayılmaktadır. (Nevo ve Megiddo, 2009:104-5) Sözde 'koparılmış' bölgeler, 2008 yazında Rusya'nın iki bölgenin ayrılık mücadelesine yardımcı olmak için Gürcistan'a askerî müdahalede bulunmaya karar verdiğinde, küresel dikkati çekmiştir. Ardından Rus parlamentosu, Güney Osetya ve Abhazy'yı bağımsız devlet olarak tanıyacak kadar ileri gitmiştir. Üstelik Güney Osetya Cumhurbaşkanı, kendi devletinin ayrılma konusunda Kosova'dan daha iyi bir hukukî zemine sahip olduğunu ileri sürmüştür. (Sterio, 2011:229) Görüldüğü üzere Güney Osetya, dünyanın geri kalanına bağımsız bir devlet olarak tanınması gerektiğini savunmak için açıkça Kosova emsalini kullanmıştır.

Diğer taraftan Doğu Timor, Bangladeş, Eritre ve Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi başka bağımsızlık çabaları örneklerine baktığımızda, Kosova'nın tanınmasına benzer durumlara rastlarız ki, bu durum Kosova'nın karakteristiğinin iddia edildiği gibi istisnaî olmadığını gösterir. Doğu Timor gibi, insan hakları ihlallerini takiben uluslararası yönetim kurulduğu bazı durumlarda, sonuç bağımsızlık olmuştur. Çeçenistan gibi diğer durumlarda, insan hakları ihlalleri ve federatif devletin dağılması gibi Kosova örneğiyle benzer özelliklere sahip olmasına rağmen, bağımsızlığa ulaşılmamıştır. Hiçbir örneğin Kosova'nın durumuna birebir aynı olmamasına rağmen Kosova'yı, devlet olma hukuku konusunda -tek biçimde olmamasına rağmen- bir eğilimi işaret eden serideki en son örneği olarak gördüğümüz uluslararası hukukta, yeterli sayıda benzer örnek bulunmaktadır. (Nevo ve Megiddo, 2009:104) Gerçekten de Kosova askerî müdahaleyle devlet oluşumunun ilk örneğini teşkil etmemektedir. Benzer bir durum Bangladeş'in

bağımsızlığında da yaşanmıştır. 1971 yılında Bangladeş ayrılıkçı hareketi, Pakistan devleti tarafından ciddi insan hakları ihlalleri içeren bir operasyon ile acımasız bir şekilde bastırılmıştı. Karşılığında Hindistan ordu güçleri Pakistan'ı işgal ederek etkili bir şekilde Bangladeş'in bağımsızlığının yolunu açmıştır. Bu açıdan Bangladeş, siyasî baskılar ve ciddi insan hakları ihlalleri göz önüne alındığında dış askerî gücün yardımı ile iyileştirici ayrılma olasılığına destek konusunda örnek niteliğindedir. (Nevo ve Megiddo, 2009:96)

Son olarak, 20. yüzyılın sonralarına doğru devletler uygulamada demokrasi kriterine başvurmaya başlamıştır. 16 Aralık 1991 tarihinde Avrupa Topluluğu bir Olağanüstü Bakanlar Toplantısı düzenlemiş ve üye devletler tanıma için bir dizi yönerge çıkarmıştır. 'Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'ndeki Yeni Devletlerin Tanınması Hakkında Yönerge' ile demokrasi çağrısı yapılmıştır. Burada demokrasi, tanıma ile ilgili bir prensip olarak açıkça ilan edilmiş fakat bütün örneklerde belirleyici rol oynamamıştır. Tanımaya şart olabilecek diğer bir mesele de devlet olma iddiasında bulunan tarafın azınlıklara tutumu olmuştur fakat demokrasi gibi, bu kriter de devlet olmanın kendisi için bir ön şart değildir. (Grant, 1999:442-4)

Özetle, sömürgelerin bağımsızlığına ilişkin BM'nin 1514 sayılı kararı, 'siyasî, ekonomik, sosyal veya eğitimsel hazırlığın yetersizliği bağımsızlığın ertelenmesi için asla bir gerekçe oluşturamaz' demektedir. (G.A. Res. 1514(XV), Dec 14, 1960) Bu önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu durum daha önce en temel unsur olarak dikkate alınan etkili yönetim kriterinden kopuşu temsil etmektedir. Artık mevcut sınırların değiştirilmezliği ve bu sınırlar içerisinde etkili yönetime sahip bir birimin olup olmadığına bakılmaksızın devlet tanıma sürecine geçilmiştir. Uygulamada da 1945 sonrası dönemde bir birimin tanınması konusunda etkili yönetim kriterinin önemini yitirdiği görülmektedir. Bu durum tanınmayan devletler/yapılar olarak ifade edilen birimlerin ve başarısız devletlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dönemde devletler topluluğuna yeni bir üye olarak kabul edilebilmenin şartı bağımsız ve etkili bir otorite oluşturmak değil, bağımsız olma hakkına önceden sahip olmak şeklinde işlemiştir. (Fabry, 2010:12) Gerçekten de Soğuk Savaş döneminde, pek çok birim devlet olarak tanınmamıştır. Hâlbuki tartışmasız bir şekilde bunu yapmak kendi kaderini tayin genel ilkesini geliştirecekti. İspanya'da Bask, Nijerya'da Biafra, Kongo'da Katanga, Türk egemenliğindeki Kuzey Kıbrıs ve diğerleri gibi çeşitli bölgeler, tanınma arayışlarında

yetersiz kalmışlardır. Bu başarısızlık, ilgili bölgede halk desteğinin olmamasından değil, çoğunlukla kendi kaderini tayin karşıtı uluslararası hukuk varsayımı (uti possidetis juris) da dahil olmak üzere diğer faktörlerden kaynaklanmıştır. (Murphy, 1999:553-4) Tanınmayan devletler diğer devletlerden farklıdırlar; de facto bağımsızlığa sahip olsalar da, uluslararası tanınmaya sahip olamamışlar ya da az sayıda devlet tarafından tanınmışlardır. Kendi kaderini tayin hakları konusunda ısrar ederler fakat sıkı uygulanan ülkesel bütünlük ilkesine takılırlar. (Caspersen, 2012:1)

1.2. Tanınmayan Devlet

Tanınmayan devletler her zaman olmuştur, ama tanınmamanın gerekçesinde değişiklikler yaşanmıştır. Genel anlamda, yönetim kapasitesinin eksikliğinden kabul edilemez ideolojik rejimlere, ondan da ülkesel bütünlük ilkesinin ihlali gerekçesine dönüşmüştür. Tanınma uluslararası hukukun bir parçası olduktan ve egemenlik dışsal bir boyut kazandıktan sonra, tanınmayan birimlerden yaygın biçimde bahsedilmeye başlanmıştır, çünkü bunlar dışsal egemenlik şartlarını sağlamakta başarısız olmuşlardır. (Caspersen, 2012:27) Son dönemlerde çeşitli ülkelerde bir kısım insan topluluğu, hak iddia ettikleri bölge üzerinde etkili yönetim kurarak de facto devlet oluşturmuşlardır. Fakat dönemin yaklaşımına göre tanınmaları söz konusu olmamıştır. Bu uygulama neticesinde tanınmayan devlet/varlık olarak isimlendirilen yapılar ortaya çıkmıştır. Tanınmamak, yasal olarak ayrıldığı devletin bir parçası olarak kalmak ve egemen devlet tarafından tekrar kendine bağlanacak bir alan olarak kabul edilmek anlamına gelmektedir. (Fabry, 2010:164)

Uluslararası olarak tanınmayan birimler, terminolojik karışıklık ile malûdür. Bu birimlerle ilgili terminolojide fikir birliği yoktur. Yazarlar bu birimleri, fiilî devlet (de facto state), kendi kendini ilan eden devlet (self-proclaimed state), tanınmayan devlet (unrecognized state), sahte devlet (pseudo-state), dışlanmış ülkeler (outcast countries), parya devlet (pariah-state), isyancı devlet (insurgent state), fiilî rejim (de facto regime), para-devlet (para-state), neredeyse devlet (almost-state), proto-devlet (proto-state), yeni oluşan devlet (nascent state), ayrılıkçı devlet (separatist state) veya yarı devlet (quasi state) olmak üzere farklı şekillerde isimlendirmektedir. Belirli terimler, egemen devletin merkezî yönetiminden hemen hemen bağımsız olan ancak iç özelliklerinde farklılık gösteren konuları tanımlamaktadır. (Riegl ve Dobos, 2014:174-5) Özellikle tanınmayan

devlet ile başarısız devlet kavramları birbiriyle karıştırılmaktadır, hâlbuki bu iki kavram tam olarak birbirinin zıddıdır. Başarısız devlet, uluslararası tanınmaya sahip olmakla birlikte iç egemenliğini önemli ölçüde kaybetmiştir. Ülkesinin tamamında ya da belirli bir kısmında kontrolünü yitirmesi üzerine ortaya çıkan düzensizlik, çatışma ve savaşlar uluslararası sistemi tehdit eden boyutlara ulaşmaktadır. Diğer taraftan tanınmayan devlet, uluslararası tanınmaya sahip olmayıp, hak iddia ettiği bölgede ya da bunun bir kısmında etkili yönetim ortaya koyabilmektedir. Ancak bu iki kavram arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır ki, tanınmayan devletler genellikle başarısız devletlerin ülkelerinde ortaya çıkmaktadır.

Tanınmayan devletler, diplomatik ve ekonomik ilişkiler kuramazlar, uluslararası örgütlere katılamazlar ve uluslararası antlaşmalara taraf olamazlar. Daha da önemlisi, hâkimiyet kurduğu bölgede egemen kabul edilen tanınmış devlet tarafından güç kullanılarak yasal olarak ortadan kaldırılabilirler. (Fabry, 2010:7) Bu devletler tanınmadığından uluslararası sözleşmeler onlara uygulanamaz ve uluslararası kuruluşlar tarafından bu devletlerin etkin bir şekilde izlenmesi mümkün değildir. Bu ülkelerde ortaya çıkan şeffaflık eksikliği, suç örgütleri ve diğer yasadışı gruplar için oldukça caziptir. Bu şartlar dahilinde yabancı şirketler, tanınmayan devlete yatırım yapma konusunda ihtiyatlı davranmaktadırlar. Çünkü yasal sözleşmeler burada uluslararası olarak bağlayıcı olmayabilmektedir. Yatırımcılar, ayrıca egemen devleti rahatsız etmekten korkmaktadırlar, zira genelde daha büyük olan pazarında ticaret yapmaktan yasaklanacaklardır. (Kolsto, 2006:729) Bütün bu nedenler tanınmayan devletin karşılaştığı olumsuz şartların bir kısmını oluşturmaktadır. Bu tür şartlar, tanınmayan devletlerin uluslararası sistemde varlıklarını sürdürmelerini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Fakat buna rağmen varlıklarını ve belirli ölçüde bağımsızlıklarını koruyan bu gibi birimler, devlet benzeri uygulamaları da benimsemektedirler. Bütün tanınmayan devletler bir devlet bayrağı, bir ulusal marş, bir devlet arması, yeni ulusal bayramlar ve devletin diğer sembolik niteliklerini benimsemişlerdir. Aynı zamanda halka ortak geçmiş ve aynı devlete ortak bir bağlılık duygusu vermek için müze inşa etmekte, heykeller dikmekte, sokakları yeniden adlandırmakta ve sık sık kendi liderleri etrafında bir kişilik kültü oluşturmaktadırlar. (Kolsto, 2006:731)

Gerçekten de günümüzdeki tanınmayan devletler, kontrol ettikleri bölge ve insan topluluğu üzerinde etkili yönetim kurmuş işleyen yapılardır. Çünkü etkili yönetim kapasitesinin yetersizliği artık tanımama gerekçesi değildir ve bunlar böyle bir gerekçeyle tanınmadan mahrum kalmış değildir. Tanınma talebinin reddi, daha ziyade ideolojik nedenlere ve uluslararası ilkelere dayanmaktadır. Bunların tanınmaması onların bir dış müdahaleden doğmaları ya da etkili yönetim kapasitelerinin bulunmaması değil, bugün çok dar biçimde yorumlanan kendi kaderini tayin şartını sağlayamamalarından kaynaklanmaktadır. Bunlar eski sömürge değildir ve bunun yanında onların egemen devletleri ayrılmalarına rıza göstermemiştir. (Caspersen, 2012:30-1) Dolayısıyla diğer devletler tarafından tanınmamışlardır. Hâlbuki bu birimler büyük oranda güce dayanarak varlık kazanmış ve sürekliliklerini sağlamışlardır. Hatta hukuk ya da uluslararası meşruiyet olmaksızın doğrudan kendi güçleri yoluyla ayakta kalmayı başarmışlardır. Belirtildiği gibi tanınmayan devletler askerî araçlarla oluşturulmakta ve aynı yollarla sürdürülmektedir. Uluslararası karşılıklı tanıma sistemi ile korunmayan siyasi varlıklar olarak, Hobbesçu ormana geri atılmakta ve hayatta kalabilmek için diğer devletlerden daha fazla güce ihtiyaç duymaktadırlar. Silahlı kuvvetlerin, tanınmayan devletlerin hayatta kalması için hayati rolü toplumun daha da askerîleşmesine yol açmaktadır. Bu nedenle pek çok tanınmayan devlette, askerî liderler nüfuzlarını politik ve ekonomik güç haline getirebilirler. (Kolsto, 2006:731-2) Bütün bu olumsuzluklarına rağmen devletler, etkin yönetimi sağlamış özerk birimleri tanımamakta ısrar etmektedir. Bu da pek çok etkin yönetimi sağlamış ancak devlet olarak uluslararası sisteme dahil edilmemiş birimleri ortaya çıkarmıştır.

1.2.1. Tanınmayan Devletler

Ortalama bir devlet benzeri birim, bayrak, ulusal marş, ulusal tatiller, devlet başkanı gibi devlete ilişkin sembolik bazı özellikleri de oluşturur. Tanınmayan devletler, kendi bölgesini koruyarak ve burada kamusal hizmetleri sunarak etkili devlet özelliği gösterecek kurumları da oluştururlar. Örneğin Transnistria, kendi parlamentosu, merkez bankası, mahkemeleri, demokratik anayasası, ordusu, polisi, sınır devriyeleri, insan hakları gözlemcileri, sağlık hizmetleri, eğitim sistemi, çevre koruma sistemi ve vergi toplama mekanizması gibi modern bağımsız bir devlette bulunan tüm özelliklere sahip olduğunu ileri sürmektedir. (Caspersen, 2012:83) Benzer şekilde Karabağ da devlet

olmaya dair sembolik özellikleri barındırmaktadır. Başkenti daha çok küçük bir kasabayı andırırsa da Karabağ kendi bayrağı, silahlı gücü ve siyasal yönetimi bulunan bir yapıdır. Sağlık ve eğitim gibi temel kamu hizmetleri sunmaktadır ve ayrıca hotel ve lokanta gibi özel sektörün faaliyet gösterdiği tesisleri bulunmaktadır. (Caspersen, 2012:1) Diğer taraftan Abhazya ve Güney Osetya, biri büyük güç olsa bile birkaç devlet tarafından tanınmış olmanın uluslararası tecridi sona erdirmeye yetmediğini göstermiştir. Hatta Rusya'nın bu bölgelerdeki artan etkisi diğer tanınmayan devletlerde de facto bağımsızlıklarının korunmasının önemini anlaşılmasına neden olmuştur. (Caspersen, 2012:114)

Aksine bazı tanınmayan devletler, daha önce tanınmış ve tanınması geri alınmış devletlerdir. Örneğin Çin iç savaşının ardından Tayvan, (Çin Cumhuriyeti adıyla) Çin'in yasal temsilcisi olarak tanınmış ve BM Güvenlik Konseyi'nde Çin'i Tayvan temsil etmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerin 1970'lerde kurulması üzerine devletlerin çoğunluğu tanımalarını Çin Halk Cumhuriyeti'ne aktarmışlardır. Böylece Tayvan ile diplomatik ilişkiler kesilmiş ve Tayvan BM Güvenlik Konseyi'ndeki koltuğunu kaybetmiştir. Bir diğer örnek olarak Somaliland, British Somaliland sömürgesinin sona ermesi üzerine 1960'ta tanınmış ve 5 gün sonra İtalyan Somaliland ile birleşerek Somali devletini oluşturmuştur. (Caspersen, 2012:36) Daha sonra Somali'de devletin, ülke üzerinde etkili yönetiminde zaafiyete düşmesi sonucu Somaliland Cumhuriyeti, Somali'nin kuzey bölgesinde tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir. Fakat hiçbir ülke tarafından tanınmayıp Somali Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Somaliland, topraklarının tam olarak fiilen kontrolüne sahip olmasına rağmen, hiçbir devlet tarafından tanınmamaktadır. (Solomon, 2012:53-4)

Somali'deki çatışma ve kargaşa, 1991'de Siad Barre iktidarının çöküşünü takiben keskin bir şekilde yükselmiş ve bunu Somali'de 20 yıl süren bir kargaşa dönemi izlemiştir. Barre'nin devrilmesinden kısa bir süre sonra, Abdurrahman Ahmed Ali Tuur'un liderliğinde bir grup aşiret lideri, fiilî bir ayrılış sürecini başlatmıştır. Somali Ulusal Hareketi, Mayıs 1991'de Burao'da düzenlenen bir konferansta Somaliland'ın bağımsızlığını, merkezî hükümetin rızası olmaksızın, tek taraflı olarak ilan etmiştir. (Riegl ve Dobos, 2014:180) 2001 yılında, Somaliland'ın bağımsız devlet olma isteği ulusal bir referandumla teyit edilmiştir. Referandumda oy kullananların %97'den fazlası

ayrılmayı savunmuştur. Somaliland, ayakta kalan bir ordu ve iç polis gücü tarafından nispeten güvende tutulmaktadır. Somaliland'da parlamento ve cumhurbaşkanlığı olmak üzere iki seçim yapılmaktadır ve hükümet halk tarafından doğrudan seçilmektedir. (Solomon, 2012:54) 22 yıl boyunca de facto devlet olan Somaliland, güvenlik, hukuk ve düzen gibi temel işlevleri yerine getirebilen kurumları en azından belirli ölçüde kurmayı başarmıştır. (Riegl ve Dobos, 2014:180) Bunların yanında Somaliland ABD, Kanada, İngiltere, İsveç, Fransa, Norveç, Belçika, Etiyopya, Cibuti, Gana, Kenya, Güney Sudan, Güney Afrika ve Yemen'de ofisler kurmuştur ve Somaliland pasaportu Güney Afrika, Kenya, Cibuti ve Etiyopya tarafından kabul edilmektedir. Mayıs 2012'de Somaliland ve Cibuti hükümetleri diplomasi, ekonomi ve güvenlik ilişkilerini güçlendiren anlaşmalar imzalamıştır. Somaliland, Afrika Birliği'ne 2005 yılında katılmak üzere resmî başvuruda bulunmuştur ve bu başvuru hâlâ beklemededir. Ayrıca, İngiliz Milletler Topluluğu, Doğu Afrika Topluluğu veya İslam İşbirliği Teşkilatı'nda gözlemci statüsü elde etmek istemektedir. (Riegl ve Dobos, 2014:186) Her ne kadar devlet benzeri kurumların finansmanı için diaspora topluluğunun malî desteğine bağımlı olsa da (Riegl ve Dobos, 2014:181) Somaliland, BM Antlaşması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi'nde belirtilen kriterleri önemli ölçüde sağlamakta, ancak meşru bir devlet olarak tanınmamaktadır. (Aynete, 2012:46)

Diğer taraftan Somali Cumhuriyeti, 1960'ta BM üyesi olmuş, fakat 1991'den beri ülke üzerindeki etkili yönetimini belirli ölçüde kaybetmiştir. Yalnızca devletler BM'ye üye olabilmektedir, ancak üye bir devlet olan Somali ülkesinde etkili yönetim kurma konusunda sorunlar yaşamaktadır. Buna rağmen BM aracılığıyla toplu olarak tanınmış olması ve BM üyeliği, Somali'nin bir devlet olduğunu göstermektedir (BM Antlaşması, 4/1) ve bu durum göstermektedir ki, Somali hükümetinin zaafiyetleri dikkate alınmamaktadır. Somali Cumhuriyeti, BM üyeliğinin devlet olarak varlığını sürdürmede ne kadar etkili bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca etkili yönetim kriterinin de önemini yitirmesine örnek teşkil etmektedir. (Aynete, 2012:48)

1.3. Devletin Tanınması Uygulamasının Nedeni

Orta Çağ Avrupası'nda egemenlik diye bir şeyden bahsedebilirsek şayet, egemen olarak ilk akla gelen Tanrı olmaktadır. Tanrı komuta eder, Hıristiyanlar da buna itaat ederler. Tanrı'dan başka bir egemen arandığında da Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olan Papa

akla gelmektedir. Bu dönemde Latin Hıristiyan dünyasında egemen devlet olarak ifade edebileceğimiz, ayrı yetki alanlarını kapsayan kesin siyasî sınırlar bulunmamaktadır. Orta Çağ sonrası krallar, Papa'yı taklit etmişlerdir. Dinî inançlarla siyasî aygıt arasında bir harmanlama gerçekleştirmişlerdir. Monarşik hükümetlerin, kilisenin onayı olmadan Tanrı'nın gözünde meşru ve yasal olduklarını ileri sürmüşlerdir. (Jackson, 2007:56-7) Zamanla krallar, Papa'nın yerini almaya başlamış ve krallar ulusal kilisenin başı haline gelmiştir. Artık meşru otoritenin asıl kaynağı yani din, onların kontrolü altına girmiştir. Böylece devlet, içeriden ya da dışarıdan imparator, feodal bey ya da Papa'nın müdahalesi olmaksızın yasal olarak yönetme hakkıyla egemenliği tekeli altına almıştır. Kralın tebaasının hâlâ Hıristiyan olmasına rağmen kilise ve ruhban kralın hizmetindeki görevliler haline gelmiştir. (Jackson, 2007:34-9) Aslında egemenlik fikri, Orta Çağ Avrupası'nı bir çeşit inkâr niteliğinde olmuştur, çünkü ulus ya da devletin egemen kabul edilmediği evrensel Hıristiyanlık inancına zıt bir yaklaşımdı. Orta Çağ devleti ne bağımsız ne de üstün bir otorite olmuştur, aksine daha üst bir otoritenin altında yer alan bir birim konumunda olmuştur. (Jackson, 2007:6) Fakat bu siyasal yapı, Vestfalya Antlaşmasıyla değişmeye başlamıştır.

Vestfalya Antlaşması'nda (1648) Avrupalı devletler yalnızca barış koşullarını değil aynı zamanda İsviçre Konfederasyonu ve Hollanda Cumhuriyeti'nin egemen devletler olarak tanınmalarını da görüşmüşlerdir. (Tilly, 2001:282) Aslında bu antlaşma hayli kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Fakat Vestfalya Antlaşması'nın önemi yalnızca içeriğinden değil, aynı zamanda usulünden de kaynaklanmaktadır. Vestfalya o zamana dek uygulanmakta olan geleneksel devlet yapısını ve devletler sistemini önemli ölçüde değiştirecek bir etkiye sahip olmuştur. Egemenliklerin üst üste bindiği katmanlı devlet yapısından merkezîleşen mutlak yönetimlere geçişi sağlamıştır. Antlaşmada Papa'nın onayının aranmaması kilisenin egemenliğini reddetme yaklaşımını ifade ederken, antlaşmanın taraflarının da birbirlerini egemen eşit devletler olarak tanıması imparatorluğu reddetme anlamı taşımıştır. Böylelikle katmanlı egemenlik yapısı reddedilerek tekil egemenlik yapısı benimsenmiş, yeni bir devletler sistemi bazı Avrupalı devletlerce oluşturulmuştur.

Bu yeni sistem, üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen ilke ve kurallar oluşturmuş ve bu kurallar karşısında birbirlerini eşit birimler olarak kabul etmişlerdir. Böylece Avrupa, diplomasi ve egemen devletlerin hukuku olarak bilinen uluslararası hukuka göre karşılıklı

ilişkilerini yürüten devletlerden oluşan bir bölge haline gelmiştir. (Jackson, 2007:53) Bunun temel özellikleri şu şekilde ifade edilebilir: Avrupalı egemenler, diğer Avrupalı egemenlerin tanınmasına tâbi olmuşlardır ki, bu onların kulübüne (Avrupa'nın uluslararası toplumu) üyelik gibidir. Burada bahsedilen tanınmanın mahiyeti Giddens'in (2005:124) ifadeleriyle şu şekildedir:

Avrupa devletleri arasındaki “güç dengesi” kavramı bunun 17. yüzyılda ne kadar yeni olduğunu veya mutlak devlet sisteminde ne kadar önemli olduğunu tekrar kavramanın zorluğu yüzünden bu kadar alışlagelmiş ve klişeleşmiş bulunmaktadır. Utrecht Antlaşmaları bunun ilk sağlam temelini attı; daha sonra bu devletlerce hem savaş açmak hem de barış talep etmek için kabul edilen bir prensip haline geldi. Bu, ekonomik ilişkiler alanındaki “gizli el” gibi modern toplumların gelişimi için tam anlamıyla belirleyici olan ulaşılabilir denge teorisiydi. Bunun önemi, sadece devlet liderleri tarafından aktif biçimde ulaşılabilecek güçler dengesi fikrine dayanmaz. Daha önemlisi, hiçbirisinin kendi yönetim ya da hukuk unsurlarını başkasının zararına evrenselleştirme hakkı olmadan diğer devletlerin meşruluğunun açıkça tanınmasıdır. ... Ancak bu aynı zamanda her devlet için kendi egemenliğinin kabulünü sağlamak için diğerlerinin ayrı egemenlik alanlarını tanıyan bir “anarşi” formülüdür.

Bu anarşik düzende her egemen devletin yasal haklara ve çıkarlara sahip olduğu kabul edilir. Yasal haklar, egemen devletlerin istek ve rızasına dayalı olan ulusların pozitif hukukunda (uluslararası hukukta) ifadesini bulur. Uluslararası hukuk devletlerin üzerinde bir hukuk değil, karşılıklı ilişkileri neticesinde kendileri tarafından oluşturulan yasal düzenlemelerdir. (Jackson, 2007:55) Sonraki süreçte, bu devlet yapısını benimsemiş ve ayrıca belirlenmiş ilkeler çerçevesinde devletler arası ilişkileri yürütmeyi kabul etmiş devletler söz konusu yeni kulübe kabul edilmişlerdir. İşte bu kabul işlemi tanımadır. Örneğin “Kırım Savaşı'nı bitiren anlaşma (1856), Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa biçimini andıran yeni bir devlet, Türkiye olarak yeniden tanımlamıştır.” (Tilly, 2001:286) Sonraki süreçte Avrupalı devletlerin başarısı diğer devletleri modern devlet biçiminde yeniden yapılanmaya zorlamıştır. Diğer taraftan Avrupalı devletlerin sömürge politikaları da, diğer devletleri bu kulübe katılmaya zorlayan bir diğer etken olmuştur.

19. yüzyılda benimsenen dışlayıcı ve sübjektif devlet olma görüşü, Avrupalı devletlere, ağırlıklı olarak Avrupalı mevcut devletler kulübününün bir parçası olmayan halkların devlet olma durumlarını reddetmelerine izin vermiştir. (Grant, 1999:449) Avrupaî devlet kavramları ile örgütlenmemiş topraklar bundan dolayı bazen neredeyse terra nullius

olarak değerlendirilmiştir. Eğer topraklar ‘boş’ ise onlar terra nullius olarak kabul edilirdi. Buna karşılık boş olma şartı sadece insandan yoksun yerleri elde etmek için değil ayrıca Avrupalı güçlerin yerli bir toplumu devlet olarak tanımayı reddettiği yerlerde de kullanılmıştır. Devlet gücünün yoksunluğu, toprakları Avrupalıların elde etmesi için uygun hale getirmişti ve kendi elinde tuttuğu toprakları genişletmeye meraklı devletler kendilerine bir devleti oluşturmak ya da oluşmasını reddetmek için takdir yetkisi veren bir tanıma teorisi olan bu uygulamayı desteklemiştir. (Grant, 1999:421-2)

O dönemde tanınma kısıtlayıcı ve ayrımcıydı, diğerlerinin onları oldukları şey yapan ve kimliğini oluşturan farkı tanımakla ilgili bir şey olmamıştır. Durum bunun tam tersidir. Bir zamanlar etno-kültürel olarak farklı olan bir devlet ya da bir halkın uygar değerleri benimsediği ve belirli bir medeniyet standardına kavuştuğunu tescilleyen bir tanınma olmuştur. (Tourme-Jouannet, 2013:668-9) Daha açık ifadesiyle, sömürgelerin sona ermesine kadar uluslararası hukuk damgalayıcı bir hukuk niteliğindedir. Devletler arasındaki güç dengesizliğini, bütün bir siyasal kastın üstünlüğü duygusunu ve dönemin gizli ırkçılığını yansıtmıştır. Uygar ve uygar olmayan uluslar arasındaki temel ayrımcılık temelinde uluslararası hukuk, tanınmanın inkarını içinde barındıran bir egemenlik aracı olmuştur. Bu tanıma, uygar ulusların bir siyasî varlığın ‘uygar uluslar topluluğuna’ katılmak için yeterince uygar olduğunu ve bu nedenle yeterince olgun olduğunu onayladığı tek taraflı, bireysel veya kolektif aracı olmuştur. (Tourme-Jouannet, 2013:668) Bu durum 20. yüzyılın başlarında değişmeye başlamış ve tanıma kurallara bağlanarak Avrupalı devletlerin herhangi bir sınır çizilmemiş takdir yetkisi sınırlandırılmaya başlanmıştır. Özellikle İdealizm 20. yüzyılın başlarında ve özellikle 1. Dünya Savaşı’ndan sonra 19. yüzyıl şartlarına karşı bir meydan okuma ortaya koymuştur. Bu kapsamda devlet olma ve devletin tanınması konusunda objektif kriterler belirlenmesi konusunda baskı oluşturmuştur. Devlet olmak için objektif standartlar oluşturma, Avrupalı devletlerin Avrupalı olmayan halkların yasal kişiliklerini geçersiz kılma kapasitelerini azaltmıştır. (Grant, 1999:449) Bunun sonucu olarak 20. yüzyılda pek çok devlet tanınarak uluslararası sistemin bir parçası haline gelmişlerdir. Elbette yeni devletler oldukları haliyle değil, modern bir devlet olarak tasarlanarak sisteme kabul edilmişlerdir. Özellikle Manda ve Vesayet rejimleri yoluyla yeni devletler Avrupalı devletler eliyle modern devlet olarak kurulmuş ve böylelikle tanınmışlardır.

Avrupalı devletlerin oluşturduğu bu devletler kulübü böylelikle 20. yüzyılda tüm dünyaya yayılmış ve evrensel düzeni oluşturmuştur. Bugünkü uluslararası sistem, Vestfalya ile kurulmuş devletler kulübünün temellerini attığı ve geliştirdiği bir düzendir. Eskiden daha küçük bir sistemin parçası olmak anlamına gelen devlet tanıma eylemi, bu sistemin evrensel boyut kazanmasıyla neredeyse devlet olmanın bir unsuru konumuna gelmiştir. Bahsi geçen bu sistemin bir özelliği de devlet eylemlerinin ilkeler ve kurallar çerçevesinde işlemesidir. Bu ilke ve kurallar, uluslararası hukuk olarak isimlendirilen hukuk düzenini ifade etmektedir. Dolayısıyla mevcut devletler, uluslararası hukukta ifadesini bulan ilke ve kuralların tanınma talep eden birim tarafından kabul edilmesini beklemektedir. Böylece bu devlet, sistem ile uyumlu hareket etmenin yanında, diğer devletlerle ilişkilerinde bu normlara uymayı yükümlenmektedir. Bu hem sistemin devamlılığını hem de devlet davranışlarının öngörülebilir olmasını sağlamaktadır. Bu şartı kabul etmeyen birimler ise tanınmayarak sistem dışına atılmakta ve hatta yukarıda belirtilen tanınmayan devletlerin karşı karşıya kaldıkları zorluklar nedeniyle de varlığını sürdürmekte zorlanmaktadırlar.

1.4. Devletin Tanınması Konusundaki Hukuksal Düzenlemeler

Paris Barış Konferansı'nda devlet tanımaya ilişkin yeni bir yasal düzenleme ortaya koyulmuştur. MC üyesi tüm devletler, diğer devletlerin ülke bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı göstermekle yükümlüdür ve MC Misakı'nın 10. maddesine göre fetih yoluyla devlet oluşturmak geçersiz bir işlem olarak belirlenmiştir. (MC Misakı, 10) Bu daha sonra temel bir ilke halini almış ve Stimson Doktriniyle kuvvet kazanmıştır. Bu kapsamda Japonya'nın kuvvet kullanarak Çin'den kopardığı Mançurya bir devlet olarak tanınmamıştır. (Grant, 1999:410) Tanınmayan devletin ilk örneklerinden biri de budur. ABD, MC üyesi olmadığı için 10. maddeye dayanan bir tutum benimseyememişse de kendisinin, Çin'in ve Japonya'nın taraf olduğu ve savaşı uluslararası ilişkilerin meşru bir aracı olmaktan çıkaran Briand-Kellogg Paketi'ne dayanarak Mançurya'yı tanımayı reddetmiştir. (Fabry, 2010:135)

MC Misakı ve Briand-Kellogg Paketi'nden sonra 1931'de Daimî Manda Komisyonu'nun hazırladığı "Manda yönetimi altında tutulan bir ülkedeki rejimi sonlandırmadan önce

sağlanabilecek genel şartlar”⁵ isimli rehber Manda yönetimlerinin sona ermesine ilişkin şartları belirtmektedir. Öncelikle bazı de facto şartları saymaktadır: (1) temel hükümet hizmetlerini düzenli biçimde sürdürebilecek yönetim ve hükümeti kurmuş olmalı; (2) ülkesel bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığı sürdürebilecek kapasitede olmalı; (3) bütün ülkede kamusal barışı sürdürebilmeli; (4) hükümet ihtiyaçlarını karşılayacak malî kaynakları düzenli biçimde temin edebilmeli; (5) herkese eşit biçimde uygulanacak hukuk ve yargı sistemine sahip olmalı. Bunlara ilave olarak aday ülkeden, azınlık haklarının, yabancıların konumunun, yerleşiklerin sivil haklarının korunması ve uluslararası hukuka uygun anlaşmalardan doğan yükümlülüklerin sürdürülmesinin garanti edilmesi gibi şartları yerine getirmesi istenmektedir. (Fabry, 2010:151)

Rehber niteliğindeki bu metinden ziyade devletin tanınması konusunda son yüzyılda en fazla öne çıkan hukukî metin birkaç Latin Amerika devletinin taraf olduğu Montevideo Sözleşmesidir. James Crawford da, Uluslararası Hukukta Devletlerin Oluşumu isimli kitabında Montevideo Sözleşmesi’nin 1. maddesini yerinde olarak ‘devlet olmanın temel ölçülerinin en iyi bilinen ifadesi’ olarak adlandırmaktadır. (Grant, 1999:414) 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi’nin 1. maddesi devletin 4 özelliğe sahip olmasından bahseder. Uluslararası hukuk kişisi olarak devlet şu niteliklere sahip olmalıdır: a) süreklilik arz eden bir nüfus; b) sınırları belirli bir bölge; c) hükümet; d) diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi. Sözleşmeye göre bu özelliklere sahip bir birim devlettir.

Ayrıca 1514 sayılı Genel Kurul kararı, yeni devletlerin hükümetinde nüfusun çoğunluğunun temsil edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı kararın 6. paragrafı ‘bir ülkenin ulusal birliği ve ülkesel bütünlüğüne karşı, bir bölgeye ya da tamamına yönelik girişimlerin BM Antlaşması’nın ilke ve amacına uygun olmadığını’ belirtir. (G.A. Res. 1514(XV), Dec 14, 1960) Bu yaklaşım 1800’lerdeki soyluluk hakkına dayalı yasallık yaklaşımıyla büyük benzerlik göstermektedir. (Fabry, 2010:165) Ancak nüfusun çoğunluğunun hükümette temsil edilmesi şartı, 19. yüzyıldaki soyluluk hakkından önemli ölçüde kopuşu da ortaya koymaktadır.

---

⁵ İng. “General conditions to be fulfilled before the mandate regime can be brought to an end in respect of a country placed under that regime”

Geleneksel uluslararası hukuku yansıtan ‘BM Antlaşması ile Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği Üzerine Uluslararası Hukuk İlkeleri Beyannamesi’ başlıklı 2625 sayılı kararında, Genel Kurul ‘Devletler, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı tehdit ve güç kullanımından kaçınacaklardır’ ilkesini tekrarlamıştır. (G.A. Res. 2625(XXV), Oct 24, 1970) Aynı şekilde, 1 Ağustos 1975 tarihli (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı tarafından hazırlanan) Helsinki Nihai Senedi’nde, ‘katılımcı devletler diğer her bir katılımcı devletin ülke bütünlüğüne saygı göstereceğini’ taahhüt etmiştir. (Helsinki Final Act, 1975: Madde 4) Böylece Divan, ‘ülke bütünlüğü ilkesinin kapsamı Devletler arasındaki ilişkiler alanıyla sınırlıdır’ diye belirtmektedir. (ICJ, Kosovo, Advisory Opinion, 22 July 2010) Daha açık ifadesiyle uluslararası hukuka aykırı olan, devletler arası ilişkilerde ülke bütünlüğü aleyhine gerçekleştirilen eylemlerdir, yoksa ülke için ayrılık mücadeleleri ve bağımsızlık ilanları bu kapsamda değerlendirilemezler.

Yeni birimlerin devlet olarak tanınmasına dair bir diğer metin ise ‘Doğu Avrupa’da ve Sovyetler Birliğindeki Yeni Devletlerin Tanınması Hakkında Yönerge Beyannamesi’ olmuştur. Burada da yine benzer şartlar belirlenmiş ve yeni tanınan devletlerin bu şartlara uyması ve kendilerini bağlı saymaları beklenmiştir. (Fabry, 2010:186) Avrupa Topluluğu’nun yayınladığı ‘Doğu Avrupa’da ve Sovyetler Birliğindeki Yeni Devletlerin Tanınması Hakkında Yönerge Beyannamesi’ daha sonra yeni devlet için gereken genel koşulları şu şekilde belirlemiştir: (1) BM Antlaşması’na, Helsinki Nihai Senedi’ne ve Paris Sözleşmesi’ne, özellikle hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan hakları konularında saygı göstermek; (2) etnik ve ulusal grupların ve azınlıkların haklarını garanti altına almak; (3) mevcut sınırlara saygı göstermek; (4) ilgili silah kontrol taahhütlerini kabul etmek; ve (5) devletin halefligi ve bölgesel anlaşmazlıklarla ilgili tüm soruları anlaşmayla çözmeyi taahhüt etmek. Avrupa Topluluğu ve ABD, bu ilkelere dayanarak eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinin devlet olma durumlarını tanımıştır. (Murphy, 1999:559)

Avrupa Topluluğu destekli Tahkim Komisyonu, Robert Badinter’in başkanlığında 1991’in sonlarında, Topluluğun tanımaya ilişkin kararlarıyla ilgili bir dizi görüş yayınlamıştır. Badinter Komisyonu, Yugoslavya’nın dağılma sürecinde olduğunu ve bu durumun Yugoslavya’nın mevcut sınırları içinde kendi seçtikleri demokratik kurumlara

sahip yeni bir birlik oluşturacak şekilde birlikte çalışmak isteyen Cumhuriyetlerin elinde olduğunu tespit etmiştir. Dahası, tekil Cumhuriyetlerin devlet olarak tanınmasından önce bile, mevcut iç sınırlara dayanan, kuvvet kullanımıyla ilgili normlar da dahil olmak üzere, uluslararası hukuktan doğan bazı korumaların kendilerine verilmesi uygun görülmüştür. Badinter Komisyonuna göre, uti possidetis ilkesi canlıydı ve sömürge kapsamında olmayan bağlamına rağmen Yugoslavya için geçerli ve uygulanabilirdi. (Murphy, 1999:562) Uluslararası Adalet Divanı da Kosova'ya ilişkin kararında, ülkesel bütünlüğe saygı ilkesinin, uluslararası hukuk düzeninin önemli bir parçası olduğunu ve BM Antlaşması'nda, özellikle de 2. maddenin 4. fıkrasında şu şekilde sunulduğunu hatırlatmıştır: 'Bütün üyeler, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı veya BM Amaçlarına aykırı başka herhangi bir şekilde tehdit ve güç kullanımından kaçınacaklardır'. (ICJ, Kosovo, Advisory Opinion, 22 July 2010) Bu ifade ile uti possidetis ilkesinin önemini vurgulamıştır.

Uluslararası Adalet Divanı Kosova konusundaki kararında devamlı, tek taraflı bağımsızlık beyannamelerine de değinmektedir. Divan, Güvenlik Konseyi'nin belirli bağımsızlık beyannamelerini kınadığı halde, bütün durumlarda bağımsızlık beyannamelerinin hazırlandığı zamandaki somut duruma ilişkin bir karara vardığını gözlemlemektedir; 'bağımsızlık beyannameleri ile bağlantılı yasadışılık, bu beyannamelerin tek taraflı niteliklerinden değil, yasadışı güç kullanımıyla veya genel uluslararası hukuk normlarının diğer ağır ihlalleri ile, özellikle buyurucu nitelikte olan normlarıyla (jus cogens), bağlantılı olmasından kaynaklanıyor' şeklinde belirtmektedir. (ICJ, Kosovo, Advisory Opinion, 22 July 2010) Zaten anayasada bağımsızlık hakkının öngörülemediği ve uluslararası hukukta bu hakkın genel olarak bulunmadığı durumlarda, halkın bağımsızlık iradesinin doğrudan yasal etkileri yoktur, yani mutlaka yeni bir devlet ortaya çıkmaz. Bu nedenle bağımsızlık yönündeki halk iradesi yeni bir devlet kurmak için yeterli bir unsur değildir, fakat ilke olarak gerekli bir unsur olduğu söylenebilir. (Vidmar, 2012:547-8) Bağımsızlık, bağımsızlık referandumunda halkın iradesi tarafından açıkça desteklendiği hallerde, uluslararası hukuk çerçevesinde bir hak değildir. Bununla birlikte, tek taraflı ayrılma yasak değildir ve devletler, tek taraflı bağımsızlık isteyen bir birime tanınma hakkı vermeye karar verebilirler. Bu gibi durumlarda tanımanın kurucu etkileri olabilir. Bununla birlikte, uygulamada, yabancı devletler, tek taraflı olarak ilan edilen bağımsızlığı tanıma konusunda isteksiz davranma eğilimindedir. (Vidmar, 2012:550)

Siyaset kuramcıları genel olarak kendi kaderini tayin ve uluslararası hukuka uygunluğun devlet tanımada belirleyici unsurlar olması gerektiğini savunmasına rağmen, bir devletin uluslararası toplum tarafından tanınıp tanınmadığının, Vaşington ve diğer Batı başkentlerinde alınan kararların ana faktörlerden biri olduğu görülmektedir. (Solomon, 2012:49) ABD'nin BM tarihinde oynadığı baskın rol göz önüne alındığında ABD, tek süper güç statüsü sürdükçe tanıma konusunda kral yapıcı konumunda kalmaya devam edecektir. (Solomon, 2012:53) Bu bakımdan başta ABD olmak üzere büyük devletlerin tanıma konusundaki tutumları önem arz etmektedir. Örneğin ABD Dışişleri Bakanlığı, 1976 yılında şu ilkeyi benimsemiştir: 'Bir birimi devlet olarak tanıma kararında ABD geleneksel olarak bazı gerçeklerin oluşmasına önem verir. Bu gerçekler açık bir şekilde tanımlanan toprak parçası üzerinde etkin denetimini; bu toprak parçasının örgütlü hükümet yönetimini; ve dış ilişkiler kurma ve uluslararası yükümlülükleri yerine getirmek için etkin davranabilme kapasitesini içerir.' (Grant, 1999:415) Görüldüğü üzere ABD'nin kriterleri ile Montevideo kriterleri arasında büyük benzerlik bulunmaktadır.

1.5. Devlet Olarak Tanınmanın Kriterleri

ABD tarafından bile olsa, bir devletin tanıma kararı diğer devletleri bağlamaz, bu karar yalnızca tanıyan devlet ile tanınan devlet arasında etki doğuracaktır. Açıklayıcı teoriye göre tanıma eylemi ihtiyarî bir siyasî eylem ve tanıyan devletin bir ayrıcalığıdır ve yeni devleti tanımayı reddeden devletleri bağlamaz. Bundan dolayı tekil tanıma BM üyeliği kadar ciddi bir etkiye sahip değildir. Üyelik güçlü bir şekilde devlet olmak anlamına gelir çünkü BM Antlaşması'nın 4. maddesine göre üyelik sadece devletlere açıktır ve buradan hareketle BM'ye katılım, tanım olarak, devlet olmanın tanınmasıdır. (Berzak, 2014:102) Aynı zamanda BM üyeliği devletlerin toplu tanınması niteliğinde olduğu için bir devletin uluslararası sisteme dahil olmasının en etkin yolunu da teşkil etmektedir. Bu bakımdan BM'ye üye kabulüne dair kriterler de tanıma kriterleri bağlamında önem taşımaktadır. BM Antlaşması'nın 4. maddesinin 1. fıkrası, BM üyeliğine kabul edilmeden önce uyulması gereken bazı kriterleri ortaya koymaktadır. BM üyeliği için 4 kriter bulunmaktadır. Başvuran barışsever olmalı; bir Devlet olmalı; BM Antlaşması'nın yükümlülüklerini kabul etmeli ve onlara saygı duymalı; ve Antlaşma'nın yükümlülüklerini üstlenebilmeli ve yapmaya istekli olmalıdır. (BM Antlaşması, 4/1) Başka bir ulusun egemenliğini tehdit ya da ihlal etmeme yükümlülüğü dahil, başvuran

devlet Antlaşma'nın yükümlülüklerini kabul etmeli ve onlara saygı göstermeli kriteri nesnel olarak araştırılabilir. David Raic'e göre devlet olma durumu iki aşamalı bir süreçle kararlaştırılır: Montevideo kriterlerinin tespiti ve birimin devlet olarak ortaya çıkışının uluslararası hukuku ihlal edip etmediğinin tespiti. (Coleman, 2014:5) Başvuran birim bir devlet olmalı şartı da nesnel olarak araştırılabilir ve bu Montevideo Devletlerin Hakları ve Görevleri Sözleşmesi tarafından ortaya koyulan kriterler yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu arada, geri kalan iki kriter nesnel olarak araştırılamaz. Güvenlik Konseyi'nin usul kurallarınının 60. maddesi ve Genel Kurul'un usul kurallarınının 125. maddesine göre başvuran bir ulusun barışsever olup olmadığı ya da Antlaşma'da bulunan yükümlülükleri yerine getirebilme ve yapabilmeye istekli olup olmadığıyla ilgili soruların cevapları sırasıyla BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'un takdirine bağlıdır. Bundan dolayı BM'ye yeni üyelerin kabulü, nihayetinde BM Örgütü'nün mevcut üyelerinin kararına kalmaktadır. (Berzak, 2014:93)

Hangi şartları taşıyan birimlerin BM üyesi olacağı konusundaki düzenlemelerin önem taşıması kadar BM üyeliğinin nasıl bir süreçle gerçekleşeceğine dair kurallar da önemlidir. BM Antlaşması'nın 4. maddesinin 2. fıkrası, BM üyeliğine başvuran bir birimin üye olarak kabul edilmesi sürecini belirlemektedir. BM üyeliğine herhangi bir devletin kabulü, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'un bir kararı ile yürürlüğe girmektedir. (BM Antlaşması, 4/2) Bundan dolayı başvuran bir birimin BM'ye üye olabilmesi için, öncelikle bu birim Genel Sekreterliğe bir başvuru yapmalıdır ve resmî olarak Antlaşma'daki yükümlülükleri kabul ettiğini belirten bir mektup sunmalıdır. Genel Sekreterlik daha sonra başvuruyu değerlendirmesi için Güvenlik Konseyi'ne iletmektedir. (Berzak, 2014:93-4) BM Antlaşması'nın 27. maddesine göre, Güvenlik Konseyi'nin diğer konulardaki kararları, daimî üyelerin mutabık oyları dahil olmak üzere 9 üyenin olumlu oyu ile verilir. Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri bu kararı veto etmediği ve Güvenlik Konseyi'nden yeterli oy çıkması durumunda Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine, başvuru Genel Kurul'un önüne getirilir. Ancak, oylama süreci, Güvenlik Konseyindekinden farklıdır ki üçte ikilik bir çoğunluk, yeni bir devletin BM'ye kabulü için gereklidir. Üçte iki oy çoğunluğu elde edildikten sonra, üyelik ancak yeni devletin kabulüne ilişkin Genel Kurul'dan bir karar alınmasıyla geçerli olacaktır. (BM Antlaşması, 27) Üyelik, Genel Kurul tarafından kabul kararının verildiği tarihten itibaren

geçerlidir. Bu prosedür nedeniyle, nesnel olarak araştırılabilir olmayan kriterlerin tespiti BM üyelerinin takdirine kalmaktadır.

Devlet olma tanımı hiçbir zaman BM üyeliği gerektirmeyebilir fakat BM üyeliğinin bir birimin devlet olma niteliği bakımından kesinleşmesi olduğundan, örgüt göz ardı edilemeyecek durumdadır. (Grant, 1999:446) Öyle ki BM yeni üyelerin uluslararası sisteme girişinin kabul edilmesi sürecini yükümlenmiştir. 1945'ten sonraki dönem için, dünya devlet sistemini yaklaşık olarak ortaya koymak için BM üyesi olan devletleri dikkate almak mümkündür. (Tilly, 2001:332) Bu nedenle devlet olmanın bir kriteri olmasa da BM'ye üyelik açıkçası devlet olma ile ilgilidir. BM Antlaşması BM'ye üyeliğin, bütün BM Antlaşması ve Örgüt'ün kararları içindeki yükümlülükleri kabul eden ve bu yükümlülükleri yerine getirebilecek durumda ve yapmaya istekli barış sever devletlere açık olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle BM'ye üye herhangi bir birimin bir devlet olduğu sonucuna varılabilir. (Grant, 1999:445-6) Ayrıca yeni üyelerin BM'ye girme hakkı, sembolik bir davranıştan daha fazlasıdır çünkü bu durum, yeni bir toplu tanıma anlayışı ile ilgilidir. (Aynete, 2012:46) BM büyük ölçüde uluslararası diyalog için ana forum olarak düşünülmekte ve bu nedenle bir ulusun tanınmasının ölçülmesinde son derece sembolik bir önem taşımaktadır. (Solomon, 2012:51) Ayrıca uygulamada görülen teamül niteliğindeki bir diğer kriter de egemen devletin rızasıdır. Buradan hareketle genel anlamda devletin tanınmasındaki kriterleri devlet olma, uluslararası hukuka uymaya istekli olma ve ona saygı duyma, egemen devletin rızası şeklinde saymak mümkündür.

Devlet olmayı gerçekçi bir unsur olarak nitelendirmek için tipik olarak uygulanan yasal çerçeve, 1933'ten itibaren birilerinin yaptığı ve terk ettiği ve hemen hemen kimsenin taraf olmadığı eski bir antlaşma olan Montevideo Devletlerin Hakları ve Görevleri Sözleşmesidir. (Roth, 2011:645) Montevideo kriterlerinden yola çıkarak devletin a) süreklilik arz eden bir nüfus; b) sınırları belirli bir bölge; c) hükümet; d) diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi gibi özellikleri barındırıyor olması gerekmektedir.

Sınırları belirli bir bölge kriteri, sınırların tamamının net bir biçimde belirlenmiş olmasını gerektirmez. Yani sınırların kesin olarak belirlenmesi zorunlu değildir. (Nevo ve Megiddo, 2009:93) Sınırları belirli bir bölge ile sınırların tamamının kesin biçimde belirlenmiş olmasını anlamak hatalı olacaktır, zaten pek çok devletin komşularıyla sınır sorunları bulunmaktadır. Bu açıdan genel anlamda sınırların belirlenmiş olması yeterli

görülmektedir. Sınırların belirliliği, modern dönemin başlarında egemen devlet için temel ilke haline gelmiş ve bu günümüze dek böyle devam etmiştir. Bu ilke, insan topluluğunun belirlenmesinde de temel ölçüt olmuştur. Başlangıçta, yönetilenler birbirinden farklı yapıdayken zamanla milliyetçiliğin de etkisiyle egemen devletler, insan topluluğunu ulusal dili konuşur hale getirmeye ve onları ulusun bir parçası yapmaya dönük faaliyet göstermişlerdir. (Jackson, 2007:104-5) Diğer taraftan nüfus unsurunda ülkede yaşayanların tamamının vatandaş olarak kabul edilmesi de gerekmemektedir. Yine pek çok ülkede azınlıklar ya da yabancılar bulunmaktadır. Zaten son 200 yıla yakın bir süreçte tanınan devletlere kendi ülkelerindeki azınlıkları tanıma ve haklarına saygı gösterme zorunluluğu, tanınmanın ön şartı olarak getirilmiştir. Bu önemli bir unsurdur, çünkü böylelikle olabildiğince tüm insanların bir devletle hukukî bağı kurulmakta ve bu vatandaşlıklar üzerinden kitleler yönetilebilmektedir. Son iki kriter ise etkili yönetimi tesis etmiş bir devlet aygıtının kurulmuş olup olmamasıyla alakalıdır. Bu maddelerde özetle de facto devletin var olması gerektiği söylenebilir. Dolayısıyla 3. kriterden sadece genel olarak bir hükümetin varlığı değil daha ziyade hükümet tarafından toprak parçası ve nüfus üzerinde etkin denetimin sağlanması durumunu anlamak gerekmektedir. Bu kriter sadece halkı ve toprağı üzerinde egemen bir denetim gösteren hükümetleri tanımak şeklinde anlaşılmaktadır. (Berzak, 2014:103)

Montevideo kriterlerinde yer alan son iki gereklilik (hükümet ve diğer devletler ile ilişki kurabilme kapasitesi) resmî ve aslî olarak etkinliğin esas durumunu oluşturur. (Nevo ve Megiddo, 2009:93) Montevideo Sözleşmesi ‘diğer devletler ile ilişki kurma kapasitesi’ nin devlet olmanın bir ön şartı olduğunu belirtmektedir. Bu kriteri, Crawford özellikle problemli olarak tanımlamaktadır. Crawford kapasitenin, devletin bir kriteri olmadığını daha ziyade bir sonucu olduğunu ve bir sabit değer değil belirli devletlerin statü ve durumuna bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ingrid Detter ayrıca temsili olarak ‘kapasitenin gerçekte devlet olmanın bir şartından ziyade sonucu olduğu savunulabilir’ demektedir. Akehurst Anlaşması kapasitenin, genellikle zorunluluk olarak kabul edilmediğini ortaya koymaktadır. (Grant, 1999:434)

Zaman zaman tanınma ve diğer devletler ile ilişki kurma kapasitesi bir birimin devlet olarak kabul edilmesinde önkoşul olarak ileri sürülebilmektedir. Diğer taraftan tanınma ve ardından diğer devletlerle ilişki kurma hali için de birimin devlet olması şartı bir

önkoşul olarak sunulabilmektedir. Dolayısıyla her iki şart diğerinin önkoşulu olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum devletlere, hukukî olmaktan ziyade pragmatik siyasî kararlarında kullanabilecekleri argüman sunmaktadır. Tanımamalarının gerekçesi olarak ilgili birimin devlet niteliği taşımadığı, çünkü söz konusu birimin devlet olmanın bir şartı olarak diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesinin bulunmadığı ileri sürülebilmektedir.

Montevideo kriterleri bağlamında ele alınan devlet olma şartından başka, uluslararası hukuka uymaya istekli olma ve ona saygı duyma kriteri bulunmaktadır. Bu kriter hem antlaşmadan hem de uygulamadan doğmaktadır. BM Antlaşması barış-sever olma, BM Antlaşması'nın yükümlülüklerini kabul etme ve onlara saygı duyma ve sözleşmenin yükümlülüklerini üstlenebilme ve yapmaya istekli olma şeklinde tek tek sayarak bu kriteri ayrıntılı biçimde tarif etmiştir. Uygulamada da devletler, yeni tanıyacakları birimlerden, azınlık haklarına saygı gösterme, insan haklarına saygı gösterme, uluslararası hukukun temel ilkelerine saygı gösterme gibi şartlar ileri sürerek devlet olarak tanımada uluslararası hukuka uyma ve ona saygı gösterme şartını değişen ölçülerde ve zamana göre farklılaşan önceliklerle ileri sürmüşlerdir.

Böylece bölünme ve sınırların değişmesi taleplerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Zaten Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkesel bütünlük ilkesinin kendi kaderini tayine göre öncelikli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Uti possidetis juris ise yalnızca anlaşma sağlanması halinde sınırların değişmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca BM Sivil ve Siyasî Haklar Beyannamesi, 2625 sayılı BM Genel Kurul kararı ve Helsinki Nihaî Senedi kendi kaderini tayini öngörse bile, insanların insan ve azınlık haklarına saygılı demokratik ülkelerde yaşamaları durumunda sınırların değişmesi için bir neden de kalmayacağı görüşü ileri sürülmektedir. (G.A. Res. 2625(XXV), Oct 24, 1970; Helsinki Final Act, 1975) Zaten yeni tanınan devletlerden bu konularda garanti sağlanması şartı ileri sürüldüğü de düşünüldüğünde yaklaşım makul görülmektedir. (Fabry, 2010:204-6)

Ayrıca uluslararası hukukta benimsenmiş, ülkelerin içişlerine karışmama, bölgesel bütünlüğe saygı ve sınırların değişmezliği ilkeleri çerçevesinde ayrılıkçı grubun tanınması uluslararası hukukun ihlali sayılmaktadır. Çünkü ayrılıkçı çatışmalar, devletin iç meselesi olarak kabul edilmekte ve mevcut egemen devletin rızası olmaksızın tanınmayan devletle ilişki kurmak hukuka aykırı kabul edilmektedir. (Caspersen, 2012:31) Bu nedenle ayrılıkçı grubun kontrol ettiği ülke ve nüfus üzerinde egemenlik

hakkına sahip devletin öncelikle bu birimin ayrı bir devlet olmasına rıza göstermesi gerekmektedir. Burada bahsedilenlerle kendi kaderini tayin ilkesinin çatıştığı düşünülebilir, bu bakımdan burada kendi kaderini tayine değinmek gerekmektedir.

Kendi kaderini tayinin ilk ortaya çıkışı 1790/1 döneminde olmuştur. Fransız askerlerinin Vatikan'a bağlı Avignon ve Comtat Venaissin'i işgal etmesi üzerine doğrudan ilhaka başvurmak yerine plebisite başvurulmuştur ve yapılan plebisit sonucu bu bölgeler Fransa'ya dahil edilmiştir. (Fabry, 2010:36) Her ne kadar bu örnekte kendi kaderini tayin pozitif bir hakmış gibi uygulansa da kendi kaderini tayin bu dönemlerde negatif bir hak⁶ olarak değerlendirilmiştir; buna göre, yukarıda sözü edilen ilkelerle uyumlu biçimde, diğer devletler herhangi bir müdahaleden kaçınırlar ve bu şartlarda bölgede meskûn kitle ilgili alanda etkili bir de facto devlet oluşturabilirse bu haktan faydalanabilir. Kendi kaderini tayinde meskunların isteğini tespit etmeye ilişkin bir uluslararası uzlaşma/anlaşma söz konusu olmadığı durumlarda de facto devletin kuruluşu ve devamı sürecinde toplumun sessiz kalması ve bu yapının varlığını devam ettirmesine bakılarak toplumda de facto devlet lehine bir kendi kaderini tayin isteğinin bulunduğu kabul edilir. Kendi kaderini tayin ABD Başkanı Wilson'un liderliğinde 1917/18'den itibaren pozitif bir hak olarak kabul edilmeye başlanmış ve buna göre insanların gelecekteki yönetim biçimlerine karar vermelerinde uluslararası toplumun yardım etme yükümlülüğü olduğu varsayılmıştır. (Fabry, 2010:10-2) Fakat pozitif hak olarak kendi kaderini tayin sömürge yönetimleriyle sınırlandırılmış ve sınırların değişmezliği ilkesi benimsenmiştir. Halihazırda sınırları belirlenmiş bir sömürge'nin kendi kaderini tayinine uluslararası toplumun yardım etme yükümlülüğü kabul edilmiş fakat bunun haricindeki kitleler için kendi kaderini tayin pozitif bir hak olarak uygulanmamıştır.

Kısaca örnekler, sınırların belirliliği, sürekli nüfusa sahip olma, fiilî hâkimiyet ve egemen devletin rızası kriterleri üzerinden ele alınacaktır. Elbette her bir örnekte farklı sorunlar bulunmakta ve incelemeler çeşitlilik göstermektedir. Çünkü bu kriterleri inceleme süreci, net bir biçimde var/yok tespitinden ibaret olmayıp kapsamlı değerlendirmeleri zorunlu kılmaktadır. Örneğin en kesin sonucun gelmesi beklenen egemen devletin rızasının

---

⁶ Negatif hakka örnek olarak özgürce konuşma hakkı gösterilebilirken, pozitif hakka temel eğitimden faydalanma hakkı gösterilebilir. İlkinde devletin serbest bırakması söz konusu iken ikincisinde devletin sağlaması gerekmektedir.

bulunup bulunmaması kriteri, Filistin örneğinde çetrefilli bir hal alabilmektedir. Ancak her örnekte kapsamlı değerlendirmeyi gerektiren de facto devlet unsuru ileriki sayfalarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu açıdan öncelikle devletin ne olduğu konusunun genel ve teorik biçimde incelenmesi gerekmektedir.

De facto devlet kriteri devletler arası ilişkilerin bulunmadığı bir dünyada devlet olmanın tek şartı olabilirdi, fakat her geçen gün artan biçimde devletler daha fazla alanda ve daha yoğun/derinlikli biçimde ilişkiler geliştirmektedir. Dolayısıyla böyle bir dünyada yeni ortaya çıkan bir birimin diğer devletlerce tanınması için başka kriterleri de sağlaması beklenmektedir. Zaten tanınmanın kendisi bile bir devletler arası ilişkidir ve bizzat tanınma ihtiyacının kendisi bile devletler arası ilişkilerin, bir devletin varlığını sürdürmesindeki önemini ortaya koymaktadır. Tanınma arayışındaki birimlerin önüne koyulan diğer iki koşul da aslında mevcut bulunan uluslararası ilişkilerin sağlıklı sürmesini ve gelişmesini sağlayacak niteliktedir. Bunların ilki olan uluslararası hukukun temel ilkelerine ve kurallarına saygı gösterme yükümlülüğü, uluslararası ilişkilerin kurallı, öngörülebilir ve barışçıl yürümesini sağlamaya yönelik bir şarttır. Son kriter olan egemen devletin rızasının alınması ise mevcut uluslararası sistemi çatışmalardan ve istikrarsızlıktan uzak tutmayı sağlamaya dönük bir kurallaşmanın sonucudur. De facto devlet kriterinde olduğu gibi bu iki kriterin de öncelikle ayrıntılı incelenmesi ve ardından örnek ülkeler bakımından karşılanma düzeyleri ele alınacaktır.

1.5.1. Bir Devlet Olma

BM Antlaşması madde 4'te sayılan bu şart, Montevideo Sözleşmesi kapsamında ele alınmaya müsaittir. Bu bakımdan süreklilik arz eden nüfus, sınırları belirli bir ülke, hükümet ve diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi kriterleri üzerinden ele alınacaktır. Fakat burada özellikle üzerinde durulması gereken kısım hükümet kriteri olup bu kriteri uluslararası hukuk ve siyaset bilimi bağlamında ele almak gerekmektedir. Bu bakımdan hükümet denilen kurumsal yapıyı diğer kurumlardan ayıran özelliklerin incelenmesi yoluyla hükümetten ne anlaşılması gerektiği ortaya koyulacaktır. Bu bağlamda devletin yapısal özellikleri ele alınarak, uluslararası hukukta siyasal-kurumsal teşkilatlanma ile ne tür kurumların kastedildiği; devletin işlevleri incelenerek de uluslararası hukuktaki ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyetin nasıl sağlanacağı ele alınacaktır. Böylelikle devlet olma şartı kapsamında ne tür özelliklerin incelenmesi gerektiği anlaşılacaktır.

1.5.1.1.Sürekli Arz Eden Nüfus

Sürekli arz eden nüfus ile devletin insan topluluğu unsuru kastedilmektedir. Söz konusu insan topluluğunun tek bir etnik gruptan, aynı dine inanan, aynı dili konuşan ya da ortak geçmiş ve gelecek tasavvuruna sahip olan bir kitleden müteşekkil olması aranmamaktadır. Zaten bu özelliklere sahip, bir devletin insan topluluğu örneği de bulunmamaktadır. Burada aranan devlet ile insan topluluğu arasındaki uyruklu (vatandaşlık) bağıdır. Yani devlet ile bu kitle arasında kurulmuş böyle bir hukukî bağın mevcudiyetidir, yoksa siyaset bilminde ifadesini bulan ulus tanımı ile tam bir uyumdan bahsetmek mümkün değildir. Diğer taraftan nüfus konusunda sayıca bir belirlenim bulunmamaktadır. Zaten halihazırda nüfusu çok az olan devletler de bulunmaktadır. Ancak az ya da çok bu nüfusun sürekli arz etmesi beklenmektedir. Elbette kısmî ölçüde nüfus hareketleri yaşanmasının, yani tâbiyet değişikliklerinin, burada bahsi geçen sürekli unsurunu zedelediği düşünülmektedir. Asıl olan nüfusun büyük kısmında sürekliliğin sağlanmasıdır ve bu süreklilik doğal yollardan, yani doğum ve ölüm yoluyla, sürdürülmelidir. Aslında bunun da bir istisnası bulunmaktadır ki, Vatikan'da nüfus Kardinallerin ölümü ve yerine yeni Kardinallerin seçimi yoluyla sürdürülmektedir ve buna rağmen Vatikan bir devlet olarak kabul edilmektedir.

Her ne kadar nüfus tek bir etnik ya da dinî gruptan oluşmasa da ulus-devletler topluluğu olarak şekil almış günümüz dünyasında her devletin uyguladığı bir uluslaştırma politikası bulunmaktadır. Resmî dil ve ulusal kimlik devlet tarafında belirlenmekte ve geleneksel devlet formundakine nazaran devlet ile daha fazla kaynaşmış insan topluluğu devlet tarafından tek bir ulus olarak biçimlendirilmektedir. Dolayısıyla hemen hemen her ülkede etnik ya da dinî farklılıklar baz alınarak azınlık olarak tabir edilen bir kitle ortaya çıkmaktadır. Azınlıklara yönelik ayrımcılık ve akabinde ayrılıkçı ayaklanmanın baş göstermesi de kuvvetle muhtemeldir. Bu durum ise mevcut uluslararası sistemi önemli ölçüde istikrarsızlığa sürükleyecek bir tehdit niteliğindedir. Çünkü herhangi bir ülkedeki başarılı bir bölünmenin her yerde ayrılma girişimlerini cesaretlendireceği korkusu mevcuttur. Bu nedenle yaklaşık son 2 yüzyıllık süreçte Avrupalı devletler tanıdıkları yeni devletlere, yönetimleri altındaki azınlıkların haklarına saygı gösterme yükümlülüğü yüklemişlerdir. Bu da tanımada bir şart olarak son dönemlerde uygulanagelmıştır.

1.5.1.2.Sınırları Belirli Bir Bölge

Devlet olma unsurunun ikinci kriteri olan sınırları belirli bir bölge günümüzdeki modern devlet formunun getirdiği bir şarttır. Yoksa geleneksel devletlerde fiilî hâkimiyet merkezden çevreye doğru azalarak yayılırken merkezden uzak bölgelerde bu hâkimiyet belli belirsiz bir hale gelmekte ve diğer devletlerle de kesişebilmekteydi. Hatta söz konusu merkezden uzak bölgeler ve toplumlar üzerinde yerel birimler hâkimiyet sahibiyken bu yerel birimlerin üzerinde de imparatorluk yönetiminin egemenliği bulunmaktaydı.⁷ Öyle ki Çin İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Moğol İmparatorluğu egemenlik değil, süzerenlik anlayışıyla yönetmişlerdir. (Jackson, 2007:7) Benzer biçimde Orta Çağ Avrupası'nda krallar ülkelerinin içinde ve dışında farklı otorite ve güçlerle rekabet halindeydi. Bu rakiplerin ilk ve en önemlisi kilise, bir diğeri ise feodal beyler olmuştur. Üçüncü olarak da şehirlerde oluşmuş yerel otoriteler bir diğer rakibi teşkil etmiştir. (Jackson, 2007:29) Ancak günümüzde eşit egemenlik ilişkisi, bu tür üst üste binmiş egemenlik yapılarına izin vermezken diğer yandan da ülkesel bütünlük ve içişlerine karışma yasağı gibi ilkeler, her devletin egemenlik alanının net biçimde belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak sınırları belirli bir bölge unsurunda da sınırların tamamının kesin biçimde tespit edilmiş olması gerektiği sonucu çıkarılmamalıdır. Öyle ki, günümüzde pek çok devletin sınırının tamamı net biçimde belirlenmiş değildir, komşu devletler arası sınır ihtilafları halen daha devam etmektedir. Örneğin İsrail, sınırlarının belirlenmemiş olmasına rağmen birçok devlet tarafından tanınmaktadır. (Quigley, 2012:436) Dolayısıyla burada kastedilen genel hatlarıyla sınırların belirlenmiş olmasıdır. Yoksa söz konusu bir devletin toprak sınırları ile ilgili belirsizliğin onun devlet olma iddialarını yok etmediği de oldukça bellidir. (Grant, 1999:436)

Hatta bu konuda daha da ileri bir görüş benimseyenler de bulunmaktadır. Öyle ki devlet sağlam bir şekilde kurulduktan sonra toprağın, devlet olmak için zorunlu olmadığı da ileri sürülmektedir. Hatta Crawford, Montevideo'nun temel taşlarından biri olan, ülke

---

⁷ Osmanlı örneğinde bu durumu görmek mümkündür. Eflak-Boğdan Prensiğinin, Cezayir'de Dayıların yönetiminin ve Mısır'da önce Memlük ardından Hidiv iktidarının Osmanlı hâkimiyetinden sonra da devam etmesi ve söz konusu ülkelerde bu birimlerin fiilî hâkimiyetinin bulunması, ancak bu birimlerin de Osmanlı'nın otoritesini kabul etmeleri böyle bir duruma örnektir. Böyle bir yönetim biçimi o dönemde sadece Osmanlı'da bulunmamaktaydı, hatta Avrupa'da daha katmanlı bir yapıdan bahsetmek de mümkündür. Avrupa'da da Papa ve Kilise, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Krallar ve feodal beyler şeklinde katmanlanmış bir yapı hâkimdi.

üzerinde hâkimiyetin devlet olmak için kritik önemde olmadığını savunmuştur. Crawford 1936'dan 1940'a kadar diğer devletlere katılan devletlerin yasal kişiliklerine sahip olmaya devam ettiklerini belirtmiştir. Toprakları üzerindeki bütün güçlerini kaybetse de, Polonya, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Baltık devletleri en azından Müttefik Güçler tarafından tanınmalarını korumuşlardır. Somali'deki son iç savaş bağlamında, devlet olma durumunun yasadışı işgal karşısında da devam ettiği görülmüştür. Bundan dolayı eğer bir birimin uluslararası toplumda kendini devlet olarak kurduktan sonra artık topraklarını ya da o toprak üzerindeki hâkimiyetini kaybederek devlet olma statüsünü kaybetmediği durumu ortaya çıkmıştır. (Grant, 1999:435)

Ayrıca devletin ülkesinin boyutları da önemli değildir, yani asgari bir büyüklük belirlenmiş değildir. Zaten çok küçük bir ülkede kurulmuş devletler de tanınarak uluslararası sistemin bir parçası halinde gelmişlerdir. Ülkenin tek parçadan oluşması gibi bir şart da bulunmamaktadır. Ülke bir deniz tarafından bölünebileceği gibi başka bir devletin ülkesi tarafından da bölünebilir ve böyle bir durum ülke unsuru sakatlamaz. Örneğin Türkiye, Trakya ve Anadolu olmak üzere ayrı iki parçadan oluşmakta, Endonezya ise birbirinden ayrı yüzlerce adada bulunmaktadır. İkinci duruma örnek olarak da Azerbaycan'ın ülkesinin bir parçası olan Nahçıvan diğer kısımdan Ermenistan'ın ülkesiyle ayrılmaktadır. Henüz Bangladeş Pakistan'dan bağımsızlığını kazanmadan önce Pakistan'ın ülkesi devasa bir Hindistan ile ikiye ayrılmaktaydı. Büyüklük ve bütünlük şartları aranmamasına karşın ülke unsurunda da nüfus unsurunda olduğu gibi süreklilik aranmaktadır. Daha açık ifadeyle, suların yükselmesiyle sular altında kalan ve sular alçaldığında su yüzüne çıkan bir adada devletin kurulması mümkün değildir.

Yukarıdaki şartlar dahilinde sınırları genel anlamda belirlenmiş bir ülke üzerinde devlet kurulduktan sonra artık bu sınırlar uluslararası hukuk tarafından korunmaya başlar. Geleneksel uluslararası hukuk uyarınca, devlet egemenliğinin temel direklerinden biri, her devletin ülkesel bütünlüğü kavramıdır; yani devlet sınırlarının, oluşturulduktan sonra, dokunulmaz olduğu fikridir. Bu ilke hem geleneksel uluslararası hukuktan hem de 2. maddenin 4. fıkrası ile hiçbir devletin herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne karşı bir güç kullanmayacağını beyan eden BM Antlaşması'ndan gelmektedir. (Sterio, 2011:223) Öyle ki dönemin BM Genel Sekreteri U Thant, 'Bir uluslararası örgüt olarak BM, üyesi

olan devletlerin bir parçasının bölünmesini asla kabul etmemiştir, kabul etmez ve ileride herhangi bir zaman kabul edeceğine de inanmıyorum' demiştir. (Fabry, 2010:167)

Kısaca ifade etmek gerekirse, tanımlanmış bir ülke, belirli bir varlık olarak kabul edilen, kalıcı nüfusu devam ettiren belirli alandır. Genel bir hukuk sisteminde diğer alanlardan sınır çizgileri ile ayrılan coğrafi alanlar ülke kavramını tanımlar. Ancak devletin ülkesi tam olarak sınırlandırılmalı ve tanımlanmalı şeklinde bir kural yoktur. Tanımlanan ülkenin aşması gerektiği bir büyüklük eşiği de olmamalıdır. Aksine kriterlerin savunduğu tek şey devletin ülkesinin sınırlarını tanımlamaya çabalamış olduğu ya da onun şu an tanımlanan ülke üzerinde net kontrolünü uyguluyor olduğudur. (Berzak, 2014:100)

1.5.1.3.Hükümet

Hükümet kriteri, hükümet tarafından toprak parçası ve onun nüfusu üzerinde etkin bir denetim şartını gerektirmektedir. Bu denetimin biri dahilî ve diğeri haricî olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Dahilî olarak, bir hükümetin varlığı, anayasal özerklik anlamında bir hukukî düzeni kurma ve devam ettirme kapasitesi anlamına gelir. Bunu ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet sağlamak ve bu hâkimiyeti sürdürmek şeklinde de ifade etmek mümkündür. Bu hâkimiyetin sürekliliğini sağlamak günümüz uluslararası sisteminde siyasal kurumları tesis etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu her dönem böyle olmamakla birlikte günümüz modern devleti kurumsallığı zorunlu kılmaktadır. Söz konusu kurumların neleri kapsadığı devlet yaklaşımları kapsamında devletin yapısal formu olarak ele alınacaktır. Diğer taraftan ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet kurmak adına zor ve rızayı sağlama konusunda belirli işlevleri yerine getirme zorunluluğu bulunmaktadır. Bundan dolayı hükümet, altyapıyı ve halkının temel ihtiyaçlarını sağlayabilme anlamında etkin ve faal olmalıdır. Bu kapsamda da devletin hangi faaliyetleri yerine getirmesi gerektiği, devletin işlevleri bağlamında ele alınacaktır. Haricî olarak, uluslararası hukukî sistemin içindeki diğer devletlere yasal olarak bağımlı olmadan uluslararası seviyede özerk hareket edebilmesi anlamına gelir. (Berzak, 2014:100-1) Hükümet unsurunun haricî kısmı ise diğer devletler karşısında bağımsızlık kapasitesi bağlamında incelenecektir.

1.5.1.3.1. Devlet Yaklaşımları

Devlet, insanlık tarihinin her evresinde var olan bir örgütlenme biçimi değildir. En geniş tanımıyla düşünülse bile, insanların büyük kısmı devletsiz biçimde yaşamıştır. Mann (2012:49-50), en ilkel devlet türleri de dahil edildiğinde devlet örgütünün insanlık tarihinin %1'inden az bir dönemde var olduğunu belirtmektedir. Hall ve Ikenberry (2000:35), diğer örgütlenmelerden ayırt edilebilir ilk devletin M.Ö. 3000 dolaylarında Mezopotamya bölgesinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bundan farklı olarak Tilly (2001:18-9) de en eski devletleri M.Ö. 8000'e kadar götürmekte ve bu dönemde devletlerin insanların yaşadığı bölgelerin çok küçük bir kısmını kapsadığını iddia etmektedir. Ancak bugün itibarıyla dünya bir bütün halinde devletlerin egemenlik alanlarına bölünmüştür. Devletin dünya üzerine böylesine yayılmış olması, onun “dünya yüzeyinin sabit bir parçası olduğu” izlenimi oluşturmaktadır. (Pierson, 2014:28-9) Bu iki durum devleti anlamaya dönük çalışmaları da temelden ikiye ayırmaktadır. Çünkü devletin insanlık tarihinin küçük bir kısmında var olması onun yapay ve tarihsel olduğu kanaatini oluştururken (Poggi, 2012:117) bugünkü yaygınlık düzeyi de onu doğal bir varlık olduğu fikrini dayatmaktadır.

Bu kapsamda devleti tanımlamaya yönelik yaklaşımlarda, devletin gerçekte nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerine bir ayrım vardır ve çalışmalar bu iki durum üzerine ayrılmaktadır. Liberalizme göre, devlet ortak amaçların gerçekleştirilmesine yönelik bir yapı şeklinde oluşmuştur. (Ayrıntılı analiz için bkz.: Locke, 1963) Marksizm ise devletin, tarihteki ilk sınıf tarafından ve bu sınıfa hizmet etmek üzere ortaya çıktığını ileri sürer. Realizme yakın Alman sosyal teorisine göre, devlet göçebelerin yerleşik tarıma geçmiş topluluklara saldırılarından doğmuştur. (Hall ve Ikenberry, 2000:36) Liberal yaklaşım devletin nasıl olması gerektiğine odaklanırken, realist ve Marksist yaklaşımlar gerçekte devletin nasıl olduğunu açıklamaya çalışmışlardır. Liberallerle Marksistler, devletin kurgusal, yani doğal olmayan insan yapımı bir kurum olduğunu düşünürler. Realistler ise devlete daha ziyade doğal bir oluşum olarak bakmakta ve bunun incelenmesine/açıklanmasına odaklanmaktadır. Realistlerin bir grubu da tarihsellik üzerinden devletin ortaya çıkış süreciyle devletin doğasını incelemektedir. Diğer grubu ise örgütsel yapısı üzerinden devletin ne olduğunu anlamaya çalışmaktadır.

Realistlerin birinci grubuna örnek olarak Oppenheimer (1997) devletin ortaya çıkışına dair ortaya koyduğu yaklaşımla devletin soygun ve tahakküm temelinde kurulmuş bir yapı olduğunu ileri sürmektedir. Oppenheimer'a (1997) göre devlet soygun amacıyla yapılan ve tahakküm ile yürütülmeye başlayan sürecin doğurduğu bir kurumdur. Bir grubun diğer grubun elindekileri almak için saldırılarıyla başlayan ve zamanla soyguncu grubun üretici gruba yakın biçimde yerleşerek onları düzenli soyması ve başka soyguncu gruplardan korumasıyla ilk halini almıştır. Zamanla soyguncu grup ile üretici grup aralarında kaynaşmışlar ve birbirlerinden ayrılmaları güç bir yapı oluşturmuşlardır. Bundan sonra soyguncu grup yönetici gruptur ve soyguncu grubun soyundan gelenlerin bu hakka sahip olduğu inancıyla yöneticilikleri devam etmiştir. Yönetici gruplar tahakküm kurdukları ve mallarına el koydukları üretici grupları arttırma çabasında olmuşlardır ve başka bir yönetici grubun tahakküm sınırlarıyla karşılaştığında ve iki yönetici grup da sınırlarını genişletmeye devam etmek istediğinde gerçek manada savaş ortaya çıkmıştır. Bundan öncekiler soyguncu grubun üreticileri yağmalamaya dönük şiddet eylemleriyken artık iki efendi arasında haracı toplama imkânı üzerinden bir çatışma çıkmaktadır. Bu yaklaşıma paralel olarak Franz Von Liszt, bağımsızlığın ve toprak üzerindeki üstünlüğün devletin birbirinden ayrılamaz özellikleri olduğunu belirterek bu durumu özetlemiştir. (Grant, 1999:409) Dolayısıyla Oppenheimer (1997), devletin temel amaçlarının üreticilerin ürünlerine el koymak (vergi toplama) ve içeriden gelen ayaklanmalara ve dışarıdan gelen saldırılara karşı koymak olduğunu, bunların gerçekleştirilme biçimi, kapsamı ve yönetimi ile gerekçelendirilme yolları farklılıklar göstermiş olsa da temel amaçlarda bir değişiklik söz konusu olmadığını ileri sürmektedir.

Diğer taraftan devletin örgütsel yapısına yoğunlaşan çalışmalar, devletin amaç ve işlevinden ziyade onu farklı kılan araçlara odaklanmaktadır. Bu alanda Max Weber'in çalışmaları dikkat çekmektedir. Max Weber devleti, belirli bir toprak parçası üzerinde meşru fiziksel güç kullanımı tekeline başarıyla sahip çıkan insan topluluğu şeklinde tanımlamıştır. (Fukuyama, 2005:29) Bununla birlikte Weber (2006:27) şiddet kullanma hakkının yalnızca devlette olduğunu ileri sürmez, fakat yine de şiddet kullanma hakkının tek kaynağının devlet olduğunu ileri sürer.

Devleti şiddet tekeli üzerinden açıklayan yaklaşımlar azımsanmayacak kadar fazladır. Migdal'e (2001:15) göre, devlet bir bölgedeki diğer bütün toplumsal yapılar üzerinde

olağanüstü biçimde düşünce ve eylem hegemonyası uygulanan son derece tutarlı ve karmaşık bir örgüttür. Kelsen'e (1941b:70) göre devletin özü bir toprak parçası ve halk üzerinde denetim uygulayan bir hukukî sistemdir. Poggi (2012:25) de benzer biçimde devleti, güç kullanımına imkân sağlayacak ayrıcalıklara sahip olan yapı olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımlarda, devletin şiddet kullanma konusunda hak, yetki ya da ayrıcalığa sahip olduğu görüşleri ileri sürülmektedir. Hak, yetki ya da ayrıcalık durumları normatif bir düzeni çağrıştırmakta olup hukuk düzeninin oluşturduğu bir ortamdan bahsetmektedir. Gerçekten de hukuk düzenince şiddet kullanma hak, yetki ve ayrıcalığı devlete verilmiştir. Ancak hukuku oluşturanın da devlet olduğu düşünülürse, devletin hukuktan önce var olduğu ve dolayısıyla hukukî bir çıkışının olamayacağı çıkarımına ulaşılabacaktır.

O halde devlete hukukî temelde değil, fiilî temelde bir açıklama getirmek gerçeğe daha yakın bir sonuca götürecektir. Bu kapsamda Tilly (2001:84) yukarıdaki tanımlara benzer bir tanım yapmakla birlikte devleti hukukî bir zemine de oturtmamaktadır.

... 'devlet' sözcüğünü gerçek zor araçlarını kullanan ve en azından sınırları açıkça belirlenmiş bir alanda bütün zor kullananlara karşı kalıcı bir öncelik iddiasını başarıyla yürüten bütün örgütlenmeleri rahatlıkla dahil etmeliyiz.

Burada Tilly, devlet tanımını hukukî sınırlandırmalardan çıkararak 'de facto devlet' şeklinde tabir edilen yapıları da kapsam içerisine dahil etmektedir. Bu aynı zamanda devleti yekpare gören ya da öyle görmemekle birlikte devletin içsel yapısını göz ardı eden diğer yaklaşımların da başlangıç düzeyini oluşturmaktadır. Başka bazı yaklaşımlar ise devleti yekpare bir birim olarak değerlendirmek yerine içsel bölünmelerine ve işleyişine odaklanmaktadır.

Bu doğrultuda Oppenheimer devleti bir bütün gibi ele almakla birlikte onun ortaya çıkışındaki içsel çatışmaya da vurgu yapmaktadır. Oppenheimer'a (1997:43) göre devlet, zafer kazanmış insan grubunun yendiği diğer gruplar üzerindeki egemenliğini devamlı kılmak adına düzene bağlamaya yönelik içeriden gelecek ayaklanmalara ve dışarıdan gelecek saldırılara karşı koyabilmesini sağlamak için yendiği toplumlara kabul ettirdiği kurumdur. Burada devlet ortaya çıkana dek gruplar arası çatışma söz konusu iken, devletin oluşumunun ardından bütünlüklü bir yapıdan bahsedilmektedir. Hâlbuki Jessop,

bu içsel mücadelenin devletin işleyişi sürecinde de devam ettiğini ileri sürmekte ve devleti, çeşitli toplumsal birimlerin çekişme bölgesi şeklinde tanımlamaktadır. Jessop'a (2008:277-8) göre devlet, üniter bir yapı arz etmeyip, sınırları bulunan, buna karşın kurumsal sabitliği ve resmî ya da bağımsız birliği olmayan kurumsal bir topluluktur. Bu görüşü Poggi (2012:119) sosyolojik bir yaklaşımla daha ayrıntılı biçimde açıklamaktadır. "Devlet yalnızca bir *mekanizma* değildir: Etkinlikleri sırasında her biri bir başkasına kaynak sağlayan ya da onu kısıtlayan çok sayıda küçük parçadan oluşan karmaşık ve incelikli bir mekanizmadır." Bu yaklaşımı savunanlara göre devlet tek bir birleşik aktör değil, sosyal ve ekonomik bağlamıyla içiçe geçmiş bir güçler topluluğudur. Devletin etkileri, çoklu düzeylerde, pek çok alanda ve bir yığın toplumsal aktör tarafından yaratılır. (Pierson, 2014:285) "Kuşkusuz, devlet temsilcilerinin, egemen gücün uygulandığı iddiasıyla kendilerini tek bir birleşik iradenin taşıyıcıları olarak tanımladıkları bağlamlar vardır. Ama aslında, devletler ve hükümetler, kendi iç çıkar farklılıklarıyla, çoklu amaçları ve rekabet eden gündemleri olan karmaşık örgütlenmelerdir." (Pierson, 2014:239) Yukarıda Poggi'nin sosyolojik bir bakışla ortaya koyduğu yaklaşımın benzerini Hans Kelsen de hukukî bir yaklaşımla ifade etmiştir. Kelsen'in yaklaşımına göre devlet onun bireyleri değildir; bireylerin belirli bir birliğidir ve bu birlik onların karşılıklı davranışlarını düzenleyen düzenin işleyiştir. Hukukun saf teorisinin farklı sonuçlarından birisi, bizim devlet olarak adlandırdığımız siyasî topluluğu oluşturan baskıcı düzenin bir hukukî düzen olarak tanınmasıdır. Genellikle devletin hukukî düzeni veya devlet tarafından kurulan hukukî düzen dediğimiz şey devletin kendisidir. (Grant, 1999:410) Bu devlet yapısı Oppenheimer'in soyguncularının normatif bir düzen kurarak yönetimini meşrulaştırmasından sonraki döneme tekabül etmektedir. Artık devlet, hukukî düzen olarak görülmekte ve yönetilenlerden kabul görmektedir.

Özetle, bu tanımlardan yola çıkarak devletin, insan grupları arasındaki mücadele neticesinde galip tarafın egemenliğini sürdürmesini sağlayan kurumsal bir yapı oluşturmasıyla ortaya çıktığını, varlık kazandıktan sonra da normatif aygıtlarla şiddet kullanma tekeli sağlayarak egemenliğini güvence altına aldığını söylemek mümkündür. Kurumsal yapının varlığına rağmen mücadelenin sona ermediği ve artık mücadelenin kurumsal yapıyı ele geçirmek yönünden devam ettiği de ileri sürülebilecektir. Ancak burada devletin kurumsal yapılarla özdeşleşmesi söz konusu olduğu için mücadele devletin ortadan kaldırılarak başka bir devletin kurulmasından ziyade devletin

kontrolünün kimin elinde olacağı meselesi etrafında yürümektedir. Burada bahsi geçen kurumsallık, şiddet tekeli ve devleti kimin kontrol ettiği üzerine ortaya koyulan iddiaları toplayan bir tanımlamayı Hall ve Ikenberry (2000:11) şu şekilde derlemiştir.

Sosyal bilimciler arasında, devletin nasıl tanımlanması gerektiği üzerine bir ortaklık oluşmuştur. Karma bir tanım üç öge içerir. İlk olarak, devlet bir kurumlar bütünüdür. Bu kurumlar devletin kendi kadrosuyla yönetilir. Devletin en önemli kurumu şiddet ve zorlama aracılığıyla çalışır. İkincisi, bu kurumlar genellikle bir topluma mal edilen, coğrafi olarak sınırlanmış bir bölgenin (territory) merkezindedir. Devlet, içeride ulusal toplumuna bakmak, dışarıda da içinde var olmak zorunda olduğu daha geniş toplumlarla ilgilenmek zorundadır; bir alandaki davranışı ancak diğerleriyle olan ilişkileriyle tanımlanabilir. Üçüncü olarak, devlet sınırları içinde yönetimi kendi tekeline alır. Bu esas olarak, tüm vatandaşlarca paylaşılan ortak bir politik kültürün yaratılması eğilimidir.

Hall ve Ikenberry'nin belirttiği gibi devletin bir alandaki davranışı ancak diğerleriyle olan ilişkileriyle tanımlanabilir. Elbette devletler birbirleriyle de ilişki halindedir ve bu ilişki biçimi devletin doğasını ve işleyişini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Devlet yapıları ve devletlerin ilişki biçimleri karşılıklı olarak birbirlerini etkilemekte ve her ikisi de zaman içerisinde değişim geçirmektedir. Tilly'ye (2001:22) göre devletler toprak ve nüfus üzerindeki denetim temelinde varlık gösterdiklerinden bunun üzerinde rekabet halindedirler ve kümeler halinde varlık gösterirler. Bu şekilde birlikte varoluştan kaynaklanan birbirinden farklı sistemler doğurmaktadırlar. Devletlerin ilişkilerinden ortaya çıkmış uluslararası sistemden önce devletin bizatihi kendisine dair daha ayrıntılı bir inceleme faydalı olacaktır. Bu kapsamda öncelikle devletin temel eylemleri üzerinden doğası incelenecek ve ardından devletin örgütsel yapısı ele alınacaktır.

1.5.1.3.2. Ülke ve İnsan Topluluğu Üzerinde Hâkimiyet Düzeyi

Devlet belirli bir toprakta bulunan yoğunlaşmış zor araçlarını denetleyen bir örgütlenmedir ve söz konusu topraklardaki diğer oluşumlara nazaran önceliğe sahiptir. Aynı zamanda yukarıda bahsedildiği gibi rakip devletlerle ilişki halindedir ve bir sistemin parçası olarak hareket etmektedir. Bu nedenle devletin iki farklı alanda faaliyetleri yürütme yükümlülüğü bulunmaktadır. Devletler sadece rakip komşularla savaşmakla değil, ayrıca savaşı gerçekleştirebilecek araçları temin etme ve egemen olduğu toplumu denetleme gibi fonksiyonları da yerine getirmek zorundadır. (Tilly, 2001:47) Bu iki farklı

faaliyet, diğerkindeki başarıyı önemli ölçüde etkilemektedir. Devletler için savaşa girmek ve başarılı olmak bir gerekliliktir ve savaşın da belirli bir maliyeti bulunmaktadır. Bu nedenle devletler gelir getirecek bir ekonomiye ve bunu vergilendirme mekanizmasına gereksinim duymaktadır. (Pierson, 2014:73) Devlet yöneticisinin karşı karşıya kaldığı önemli bir ikilem de, ihtiyaç duyduğu kaynakları temin ederken bu kaynakların gelecekte de mümkün olduğunca en üst düzeyde temin edilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla halihazırda topladığı kaynağı en üst düzeyde tutmaya çabalarken bir yandan da bunu kitlesel bir ayaklanmaya vordırmayacak düzeyde sınırlamak ve hatta bunun da ötesinde toplumun gelecekte kaynak üretimini arttırmasını sağlamak üzere mümkün olan en yüksek miktarda kaynağı topluma bırakmak şeklinde bir ikilemle karşı karşıyadır. Bu ikilem de yönetim planlaması gibi bir zorunluluk doğurmaktadır. Elbette planlama devletin temel faaliyetleri arasında olmayıp devletin uzun vadeli varlığını sürdürmesi için önem arz etmektedir. İlk aşamada savaş kabiliyetini sürdürme ve arttırma amacıyla ortaya çıkan malî devlet ve vergi toplama aygıtı, zamanla farklı amaçlarla da kullanılır olmuştur. Artık devlet vergiyi sadece gelir kaynağı olarak değil, yurttaş davranışlarını yönlendirme aygıtı olarak da kullanmaktadır. (Pierson, 2014:50)

Özellikle 1945'in ardından devletler, faaliyet alanlarını genişletmişler ve malî kapasitelerini de arttırmışlardır. Ekonomik zenginliğin yeniden dağıtılması ve refah düzeyinin garanti edilmesi gibi uygulamalarla sosyal devlet anlayışı gelişmiş ve devlet malî ve bürokratik anlamda büyürken ayrıca vatandaşlarına da daha fazla müdahale etmeye başlamıştır. Büyüyen devlet aygıtı kamu bürokrasisini doğurmuş ve bu yapı ilave kaynaklara ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bürokrasi zamanla öyle önem kazanmıştır ki, Weber'in de etkisiyle, devletle özdeşleşmiş bir niteliğe kavuşmuştur. Zamanla bu devasa bürokratik yapı devletin işleyişindeki verimsizlik olarak görülmeye başlamıştır. Bunun üzerine bürokratik verimsizlik karşısında devletin neo-liberal dönüşümü çerçevesinde bazı faaliyetlerden çekilerek bunları piyasaya terk ettiği ya da piyasa mantığıyla işleyen bir mekanizmayla çalışmakta olan bir forma dönüştürdüğü görülmüştür. (Pierson, 2014:289) Neo-liberallere göre artan müdahale, ihtiyaç duyulan kaynakların da artmasına yol açmıştır. Onlara göre müdahalelerin artması başarısızlık ya da beklenmedik sonuçların ortaya çıkma olasılığını da arttırmaktadır. Bu nedenle kısıtlı faaliyetleri olan devletin en makul devlet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Neo-liberallere göre devlet, ortak güvenliği sağlamakla, hukukun üstünlüğünü korumakla, piyasa tarafından etkin biçimde

üretilemeyen kamu mallarını sağlamakla ve insanları yoksulluktan kurtarmakla yükümlüdür. (Pierson, 2014:111-2) 1980’den itibaren neo-liberal politikaların etkisiyle sosyal devlet faaliyetleri büyük ölçüde terkedilmiştir. Ancak buna rağmen devlet halen vatandaşlarına karşı birtakım sosyal yükümlülükleri taşımayı sürdürmektedir.

Genel anlamda devletin işlevlerine dair günümüzdeki değişim süreci bu şekilde olmakla birlikte devletin birtakım temel işlevlerinin olduğu konunun başında belirtilmişti. Bu bağlamda devlet öncelikle varlığını sürdürmeye yönelik işlevlere sahiptir ve bunlar her durumda öncelenmektedir. Kendi bakış açısıyla Tilly (2001:170) temel devlet faaliyetlerini başlıklar halinde şu şekilde özetlemiştir:

Devlet-yapma: devletin hak iddia ettiği topraklarda rakiplere ve meydan okuyanlara saldırması ve onları denetim altına alması;

Savaş-yapma: devletin hak iddia ettiği toprakların dışındaki rakiplere saldırması;

Koruma: toprakların içinde veya dışında olsun, yöneticilerin birincil müttefiklerinin rakiplerine saldırma ve onları denetim altına alma.

Devletin temel faaliyetlerini bu şekilde saydıktan sonra bir dördüncü faaliyet olarak “*Elde etme*: tebaasından devlet-yapma, savaş-yapma ve koruma araçlarını sağlamak”tan bahsetmektedir ki, bunun yapılmaması durumunda devletin uzun ömürlü olamayacağını ileri sürmektedir. Ayrıca Tilly (2001:170) devletlerin belirli bir ölçeğin ötesinde kendilerini üç faaliyet ile yükümlü bulduklarını ifade eder.

Hükmetmek: tebaanın üyeleri arasındaki uyuşmazlıkları çözme otoritesi;

Dağıtım: tebaanın üyeleri arasında ürünlerin dağılımına müdahale;

Üretim: tebaanın üyeleri tarafından mal ve hizmetlerin yaratılması ve dolaşımını denetlemek.

Devletin mümkün olan en geniş bölgeye hükmetme çabasının diğer devletlerle rekabete girmesini ve bu rekabetin de maliyetlerini karşılamak amacıyla mümkün olan en geniş bölgede etkin bir yönetim kurmasını zorunlu kıldığı görülmektedir. Bu temel amaçlar doğrultusunda devletin faaliyetleri çeşitlense bile amaçlarda bir değişim olmadığını söylemek mümkündür. Devletin temel işlevleri bu olmakla birlikte bazı yazarlar listeyi daha uzun tutmaktadırlar. Bunlara dönemin gereklilikleri kapsamında çeşitli ilaveler yapılabildiği görülmektedir. Ghani, Lockhart ve Carnahan’ın (2005:6) yaptığı şu liste bu duruma örnek teşkil etmektedir:

- Şiddet araçları üzerindeki meşru tekellik
- İdari denetim
- Kamu maliyesi yönetimi
- Beşerî sermaye yatırımları
- Vatandaşlık hak ve ödevlerinin tanımlanması
- Altyapı hizmetlerinin sağlanması
- Pazar oluşumu
- Devletin varlıklarının yönetimi (çevre, doğal kaynaklar ve kültürel varlıklar dahil)
- Uluslararası ilişkiler (uluslararası anlaşmalara ve kamu borçlanmasına girmek dahil)
- Hukukun üstünlüğü

Bu listenin, günümüz modern devletinin işlevlerini belirli ölçüde kapsayacak şekilde oluşturulduğu görülmektedir. Dolayısıyla Tilly'nin saydığı temel işlevlere çeşitli ilaveler yapılmış olup, günümüzde devletten beklenen önemli faaliyetleri de içermektedir. Aslında bu işlevler birbirleriyle bağlantılıdır ve dolayısıyla bir biçimde tüm işlevler devletin varlığını sürdürme temel amacına hizmet etmekte ve ayrıca buna katkısı nispetinde önem arz etmektedir. Örneğin ulaşım, su ve enerji hizmeti sağlama, devletin güvenlik, idarî kontrol, beşerî sermayeye yatırım ve pazarın oluşumunu sağlayabilmesi için ön şarttır. Yasal pazarın oluşumunu ve genişlemesini sağlayan ortam, uygulanabilir sözleşme, şirket, sigorta, iflas, arazi, istihdam ve çevre kanunlarının sağlanması da dahil olmak üzere mülkiyet haklarının oluşturulması ve korunmasına bağlıdır. Bununla birlikte, devletin varlıklarının yönetimi, özellikle devletin düzenleme yapabilmesi ve ruhsat verebilmesi, uzun vadede daha da önemli olabilir. Devlet belirli endüstrilerin ruhsatlandırılmasını nasıl ele aldığı, zenginliğin ruhsatlandırma süreci ile oluşturulduğunu mu yoksa tahrip mi edildiğini belirler ve aynı zamanda hem yerel politikaya hem de uluslararası gözlemcilerle devletin işlemlerinin doğasını açıkça gösterir. Devletin uluslararası ilişkiler üzerindeki otoritesi, diğer devletler, uluslararası organlar ve özel teşebbüslerle olan ilişkilerin yönetimini ve onlarla antlaşma ve yükümlülükler koyma yetkisi ve imkânını kapsar. (Ghani, Lockhart ve Carnahan, 2005:8) Bütün bu bağlantılar, bahsi geçen işlevlerin birbirini destekleyen ve devamlılığı sağlayan bir doğaya sahip olduklarını göstermektedir.

Devletlerin birbiriyle etkileşim halinde olmaları ve rekabet ilişkisi içerisinde hareket ediyor olmaları, geçmişte devletin sorumluluğunda görülmemiş bazı alanların günümüzde devletin temel işlevleri olarak değerlendirilmesini doğurmaktadır. Modern öncesi dönemde bir devletin altyapı hizmetleri sunmak, istihdam politikaları uygulamak, sosyal yardım sağlamak ya da eğitim sunmak gibi işlevlerden sorumlu olmadığı düşünülse de günümüz dünyasında bunları yerine getirmeden bir devletin varlığını sürdürmesi pek de mümkün olamayacaktır. 2011 Dünya Gelişim Raporu vatandaşlara güvenlik, adalet ve iş sunan kurumları elzem öncelikler olarak vurgulamıştır. Zamanına uygun olarak, bu alanlarda alınacak sonuçlar, devletlere güvensizlik döngüsünün kırılmasında ve tekrar kötüleşme riskinin azaltılmasında yardımcı olan en etkili yollardır. (Knopf, 2013:19) Dolayısıyla yine varlığını sürdürme temel amacı doğrultusunda devletin işlevlerinde dönemsel değişimlerin yaşandığı görülmektedir.

Söz konusu değişim devletin yapısal formunda da görülmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi günümüz devlet aygıtı, devasa bir bürokratik mekanizmayla yürütülmektedir. Her ne kadar böylesine büyük bir kurumsal teşkilatlanma modern öncesi devletlerde görülmesine de her dönemde devletler kurumsallaşma çabası ortaya koymuşlardır. Çünkü kurumsal yapı devlet varlığının devamlılığını sağlamaya dönük önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Kurumsal teşkilatlanmasını oluşturamayan bir devletin uzun vadede varlığını sürdürme olanağı büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır.

1.5.1.3.3. Siyasal-Kurumsal Teşkilatlanması

Devlet hâkimiyet sağladığı ülke ve insan topluluğu üzerindeki kontrolünü daim kılmak adına kurumsallaşmaya gitmek zorundadır. Çünkü hem uyguladığı gücü koordine etmek hem de yönetilenlerin rızasını kazanmak yükümlülüğü altındadır. Elbette yönetilenler üzerindeki gücün devamlılığı önemlidir, ancak yönetilenler nezdinde rıza kazanamamış bir devletin yönetim maliyetleri yükselecektir. Ayrıca hâkimiyetin devamlılığını sağlamak da riskli bir hal alacaktır. Bu açıdan yönetilenlerin rızalarının kazanılması çabası devletin asıl işlevlerinden biri halini almaktadır. Bu rızanın temini farklı biçimler alabilmektedir. Toplumun kültürü, dini ve ideolojisi söz konusu rızanın nasıl sağlanacağını belirlemektedir. Günümüzde liberal-demokratik dünya görüşünün etkisiyle devlet, yönetilenlere çeşitli hizmetleri sunmak yoluyla toplumun rızasını kazanmaktadır. Bu hizmetleri etkin biçimde sunabilmek adına da çeşitli kurumları oluşturmaktadır. Bu

bakımdan günümüzdeki devlet yapısı bürokratik kurumsal bir nitelik göstermektedir. Fakat böylesi bir devlet yapısı tarihin tüm dönemlerinde var olmamıştır. Devlet yapısında dönemsel değişimler gözlemek mümkündür.

Devletin öncelikle kendisine dışarıdan veya içeriden meydan okuyan bütün yapılara diz çöktürmek gibi bir görevi vardır. Bunu sağladıktan sonra artık egemen olduğu ülke ve topluluğu yönetmek gibi bir görevle karşı karşıya kalır ki bu durum savaşarak rakiplerine diz çöktüren grubu savaştan alıkoyar ve hatta savaşla bağdaşmayan çıkarlar oluşmasına da yol açar. (Tilly, 2001:48) Bu durum devletin faaliyetlerini sivil ve askerî olmak üzere ikiye ayırdığı gibi, bundan daha da önce dışarıdaki rakiplere karşı ordu bulundurma ve diğer taraftan da yönetilen toplumun denetim altında tutulmasını sağlamak üzere polis teşkilatının oluşturulmasını getirmiştir. (Tilly, 2001:136) Zamanla devlet şiddet araçları üzerinde denetim kurarak şiddet tekeli sağlamıştır. Ayrıca şiddeti teknik ve malî kaynaklar sayesinde daha karmaşık ve uzmanlaşmış bir konuma getirmiştir. (Poggi, 2012:129) Bütün bu ayrışma, devlet kurumsallığının en temel bölünmelerini ortaya koymuştur. Bu sürecin gelişimi Tilly (2001:211-2) tarafından gayet açık biçimde özetlenmiştir:

Önce, büyük iktidar sahiplerinin kendileri faal askerdi, kendi ordu ve donanmalarına sahiplerdi ve kumandanlık yapıyorlardı. Sonra sivil iktidar sahiplerinin kiraladığı paralı askerlerle askerî girişimlerin çağı geldi. Bunu, sürekli orduların kurulmasıyla askerî yapının devletle bütünleşmesi izledi. Ve son olarak, kitlesel askerlik celbine, örgütlü ihtiyatlara ve iyi ödeme yapılan gönüllülere geçilerek ordular temelde devletin kendi yurttaşlarından oluşur oldu ve bunun sonucunda gazilerin çıkarları, yasal denetim ve potansiyel veya eski askerlerin siyasal temsil iddiaları olan sistem başladı. ... Sürecin sonunda sivil bürokrasi ve yasama organları askerleri kendi denetimlerine aldılar, askerlik hizmeti bütün toplumsal sınıflar için görece eşit biçimde yasal zorunluluk olarak yaygınlaştı, askerî profesyonellik ideolojisi general ve amirallerin sivil siyasete müdahalesini sınırladı ve doğrudan askerî yönetim veya askerî darbe olasılığı büyük oranda geriledi.

Askerî birimde böyle bir süreç yaşanırken sivil bürokrasi de kendi içinde dönüşüm geçirmiştir. Hükümdar ile yönetilenler arasında doğrudan ilişkinin bulunmadığı feodal dönemde, hükümdar feodal beylerin ve kentlerin meclisleri vasıtasıyla kaynaklara ulaşım imkânına sahipti. Ardından meclislerin de onayıyla hükümdar kentlerdeki tüketim maddelerini doğrudan kendi kurumlarıyla vergilendirmeye başladığında ve bu gelirle

hükümdarın ordusu desteklendiğinde hükümdarın alt birimlerin desteğine ihtiyacı kalmadığı gibi artık hükümdar bunların direnişlerini de dikkate almamaya başlamıştı. Hükümdar, bir nevi egemenliğini paylaştığı bu alt birimlerin etkinliğini kaybetmesiyle, etrafında ailesi ve onun çıkarlarını paylaşan bir kitle ya da kendisine güvendiği kişilerden oluşan bir yönetim kadrosunu oluşturmaya başlamıştır. Ancak bunlar hükümdarın atadığı ve onu temsil eden kişiler konumundaydılar ve dolayısıyla lord-vasal ilişkisine kıyasla hükümdara daha bağımlı ve itaatkâr bir konumdaydılar. (Poggi, 2012:70-1) Böylelikle merkezî yönetim ve bürokratik yapının temelleri bu şekilde atılmıştır. Sonraki süreçte bu temeller üzerine kurulmuş sivil yönetimin birimlere ayrılması ve iş bölümünün düzenlenmesi şeklinde bir dönüşüm yaşanmıştır.

Başta belirtildiği gibi devletin, yönettiği topluma dönük bir yanı olduğu gibi diğer devletlerle ilişki halinde olmaktan kaynaklı bir yanı da bulunmaktadır. Buraya kadar toplumsal ilişkilerin devletin yapılanması üzerindeki etkileri genel hatlarıyla ele alınmıştır. Ancak devlet, diğer ülkelerle ilişkileri nedeniyle de dönüşüm geçirebilmektedir. Tilly (2001:327) toplumsal etkiyle dönüşümü içsel devlet oluşumu olarak isimlendirirken, diğer ülkelerin etkisiyle dönüşümü de dışsal oluşum olarak isimlendirmektedir. Avrupa’da yaşanan içsel oluşumun neticesinde bugün modern devlet olarak isimlendirilen devlet teşkilatlanması ortaya çıkmıştır. Ayrıca Avrupalı devletlerin diğer devletler üzerindeki etkisiyle bu devlet formu dünyanın değişik yerlerine ortak bir form olarak yayılmıştır. “Çağdaş devlet yapısı, dar anlamıyla, mahkemeleri, yasama organı, merkezî bürokrasisi, taşra yönetimi, sürekli orduları, uzmanlaşmış polis gücü ve gelişkin kamu hizmetleriyle ... birbirleriyle benzeşmektedir.” (Tilly, 2001:327)

Aslında devletin sürekli bir değişim geçirdiği söylenebilir. Bu kapsamda en ayrıntılı çalışmalar Avrupa devletleri üzerine yapılmıştır. Bunun nedeninin, yukarıda belirtildiği gibi günümüzde tüm dünyaya yayılmış olan modern devlet ve onun genel formu olan ulus-devletin Avrupa’da oluşum sürecini geçirmesi gösterilebilir. Bu açıdan Avrupa devlet yapılarındaki değişimin feodal düzenden Standestaat sistemine ve ardından da mutlak yönetimlere geçişi gözlenmiştir. Günümüzde devletin dönüşümü devam etmekle birlikte bunun hangi yönde olduğu tartışma konusudur. Ancak halen daha modern devlet olarak isimlendirilen devlet yapısı tüm dünyaya yayılmış olarak varlığını sürdürmektedir. Bugünkü uluslararası sistemin ve uluslararası hukukun temelinde modern devlet sistemi

yer almaktadır. Bu açıdan modern devletin yapısını ayrıntılı olarak incelemek faydalı olacaktır.

Diğer taraftan devlet yapısına dair bir kopuştan bahsetmek mümkün olmayıp daha ziyade tedrici bir dönüşüm olduğu söylenebilecektir. Bu açıdan dünyanın geleneksel devlet yapısından bir anda koparak modern devlet yapısına geçtiğini söylemek mümkün değildir. Zaten modern devlet öncelikle Avrupa’da bazı devletlerin toplumsal ve siyasal yapıları üzerinde şekillenmiş ve başarıya ulaşmıştır. Bu devletlerin dünyanın diğer bölgelerindeki üstünlükleri nedeniyle, diğer bölgelerdeki devletlerce de taklit edilmişlerdir. Böylece modern devlet yapısı tüm dünyaya yayılmış bir devlet formu haline gelmiştir. Bu açıdan modern devlet de kendinden önceki siyasî yapılar üzerinde ve ayrıca bunları düşünsel ve yapısal dönüşümlere tâbi tutarak oluşmuştur. Bu süreçteki önemli aşamalardan biri de feodal dönemdeki kişilere yönelik sadakat ve itaatin kurumlara yönlendirilerek soyut bir iktidar kaynağına sadakat bağı kurulmuş olmasıdır. (Erözden, 2013:54-5) Bu geçiş döneminde kralların iki vücudu bulunduğu, bunların birinin kendi vücutları, diğerinin ise siyasî vücutları olduğu fikri gelişmiştir. Kendi vücutları ölümlüdür, fakat devlet devam edecektir ve egemenlik kralların bu siyasî vücutlarıyla ilişkilidir, anlayışı geliştirilmiştir. (Jackson, 2007:63)

Ardından soyluluk doktrini (dynastic doctrine) 18. yüzyılda devlet egemenliği doktrini içine karışıp kaybolmuştur. Örneğin Frederick’in devletinde hanedan ya da kişi değerlendirme dışıdır. Hatta yönetilen insanlar da aynı konumdadır. Bu yapıda devlet kendi hayatına ve amaçlarına sahiptir. Böylesi bir devlette, Frederick kendini devletin hizmetinde bir kişi olarak konumlandırmıştır. Bu anlayışta, kral da insanlar da devletin hizmetindeki kişilerdir. (Jackson, 2007:65-6) Öyle ki feodal devlet bir kişiler birliği niteliği taşıırken modern devlet kurumsal ve bölgesel (territoryal) bir özellik taşır. Bu bakımdan modern devlet, Avrupa’nın Orta Çağ’ının son dönemlerindeki kent devletlerine daha fazla benzer. Çünkü kent devletleri de bölgesel nitelikte olup, daha kurumsal bir meclis tarafından yönetilirdi. Feodal lordun baronlarıyla bir araya geldiği meclis kurumsal nitelikte olmayan, baronların lorda bağlılıklarının göstergesi niteliğindeki kent devletin meclisi süreklilik arz eden ve kurumsal bir yapıya sahipti. (Poggi, 2012:64-5)

Modern devletin temel özelliği merkezîleşmiş bir yapı kurmasıdır ve bunun da ilk aşaması mutlak yönetimlerin ortaya çıkmasıdır. Aslında Fransız Devrimi'ne kadar Avrupa'da (İsveç dışında) hiçbir devlet doğrudan yönetim kurmaya ilişkin bir çaba göstermemiştir. (Tilly, 2001:57) Fakat 16. ve 18. yüzyıllar arasında ortaya çıkan mutlakiyet, siyasî iktidarın yoğunlaşması ve merkezîleşmesidir. Anderson mutlakiyetin getirdiği 5 kurumsal yenilikten bahseder: sürekli bir ordu, merkezî bir bürokrasi, sistematik ve tüm ülkeyi kapsayan vergi rejimi, resmî bir diplomatik yapı ve büyükelçilikler, ticaretin ve ekonomik gelişmenin sağlanmasına yönelik devlet politikaları. (Pierson, 2014:67-8) Bütün bu kurumsal dönüşüm daha etkili ve güçlü bir devlet formu kurmuş ve diğer devlet formları üzerinde baskın konuma gelmiştir. Bu baskın gelmenin temelinde sürekli ve büyük boyutlardaki orduya sahip olma özelliği bulunmaktadır. Bu büyük orduların yönetilen kitlenin zorunlu askerlik göreviyle sağlanması nedeniyle toplum ile devlet arasındaki ilişkiler yoğunluk kazanmış ve artık karşılıklı hak ve yükümlülükler baş göstermiştir. Aslında bir devletin kendi yurttaşlarını silahlandırması askerî olarak büyük bir güç oluştururdu, fakat devletler böyle uygulamalardan Fransız Devrimi'ne dek kaçınmışlardır, çünkü böyle bir durum halkın devlete karşı isyanını önemli bir tehdit haline getirirdi. Fakat Fransız Devrimi bu tehdidi ortadan kaldırmıştır ve böylece paralı asker uygulaması da ortadan kalkmaya başlamıştır. Tam da bu dönemde kırsal sanayinin genişlemesiyle paralı asker arzı azalma göstermiş ve böylelikle zorunlu askerlik ve ulusal ordu yapılanması yaygınlık kazanmıştır. Elbette yurttaşların devlete böyle bir hizmet sunuyor olmaları, onların devletten taleplerini arttırmış ve halk ile devleti hiç olmadığı kadar muhatap hale getirmiştir. (Tilly, 2001:147-9)

Gerçekten de son bin yıl boyunca savaş devletlerin temel faaliyeti olmuştur. Bunun yanında 1400'den önce herhangi bir devletin ulusal bütçesinden bahsetmek de mümkün değildir. Devletler, nüfus sayımları, toprak araştırmaları, vergi düzenlemeleri ve vergi toplama işlemlerini yapacak personele sahip olmamış ve böylesi bir kadroya sahip olacak kaynaktan da yoksun kalmıştır. (Hall ve Ikenberry, 2000:46) Fakat 16. yüzyılda savaşlar Avrupa'da devlet harcamalarını arttırınca devletler bütçelerini ve özellikle vergi ve borçlarını düzenlemişlerdir. (Tilly, 2001:134) Böylece düzenli vergi toplayan, daha büyük bir bütçeye sahip devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Vergi ve askerlik yükümlülüğü altına giren toplum bunların karşılığında devletten birtakım taleplerde

bulunmaya başlamış, devlet de kendini daha fazla hizmet sunmakla yükümlü kabul etmiştir.

Devlet yönettiği topluma daha fazla hizmet sunmakla yükümlendikçe bürokrasinin de boyutları genişlemiş ve devletin boyutları daha da artmıştır. Bu süreçte sermaye ve işgücünün de şehirlere akın etmesi sonucu devlet, büyük bir işçi kütlesinin huzursuzluğuyla yüzleşmek zorunda kalmış ve bunun yanında daha büyük ölçekte vergilendirme ve denetleme olanaklarına kavuşmuştur. Dolayısıyla devletin faaliyet alanları hayli genişlemiş ve devlet bünyesinde profesyonel sivil hizmetler doğmuştur. (Tilly, 2001:115) Bu genişlemeden kaynaklı, devletin maliyetleri de artış göstermiştir. Bu maliyetler büyük oranda vergiler yoluyla karşılanmıştır. Gerçekten de modern devletin bir vergi devleti olduğunu söylemek mümkündür. Elbette vergilerin arttırılabilmesi daha geniş ve sağlıklı bir ekonominin tesisini zorunlu kılmıştır. Artık devlet ekonomiye daha fazla müdahale eden ve onu düzenleyen bir kurum halini almıştır. (Pierson, 2014:136) Öyle ki, geleneksel devletlerin harcamaları ulusal gelirin %10'undan az iken, bu zamanla öyle büyümüştür ki %50'lere kadar ulaşmıştır. Hatta 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde dahi Avrupa ülkelerinde devletin faaliyet sahası hayli dardı ve faaliyet sahasının büyük kısmını askerî alan oluşturmaktaydı. Fakat bu yüzyılın ilk çeyreğinde, devletin boyutu ve işlevleri önemli ölçüde artmıştır. (Fukuyama, 2005:26) Ayrıca eskiden devlet harcamalarının büyük kısmını oluşturan askerî harcamalar artık küçük bir orana tekabül etmektedir ve günümüzde devlet en büyük sivil işveren konumuna erişmiştir. (Pierson, 2014:80) Bu genişlemenin yol açtığı verimsizlik, yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde bir karşı tepki doğurmuştur. Bu süreçte komünizmin çöküşü de diğer ülkelerdeki devleti küçültme çabalarını hızlandırmıştır. (Fukuyama, 2005:27)

Devlet ile toplum arasındaki yoğun ilişki sürecinde yönetilenlerle devlet arasındaki bağ güçlenmiş ve yönetilenler tebaa ya da serf konumundan çıkarak vatandaş statüsüne sahip olmuştur. Zorunlu askerlik ve vergi yükümlülükleri başta olmak üzere devlete karşı yükümlülüklerin verimli yürütülebilmesi adına ulusal kimlik oluşturulmuştur. Dolayısıyla modern devlet ulus-devlet olarak tezahür etmiştir. Her ne kadar günümüz modern devleti ulus-devlet formunda oluşmuşsa da bu ikisi birbirinin zorunlu şartı değildir. (Pierson, 2014:285) Modern devletin ulus-devletten farklı bir formda da varlığını sürdürebilmesi mümkündür. Diğer taraftan ulus-devlet ulusal sınırlar içerisinde

devletin tüm egemenlik yetkilerini kullanması şeklinde düşünölmüş olup günümüz devleti ile ulus-devlet öylesine özdeşleşmiştir ki, devletin ulusal sınırlar dahilinde bazı yetkilerini terk etmesi genellikle devletin zayıflaması olarak değerlendirilmiştir. Ancak devlet ilgisini ulusal kapsamdaki bazı faaliyetlerden çekerken kapasitesini ulus-altı ya da ulus-üstü faaliyetlere kaydırmaktadır. (Pierson, 2014:286-7) Devletin yapısal formunda sürekli bir dönüşüm olmakla birlikte bugün hâlâ ulus-devlet yapısının devam ettiğini söylemek mümkündür.

20. yüzyılın başlarında devletin düzenleyici işlevler de yerine getirmeye başladığı görölmektedir. Burada kastedilen düzenleyici işlevler en geniş anlamda, devletin piyasa aktörlerinin eylemlerini yönlendirmek ve denetlemek üzere ortaya koyduğu yasal ve idarî tüm işlemleri kapsamaktadır. Bu çerçevede devlet, piyasa faaliyetlerinin tümüne ilişkin sınırları belirler ve zaten bu sınırlar olmadan da piyasa işleyemez. Düzenleyici işlevini devlet şu tür faaliyetleri icra ederek gerçekleştirir:

Para basar, faiz oranlarını kontrol eder, dükkanların açılış kapanış saatlerini belirler, çalışma yaşına ve saatlerine sınırlar koyar. Bazı istihdam biçimlerini –örneğin hemşirelik ve ebelik-diploma şartına bağlar; diplomasız kişilerin çalışmasını yasaklar ve bu işleri yapanlara belli yükümlölükler dayatır. Tüketicileri koruma yasaları çıkarır, mali kurumların kredi tedarikini kontrol eder, gıda kalitesini korur, çevresel kirlenmeye karşı önlemler alır. Özel toprakların kullanılmasına güçlü sınırlamalar getirir ve büyük mimari duyarlılık alanlarında, özel ev sahiplerinin devletin yazılı izni olmadan pencere çerçevelerini değiştirmelerini ve ağaçlarını budamalarını bile yasaklar! Son yıllar, sağlık ve güvenlikle ilgili yasaların ve engellileri korumaya yönelik ayrımcılık karşıtı önlemlerin yaygınlaşmasına da tanık olmuştur. Bu tür devlet düzenlemesi örnekleri çoğaltılabilir. (Pierson, 2014:149)

Devlet bu müdahalelerini yalnızca doğrudan etkileri hedefleyerek gerçekleştirmez, aynı zamanda dolaylı birtakım etkileri de hesaba katmaktadır. Örneğin devletler, belirli ekonomik sektörleri ve davranış biçimlerini teşvik etmek ya da tersi için para politikasını da kullanırlar. (Pierson, 2014:157) Yahut da devletler, vergi toplayarak, harcamalar yaparak, borçlanarak, fonlar sağlayarak piyasaya önemli ölçüde müdahale eder. Bu tür faaliyetleri yerine getirerek yalnızca büyük bir ekonomik aktör olarak işlev görmezler aynı zamanda ekonomik kazançları yeniden bölüştürürler. (Pierson, 2014:153) Aslında bu dönemde devlet müdahalelerinin niteliğinin değiştiğini söylemek mümkündür. Artık refah devleti olarak isimlendirilen politikalar uygulamaya sokulmuştur. Elbette refah

devletinin de kendi içinde dönüştüğü görülmektedir. Devlet müdahalesi Keynesçi refah devletinin geleneksel politikasından Schumpeterci çalışma refahına geçiş yapmıştır. (Pierson, 2014:170) Refahı arttırma sorunu da siyasal değil, teknik bir konu olduğu için bu süreçte ideolojik eğilimler yumuşama göstermiştir. (Poggi, 2012:163) Bu değişim de devlet faaliyetlerinin siyasal olmaktan ziyade uzmanlık gerektiren teknik bir hal almasını getirmiştir.

Son dönemlerde devlet faaliyetleri bir yönetimden ziyade yönetim olarak kabul edilmektedir. Yönetim kavramının “özü, yönetimin –belirli bir siyasî topluluk adına bağlayıcı ve kolektif kararlar alma işinin- giderek daha az devlete ve onun kurumlarına (hukukun uygulanması dahil) özgü bir iş olduğu ve gittikçe daha çok devlet aktörleri (değişik düzeylerde) ve toplumsal çıkar sahipleri arasında bir karar alma (ve uygulama) pazarlığı ve hem resmî hem de gayriresmî kanallarla uzlaştırma süreci olduğu düşüncesinde yatar.” (Pierson, 2014:252) Yönetimin merkezinde ağ düşüncesi vardır. Dolayısıyla toplumsal aktörlerden bağımsız hareket edebilen bir devlet ve onun kendi politik uygulamaları yerine örgütsel çıkar gruplarıyla (bu çıkar grupları, ulusal, uluslararası ve ulus-üstü nitelik taşıyabilir) etkileşim halinde bir faaliyetin icrasındır. Öyle ki, devlet kaynak ve kurumsal yapı konusunda artık tekel sahibi değildir ve bunlara sahip diğer toplumsal aktörlerle ilişki içerisinde faaliyetlerini sürdürmek durumundadır. (Pierson, 2014:256)

1000 yıl önceki devletlerin hükümdarları, ülkelerindeki yaşamı düzenleyen devlet başkanları değil, fatih, haraç toplayıcı ve rantiyerlerdi. (Tilly, 2001:79) Bu 1000 yıllık zaman zarfında devlet yapılarında önemli değişimler yaşanmıştır. Yeni siyasal ortamda hükümdar teknolojik gelişmelerin neticesinde varlığını sürdürebilmek için profesyonel bir orduya gereksinim duymaya başlamıştır. Böylesi bir orduda asillerin subay olarak görev alabilmeleri imkânı ortadan kalktığı gibi aynı zamanda böylesi gelişmiş ve masraflı bir orduya denk bir askerî yapı ortaya koyabilmelerinin de önü kapanmıştır. Diğer taraftan hükümdarın tüm egemenlik alanında geçerli olmak üzere ekonomiyi ve vergiyi düzenleyen hukuk kuralları oluşturması da kentlerin yetkilerini azaltmıştır. Elbette böylesi bir yönetim aygıtı büyük bir bürokrasiyi de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte askerlerde olduğu gibi diğer bürokratik kadronun da üniforma giyiyor olması devlet ile

toplum arasında bir farklılaşmayı ifade etmektedir. Bu dönemde toplum bir yurttaş değil yönetilen bir tebaaydı.

Bu durumu sivil toplumun bir meydan okuması takip edecek ve başta burjuva olmak üzere devletin topluma yönelik doğrudan müdahalelerinin de bir sonucu olan kamu alanını tartışmaya açacak ve toplumu yönetimde merkeze taşıyacaktır. Bu süreçte artık toplum, siyasal politikaların konusu olmaktan öte bu politikaları başlatan, yönlendiren ve denetleyen bir konuma ulaşacak ve söz konusu toplum tebaa konumundan seçmen konumuna gelecektir. (Poggi, 2012:86-103) Zaten devlet ile birey ilişkisi karşılıklıdır, yani devlet onunla ne kadar ilgiliyse, birey de devlete yönelik o derece ilgi duyar. Dolayısıyla siyasî katılımcılık, devletin müdahaleciliğiyle eşzamanlı gelişmiştir. (Pierson, 2014:75) Örneğin “Fransız ulusu modern Fransız devletini ne kadar “yarattıysa” mutlak krallık da Fransız ulusunu en az o kadar “yaratmıştır”.” (Poggi, 2012:120) Devletin modernleşme sürecinde, devlet yönettiği toplumu dolaylı yollar kullanarak yönetmek yerine daha doğrudan yönetmeye ve dolayısıyla topluma daha fazla nüfuz etmeye başlamıştır. Öyle ki, “modern devlet büyük ölçüde kendi toplumunu yöneten, biçimlendiren hatta yaratan, aktif ve proaktif bir devlet olarak görülmektedir.” (Pierson, 2014:81)

Modern devletteki, devlet ile toplum arasındaki bu karşılıklı etkileşim devlet inşası ve ulus inşası şeklinde kavramların ortaya çıkmasına yol açmıştır. En genel haliyle devlet inşası, devleti oluşturan kitlenin kurumsal devlet yapısını oluşturmasını ifade ederken, ulus inşası ise devletin egemenlik alanındaki insan topluluğunu bir ulus olarak kurgulamasını ifade etmektedir. Genel olarak başarılı bir ulus inşası, büyük ölçüde, başarılı devlet inşasına bağlıdır. Devletin inşası, yukarıda tartışıldığı üzere, devlet yapısının ‘zor’ yönleri olan işlevsel devletlerin kurumsal, ekonomik ve askerî zemini ile ilgilidir. Öte yandan ulus inşası, semboller, propaganda, tarih yazımı ve geleneklerin ve ulusal kültürlerin geliştirilmesi ve icadı yoluyla halk arasında ortak bir ulusal kimlik geliştirilmesi gibi devleti tahkim etmenin ‘yumuşak’ yönleriyle ilgilidir. Ulus inşası yoluyla, devlet otoriteleri, daha önce oldukları gibi, nüfustan kendilerini belirli bir devlet ile birlikte tanımlayarak bu devlete bağlılıklarını sunmalarını istemektedir. Vatandaşlar bunu yapmaya karar vermeden önce ‘Bunun karşılığında ne alacağım?’ diye sormaya eğilimlidirler. Bu sorunun standart cevabı ‘güvenlik ve refah hizmetleri’dir. Beklenen

temel hizmetleri sağlayamayan bir devletin, bunu yapabilen bir devlete göre ülkede yaşayanların sadakatini kazanması daha zordur. (Kolsto, 2006:729-30) Ülkede yaşayan insanların sadakatini kazanmak adına devletin sunmakla yükümlü olduğu en temel hizmetlerin başında güvenlik ve hatta özellikle dış tehditler karşısında güvenlik gelmektedir. Devletin toplumunu dış tehditlere karşı koruma yükümlülüğü genel kabul gören bir işlevdir. Fakat burada ‘kimi dış tehditlere karşı koruyacak’ sorusuyla karşılaşmaktadır. Bu sorunun ilk akla gelen cevabı ‘ülkede yaşayan insan topluluğunu koruyacak’ şeklinde olmaktadır. Ancak topluluk verili bir yapı değildir, siyasal yapının ürünüdür. Dolayısıyla devlet öncelikle topluluğu oluşturur ve ardından bu topluluğu koruma görevini yerine getirebilir. (Poggi, 2012:26) Bu topluluğun kimlerden oluştuğu topluluğun özelliklerine göre değil, devletin tahakküm kurduğu ve yönetimini uygulayabildiği bölgede yaşayan insanlar şeklinde belirlenmektedir. Yoksa bir etnik, dinî ya da sosyolojik bir kitleyi kapsayacak biçimde oluşturulmamaktadır. Dolayısıyla farklı özelliklere sahip kitlelerin yönetilmesini kolaylaştırmak ve devlete sadakati güçlendirmek adına devlet, egemenliği altındaki insan topluluğuna ortak bir kimlik verme çabasına girecektir. Bu ortak kimlik edindirme çabası ‘ulus inşası’ olarak isimlendirilmektedir.

Ulus inşası, devlet inşasının bir parçası olarak görülebilir. Çünkü ulus inşası yoluyla devletin yönetim olanakları gelişmekte ve böylece ülke ve insan topluluğu üzerindeki hâkimiyet düzeyi güçlenmektedir. Ulus inşası uzun süren bir süreçtir ve bu sürecin aşamaları şu şekilde sayılabilir: Öncelikle entelektüel bir grup ait olduklarını düşündükleri etnik grubun dili, kültürü ve tarihine ilişkin araştırmalara girişirler. Bu entelektüel grup büyük oranda halktan kopuk olduğu için çalışmaları kitleler üzerinde henüz etki doğurmamıştır. Sonraki aşamada bu akademik çalışmalar çeşitli kanallarla kitlelilik kazanır ve yaygınlaşarak yurtseverlik hissi oluşturmaya başlar. Son aşamada ise ulusal bilinç tüm kitleye yayılmış ve ülke üzerinde örgütlü bir idarî denetim sağlanmıştır. (Erözden, 2013:27) İdari denetim oluşturmak ve devam ettirmek için, bir devlet şunları gerektirir: sorumlulukların devletin işlevleri arasında ve hiyerarşik düzeyler arasında yatay ve dikey olarak bölünmesini belirleyen tutarlı bir dizi kuralın varlığı; sivil memurların istihdamı; idarî görevlerin mekânsal ve işlevsel bölünmesi; ve kaynak akışları. Bir devletin vatandaşlarının bu kuralların ilan edilmesinin ve yürürlüğe konmasının çoğunluğun çıkarına olduğunu ne ölçüde kabul ettiği, devlet ve vatandaşları

arasında güven oluşturma ve vatandaşlarına aidiyet duygusu verme açısından elzemdir. (Ghani, Lockhart ve Carnahan, 2005:7)

Belirtildiği gibi ulus inşası devlet inşasının bir parçasını oluşturmaktadır, fakat devlet inşası daha başka unsurları da kapsar ve ulus inşasından daha geniş bir faaliyettir. Devlet inşasının aşamaları genel hatlarıyla şu şekilde sayılabilir: İlk olarak devletin kurulduğu bölgede fiziki kontrolün oluşturulması gerekir. İkinci olarak bu bölgede yasal şiddet kullanımında tekel oluşturulması ve askerî savunma becerisinin kazanılması gerekmektedir. Üçünü olarak temel kamusal hizmetler sağlanmalıdır; bu sadece güvenlik değil, aynı zamanda su ve elektrik temini, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sunulması gibi hizmetleri de içermelidir. Böylece devlet toplumun ihtiyaç duyduğu hizmetler karşılığında toplumun sadakatini almaktadır. (Caspersen, 2012:52) Devlet inşası, devlet aktörlerinin kontrol etme, kuralları düzenleme ve özellikle devlet olmanın temel alanları olan iç güvenlik, temel sosyal hizmetler, hukukun üstünlüğü ve hükümetin meşruluğu alanlarındaki kapasitesini arttırmaya ek olarak devlet kurumlarının sürdürülebilir bir şekilde güçlendirilmesi olarak gösterilebilir. (Koppelman, 2012:5) Devlet bürokratik pratikleri ile var olur fakat ayrıca halk gündelik hayatında devleti hayal ve temsil ettiği için de vardır. Bu argüman maddî devlet edimlerinin yanında Migdal'ın toplum-içinde-devlet yaklaşımında da görüldüğü gibi soyut bir devlet fikri vardır. (Koppelman, 2012:11) Bugün itibariyle bir devlet inşasında ulusal bir marş ve bayrak oluşturmak, ülkeyi adlandırmak, para birimi kurmak, mücadele verenlerin hatırasına saygı amacıyla ulusal semboller oluşturmak, kültür merkezleri, tarih müzeleri ve ulusal arşiv yoluyla ülkenin kültürel varlığını yüceltmek ve spor takımları kurmak gibi oluşumları da içermektedir. (Jok, 2011:13)

Aslında devletin denetim sağladığı halkın parçalı ve heterojen olması geniş çaplı isyan olasılığını azaltacaktır, fakat bu parçalı yapı yönetimi de zorlaştıran bir durumdur. Homojen bir toplumda yönetime ilişkin bir bölgedeki tecrübe diğer bölgeler için de kullanışlı olduğu için söz konusu uygulamanın tüm ülkede yaygınlaştırılması mümkündür. Devletin ilave yönetim faaliyetleriyle karşı karşıya kalması, toplumun homojenleştirilmesine yönelik ihtiyacı da arttırmıştır. Devletler ortak dil, din, para ve hukuk sistemi dayatarak homojen bir toplum oluşturmaya çabalamıştır. (Tilly, 2001:176) Yoksa bir kralın ülkesinde yaşayan insanlar ulus olmaktan hayli uzaktır, farklı dil ya da

lehçeleri konuşan bu insanlar birbirlerinden ayrıışmışlardır. Hatta genellikle Latince konuşan kilise ve devlet görevlilerinden de ayrıışmışlardır. Hepsinin Hıristiyan olmasının dışında onları tanımlayacak bir isim bulunmamaktaydı, kendilerini yerel topluluğun ötesinde tanımlayacak bir kimliğe de sahip olmamışlardır. (Jackson, 2007:30) Homojenleştirme gayreti olarak ulus inşası, üç temel araca başvurularak gerçekleştirilmeye çalışılır. Ulus inşasında kullanılan bu araçların, okul (eğitim), ordu (zorunlu askerlik), ve sandık (siyasî katılım) olduğu söylenebilir. (Erözden, 2013:159) Günümüzde kitle iletişim araçları da bu süreçte son derece işlevsel aygıtlar olarak devletler tarafından kullanılmaktadır. Bu açıdan radyo ve televizyon ile ulusal kanallar öne çıkan ulus inşası aygıtlarıdır.

Ulusun içsel unsurları dil, din, soy ile kültür ve tarih birliği iken, dışsal unsuru ise düşman imajıdır. (Erözden, 2013:133) Tarih birliğinin sağlanmasındaki temel araç ise ulusal tarih yazımıdır. Avrupa'daki üniversitelerde tarih kürsülerinin kurulmasının 1789 Devrimi'nin ertesine denk düşmesi de bir tesadüf değildir. Bu dönemde ulus-devlet tamamlanmış haliyle tezahür etmeye başlamıştır. Kültür birliği noktasında da benzer bir durumu görmek mümkündür. Sanatçıların eserlerinde işledikleri temalar bu sürece katkıda bulunurken diğer taraftan da ulus-devlet öncesi sanat eserlerinin sunuluş tarzı da bu konuda önemli bir işleve sahiptir. (Erözden, 2013:140)

Devlet sadece sivil toplumdaki rekabet halindeki çıkarların uzlaştırılması görevini yapmaz, aynı zamanda bu süreci kendi çıkarlarına uygun şekilde yönetmeye de çabalar. Devlet sivil toplumdaki bölünmeleri kışkırtarak ya da grup üyeliklerini sömürerek sivil toplumu manipüle ederek bunu gerçekleştirir. (Dunleavy ve O'Leary, 1992:47-8) Öyle ki, toplumun devlete yönelik en önemli müdahale aygıtı olarak görülebilecek parlamento devletin toplumu şekillendirmesine hizmet edebilmektedir. Gerçekten de parlamento toplumun bir aynası olarak faaliyet göstermez, toplumdaki siyasal eğilimlerin tamamını yansıtmadığı gibi, zaten parlamentoya taşınan siyasal eğilimler de işlenerek ele alınır. Böylelikle parlamento bu eğilimleri dönüştürür ve hatta yeni siyasal eğilimler oluşturur. (Poggi, 2012:134) Buradan hareketle devlet-toplum ilişkisinin tek taraflı etki üzerine kurulduğunu söylemek hatalı olacaktır. Diğer taraftan toplum da devleti yönlendirme konusunda önemli bir etkinliğe sahiptir.

Elbette modern devletin ilk aşamalarında devlet ile toplumun etkileşimi tüm toplumu kapsayacak genişlikte olmamıştır. Aslında modern devletin büyük oranda burjuva etkisinde şekil alan bir devlet formu olduğunu söylemek de mümkündür. Örneğin seçme ve seçilme hakkı başta olmak üzere, pek çok vatandaşlık hakkının vergi veren zengin kitleleri kapsamış olması bu şekilde açıklanabilecektir. Fakat yine sistemin kendi içindeki çeşitli zorunluluklardan ötürü, devlet ile karşılıklı etkileşim halindeki kitlede bir genişleme meydana gelmiştir. Çünkü burjuva iktidarının benimsediği kapitalizmin günlük düzeninin, silahlı güçlerce baskı uygulanarak sağlanması mümkün değildir. Dolayısıyla modern devlette daha fazla hissedilir biçimde yönetim, ‘zorlamayla güvence altına alınan üretilmiş rıza’nın bir karışımıdır. Bu açıdan devlet sadece egemen sınıfın yönetimini meşrulaştırmakla yetinmeyip aynı zamanda yönetilenlerin rızalarını kazanmayı sağlayan eylemler de ortaya koyar. (Gramsci, 1978:182) Söz konusu eylemler yalnızca yönetilenlerin rızalarını kazanmak maksadıyla ortaya koyulmamakta, aynı zamanda birtakım ihtiyaçları da karşılamak maksadıyla gerçekleştirilmektedir. Örneğin yönetilenlerin ekonomi, politika ve toplumdaki aktörler olarak güçleri bir devletin beşerî sermayedeki yatırımlarının bir ürünüdür. Bu yatırım olmadan, farklı gruplar haklarından mahrum hale gelir ve ekonominin uzun vadede gelişme kapasitesini ve sonuç olarak devletin gelecekte kendisini finanse etmesini zayıflatır. (Ghani, Lockhart ve Carnahan, 2005:7) Daha açık ifadeyle, sanayileşmenin ardından işgücünün belirli bir eğitim seviyesine ulaşması devlet açısından bir gereklilik haline gelmiştir. Bu açıdan parasız eğitimin yaygınlaştırılması ayrıca bir anlam daha kazanmıştır. Öyle ki devletin meşru şiddet tekeline sahip olduğu tanımına karşın yakın dönemde meşru eğitim tekeli elinde tutan iktidar olarak tanımlanması da mümkündür. (Erözden, 2013:15) Eğitimli işçi kitlesinin örgütlenerek taleplerini ortaya koyması üzerine bu geniş kitlenin oyuna talip muhalif partiler seçme hakkının genişletilmesini desteklemişler ve böylece adım adım günümüz sistemine yaklaşmıştır.

Ancak günümüzde dünyanın her yerinde devlet-toplum ilişkisi birbiriyle aynı düzeyde yürümektedir. Özellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak isimlendirilen bölgelerde devlet-toplum ilişkileri ve aynı zamanda toplumun farklı kesimleri arasındaki ilişkiler halen daha büyük ayrılıkları barındırmaktadır. Joel Migdal, ‘toplumda devlet’ modelinde, üçüncü dünyada devlet yapılarının ve işleyişinin, geniş bir dizi devlet ve devlet dışı aktör arasında yaşanan mücadele ve uzlaşma süreci tarafından şekillendirildiğini

savunmaktadır. (Minale, 2014:248) Kalevi Holsti'ye göre Latin Amerika haricindeki üçüncü dünya ülkelerinden çok azı birleşik bir disiplinli yurttaş topluluğu üzerinde sosyal entegrasyon ve etkili yönetime sahiptir. (Fabry, 2010:163) Dolayısıyla dünya yüzeyinde faaliyet gösteren devletlerde geleneksel devletten modern devlete geçişin farklı aşamaları yaşanmaktadır.

Jackson, postkolonyal üçüncü dünya devletinin, hukuken bağımsız fakat gerçekte yetersiz ve maddî açıdan refahı için diğer devletlere bağımlı yeni bir egemen devlet türü olduğunu gözlemlemektedir. Jackson'ın tezi pozitif ve negatif egemenlik arasındaki bir farka dayanmaktadır. Pozitif egemenlik -hareket etme (ve caydırma) özgürlüğü- geleneksel karşılıklılık normlarını bünyesinde barındırır ve hem Batı emperyalizminde hem de sömürgecilikte tezahürü olmuştur. Negatif egemenlik -dış müdahaleden özgürlük- karşılıklı müdahale etmeme hakkı ile karşılıksız maddî yardımı birleştirerek geleneksel normlara meydan okumaktadır. 'Ampirik devlet olmak'tan yoksun yarı-devlet (quasi-state) egemen statüsünü devam ettirdiği çerçeveyi sağlamak için negatif egemenliğe dayanmaktadır. (Erskine, 2001:76-77) Yarı-devletler, pozitif egemenliğe sahip devletlerden çok daha sınırlı müzakere ve eylem kapasitelerine sahip olmuş olabilir; bununla birlikte, bu devletlerin birçoğu için bu kapasiteler tamamen yok değildir. (Erskine, 2001:79) Sonuçta 'pozitif egemenlik' ifadesi, etimolojisini pozitif özgürlük kavramında bulur. Pozitif özgürlük, 'yapabilen koşulları' varsaymaktadır. Jackson, 'pozitif egemenlik, aynı şekilde hükümetlerin kendi kendilerinin efendisi yapan yetkinlikleri öngörür' demektedir. (Erskine, 2001:80)

Diğer taraftan modern devlete uzun zaman önce geçişi sağlamış ülkelerde devlet-yurttaş ilişkileri değişim geçirmeyi sürdürmektedir. Devlet ile yönetilenler arasındaki karşılıklı ilişkinin yoğunluk kazanması ve taraflar arasında gerçekleşen pazarlıklar neticesinde yurttaşlık statüsü devletin ülkesinde yaşayan neredeyse tüm insanlar için söz konusu olacak boyutlara ulaşmıştır. Buna karşın insan hakları rejimi, tüm insanlara gittikçe genişleyen hakları eşitlik ilişkisi içerisinde sundukça ve devletler bu rejime uygun davranmakla bağlı kabul edildikçe yurttaşlık statüsünün sağladığı ayrıcalık ortadan kalkmaktadır. Bu gelişme devletin yurttaşlık statüsünü ve bu statüden faydalanacak kitlenin belirlenmesi yetkisini önemli ölçüde ortadan kaldırmaktadır.

Burada anlatılanlardan hareketle, bir devletin egemenliğindeki ana toplumsal sınıfların örgütleniş biçiminin ve bu kitlelerin devletle olan ilişkilerinin, yöneticilerin kaynaklara ulaşma yöntemlerini, bu süreçte karşılaştıkları direnci, bu dirence karşı verilen mücadeleyi, kaynakları elde etme ve dirence karşı mücadelenin oluşturduğu kalıcı örgütlenmenin yapısını ve dolayısıyla kaynak edinmenin etkinliğini fazlasıyla belirlediğini söylemek mümkündür. (Tilly, 2001:107) Görüldüğü üzere devlet-toplum ilişkileri bir devletin temelini sunar. Eğer bu temel güçlü ise ve ayrıca güven ve meşruiyet ilkeleri temelinde inşa edilmiş ise; o zaman fakir ülkeler bile istikrarlı olabilir ve yoğun dış tehditlere karşı durabilir. (Knopf, 2013:2) Devletin meşruiyetinin, yönetilen insan topluluğu üzerindeki egemenlik/hâkimiyet düzeyi ve diğer devletler karşısındaki bağımsızlık kabiliyetini önemli ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür.

Devletin gelirlerini arttırma gereksinimi devleti daha etkin vergi toplamaya yöneltmiş ve bu da gelişmiş bir polis aygıtını doğurmuştur. Fakat devletin sırf zora dayalı biçimde vergi toplaması halinde vergi verimliliği düşecektir. (Pierson, 2014:51) Bu da devletin kaynaklarını etkili kullanamaması anlamına gelmektedir. Zaten iktidar yalnız zora dayalı bir yapı olmayıp rızayı da içermektedir, aksi takdirde buna iktidar değil kaba güç denilebilir. Dolayısıyla iktidar, varlığını meşrulaştırıcı birtakım yaklaşımları üretebilmelidir, çünkü yalnızca meşru olduğuna inanılan iktidara rıza gösterilir. (Erözden, 2013:53) Gramsci'ye göre devlet eyleminin özelliği şiddet ile desteklenen rızaya dayanmasıdır. Bu şiddet ve rızanın ortaya çıkardığı otorite ve meşruiyet, devletin uygulamalarının ve taleplerinin halk tarafından kabul edileceğini veya güçlü bir dirençle karşılaşmayacağını ifade eder.

Daha açık olarak, devlet iktidarının temelinde güç ve rızanın bulunduğunu söylemek mümkündür. Rıza unsuru çeşitli şekillerde ortaya çıkabileceği gibi bunlardan belki en etkili meşruiyettir. Meşruiyet, zorlama yerine rızaya dayalı yönetimin temelini oluşturur. Devlet otoritesinin daha geniş bir kabul görmesi ve vatandaşlarla devletin arasında daha geniş katılımının sağlanması devletin etkinliğini arttıracaktır. Diğer taraftan, meşruiyet eksikliği, devleti kırılğan hale getiren en etkili unsurdur. Ayrıca meşruiyet eksikliği, vatandaşların devlet yapıcı katılımını kaçınılmaz kılar. (Minale, 2014:248) Dolayısıyla devletler meşruiyet arayışı içerisine girerler ve bu kapsamda itaati ahlaksal bir yükümlülük olarak gösterecek bir anlayışı oluşturmak ve yurttaşlarına bunu kabul

ettirmek yükümlülüğü altındadırlar. Meşruiyetin ne olduğu konusunda da çeşitli tartışmalar bulunmakta olup meşruiyete dair en yaygın görüş Weber tarafından ortaya atılmıştır. Weber (2004:77-80) üç çeşit meşruiyet türü⁸ sayar ki, modern devletin uyguladığı meşruiyet türü yasal-ussal (hukuka dayalı ve akla uygun) meşruiyettir. Buna göre modern devletin topluma yönelik zorlayıcılığı hukuk tarafından belirlenir ve böylelikle keyfilikten de uzaktır. Hukukun oluşturulmasında da akla uygunluk gözetilen en temel özelliktir. Bunun yanında modern dönemde devletin, halkın iradesini temsil ettiği ve bu iradeyi uyguladığı kabul edilir. Dolayısıyla devlet, bireylerin özgürlüğüne el koyan bir organ değil, onların bireysel iradelerinin kolektif temsilidir. (Pierson, 2014:41) Kamusal işlemlere hukukî sınırlamalar getirilmesi devletin zor kullanmaya ilişkin gücünün sınırlı olduğu anlamına gelmez, sadece keyfi kullanılmadığı hissini oluşturmaya yarar. Zaten yasama erkine sahip olan bir devlet hukukîliği de belirlemekte ve gücünü kullanma sınırlarını yine kendisi çizmektedir.

Aslında devlet gittikçe ülke dışında güç peşinde koşan bir yapıdan ülke içinde meşruiyet arayan ve bunu da toplumun refahını arttırmak yoluyla yerine getirmeye çalışan bir örgüte dönüşmüştür. (Poggi, 2012:156) Çünkü diğer devletlere karşı varlığını sürdürme kabiliyeti ikinci plana inmiş ve bunun yerine ülke içinde egemenlik tesisi öncelikli bir konu haline gelmiştir. Sınırların değişmezliği, ülkenin bölünmez bütünlüğü gibi uluslararası hukuk ilkeleri devletlere diğer devletler karşısında koruma sağlamıştır. Ancak günümüzde devletin ülke içinde meşruiyet arayışı daha karmaşık bir hal almıştır. Ülke içi meşruiyet ve etkili yönetim konusunda başarısız devletler türemiştir ki, tanınmayan devletten başka başarısız devlet şeklinde bir kavram daha ortaya çıkmıştır.

Robert Rotberg'e göre, etkin bir devlet, en elzem siyasî malların dağıtımında iyi bir performans göstermelidir. Siyasî mallar devletin toprağının etkin denetimini, şiddetin meşru araçları üzerindeki tekeli, öngörülebilir ve işleyen bir hukuk sistemi ve vatandaşlara kamu mallarının tüm alanlarda etkin teminini kapsamaktadır. Latin Amerika devletleri oluşumu çalışmasında Miguel Centeno, devlet meşruiyetinin en azından kısmen, sadece toplumu birbirine bağlamayan aynı zamanda devleti merkez ve o kolektif kimliğin nihaî ifadesi yapan ulusal duyguların oluşumuna dayandığını savunmaktadır. Başka bir deyişle etkin devlet sadece işleyen bir yapıya değil ayrıca tebaasını bir araya

---

⁸ Weber'in üç meşruiyet çeşidi; geleneksel, karizmatik ve yasal-ussal şeklinde sayılabilir.

getiren anlamlı bir ortak kimliğe ihtiyaç duyar. (Federov, 2016:33) Günümüz ulus-devletleri de ulusal kimlik etrafında, yönettiği bölgede yaşayan insanları şekillendirir. Söz konusu insan topluluğu, devletin egemenlik iddia ettiği bölgeye göre şekillenmiş ve sınırlandırılmıştır.

Uluslararası sistem, bölgesel egemen devletlerden oluştuğu için egemenlik açıklama bekleyen bir kavramdır. Anlamları tarih boyunca çeşitlilik gösterse de egemenlik, 'bir toprak parçası içindeki üstün otorite' olarak adlandırılan temel bir anlama sahiptir. (Berzak, 2014:105) Jackson (2007:14), güç ve otorite kavramlarını ele alarak bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Buna göre bu iki kavram birbirinden farklıdır fakat ilişki halindedir. Bir araçta güç motorda ise otorite sürücü koltuğundadır; otorite komuta eder, güç uygular. Güç olmadığı zaman otorite boşluğa düşebilir ama bu her durumda geçerli değildir. Otoriteye kayıtsız bir boyun eğme söz konusu olabilir. Jackson'a (2007:15-6) göre otorite kesin ve koşulsuzdur, yani vardır ya da yoktur. Bir ülke bağımsızdır ya da değildir, bir hükümet en üst otoritedir ya da değildir. Güç ise görecelidir, yani derecesi vardır. Bir hükümet egemen olabilir ama çok güçlü olmayabilir. Farklı güce sahip devletler bulunmaktadır ama egemenlik dereceli olamaz, egemendir ya da değildir. Jackson'a göre egemenlik, bölgesinde yer alan diğer otoritelerle ilişkisinde en üstün ve diğer bölgelerdeki otoritelerden bağımsız olma halidir. Eğer bir devlet, bölgesindeki otoritenin temel kaynağı ise egemendir ve dolayısıyla egemenlik mutlaktır. Bir devlet egemendir ya da değildir, dolayısıyla egemenliğin farklı derecelerinden bahsetmek mümkün değildir. Bu yaklaşıma göre dışsal egemenliğin (uluslararası tanınmanın) olmaması diğer egemenlik biçimlerinin varlığını da anlamsızlaştırır. (Caspersen, 2012:13) İç ve dış egemenlik, egemenliğin farklı türleri olarak görülmezler, ancak bunlar egemenliğin birbirini tamamlayıcı değil, birlikte var olan unsurlarıdır. (Caspersen, 2012:23)

Bazı görüşlere göre egemenliğin farklı unsurları vardır ve bunların birlikte bulunması gerekmemektedir; bir devlet bunların birine sahipken diğerine sahip olmayabilir. Bunlardan birinin eksik olması birimin etkili yönetimine engel teşkil etmez. (Caspersen, 2012:13) Egemen niteliklerine, tipik olarak devletin vatandaşları üzerinde münhasır yargı yetkisinin, diğer devletlerle eşitliğin ve sadece politikalarının diğer devletler üzerindeki etkilerinin veya diğer devletlerle yapılan sözleşmelerle sınırlandırılmış bu politikaları oluşturma gücünün dahil olduğu düşünülmektedir. Egemenlik, egemenliğin münhasır

türlerinden ziyade birlikte var olan ve her yerde olan egemenliğin farklı yönleri olan ‘dahilî’ ve ‘haricî’ egemenliğe ayrılabilir. (Berzak, 2014:105) Bununla birlikte hukukî tanıma, tek başına bir devletin egemenliğini tanımlamak için yeterli değildir. Hukukî yönden egemen olarak tanınan birçok devlet, egemen bir devletin temel ön şartlarını karşılamakta sürekli başarısız olmaktadır. Örneğin uluslararası anlaşmalar egemen devletler arasında imzalandığında kabul edilen de jure egemenlik ile bu devletlerin birçoğunda mevcut de facto biçimde olmayan ya da ihlal edilmiş egemenlik arasında belirgin bir fark vardır. (Ghani, Lockhart ve Carnahan, 2005:4) Herhangi bir anda bir devletin bütçesindeki yerli gelirin dış yardıma oranı ve bu oranın zaman içindeki değişimleri, bir devletin egemenliğinin derecesinin ve bu derecenin artmakta ya da azalmakta olduğunun doğrudan bir ölçüsüdür. (Ghani, Lockhart ve Carnahan, 2005:7) Diğer devletlerin yönetici ayrıcalıklarına müdahale gayrimeşru görüldüğü için, Vestfalya Antlaşması, haricî egemenliğin ilk örneğini sunmuştur. Özellikle haricî egemenlik, herhangi bir yabancı güce tâbi tutulmaksızın, uluslararası sahnede tanınmış bir varlık olarak hareket eden bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Önemli bir ölçüde, haricî egemenlik yabancıların tanınmasına bağlıdır. (Berzak, 2014:106)

Mutlak egemenlik için temel kriterler -var olan sınırların korunması, devletlerin içişlerine müdahale etmeme ilkesinde kararlılık ve devletin kendi iç ekonomisinin yönetimini düzenleme hakkı iddiası- Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve Devletlerin Ekonomik Haklar ve Görevleri Sözleşmesi gibi belgelerde yer almıştır. (Clapham, 1998:145) Vestfalya sonrası dönemde devlet egemenliği, uluslararası topluluk içindeki devletlerin eşitliği, içişlerine dış müdahale konusunda genel bir yasak, ulus-devletin ülke bütünlüğü ve uluslararası sınırların dokunulmazlığı gibi temel ilkeleri içerir. (Sterio, 2011:220)

1.5.1.4. Diğer Devletlerle İlişki Kurma Kapasitesi

Modern dönemin başlarında, yaklaşık 500 yıl önce Avrupalılar iki düzenlemeyi oluşturmuşlardır. Bunların biri, anlaşmalar, elçilikler, evlilikler ve yoğun iletişimle bağlı bir devletler sistemi; diğeri ise büyük ve disiplinli ordularla yapılan ve barış antlaşmalarıyla resmen bitirilen savaşlardır. Bu aşamada Avrupa’daki devletler, pek çok devletin katılımıyla yapılan antlaşmalar yoluyla sınır ve egemenlik alanlarının belirlendiği bir döneme girmekteydi. (Tilly, 2001:277-8) Devletler arası ilişkiler böylelikle yoğunluk kazanmış ve önemli bir artış göstermiştir. Son 500 yıldır devlet ve

devletler sisteminde yaşanan dönüşümün neticesinde devlet oluşumu içsel bir süreç olmaktan daha çok dışsal bir süreç haline gelmiştir. (Tilly, 2001:305) Bu süreç 20. yüzyılda da devam etmiştir. Öyle ki, 20. yüzyıldaki devlet oluşum süreçleri incelendiğinde bunların çok büyük oranda dışsal etkilerle yürütüldüğü görülmektedir. Pek çok ulus-devlet, özellikle Avrupa devletlerinin sömürge yönetimleri altında oluşmuşlardır. Birçoğu siyasî teşkilatlanmalarını daha güçlü bir başka devletin himayesinde oluşturmuştur. Ayrıca yüzyılın ilk yarısında MC ve ikinci yarısında BM olmak üzere, bir uluslararası örgüt üyeliğine kabul yoluyla devletlerin varoluşları meşrulaştırılmıştır. (Tilly, 2001:344-5) Böylesi bir uluslararası sistemde birimlerin yalnızca ülke içerisinde etkin yönetim kurması devlet olarak varlığını sürdürmede ya da bunu garanti etmede etkisinin azalmasına yol açmaktadır. Buna mukabil, devletlerin diğer uluslararası hukuk kişileri ile ilişkileri, devlet olarak uluslararası sistemin bir parçası olma ve bunu sürdürme konusunda önem kazanmıştır. Ayrıca Montevideo Sözleşmesi'nde devlet olmanın son kriteri de diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi olarak belirtilmiştir.

1.5.1.4.1. Modern Uluslararası Sistem

Charles Manning ve Alan James devletlerin ontolojik olarak uluslararası toplumdan önce var olduklarını ileri sürer ve devletlerin birbirini tanımalarının uluslararası toplumu inşa ettiğini ancak uluslararası toplumun devlet için kurucu bir role sahip olmadığını belirtir. Buna karşın Martin Wight uluslararası meşruiyet kavramını ileri sürer ve eğer milletler ailesinin meşru üyesi olmak diye bir şey varsa ve bu üyeliğe diğer devletler karar veriyorsa, o halde egemenliğin tek bir devletle alakalı olmadığını ve devletin kendi kendine kurulmadığını iddia etmektedir. (Fabry, 2010:3) Devletin kurulmasında diğer devletlerin tanımalarının önemli bir yeri olduğunu iddia eder. Birbirlerini kendi bölgelerinde bağımsız hükümetler olarak görürler ve birbirlerini böylece tanırlar. Diğerlerinin çıkarları olduğunu ve savunma yükümlülükleri bulunduğunu anlarlar. Bu çıkarların çatışabileceğini ve çatışmanın diplomasiyle çözülememesi halinde savaşla çözülmeye çalışılacağını kabul ederler. Savaşı, çıkarların korunması amacıyla seküler egemen devletin bir tercihi olarak meşrulaştırırlar. Bu durum Orta Çağ'da bu şekilde değilken, modern uluslararası sistemde iyi ve kötü gibi değer yargılarından sıyrılmış çıkar odaklı devletler arası ilişkiler olarak yürümektedir. Orta Çağ tarihi doğru ve yanlışın tarihi iken, modern tarih güç, kuvvet ve hanedanların tarihidir. (Jackson, 2007:41)

Günümüz devletler sisteminde ise savaşlar nadiren bir devletin toprak işgaliyle ilgilidir. Savaşların büyük kısmı bir devlete, o ülkede yaşayan gruplardan hangisinin hâkim olacağına ilişkindir. Bu durum önemli bir değişikliği işaret etmektedir; artık devlet yöneticileri işgal yoluyla toprak kazanımı umudu taşımadıkları gibi işgal edilme korkusu da yaşamamaktadırlar. “İsrail’in komşularıyla toprak savaşları on sekizinci yüzyılda hiçbir Avrupalıyı şaşdırtmazdı ama 1945’ten bugüne gelen dönemde bunlar anomali halini aldı. Savaşlar artan derecede her devlette kimin yönetici olacağı, öteki devletlerin siyasetini hangi devletlerin yönlendireceği ve devletler arasında hangi kaynak, insan ve mal transferinin yapılacağıyla ilgili hale geliyor.” (Tilly, 2001:302-3) Bu durumda devletler varlıklarını sürdürme endişesi taşımamaktadırlar. Öyle ki modern dünyada, tanınan bütün devletlerin ülke bütünlüğünü ihlale karşı yaptırımlar o kadar güçlü ki en zayıf devletlere bile devam eden bir yaşam garanti edilmektedir. Anarşik uluslararası sistemde devletler iktidar ve nüfuz için sert top oynamakta, ancak birbirlerini yok etmeye çalışmamaktadırlar. Irak’ın 1990’da Kuveyt’i yıkmak için yaptığı kötü girişim, kuralı kanıtlayan bir örnektir. (Kolsto, 2006:727) Bir devletin, bir diğer devleti yok etmeye yönelik bir tutum içerisine girmesi halinde diğer devletler, toprak bütünlüğü konusunda müdahale etmekten kaçınmamaktadırlar. Fakat söz konusu müdahaleler günümüzde daha geniş yorumlanmaya başlanmış ve bir devletin uluslararası hukuktan doğan haklarına yönelik saldırılara karşı müdahalelere ek olarak, insan topluluklarının korunması için de müdahaleler ortaya çıkmıştır. Bu tür korumalar, insan topluluğunu kendi devletinin kötü muamelelerinden korunması yönünde genişlemiştir.

İnsanî müdahaleler olarak da isimlendirilen bu eylemler, Vestfalya sisteminin sorgulanmasına neden olmuş ve bunun artık uluslararası sistem için uygun bir çerçeve sunmadığı ileri sürülmüştür. Soğuk Savaşın sona ermesiyle, demokratik meşruiyet ve insan hakları ilkeleri üzerinde daha geniş bir uzlaşa ortaya çıkmıştır. Artık Miloşeviç gibi insan haklarını hiçe sayan diktatörler egemenlik ilkesinin arkasına sığınarak kendilerini koruyamayacaklardı ve bu koşullarda insan hakları ve demokratik meşruiyet adına hareket eden dış güçler müdahale hakkının ötesinde müdahale zorunluluğu içerisinde bulunmaktaydı. (Fukuyama, 2005:133) Bu tür bir müdahale, müdahaleci devletler açısından bir hak olmaktan öte bir yükümlülük olarak algılanır olmuştur.

1.5.1.4.2. Modern Uluslararası Sistemde Devletin Konumu

Uluslararası sistemde devletler birbirleri ile çeşitli ilişkiler kurarlar. Günümüzde bu ilişkilerin kapsamının hayli geniş olması bakımından ilişkiler de çeşitlilik göstermektedir. Devletler arası bu ilişkilerin kurulabilmesinin temel koşulu ise devlet adı verilen kurumların birbirlerini devlet olarak kabul etmesidir. Bu kabulün temel yapısında dönemsel değişiklikler ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Vestfalya Antlaşması yakın dönemde meydana gelen devlet anlayışındaki en önemli kırılmanın dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu antlaşmayla devlet anlayışında önemli bir değişiklik uygulamaya koyulmuş ve bu yeni devlet anlayışı ve bu anlayış çerçevesindeki devlet kurumsallığı tüm dünyaya birkaç yüzyıllık bir süreçte yayılmıştır. Bu bağlamda Vestfalya öncesindeki devlet yapılarının geleneksel devlet, Vestfalya'nın ortaya koyduğu devlet teşkilatlanmasının da modern devlet olarak isimlendirildiği görülmektedir.

Vestfalya öncesi devlet yapısının temel özellikleri ve devletler arası ilişkiler modern döneme kıyasla önemli farklılıklar göstermektedir. En temel farklılığın, modern dönemde benimsenmiş eşit egemenlik ilkesinin olduğunu söylemek mümkündür. Feodal düzende şövalye, serfleri çalıştıran ve koruyan bir görev icra ederdi. Bu görevini de bir lordun vasalı olarak yerine getirirdi, hatta bağlı olduğu lord da belki daha üst bir başka lordun vasalı olabilirdi. (Poggi, 2012:40) Serflerin çalışmaları ve korunmaları görevi ile aralarındaki ilişkilerin yürütülmesi doğrudan ilk egemenin sorumluluğundaydı ve üsttekiler bu tür işlerle ilgilenmezlerdi. Aslında üst kademe lordlar da kendi vasalı konumundaki lordlarla belirli düzeyde benzer bir ilişki içerisindeydi. Dolayısıyla bu dönemde katmanlı bir egemenlik bulunmaktaydı. Benzer bir durum Osmanlı örneğinde de görülmektedir. İmparatorluğun doğrudan yönetiminde bulunan bölgeler dışındaki İmparatorluk topraklarında dolaylı bir yönetim sistemi bulunmaktaydı. İmparatorluğun yapılan savaşta yenilgiye uğrattığı taraf, egemen olduğu topraklardaki yönetimine devam etmekle birlikte İmparatorluk merkezine haraç ödemekle ve çağrıldıklarında asker göndermekle yükümlü kılınmışlardı. Kuzey Afrika ve Karadeniz'in kuzeyi böyle bir yapının egemen olduğu bölgelerdir. Eflak ve Boğdan Prensligi, Kırım Hanlığı ya da Memluklerin egemenliği Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra da devam etmiştir.

Geleneksel devletin belirli bir bölgede hâkimiyeti vardır ancak yönetme biçiminde idarî kapasiteleri yoktur. Egemenlik bölgesinde kaynak sağlama düzenli bir rejime dayalı

sistematik vergilendirme şeklinde değil, daha çok haraç toplama ya da gasp etme biçiminde tezahür eder. (Pierson, 2014:61) Geleneksel imparatorluklar bizim alışık olduğumuz coğrafi sınırları belirli bölgede hâkimiyet sağlamak yerine boyun eğdirilen bölgelerden kaynak sağlamak üzerine kurulmuştur. Merkez dışındaki bölgeler idarî denetim kurulan bölgeler değil, birer kaynak olarak değerlendirilmiştir. Kaynaklar merkeze sağlandığı sürece bu bölgeler geniş özerkliklerden faydalanmışlardır. (Pierson, 2014:27) Bu haliyle imparatorluklar içerisinde bir alt birim olarak feodal yönetimler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Fakat feodal yapı geniş alanlarda merkezî yönetimi zorlaştıran bir nitelikteydi. Güçlü kaleler inşa edebilen yerel feodal lordlar çevresindeki köylüler üzerindeki yetkilerini kendi çıkarları için kullanmışlar ve zamanla daha güçlü birimler haline gelmişlerdir. (Poggi, 2012:41-2) Bu süreç yerel feodal devletlerle, bir çeşit eşitler arasında birinci (primus inter pares) olan kral arasında rekabetin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu gelişme egemenler arasındaki hiyerarşiyi de ortadan kaldırmıştır.

Eskiden feodal nitelikteki küçük devlet biçimleri egemenlik alanlarında doğrudan yönetim kurmuşlarsa da imparatorluk biçimindeki büyük devletler daha ziyade dolaylı yönetimi benimsemişlerdir. Zaten büyük devletler de tahakküm kurdukları bölgelerdeki yerel yönetimlere özerklik sağlamışlar ve bunlar aracılığıyla yönetimlerini sürdürmüşlerdir. Fakat savaşlar daha fazla kaynak ve insan gücü gerektirdikçe büyük devletler bu araçları saf dışı bırakarak doğrudan yönetime yönelmişlerdir. (Tilly, 2001:182-3) Bu süreç merkezî yönetimlerin güçlenmesi şeklinde gelişmiştir. İlk olarak mutlak monarşiler olarak kurulan merkezî yönetimler zamanla dönüşüm geçirmişlerdir. Merkezî yönetim kapasiteleri zamanla, gelişen teknolojinin de katkısıyla artış göstermiş fakat kendine ortak kabul etmeyen merkezî devlet yapısı büyük oranda değişmeden günümüze gelmiştir. Kendine ortak kabul etmeyen merkezî devlet sisteminin kurgusu Vestfalya Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Vestfalya ile egemenliklerin yukarıda anlatıldığı gibi üst üste bindiği katmanlı devlet yapısı ve dolaylı yönetimin benimsendiği idarî sisteme sahip geleneksel devlete alternatif bir devlet ve devletler sistemi kurgulanmıştır. Sonraki yıllarda bu kurgu, uygulamaya geçirilmiş ve başarı kazandıkça diğer bölgelere de yayılmıştır.

Geleneksel devletler döneminin Vestfalya Antlaşması ile sona erdiği genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Bu tarihten sonra üzerinde başka herhangi bir otorite kabul etmeyen ve

diğer bölgelerde egemen olan devletleri de kendine eşit sayan bir devletler sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sistemde ittifaklar geçicidir ve talepler zor kullanarak elde edilebilir. Dolayısıyla “devletin egemenliğinin sınırları, o devletin iddialarını gerçekleştirebilme, dediğini yapabilme yeteneğinin sınırları” olarak görülmüştür. (Poggi, 2012:111) Devlet kapasitelerinin zamanla değişiklik göstermesi neticesinde ortaya çıkan sınır değişiklikleri ve ihtilaflar devletler arası ilişkileri de istikrarsızlaştırmış ve sınırların belirli olması ve ancak egemen devlet ile yapılacak antlaşma sonucu değiştirilebilmesi kararlaştırılmıştır. Devletin sınırları kesinlik kazandıkça devleti bir ulusla özdeşleştirme eğilimi de artmıştır. (Pierson, 2014:30) Bu elbette yalnızca sınırların kesinlik kazanmasıyla değil, aynı zamanda merkezî yönetimin güçlenmesiyle meydana gelmiştir. “Ulus-devlet kurgusu içinde ulus ile ülke, vatan arasında ideolojik bir ilişki yaratılmakta ve vatan kavramı kurgunun bir parçası olarak bütünün içine yerleştirilmektedir.” (Erözden, 2013:149) Devletlerin faaliyet alanları çeşitlenerek kamu hizmetlerine ve ekonomik altyapıya da yatırım yapmaya başladıkça, ülke içinde merkezin düzenlediği bir yapı ortaya çıkmaya ve bu da homojenleşmeye yol açarken diğer ülkelerle farklılaşmalar artış göstermiştir. (Tilly, 2001:202) Merkezî yönetim artık daha büyük bir bütçe ve bürokrasiyle çok çeşitli işlevlere sahip bir yapı halini almıştır. Eğitim sistemiyle insan topluluğuna kimlik kazandıran ve aynı zamanda onlara ilave birtakım hizmetleri de sunan bir kuruma dönüşmüştür. Görüldüğü üzere her yere nüfuz eden ve yönetimi için mücadele edilen, askerî bütçenin ötesinde bir bütçeye sahip, şimdi olağan kabul ettiğimiz devlet 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. (Tilly, 2001:116) Temel özellikleri böyle olmakla birlikte, devlet ve devletler sistemi çeşitli değişikliklere uğramıştır. Merkezî yönetimin tek egemen kabul edildiği ve devletlerin birbirine eşitleri olarak muamele etmek zorunda oldukları egemen eşitlik ilkesi devam etmiştir. Fakat sınırların değiştirilmezliği ilkesi büyük oranda güçlendirilmiş ve devlet olmanın en önemli ölçütü konumuna getirilmiştir. Bu da merkezî yönetimin zayıf olmasına karşın devlet olarak varlığını sürdüren birimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bir zamanlar birimler, rekabetçi bir uluslararası sistemdeki konumlarını korumak için belirli bir düzeyde askerî, ekonomik ve hükümet etkinliğini göstermek ve sürdürmek zorunda kaldıkları halde, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, çok azı ampirik yetkinliğe sahip çok sayıda eski sömürgeye devlet olma statüsünün toptan verilmesine tanık olunmuştur. Kazandıktan sonra, egemen devlet olma durumunu kaybetmek neredeyse

imkânsız hale gelmiştir. Daha erken dönemlerde, daha büyük güçler tarafından içi oyulmuş, sömürge edilmiş ya da yutulmuş olan küçük ve/veya zayıf devletler artık uluslararası toplumda varlığını garantilemiştir. Sonuç, Jackson'ın 'yarı-devletler' olarak adlandırdığı çok sayıda devletin yer aldığı bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Uluslararası olarak diğer devletler ile eşitlik ilişkisi içinde tanınan, diğer herhangi bir başka devletle aynı haklara ve imtiyazlara sahip olan, ancak açıkçası en temel kabiliyetler hariç pek çok işlevi yerine getirme imkânından yoksun devletlerin bulunduğu bir uluslararası sistem tezahür etmiştir. Yarı-devletin bir bayrağı, bir büyükelçisi, başkenti ve BM Genel Kurulu'nda bir koltuğu bulunmaktadır ancak kendi ayakları üzerinde durabilen bir yönetim birimi olarak olumlu bir şekilde işlev görmemektedir. Genellikle kendi nüfusuna hizmet sunmaktan acizdir ve eğer varsa, yönetiminin kapsamı, çoğu zaman başkentinin ötesine uzanmamaktadır. (Pegg, 1998:1)

Uluslararası toplumda mevcut 'yarı devletlerin' desteklenmesine hizmet eden aynı normatif mantık, şikâyetlerin ne kadar meşru, halk desteklerinin ne kadar geniş ya da yönetimlerinin ne kadar etkin olduğuna bakmaksızın herhangi bir iddia sahibinin meşruluğunu da reddeder. Böylece az çok yarı devletin tersi olan bir varlığın yaratılmasını kolaylaştırır: de facto devlet. Özünde de facto bir devlet, bir dereceye kadar yerli yeteneği sayesinde iktidara yükselmiş, halk desteği alan ve etkili bir denetimin uzun süre sürdürüldüğü belirli bir bölgedeki belli bir nüfusa devlet hizmetleri sunmak için yeterli kapasiteyi başarmış örgütlü bir siyasî liderliğin bulunduğu yerde bulunur. De facto devlet, kendisini diğer devletlerle ilişkiye girebilecek durumda görmektedir ve tam anayasal bağımsız ve egemen bir devlet olarak uluslararası alanda tanınmayı istemektedir. Bununla birlikte, herhangi bir dereceye kadar maddî tanınmayı sağlayamamaktadır ve bu nedenle uluslararası toplumun gözünde gayrimeşru kalmaktadır. (Pegg, 1998:1) Dolayısıyla diğer devletlerin nazarında gayrimeşru olarak kabul edilen tanınma arayışındaki bir birim önemli bir sorunla yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Kendisini gayrimeşru gören diğer devletlerle ilişki kurmalı ya da en azından bu ilişkiyi kurma kapasitesine sahip olduğunu göstermelidir. Aslında bu kapasite uygulamada öğrenilip gelişecek bir beceridir. Zaten pek çok uzman bu kriterin devlet olarak tanınmayla birlikte gelebilecek bir özelliğe olduğunu ve tanınma arayışındaki bir birimden beklenemeyeceğini belirtmektedir.

1.5.2. Uluslararası Hukuka Uymaya İstekli Olma ve Ona Saygı Duyma

BM Antlaşması'nın saydığı kriterlerden 'barış-sever olma', 'BM Antlaşması'nın yükümlülüklerini kabul etme ve onlara saygı duyma' ve 'sözleşmenin yükümlülüklerini üstlenebilme ve yapmaya istekli olma' şeklindeki son 3 kriter 'uluslararası hukuka uymaya istekli olma ve ona saygı duyma' şeklinde bir bütün halinde değerlendirmeye uygundur. Burada elbette ilgili birimin neye uymaya istekli olma ve saygı duyma yükümlülüğünden bahsedildiği açıklığa kavuşturulmaktadır. (Grant, 1999:442) Çünkü genel anlamda uluslararası hukuk kuralları, bunlarla kendini bağlı saymaya rıza göstermiş devletler için bağlayıcıdır, yoksa genelgeçer bir bağlayıcılığa sahip değildir. Daha açık ifadeyle, bir uluslararası hukuk kişisi, taraf olduğu uluslararası antlaşmalarla ve tâbi olduğu teamüllerle bağlıdır. Buna karşın başka devletler arasında akdedilmiş uluslararası antlaşmalar yahut da başka devletler arasında uygulanmakta olan teamüller, diğer devletler için bağlayıcı sayılamazlar. Bu durumda tanınma arayışında olan bir birimden devletler arasında akdedilmiş tüm antlaşmalara ve devletler arasında uygulanmakta olan teamüllere ve hatta BM kararlarının ve uluslararası mahkemelerin kararlarının tamamına uymasını beklemek mümkün değildir. Burada uluslararası hukuk ile kastedilen tüm uluslararası hukuk kişileri için bağlayıcı olduğu kabul edilen jus cogens'dir. Emredici hukuk kuralları olarak ifade edilebilecek olan jus cogens, uluslararası hukuk kişilerinin rızaları aranmaksızın bağlı sayıldıkları uluslararası hukuk normlarıdır. Bunların aynı zamanda uluslararası hukukun ve uluslararası sistemin temelini oluşturduğu kabul edilir. Ancak tüm uluslararası hukuk kişilerinin bu kurallara uygun davrandıkları ya da bunlara aykırı davranışları durumunda ihlalci oldukları ve yaptırım hak ettiklerinin kabul edilmesi durumunda, uyumlu ve bütünlüklü bir uluslararası sistemden bahsetmek mümkündür. Bunlara örnek olarak devletlerin egemen eşitliği ilkesi, kuvvet kullanma yasağı, ülkesel bütünlük ilkesi, insan haklarına saygı, köle ve insan ticareti yasağı, soykırım yasağı ve insanlığa karşı suçların yasak olması sayılabilir. Bu ilke ve yasaklar uluslararası hukuk kişilerinin rızası aranmaksızın bağlayıcı oldukları kabul edilen temel normları oluşturmaktadır. Dolayısıyla tanınma talebinde bulunan birimin uyması ve saygı göstermesi beklenen normlar ile kastedilen yalnızca jus cogens olabilecektir.

Öyle ki, jus cogens yalnızca devletler için değil, bütün uluslararası hukuk kişileri için bağlayıcıdır. Hatta bazı normlar gerçek kişilere yönelik düzenlemeler içermesi nedeniyle

gerçek kişileri de uluslararası hukuk kişisi haline getirir ve onlar için de bağlayıcılık taşır. Bu bakımdan tanınma talebinde bulunan birim, henüz tanınmadığı dönemde de devlet statüsüne sahip olmasa bile jus cogens'in kendisine uygulanabilecek normlarıyla bağlı sayılmaktadır. Aksi takdirde James Crawford'un belirttiği gibi, uluslararası hukukun etkili yönetim kurmuş fakat tanınmayan birimlere yasal statü vermemesi durumunda, hem pratikte hem de prensip olarak istenmeyen yasal bir boşluk ortaya çıkmaktadır. Böylesi bir boşluğa yol açan bu görüş uluslararası hukukun tanınmayan de facto birimler için uygulanmadığını varsayar ve durum açıkçası böyle değildir. Crawford'un burada kullandığı örnek, bir devlet olsun ya da olmasın, uluslararası hukuka aykırı hareket etmekte özgür olmayan ya da böyle bir özgürlüğü iddia edemeyen Tayvan'dır. Tayvan'ın bu bağlamda aksine hareket edemeyeceği şey jus cogens'dir. Eğer soykırım yasağı ve meşru müdafaa haricindeki kuvvet kullanım yasağı gibi normların jus cogens statüsüne eriştiği kabul edilirse, o zaman bu normlar egemen devletlere uygulandıkları gibi tanınmayan de facto devletlere de uygulanır. (Pegg, 1998:12) Bu bakımda tanınma talebinde bulunan birim, tanınma öncesinde de bazı jus cogens normları ile bağlı olmakta ve bunlara uygun davranması beklenmektedir. Örneğin silahlı çatışmaya girdiğinde silahlı çatışma hukukuna uygun biçimde davranması beklenmektedir. Bu dönemdeki tutumu ilgili birimin uluslararası hukuka saygı gösterme ve uyma konusundaki tavrını açıklığa kavuşturmaktadır.

1.5.3. Egemen Devletin Rızası

Uygulama, devlet olmaya ilişkin kriterlerin yalnızca etkinlik ilkesine değil, daha çok hükümetlerin meşruiyetine dayandığına işaret etmektedir. (Aynete, 2012:46) Yani bir bölgede ve o bölgede yaşayan insan topluluğu üzerinde etkili yönetim kuran bir yapının ortaya çıkması devlet olmak için yeterli görülmemiştir. Aynı zamanda bu yapının meşruiyete sahip olması gerekmiştir. Bu meşruiyetin, yönetilen insan topluluğu tarafından verilmesi iç meşruiyet olarak kabul edilirse, bunun sağlanması zaten etkili yönetimin kurulmasıyla gerçekleştiği kabulüne dayanır. Daha açık ifadeyle, etkili bir yönetimi kurabilmesine bakılarak bu meşruiyeti elde etmiş olduğu çıkarımında bulunulmaktadır. Bu çıkarım, zaten insan topluluğunun rızasını kazanamamış böyle bir birimin etkili yönetim tesis edemeyeceği yahut da bunu sürdüremeyeceği üzerine kurulmuştur.

Buna mukabil, diğ er uluslararası hukuk kiş ileri nazarında ortaya koyulan meş ruiyetin ilk aş amasının egemen devletin rızası olduğunu söylemek mümkündür. Kökeni 18. yüzyıla uzayan ve bugünün kendi kaderini tayin etme konusundaki tartışmalarını anımsatan baskın bir yaklaşıma göre, ayrılıkçı bir birimin meş ru olabilmesi için egemen devlet tarafından kabul edilmesi gerekmektedir, aksi halde gayrimeş ru ilan edilme riski taş ımaktadır. Kongo'da Katanga, Nijerya'da Biafra, Güney Sudan'da Anyanya I ve Kıta'nın batı ucunda bulunan Batı Sahra bu yaklaşım yüzünden devlet olarak tanınmaktan mahrum kalmışlardır. (Bereketeab, 2012:25) Çünkü bunlar etkin yönetim kurdukları bölgenin egemen devleti tarafından bir devlet olarak tanınmamışlardır. Yani, öncelikle söz konusu bölgede hak sahibi devlet, bu bölgede etkili yönetim kurmuş birimin statüsünü belirlemeli ya da kabul etmelidir. Elbette egemen devlet, bu birimi ortadan kaldıracabileceğ i gibi, onunla konuyu müzakere de edebilir. Bu müzakere, ilgili birimin özerklik elde ederek fakat egemenliğ in mevcut devlette kaldığı bir uzlaş ıyla neticelenebileceğ i gibi, mevcut devletin ilgili birimi, hak sahibi olduğu ülkenin belirli bir bölgesinde egemen bir devlet olarak tanınmasıyla da neticelenebilir.

Federasyonlarda bulunan federe birimlerin sahip oldukları özerklik yukarıda belirtilen ilk duruma örnek olarak gösterilebilir. Federal sistemde yönetilen ülkelerde bulunan federe birimler ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar yine de egemen bir devlet konumunda görülmezler. Bu gibi durumlarda federal yönetim egemen devlet statüsüne sahiptir, yoksa eyaletler değ il. Kaliforniya ya da Bavyera'nın, BM Genel Kurulu'nun birçok üyesinden daha etkin bir şekilde bağımsız bir devlet olarak durabildiğ i söylenebilir. Kaliforniya veya Bavyera gibi kurucu federe birimler eğ er bir devlet olma iddiasında bulunursa federal yönetimden karşı bir iddia ile karşılaşacaklardır. Bu bakımdan böyle birimler birçok küçük ve ekonomik olarak marjinal devletlerin hiç olmadığı biçimde kısıtlı olacaklardır. (Grant, 1999:439) Küçük bir ülkeye, az bir nüfusa ve zayıf bir ekonomik ve askerî yapıya sahip devletler, uluslararası sistemde diğ er tüm devletlerle egemen eşitlik ilişkisi içinde faaliyet gösteren ve kendilerine herhangi bir üst otorite ya da ortak kabul etmeyen egemen devletler olarak faaliyetlerini sürdürürken, bahsi geçen federe birimler egemen olmayan ve devlet konumunda bulunmayan birimler olarak varlıklarını sürdürürler.

Uluslararası hukuk, tek taraflı olarak bir devletten ayrılma yoluyla kendi kaderini tayin hakkını tanımada gönülsüzdür ki, bu durum ülkenin bölünmez bütünlüğü temel ilkesi ile

de uyumsuzdur. Fakat bazı durumlar tartışmalı bir şekilde ‘iyileştirici (düzeltici) ayrılma’ hakkını vermiştir. 1970 Dostça İlişkiler Beyannamesi, ülke bütünlüğü ilkesini savunurken, bir devletin, egemenliği altında yaşayan bir halkın kendi kaderini tayin ve eşitlik hakkını inkâr ettiğinde, ülkesel bütünlüğü korumaya karşı bir istisnayı dolaylı olarak kabul eder. Bu durum Kanada Yüksek Mahkemesi tarafından Quebec ile ilgili kararında da desteklenmiştir. Sonuç olarak bazı yazarlar, örneğin belirli bir toprak parçasında yaşayan bir azınlık grubunun kendi kaderini tayin hakkının sürekli inkâr edildiği ya da iç çözümün imkânsız olduğu ciddi insan hakları ihlallerinin gösterdiği istisnaî durumlarda uluslararası hukukun ‘iyileştirici ayrılma’ya izin verdiğini savunurlar. Diğer yazarlar uluslararası uygulama ve opinio juris eksikliğine işaret ederek iyileştirici ayrılma hakkının varlığını reddederler. (Nevo ve Megiddo, 2009:94-5) İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişen insan hakları ve insanî müdahale gibi yaklaşımlarla zemin bulan azınlıkların haklarının ihlal edilmesi durumunda dış müdahalenin mümkün olduğu görüşünü bazı yazarlar geniş yorumlayarak, böyle bir durumda tek taraflı ayrılmanın meşru olduğunu ileri sürseler de uygulamada devletler, bu durumdaki birimleri tanımayarak meşruiyet sağlamamaktadır.

Zaten uygulamadaki yasal devlet ilkesi, başkentte iktidarı elinde tutan ilgili devletin yönetimini ‘hükümet’ olarak tanımlamaya ve buna göre isyancı hareketleri ‘asiler’ olarak tanımlamaya yardımcı olmaktadır. (Clapham, 1998:153) Bunun yanında bağımsızlık arayan birimin bağlı olduğu egemen devlet, ülkenin bölünmez bütünlüğü ilkesi ile de korunmaktadır. Bu nedenle devletin bölünmesi pek çok durumda, egemen devletlerin ülke bütünlüğünü savunan uluslararası hukuka aykırı olacaktır, fakat sivil savaş neticesinde meydana gelen dağılma uluslararası hukukun ihlali değildir. (Jackson, 2007:111) Gerçekten de Uluslararası Hukuk İlkeleri Beyannamesi’nde ülkenin bölünmez bütünlüğü ilkesinin geliştirilmesi, ayrılmanın ‘yetkilendirilmediği’ ya da ‘cesaretlendirilmediği’ni belirtir ancak yasak olduğunu söylemez. (G.A. Res. 2625(XXV), Oct 24, 1970) Daha açık ifadeyle, bir devletin ülkesi, diğer devletler tarafından bölünme konusu yapılamaz, fakat ülkede yaşayan insanların ayrılma talebinin neticesinde böyle bir ayrılmanın gerçekleşmesi uluslararası hukukla uyumlu olabilecektir. Uluslararası hukukun yasakladığı, diğer devletler tarafından bir bölünmenin gerçekleştirilmesi ya da açıkça desteklenmesidir.

Uluslararası hukukun yasal kabul ettiği ayrılma, mevcut devletin toprağının bir kısmının kopmasıyla ülkenin parçalanması anlamına gelir. Bu bağlamda şart, uluslararası tanınmanın yanında toprak kaybeden ülkenin de rızasının gerekliliğidir. (Bereketeab, 2012:12) Pakistan Bangladeş'in, Sovyetler Birliği Baltık Devletlerinin, Etiyopya Eritre'nin ve Endonezya Doğu Timor'un bağımsızlığına razı olmuştur. Dahası, yakın dönemdeki uygulamalarda egemen devletlerin dağılması neticesinde yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bu tür örnekler Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Çekoslovakya'dır. (Vidmar, 2012:545-6) Doğu Timor'un bağımsızlığı sömürgecinin sona erdirilmesi süreci olarak yorumlanmış ve ayrıca Endonezya hükümetinin rızasının olmasıyla da tanınmaya ilişkin sisteme uyumlu gerçekleşmiştir. Benzer şekilde Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Çekoslovakya'nın parçalanması da mevcut egemen devletin rızasıyla gerçekleşmesi bakımından sorunsuzdur. Fakat Bangladeş'in ayrılması ve Yugoslavya'nın dağılması için bunu söylemek mümkün değildir. Bunlar sömürgecinin sona ermesi süreci olmamakla birlikte egemen devletlerin de rızası hilafına gerçekleşmiştir. Bangladeş'te ciddi insan hakları ihlalleri gerekçesiyle tanınma sağlanmış ve Pakistan da devlet görevlerini yerine getirmede başarısızlığa düşmekle yönetim hakkını kaybetmiştir. Yugoslavya ise dağılma sürecine girmiş ve ortada rıza gösterecek ya da rıza göstermeyecek bir devletin kalmadığı ileri sürülmüştür. Belgrad yönetimi Yugoslavya'ya bağlı birimlerin bağımsız devletler olarak tanınmalarına karşı çıksa da bu birimlerin tanınması süreci tek taraflı bir ayrılma niteliğinde olmamıştır. (Caspersen, 2012:19) Benzer şekilde, Hartum'a Güney Sudan'ı tanıması için baskı yapılmıştır. Görüldüğü üzere tanıma için en açık yol egemen devletin rızası olmakla birlikte bu yol oldukça politiktir. Devletler topluluğu, egemen devletin veto hakkını korumak istemektedir ancak pratikte, devletlere bazen rıza göstermeleri için baskı yapıldığı da görülmektedir. (Fazal ve Griffiths, 2014:95)

2008'de Kosova'nın, Batılı devletlerin çoğunluğu tarafından tanınması asıl sorunlu süreci oluşturmuştur. 2003'te Kosova'daki BM misyonu 'konumdan önceki ölçütler' (standards before status) isimli politikayı benimsemiştir. Buna göre bağımsız devlet olarak tanınma, etkili ve demokratik yönetim gibi kesin bir ölçüte tâbidir. 'Konumdan önceki ölçütler' politikası kapasiteyi, tanınma için tekrar aslî konuma getirmiştir. Kazanılan egemenlik tekrar yürürlüğe girmiştir: Devletlerin etkili ve demokratik yönetimler kurarak egemenlik kazanacakları fikri kabul görmüştür. (Caspersen, 2012:20) Hâlbuki Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkeler bile, bunun kendine özgü (sui generis) olduğunu ve emsal

oluşturmadığını söyleyerek Kosova örneğinin emsalsiz olduğunu vurgulama zorunluluğu hissetmişlerdir. (Nevo ve Megiddo, 2009:101) Öyle ki, ABD yönetimi Kosova'nın bağımsızlığının ülkesel bütünlük kuralından sapma olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmek zorunda kalmıştır. Çünkü ABD'ye göre Kosova'nın istisnaî bir durumu vardır. Yugoslavya'nın dağılması, Kosova'da etnik temizlik ve sivillere karşı suçlara ilişkin geçmiş ve uzun süren BM yönetiminin Kosova'yı istisnaî bir duruma soktuğu şeklinde Kosova'ya özgü üç ayırıcı özelliğin bulunduğu ileri sürülmüştür. (Fabry, 2010:204) Görüldüğü üzere, Batılı devletler Kosova'yı tanırlarken onun kendine özgülüğüne vurgu yapmışlar ve insan hakları ihlalleri ya da demokratik ölçütler ikincil bir konumda kalmıştır. Uluslararası tanıma politikasına ilişkin bir değişim olduğuna dair açıklama yapılmamıştır, fakat diğer devletler bu durumdan esinlenmişler ve bu örneği not etmişlerdir. (Caspersen, 2012:20)

Tanınma kriterleri kısaca şu şekilde ifade edilebilir: BM Antlaşması'na göre üyelik kriterlerinde ilki olan 'devlet olma' şartı birinci kriterdir. Devlet olma şartı Montevideo Sözleşmesi kapsamında ele alınmıştır. Montevideo Sözleşmesi'ne göre devlet olarak tanınacak birimde, süreklilik arz eden nüfus, sınırları belirli bir ülke, hükümet ve diğer devletlerle ilişki kurabilme kapasitesi gibi unsurların bulunması gerekmektedir. Montevideo kriterlerindeki hükümet unsuru de facto devletin varlığını gerekli kılmaktadır. De facto devletin neleri kapsadığı ise ayrıntılı biçimde devlet yaklaşımlarında ele alınmıştır. Bu çerçevede siyasal kurumların oluşturulması, bu kurumsal yapının ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet kurma düzeyi ve son olarak da diğer devletler karşısında bağımsız hareket edebilme kapasitesi ele alınacaktır. BM Antlaşması'nın yükümlülüklerini kabul etme ve onlara saygı duyma şeklindeki BM kriteri 'uluslararası hukuka uymaya istekli olma ve ona saygı duyma' şeklinde ifade edilebilir. Son olarak da uygulamadan ve bazı uluslararası hukuk ilkelerinden doğan 'egemen devletin rızası' unsuru incelenecektir. Ancak örnek birimler bu unsur bağlamında incelenmeden önce, bu birimlerin ortaya çıkış süreci ve tanınma durumlarının incelenmesi faydalı olacaktır.

BÖLÜM 2: GÜNEY SUDAN, FİLİSTİN VE DEAŞ'IN ORTAYA ÇIKIŞI VE TANINMA/TANINMAMA SÜRECİ

Tüm dünyanın egemen devletler tarafından paylaşıldığı bir dünyada sınırların değişmezliği, ülkelerin içişlerine karışma yasağı ve ülkesel bütünlüğe saygı gibi ilkelerin etkisiyle yeni devletlerin ortaya çıkışı önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Buna rağmen yeni devletlerin ortaya çıkışı devam etmiş, fakat devlet olarak kabul edilmeleri uzun ve meşakkatli bir süreç olmuştur. Bazıları bu süreci tamamlayabilmişken bir kısmı ise tanınmayan devletler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Ayrıca her yeni birimin yaşadığı süreçler önemli farklılıklar içermektedir.

Güney Sudan bir ayaklanma biçimde başlamış olup devlet olarak tanınarak sürecini tamamlamıştır. Her ne kadar tanınmasının ardından iç karışıklıklar yaşamaya devam etse de Güney Sudan artık bir devlettir ve uluslararası hukuk tarafından devlet olma niteliği ve ülke sınırları güvence altındadır. Diğer taraftan Filistin Manda yönetimi olarak devlet olma niteliği kazanmış ve teşkilatlanmasını Mandater devletin himayesinde sürdürmüştür. Fakat kendi ülkesinde etnik ve dinî açıdan farklı bir kitlenin göçüyle başka bir devletin ortaya çıkışına sahne olmuş ve kendi devlet olma niteliği kabul görmemiştir. Kendi topraklarının diğer devlet tarafından ele geçirilmesine karşı mücadelesi, geriye kalan topraklarda bağımsız bir devlet kurmaya evrilmiştir. Pek çok devlet tarafından tanınmasına rağmen uluslararası sistemde tam anlamıyla bir devlet statüsüne kavuşamamıştır. DEAŞ ise, çatışmalar sonucu ülkelerinde fiilî hâkimiyetini kaybetmiş Irak ve Suriye'de yerli ve yabancı kitlelerin fiilî bir otorite tesis etmesiyle ortaya çıkmıştır. Uluslararası sistemde kabul gören bir sınırı ortadan kaldırmış ve ayrıca uluslararası sistemi reddetmesinin doğal bir sonucu olarak tanınma talebinde de bulunmamıştır.

Mevcut devletlerin tanıma/tanımama eylemlerinin uluslararası hukukun objektif kriterlerine göre mi yoksa siyasî gerekçelerle mi verdiklerini anlamak adına bu üç örneğin ayrı ve bağımsız bir fiilî varlık olarak ortaya çıkmaları sürecini incelemekte fayda bulunmaktadır. Elbette uluslararası hukuka tam anlamıyla uyumlu bir süreç yaşanıyor olsa ortaya çıkan birimin tanınma talebinin bulunduğu andaki durumuna bakmak ve ayrıca uluslararası hukuka uyumlu davranma konusundaki kabulünü aramak yeterli

olacaktı, fakat siyasî kararlarda söz konusu süreç de belirleyici bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu 3 birimin ortaya çıkış ve tanınma süreçleri önem arz etmektedir.

2.1. Güney Sudan'ın Bağımsızlığı

Güney Sudan örneği, ayaklanan grubun askerî ve diplomatik faaliyetler yürüterek bağımsız bir devlet olması şeklinde gelişen bir süreci ifade etmektedir. Sudan'daki gayrimüslim azınlığın Müslümanların yönetimindeki devletten ayrılma mücadelesi olarak ifade edilebilecek süreçte geniş bir diplomatik desteği görmek de mümkündür. İslam'ın ortaya çıkışından kısa bir zaman sonra Müslüman Araplar Sudan'ın kuzey bölgelerine doğru ilerlemişlerdir. Yaklaşık bin yıllık süre boyunca (M.S. 7. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar) Hıristiyanlık, İslam'ın güneye doğru ilerlemesine başarılı bir şekilde direnerek 3 Sudan krallığının resmî dini olmuştur. 1560 yılında kuzey Sudan'ın güney bölgesindeki Siyah Afrika Nuba Bölgesi Osmanlı-Mısır güçleri tarafından fethedilmiş, bununla beraber güney bölgeleri başarılı bir şekilde Etiyopyalı-Hıristiyan kimliklerini ve buna bağlı olarak sosyo-ekonomik bağımsızlıklarını korumuşlardır. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3519)

Mehdi ordusunun 1898'deki Omdurman savaşında yenilgisinin ardından kuzey Sudan, yeni Anglo-Mısır rejiminin yönetimini kabul etmiştir. Diğer taraftan, güney Sudan bu rejimi reddetmiş ve bağımsızlığı için savaşıma devam etmiştir. Fakat güney Sudan'ın direnci kırılmış ve kuzeyin yönetimi altına girmiştir. Güney Sudan'ın kurtuluş mücadelesi, Sudan'ın 1956'da bağımsızlık kazanmasından sonra bile birkaç yıl daha sürmüştür. (Riegl ve Dobos, 2014:177) Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra güneylilerle kuzeydeki merkezî hükümet arasında iç savaş yaşanmıştır. Bu iç savaş iki döneme ayrılmaktadır, ilki Sudan'ın İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasından bir yıl öncesi 1955 yılında başlamıştır. Güneyin kuzeydeki merkezî hükümetten bölgesel otonomisini kazanmak istemesi ile ortaya çıkmıştır. Dünya Kiliseler Konseyi ve Bütün Afrika Kiliseleri Konseyi'nin çabaları 1972 yılında Addis Ababa Anlaşması ile sonuçlanmış ve güneye bölgesel otonomi kazandırmıştır. İkinci dönem 1983 yılında; (a) barış anlaşmasının tam uygulanamamasının, (b) 1978 yılında güneyde petrolün bulunması ve merkezî hükümetin kaynakları kontrol etme eylemi olarak petrolün sadece kuzeyde rafine edilmesi yönündeki kararının ve (c) 1983 yılında güneyin kendine özgü

çok etnisiteli ve çok dinli karakterine rağmen Başkan Numeyri'nin bütün ülkede şeriat kanunlarını uygulatmasının doğrudan sonucu olarak başlamıştır. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3516)

Merkezî hükümet ile güneyliler arasında ortaya çıkan ikinci iç savaş neticesinde güneyliler Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordusu'nu (SHKH/O) kurarak örgütlü bir yapıya dönüşmüştür. Hartum yönetimi ile SHKH/O arasında 1983'te başlayan bu çatışma Kapsamlı Barış Anlaşması'nın (KBA) müzakere edildiği ve imzalandığı 2005 yılına kadar sürmüştür. SHKH/O, bu çatışmalar sırasında Güney Sudan'da gerçek bir devlet kurumu geliştirmemiştir. SHKH/O'nun lideri John Garang federasyon savunuculuğunun öncüsü olmuş, birleşik bir Sudan'ı ve güneyin özerkliğini savunmuştur. Bununla birlikte, John Garang'ın ölümünün ardından yeni SHKH/O lideri Salva Kiir tarafından yapılan propaganda neticesinde güneyliler bağımsızlık yanlısı konuma geçmeye başlamıştır. (Riegl ve Dobos, 2014:177-8)

Güney Sudan halkı birkaç yüzyıl süren bir baskı yönetimi altında olduklarını düşünmektedir. Güney Sudan halkı, sırasıyla Türkiye (1820-81), Mehdiyye (1881-98), Anglo-Mısır Mülkiyeti (1898-1956) ve bağımsız Sudan (1956-2011) devletinin güney Sudan üzerindeki yönetimlerinin, birbiriyle bağlantılı baskı politikalarından meydana gelen ve kesintisiz devam eden bir sömürü dönemi olduğunu düşünmektedir. (Adhong, 2013:30) Hartum hükümetinin resmî politikası, İngiliz sömürgeciliğinin başlangıcından başlayarak Sudan'ı homojenleştirmeye ve bir Arap ülkesi haline getirmeye yönelik olmuştur. Birçok Hartum yetkilisi, çeşitli güney Sudanlı etnik ulusların dilsel sınırlar boyunca iletişim kurmak için Arapça kullandıklarından Arapça'nın tek ulusal dil olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. (Adhong, 2013:31) Hartum hükümeti aktif olarak Arap ve İslam kültürünü, toplumun geri kalanı tarafından yapılan çeşitli kültürel uygulamalar pahasına yayma girişiminde bulunmuştur. Sonuçta, Güney Sudan ve ülkenin diğer çevrede kalan kitleleri, bu kültürel, etnik veya ırksal dışlamanın, temel hizmetlerin ve politik gücün dağıtımından dışlanmanın da temelini oluşturacağını düşünmüşlerdir. (Adhong, 2013:32) Aslında veriler bu dışlanmanın varlığını doğrular niteliktedir. Hartum tarafından, Sudan'ın toplam nüfusunun %25'ini oluşturan Güney Sudan sakinlerine idarî olarak 800 görev, Kurucu Meclis'teki 43 sandalyenin 3'ü, subaylıkların %3'ü ve polis memurluklarının %4'ü tahsis edilmiştir. (Riegl ve Dobos, 2014:177) Bu gibi ayrımcılıklar

ve homojenleştirme çabaları güneyli azınlığı, merkezî hükümete karşı ayaklanma konusunda motive etmiş ve Sudan'ı iç savaşa sürüklemiştir.

Hartum'daki merkezî hükümet, ayrılık hareketlerinin başladığı sırada önemli ölçüde kurumsal güçten yoksundu ve bu durum ayrılıkçı girişimlerin nihaî hedefe ulaşmalarını kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda, Hartum yönetimi kendi egemenliğindeki toprakları ve nüfusu üzerinde tam kontrol sağlayamamıştır. (Riegl ve Dobos, 2014:179) Zaten Sudan Devleti uzun süredir başarısız bir devlet olarak görülmektedir. Başarısız Devletler Dizini içinde uzun süredir ilk onda yer almaktadır ve merkezî hükümetin Arap olmayan azınlıkların önemini ve siyasî haklarını kabul etmedeki yetersizliği ve isteksizliği ile bağlantılı pek çok isyanla yüzleşmiştir. (Riegl ve Dobos, 2014:188) Sudan'ın güneyindeki bu farklı toplumsal yapı ve merkezî hükümetin güneyde hâkimiyet sağlamakta gösterdiği zafiyet, nihayetinde bir ayrılık ile neticelenmiştir.

2.1.1. Sudan'ın Bağımsızlığı ve İç Çatışmalar

Sudan'ın Osmanlı'dan bağımsız kalan kısımları 1820 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından ele geçirilmiştir. 1821 yılından 1885 yılına kadar tarihte ilk defa Osmanlı-Mısır rejimi tarafından modern Sudan'ın parçası olarak, her ne kadar ayrı bir bölge olarak da olsa, fethedilmiş ve idarî yapı altına alınmıştır. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3519) Ardından 1880'lerde Mısır'ın İngiliz etkisi altına girmesiyle Sudan'da birtakım ayaklanmalar başlamıştır. Bunların en önemlisi Mehdi önderliğinde gerçekleştirilen ve Sudan'ın önemli bir bölümünde denetim kurulmasını sağlayan ayaklanmadır. Kendisini Mehdi ilan eden Muhammed Ahmet ibni Abdullah; İngiltere 1898 yılında tekrar kontrolü eline geçirene kadar, yabancı idarecilere karşı cihat ilan etmiş, 1885 yılında Sudan'ı ele geçirmiş ve Siyahi Afrikalı topluluklarını köleleştirmeyi tekrar başlatan katı İslamcı bir rejim kurmuştur. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3519) Fakat Mısır'ın İngiltere tarafından işgal edilmesiyle 1897 yılında bu ayaklanmaların bastırılma süreci başlamıştır. Sudan 1899-1956 yılları arası Mısır-İngiliz ortak yönetimi altında idare edilmiştir. (Metz, 1991) Bu dönemde genel olarak Sudan'ın 'Arap-Müslüman' kuzey ve 'Siyahi Afrikalı-Animist' güney bölgeleri aynı Anglo-Mısır müşterek yönetimi tarafından fakat ayrı idarî birimler olarak yönetilmiştir. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3520) İngiltere Sudan'ı, ayrı bir birim olarak yönetmiştir ve dolaylı bir yönetim biçimi benimsemiştir. Güney Sudan'da kabile liderleri ve geleneksel hukuk siyasî yönetim aracı olarak kullanılmıştır. Bu dolaylı

yönetim iç bölünmeye sebep olurken, güneylilerde kuzeyden ayrı bir kimliğin oluşmasını beslemiştir. (Bereketeab, 2012:9) Güney Sudan'ın, 1946 yılına kadar İngilizler tarafından ayrı yönetim altında idare edilmesine rağmen, burası genel anlamda bir sömürge oluşumu haline getirilmemiştir. Güney Sudan'ın sömürge döneminde Sudan'a kötü bir şekilde entegre edildiği ve bağımsızlık sonrası Sudan devletinin bunu düzeltmek için iyi bir iş çıkarmadığı söylenebilir. (Bereketeab, 2012:17)

2. Dünya Savaşı'ndan sonra, İngiltere daha öncesinde planladığının aksine, Güney Sudan'ın İngiliz Doğu Afrikası'nın bir parçası olarak değil Hartum'dan yönetilmesi gereken bir bölge olduğuna karar vermiştir. Hartum'daki rejim önemli eyalet şehirlerine yöneticiler göndermiştir fakat bunların otoritesi nüfusun çoğunluğunun yaşadığı kırsal alanlara asla ulaşmamıştır. (Knopf, 2013:10) Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasından bir sene önce ilk iç savaş patlak vermiş ve 18 Ağustos 1955'te Ekvatorya'da bulunan Sudan ordusundaki bir grup güneyli isyan etmiştir. İsyancıların bir kısmı komşu ülkelere kaçarken diğerleri de gerilla savaşına başlamıştır. (Bereketeab, 2012:9) Dolayısıyla Hartum yönetiminin güneydeki otoritesi çok zayıf düzeyde kalmıştır. Zaten bu dönemde Hartum'da da önemli siyasî ayrışmalar ortaya çıkmış ve temel bazı konularda güçlü siyasî kararların alınması ve bu kararların istikrarlı biçimde uygulanması mümkün olmamıştır.

1956'ya gelmeden önce daha 40'lı yıllarda Sudan'da siyasî partiler kurulmaya başlamıştır ve bu kapsamda iki önemli parti kurulmuştur. Bunların ilki Mısır ile birliği savunan Ulusal Birlik Partisi'dir, diğeri ise Mısır ile birleşmeye karşı çıkan Seyid Abdurrahman el-Mehdi liderliğindeki Ümmet Partisi'dir. Mısır'da krallığı yıkan yönetimle İngiltere arasında yapılan antlaşma neticesinde Sudan 1956 yılında bağımsız olmuştur ve yapılan ilk seçimleri Ulusal Birlik Partisi kazanarak Sudan'ın bağımsız bir Cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. (Metz, 1991)

1958 yılından 1964 yılına kadar Aboud askerî rejimi güneye karşı baskıcı ve İslamlaştırıcı gündemini yoğunlaştırmış ve uzun dönemde etkili bir bölücülük politikasına dönüşen 'ırkçı ve dinî kutuplaştırma'yı arttırmıştır. Cuma günü güneyde de tek tatil günü ve Pazar genel çalışma günü ilan edilmiştir. Hıristiyan misyonerlik okulları İslami okullara dönüştürülmüş, eğitim dilinde İngilizce'den Arapça'ya geçilmiş ve Arapça tek resmî dil olmuştur. 1964 yılında bütün yabancı Hıristiyan misyonerler ülkeyi terk etmeye zorlanmıştır. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3520)

Sömürge sonrası bağımsızlığını kazanan pek çok devlette olduğu gibi Sudan'da da demokratik yönetimin başarılı bir seyir izlemesi mümkün olmamıştır. 1969 yılında General Cafer Numeyri darbe yaparak iktidarı ele geçirmiş ve sosyalist bir rejim kurmaya çalışmıştır. Fakat 1971'de Numeyri'ye darbe yapmaya kalkan Sudan Komünist Partisi yanlısı subayları, Sovyetler Birliği destekleyince Numeyri Moskova ile ilişkileri koparmıştır. Bunun üzerine Sovyetler Birliği'nin Sudan'a yaptığı askerî yardım kesilmiştir. (İnat, 2010:7) Böylece Cafer Numeyri hükümetinin idaresi altında Sudan, Sovyetler Birliği ile olan işbirliğini sonlandırmış ve Batı ile ilişkilerini tekrar başlatmıştır. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3521)

Güneydeki gerillalarla yaşanan çatışmalar 17 yıl sürmüş ve ekonomik zorluklar yaşamaya başlayan Numeyri, güneylilerle anlaşma masasına oturmak zorunda kalmıştır. 1972 yılında güneydeki gerillalarla anlaşma yaparak güney eyaletlerinin bölgesel özerkliği kabul etmiştir. (Dalar, 2013:6) Böylece ilk iç savaş 1972'deki Addis Ababa Anlaşması ile son bulmuştur. Addis Ababa Anlaşmasının imzalanması sürecinde Numeyri, Etiyopya'nın sadece barış görüşmelerine ev sahipliği yapmasına değil aynı zamanda lideri Haile Selassie'nin de arabulucu rolü oynamasına izin vermişti. Bu tarihte anlaşma güneye, otonom güney devleti olan Güney Bölgesel Yönetimi'ni kurmasına izin vermişti. Anlaşmanın temel hükmü birleşik bir güney Sudan'ın kendi yönetim sistemini kurması üzerinedir. Böylece Sudan ile güneyliler arasında ufak çaplı biçimde başlamış olan çatışmalar sona ermiştir. Böylece Numeyri döneminde Sudan ile güneyliler arasındaki gerilim azalmıştır. Bu otonominin kırılğan yapısına rağmen, güney kendi bazı ilişkilerini şekillendirebildiği bir dönem yaşamıştır. (Knox, 2012:23-4) Bu özerklik yaklaşık 20 yıl kadar sürmüş ve Sudan'da görece barışçıl bir dönem yaşanmıştır.

1980'lere gelindiğinde Adalet Bakanı olan Hasan el-Turabi liderliğindeki Müslüman Kardeşlerin artan siyasî etki ve baskıları karşısında iktidarını güçlendirmek isteyen Numeyri, Sudan'ın Yukarı Nil bölgesinde petrolün de bulunmasıyla Güney Bölgesel Yönetimi'nin yarı-bağımsız statüsünü kaldırmış ve Addis Ababa Anlaşması'nın birçok özelliğini kaldırmıştır. Başkan Numeyri'nin Şeriat hukukunu bütün ülkedeki hukukun tek kaynağı haline getirmesi ile görece sakin geçen dönem kısa ömürlü olmuştur. Bu olaylar 1983 yılında SHKH/O'nun kurulmasına yol açmıştır. (Knox, 2012:24; Rothfuss ve Joseph, 2015:3521; Sudan: Major Reform or More War, 2012:4) Bu ikinci iç savaşın

başladığı dönemde güneylilerin şikayetleri şu şekilde özetlenebilir: Dönemin devlet başkanı Numeyri'nin ülkenin tamamında şeriat uygulama kararı, yeni keşfedilen petrol sahalarının kuzeye dahil edilmesi için kuzey-güney sınırının tekrar çizilmesi, petrol rafinerisinin güneydeki üretim alanları yerine Port Sudan'da inşa edilmesinin kararlaştırılması ve ilk iç savaşı sona erdiren Addis Ababa Anlaşması'na aykırı olarak o dönemde özerk olan güneyi daha zayıf olacak şekilde üç bölgeye bölme planı hazırlanması. (Adhong, 2013:34-5) Bu nedenler ikinci iç savaşın başlamasına yol açmış ve ülke tekrar çatışma ortamına ve istikrarsızlığa sürüklenmiştir.

Ülkenin istikrarsızlığa sürüklenmesi üzerine Numeyri geri adım atmış fakat çözüm sağlayamamıştır. Yaşanan çatışmalar ve istikrarsızlık üzerine 1985 yılında General Abdurrahman Sivar Dahab darbe yapmıştır. Darbenin ardından kısa zamanda bir anayasa hazırlanarak 1986'da seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerden Ümmet Partisi birinci parti olarak çıkmıştır. Ümmet Partisi, Demokratik Birlik Partisi (DUP) ve bazı Hıristiyan politikacılarla koalisyon kurmuştur. Bu süreçte Güney'in özerkliğinin yeniden tesis edileceği söylene de SHKH/O mücadeleye devam etmiştir. 1987'de güneyli muhalifler Kenya/Nairobi'de bir araya gelerek Hartum'a karşı ortak hareket kararı almışlardır. Ayrıca burada BM, Afrika Birliği ve Arap Ligi'nin Hartum'a baskı yapmasını sağlamak için diplomatik girişimlerde bulunma kararı alınmıştır. (İnat, 2010:8-9) Bu esnada Sudan'ın kuzey kesimlerinde güçlenmeye başlayan Ulusal İslami Cephe koalisyona katılınca hükümet içinde bölünmeler yaşanmış ve ülke tekrar istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Bu istikrarsız ortamda da çatışmaların şiddeti artmıştır.

1980'ler ve 1990'lar boyunca, şiddet ve açlığa yol açan savaş gittikçe daha fazla kanlı ve trajik olarak birçok Sudanlı'nın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. General Ömer el-Beşir'in 1989 yılında iktidarı ele geçirmesi kuzey ve güney arasındaki gerilimi daha fazla alevlendirmiştir. Beşir 'Sudanlı kimliği' kavramında İslam'ı daha fazla merkez konuma getirmeye çalışmış ve bundan dolayı güneyin ayrılmasıyla sonuçlanan gerilim günümüze kadar sürmüştür. (Knox, 2012:25)

2.1.2. Beşir Dönemi ve KBA'ya Giden Süreç

1983 yılında güneydeki bütün gayrimüslimlere bile İslam Hukuku'nun uygulanmasının hemen akabinde ikinci iç savaş başlamıştır. İkinci iç savaş, Numeyri rejiminin İslam

Şeriat Kanunu'nu bütün ülke için dayatmasının doğrudan bir sonucu olarak 1983'te patlak vermiştir. Bir sosyalist ideolojiye dayanılarak kurulan SHKH/O, Sudan ve Güney Sudan'ın 'Yeni Sudan' olarak özgür bir biçimde yeniden kurgulanmasını öngörmüştür. (Hessbruegge, 2012:302) Güney Sudan'daki en büyük kabile olan Dinka toplumunun bir üyesi olan Dr. John Garang liderliğinde ve bazı Doğu Afrika devletlerinin ve İsrail'in desteğiyle, isyancı güçlerin büyük bölümü SHKH/O çatısı altında birleşmişler ve görece düzenli bir yeraltı ordusuna dönüşmüşlerdir. (Rothfuss ve Joseph, 2015:3522) Ardından yaşanan çatışmalar ülkeyi istikrarsızlığa sürüklemiş ve bu da Numeyri iktidarının sonunu getirmiştir.

Sivil hükümetin istikrar sağlayamaması üzerine 1989 yılında General Ömer Hasan el-Beşir darbe yaparak iktidarı ele geçirmiştir. Ardından Anayasa ve Parlamento derhal feshedilmiş, siyasî partiler yasaklanmıştır. 1990'da Beşir'in desteğiyle Güney Sudan Ulusal Komitesi kurulmuş, böylece Güney'in direnişi bölünmek istenmiştir. Beşir'in hedeflediği bu bölünme 1991'de gerçekleşmiştir. Aynı yıl Etiyopya'da SHKH/O'yu destekleyen Mengitsu rejimi de devrilmiş ve bunun üzerine SHKH/O'dan ayrılıp hükümet saflarına katılanlar olmuştur. (Terlinden ve Debiel, 2004:3) Ayrıca Libya hava kuvvetlerinin desteklediği hükümet güçleri birçok yerleşimin kontrolünü ele geçirmiştir. Beşir, İran ve Libya gibi devletlerle ilişkilerini güçlendirerek yönetimini daha fazla Amerika karşıtı bir duruşa doğru yöneltmiştir. Sonuç olarak bu durum Beşir'in Suudi Arabistan, Kuveyt, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Amerika yanlısı, dost Arap ülkelerindeki desteğini kaybetmesine neden olmuştur. Etiyopya'daki siyasî değişim de isyancı güçlere yönelik Etiyopya desteğinin sonlanmasına sebep olmuştur. (Knox, 2012:26) Kuruluşunun ilk yıllarında, SHKH/O'ya taktiksel olarak eğitim ve silahla birlikte ordu sağlayan Mengistu'nun Etiyopya'sı olmuştur. Bu destek SHKH/O'nun güneydeki tek güvenilir ve en güçlü isyan hareketi haline gelmesini sağlamıştır. Fakat Nisan 1991'de Mengitsu'nun ordusunun Etiyopyalı isyancılar tarafından mağlup edilmesinin ardından Meles Zenawi'nin emrinde yeni bir hükümet Hartum'un desteğiyle Etiyopya'da iktidarı ele geçirmiştir. Böylece SHKH/O birdenbire dış destek üssünü kaybetmiştir. Aynı yılın ağustos ayında SHKH/O'nun yüksek kademe üyeleri Riek Machar (bir Nuer), Lam Akol (bir Shilluk) ve Gordon Kong (bir Nuer) SHKH/O'nun kontrolünü ellerine aldıklarını duyurmuşlardır, fakat özgürlük hareketini gerçekten ele geçirmeleri için yeterli desteği sağlayamamışlardır. Bunun yerine SHKH/O içinde

kabilesele hatlara göre bir bölünmeye neden olmuşlardır. Machar, Akol ve Kong, merkez komutasında genellikle Nuerlerin olduğu 'Nasir Grubu' olarak bilinmişlerdir. Nasir Grubu SHKO'yu Dinkalar tarafından yönetilmekle eleştirmiştir. (Koppelman, 2012:17-8)

Bu durum merkezinde Dr. Riek Machar ve Dr. John Garang'ın olduğu güney Sudan'ın en büyük iki etnik grubu olan Nuer ve Dinka arasında askerîleşme ve kutuplaşmaya yol açmış ve 1991 yılından 1999 yılına kadar yaklaşık 300 bin ölüme sebep olan bir iç savaşa sürüklemiştir. (Koppelman, 2012:18) Hartum'un müdahale ve yönlendirmesi ile önemli bir dereceye varan güneyli askerî ve siyasî liderlerin bağımsızlık stratejileri için aralarındaki acımasız mücadele, kuzeyli ve güneyli güçler arasındaki doğrudan savaştan daha fazla cana mal olan etnik gruplar ve alt gruplar arasındaki vahşet ve misillemeler ile son bulmuştur. Özellikle en amansız güneyli iki rakip John Garang ve Riek Machar 2003 yılına kadar uzlaşmamıştır. (Knopf, 2013:10) Bütün güney boyunca siviller, Hartum'un bombardıman saldırılarından ve daha da kötüsü Dinka ve Nuer toplumları arasındaki korku ve rekabetten kaynaklanan güney-güney iç çatışmalarında çapraz ateşte kalmışlardır. İkinci iç savaş sırasında 2 milyonun üzerinde güney Sudanlının öldüğü 4.6 milyonun üzerinde kişinin yerlerinden edildiği tahmin edilmektedir. (Knopf, 2013:11)

Nasir Grubu 1993 yılında Birleşik SHKH/O'ya ve 1994 yılında ise Güney Sudan Bağımsızlık Hareketi/Ordusu'na dönüşmüştür. Machar birliklerini yeniden ikmal etme araçlarından yoksun kalmış ve gittikçe daha fazla hükümetin ağına çekilmiştir. Ardından Güney Sudan Bağımsızlık Hareketi/Ordusu ve diğer güneyli güçler Güney Sudan Savunma Güçleri haline gelmiş ve Garang'a karşı saldırılarını koordine etmek için Sudan hükümeti güçleri ile resmî bir ittifak yapmışlar ve bu kapsamda 1997 Hartum Barış Anlaşması'nı imzalamışlardır. (Hutchinson 2000:7) Böylece Beşir, güneydeki direnişi bölmüş ve zayıf düşürmüştür.

Beşir bu dönemde, askerî başarılarına paralel olarak çözüm girişimlerini de arttırmıştır. Dönüm noktası Beşir'in o zamanlar Afrika Birliği Örgütü Başkanı olan Nijerya Devlet Başkanı İbrahim Babangida'dan Sudan'ın SHKH/O ile barış görüşmelerine tekrar başlaması konusunda yardım istemesi olmuştur. İki taraf da 1992 ve 1993 Abuja barış görüşmeleri olarak bilinen bu görüşmelere olumlu yaklaşmışlardır. (Knox, 2012:26) Bu görüşmelerde Hartum, güney bölgesinin özerkliğinin artırılmasını ve İslamlaştırmanın

dışında tutulmasını önermiştir. Fakat güneyli liderler, bunları yetersiz görmüştür. 1994 yılında çatışmalar tekrar şiddetini arttırınca Kenya, Uganda, Etiyopya ve Eritre ateşkes girişiminde bulunmuştur. Fakat bu girişim başarısızlıkla neticelenmiştir, çünkü bu ülkelerin SHKH/O'ya destek vermeleri nedeniyle Hartum bunların arabuluculuğunu kabul etmemiştir. (İnat, 2010:10-1) Zaten ABD'nin desteğini kazanan SHKH/O da uzlaşmaya yanaşmamıştır. 1994'te SHKH/O Hartum'daki muhalefetle de görüşmüş, bu kapsamda DUP ve Ümmet Partisiyle ayrı ayrı ve birlikte görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerin neticesinde Siyasî Uzlaşî Beyannamesi imzalanmıştır.

Beşir'in Afrikalı olmayan devletlerin Sudan'ın egemenliğine karşı ihlallerini önlenmesi adına Hükümetlerarasî Kalkınma Otoritesi (Inter-Governmental Authority on Development) (HAKO⁹)'yu araç olarak kullanmayı kabul etmesine rağmen, Batılı devletler 1994 yılında HAKO'nun Dostları (ayrıca HAKO Ortakları Forumu olarak anılır) adında yeni bir grup kurmuşlardır. Bu durum ABD ve bazı Avrupa ülkelerinin HAKO tarafından o dönem yönetilen müzakereler ile yakın bağlantı kurmalarını sağlamıştır. Görüşmeler Eylül 1994'te bitirilmiş ve sadece Hartum'un daha fazla izole edilmesine hizmet etmiştir. Sonuç olarak ABD, Clinton yönetiminin Sudan'a karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımlarını genişletmesi ve iç savaşın şiddetlenmesine karşı durabilmeleri için bölge devletlerinin askerî kapasitelerinin güçlendirilmesi olarak adlandırılan Cephe Devletleri stratejisine yönelmesiyle, çatışmadaki o zamana kadarki en etkin rolünü oynamıştır. Eritre, Etiyopya ve Uganda gibi devletler bu girişime katılmışlar ve ABD'den yardım almışlardır. Ocak 1996'da BM Güvenlik Konseyi, Sudan'ı özü

---

⁹ HAKO'nun öncülü olarak Hükümetler-Arasî Kuraklık ve Kalkınma Otoritesi (HAKKO) yardım kuruluşları ve uluslararası bağışçıların baskıları neticesinde kurulmuştur. HAKKO, 1986'da kıtlık ve çölleşme şeklinde hayli kısıtlı bir görev ile Cibuti, Somali, Eritre, Sudan, Etiyopya, Uganda ve Kenya tarafından kurulmuştur. Kuruluşunda ve özellikle 90'lı yıllarda HAKKO bölgesel güvenlik ve siyasî diyalogun aracı olarak kabul edilmiştir. HAKKO Devlet ve Hükümet Başkanları, 18 Nisan 1995'te Addis Ababa'da bir olağanüstü zirve düzenlemişler ve kurumun etkinliğinin arttırılması ve bölgesel işbirliği konularını da kapsamaması konusunu çözüme kavuşturmuşlardır. 21 Mart 1996'da Devlet ve Hükümet Başkanları ikinci olağanüstü zirve için Nairobi'de bir araya gelmişler ve HAKO'nun kuruluş anlaşmasını kabul edip onaylamışlardır. (Sulaiman ve Agoha, 2013:148) İlk Sudan HAKO Barış İnisiyatifi, Eylül 1993 ile Mayıs 2002 arasında, ikincisi ise Mayıs 2002 ile Ocak 2005 arasında gerçekleşmiştir. Nijerya'nın başarısız girişimlerinin ardından HAKKO 7 Eylül 1993'te Addis Ababa Zirvesiyle bir barış inisiyatifi başlatmıştır. Barış Komitesi, Kenya Devlet Başkanı Daniel Arap Moi'nin başkanlığında Etiyopya, Eritre, Uganda ve Kenya Devlet Başkanları'ndan oluşmuştur. Uzlaştırma süreci, Kenya'nın başkanlığında ve aynı ülkelerin dışişleri bakanlarının katılımıyla oluşturulmuş Daimî Komisyon tarafından yürütülmüştür. Ayrıca önde gelen Batılı ülkeler tarafından HAKKO'nun dostları oluşturulmuş ve HAKKO'nun barışı koruma rolüne destek sözü verilmiştir. (Sulaiman ve Agoha, 2013:146)

itibariyle Afrika'daki istikrara tehdit olarak adlandırdığı 1044 sayılı kararını almıştır. (Knox, 2012:39)

Bu karara gelene dek zaten 1990'lı yılların başları Beşir yönetimi için büyüyen bir uluslararası tecrit dönemi olmuştur. ABD öncülüğünde Sudan'a karşı bir tecrit politikası artarak devam etmiştir. Daha 1993 yılında ABD açık insan hakları ihlalleri ve radikal İslam ve terör ile bağlantılarından dolayı Sudan'a karşı yaptırımlar uygulanmasına çalışmıştır. (Knox, 2012:28-9) Sonraki yıllarda da ABD'nin bu yöndeki politikası devam etmiştir. Beşir, Sudan'ın var olan yolunun devam ettirilemeyeceğinin ve bundan dolayı Sudan'ın uluslararası tecridinin etkilerini azaltmak için bazı değişikliklerin yapılması gerektiğinin farkına varmıştır. Beşir, HAKO'yu ABD gibi dış güçlere göre daha tercih edilebilir görmüştür. Eylül 1993'te bu barış görüşmelerinin ilk oturumu olan Addis Ababa zirvesi yapılmıştır. Bu toplantı Kenya Devlet Başkanı Daniel Arap Moi, Eritre Devlet Başkanı Issaias Afewerki, Etiyopya Devlet Başkanı Meles Zenawi ve Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni'den oluşan 4 devletli arabulucu komiteyi oluşturmuştur. Moi'nin başkanlığında daha sonra arabuluculuğu sağlamak için 4 devletten oluşan bir hükümet komitesi düzenlenmiştir. Aynı zamanda Amerikalı arabulucular herhangi bir olası müzakerede Güney Sudan'a daha bütüncül bir tutum vermesi için SHKH/O ile güneydeki diğer isyancı grupları başarılı bir şekilde uzlaştırmıştır. Bu birlik kuzey hâkimiyetine karşı güneyli muhalif grupları birleştiren Ekim 1993 Vaşington Beyannamesi ile tahkim edilmiştir. (Knox, 2012:29-30)

1995'te eski ABD Başkanı Jimmy Carter'ın arabuluculuğu sonucu Hartum iki ay boyunca tek-tarafli ateşkes ilan etmiştir, fakat bunun devamı gelmemiştir. Aynı yıl Hartum hükümetine karşı birlikte hareket eden SHKH/O, DUP, Ümmet Partisi ve diğer muhalif partiler Eritre/Asmara'da bir araya gelerek gelecekteki siyasal yönetim biçimine dair fikir birliği içinde olduklarını açıklamışlardır. (Sudan: Major Reform or More War, 2012:5) Buna göre Güney Sudan'da halk oylaması yapılması, din ve düşünce özgürlüğünün sağlanması, din ve devlet işlerinin ayrılması konularında uzlaşa sağlanmıştır.

1996'da yapılan Devlet Başkanlığı seçimini muhalefet boykot etmiştir ve seçimi Ömer el-Beşir kazanmış, Turabi de Meclis Başkanı olmuştur. Seçimlerden sonra DUP ve Ümmet Partisi güneyli ayrılıkçıları silahlı eylemlerle desteklemeye karar vermiştir. Bu çerçevede 1996'da Eritre sınırında National Defence Alliance (NDA) çatısı altında silahlı

mücadele başlatmışlardır. 1997’de NDA, Hartum Port-Sudan karayolu hattını kesmek ve önemli bir şehir olan Juba’yı ele geçirmek üzere saldırılarını arttırmış, fakat başarılı olamamıştır. Bu saldırılar karşısında Hartum, barış inisiyatifi başlatmıştır. Bu kapsamda 1997’de 7 önemli ayrılıkçı grupla Hartum arasında barış anlaşması imzalanmıştır. Buna göre güney eyaletlerinin Hartum yönetimiyle iyi ilişkilerini sürdürmesi karşılığında önce özel bir statü verilmesi, sonra da plebisit yapılması kararlaştırılmıştır. Bu anlaşmayı imzalayan ayrılıkçılar, SHKH/O ve NDA’yı anlaşmaya katılmaya çağırmıştır. Fakat USİ ve SHKH/O bunu reddetmiş ve 1994’te HAKO çatısı altında hazırlanmış olan siyasi çoğulculuk, sekülerizm ve güneyin kendi kaderini tayinini öngören taslak temelinde görüşme çağrısı yapmışlardır. USİ ve SHKH/O’nun bu teklifi Beşir tarafından kabul edilmiş ve görüşmeler HAKO aracılığıyla 1997’de başlamıştır. (İnat, 2010:11-3) Bu dönemde ABD başarılı bir şekilde Sudan’a karşı gittikçe artan şekilde baskıcı yaptırımlar serisi uygulamıştır. Bu durum kısmen ABD’nin HAKO görüşmelerinden herhangi bir kalıcı sonucun çıkmasına inanmamasından kaynaklanmıştır. (Knox, 2012:30) Benzer şekilde USİ ve SHKH/O’nun da görüşmelerle ilgilenmek yerine Hartum üzerindeki baskıyı arttırmaya odaklanmaları sürecin bir ay içerisinde başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Beşir yönetimi Ekim 1997’de Mısır’ın Sudan ile ilişkilerini düzeltme sürecine başlaması ile biraz rahatlamıştır. Libya ile birleştikten sonra Mısır özellikle HAKO barış süreci karşıtlığı uygulamaya çabalamıştır. Mısır’ın çabalarını tecrit etmek yerine, HAKO, Mayıs 1998’de diğer bazı ülke temsilcilerinin ve Kofi Annan’ın da bulunduğu yeni müzakere oturumları açmayı kabul etmiştir. (Knox, 2012:30)

SHKH/O lideri John Garang’ın otoriter tutumu nedeniyle SHKH/O’dan ayrılıp ona karşı mücadele eden güneyin önemli kabilelerinden Nuer ile Beşir arasında 1999 yılında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. (Sudan: Conflict Analysis and Options for Systemic Conflict Transformation, 2006:16) Aynı yıl Turabi Meclis ve Parti başkanlıklarından uzaklaştırılmış ve ev hapsine alınmıştır. Bunun sonucunda Turabi’nin İslamlaştırma politikalarına karşı olan DUP ve Ümmet Partisiyle uzlaşma sağlanabilmiştir. Bu kapsamda Beşir ile Ümmet Partisi’nin lideri Sadık el-Mehdi Cibuti’de bir araya gelerek uzlaşmaya varmışlardır. Böylece Ümmet Partisi NDA’dan ayrılmış, Eritre ve Etiyopya’daki silahlı birliklerini Sudan’a çekmiştir. DUP da 2000 yılında hükümetle anlaşarak NDA’dan ayrılmıştır. (Sudan: Conflict Analysis and Options for Systemic Conflict Transformation, 2006:21-2)

2000 yılı başlarında Nairobi’de gerçekleştirilen HAKO aracılığındaki görüşmelerde taraflar uzlaşmaz tutumlarını devam ettirmişlerdir. Çatışmalar 2001 yılında hız kazanmış ve HAKO Barış görüşmeleri devam ettirilememiştir. Ardından aynı yıl Hükümet, Mısır-Libya Barış İnisyatifi çerçevesinde sunulan tüm önerileri kabul ettiğini bildirmiştir. Böylece Hartum yönetimi daha önce kabule yanaşmadığı, çoğulcu demokrasiye geçişi, temel özgürlükler ve insan haklarını güvenceye alan anayasa değişikliğini, genel seçimleri organize etmeyi ve muhalefet partilerinin de bulunduğu geçici hükümetin kurulmasını kabul etmiştir. HAKO’dan farklı olarak Mısır-Libya Barış İnisyatifi Sudan’ın ülkesel bütünlüğünü öngörmekteydi. Uluslararası alanda barışa karşı olduğu izlenimi vermek istemeyen SHKH/O, Mısır-Libya İnisyatifini destekler görünmüştür ve Hartum’un bunu kabul etmesi üzerine zor durumda kalmıştır. 2001 sonunda ABD’nin Sudan özel temsilcisiyle görüşen SHKH/O lideri HAKO Barış görüşmelerini temel aldığı belirtmiştir. (İnat, 2010:15-6) Ardından ABD, barışın sağlanması için Hartum’a yönelik baskılarını arttırmıştır. Üzerindeki baskılar bu şekilde artan Hartum yönetimi daha fazla taviz vermek zorunda kalmıştır ve nihayetinde Mısır-Libya Barış İnisyatifi yerine ABD’nin de desteklediği HAKO Barış Görüşmeleri önem kazanmıştır. Kenya Devlet Başkanı Moi başkanlığında yürütülen Sudan barış süreci, HAKO’yu ilgi odağı haline getirmiş ve kurumun etkinliğini arttırmıştır. (Sulaiman ve Agoha, 2013:149)

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Beşir, Vaşington’dan daha fazla tepki çekmemek için, terörist unsurlardan kendisini uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bundan dolayı, Bush yönetimi Sudan ile ilişkilerini düzeltmeye hazır olduğunun sinyallerini vermiştir. John Danforth’un özel elçi olarak Sudan’a atanması bunun simgesi olmuştur. Danforth Sudan’daki barış için bazı öneriler getirmiş ve tekrar başlayan barış çabalarını takiben 2002 Temmuz’unda bir grup uluslararası aktörü iki tarafı Machakos Protokolü’nü imzalamaları için ikna etmeleri için sevk etmiştir. (Knox, 2012:40) 2002 ile 2005 yılları arasında bir dizi belge imzalanmış ve KBA Güney Sudan’ın 2011 yılında ayrılma esasını belirlemiştir. (Knox, 2012:27-8)

2.1.3. Kapsamlı Barış Anlaşması ve Bağımsızlık Süreci

2002 başında Sudan’da gerçekleştirilen HAKO Barış Görüşmelerinde HAKO dönem başkanı ve Kenya Devlet Başkanı Moi, iki barış girişiminin birleştirilmesiyle görevlendirilmiştir. Nisan ve Haziran’daki şiddetli çatışmalara rağmen taraflar 20

Temmuz'da Kenya/Machakos Kasabası'nda iç savaşı sona erdirecek düzenlemelerin genel hatlarını belirleyen Machakos Protokolü'nü imzalamış ve ardından müzakerelere başlamışlardır. Protokol düşmanca tavırların durdurulduğu 6 aylık bir hazırlık süreci öngörmüş ve mümkün olan en kısa zamanda ateşkesin tesisini düzenlemiştir. HAKO barış sürecinin, Ocak 2005'te bu anlaşmalar tek bir dokümanda birleştirildiğinde ve iki taraf KBA'yı imzaladığında tamamlandığı kabul edilmiştir. Sonraki 6 yıl geçiş süreci olarak düzenlenmiş ve bu süreçte ateşkesin sürdürülmesi ve Şeriat'ın güneyde uygulanmaması kararlaştırılmıştır. 6 yılın sonunda da güneyin kendi kaderini tayini konusunda referandum yapılması kararlaştırılmıştır. (Sulaiman ve Agoha, 2013:149)

Taraflar arasında yürütülen müzakereler neticesinde 9 Ocak 2005'te iki taraf arasında KBA¹⁰ imzalanmıştır. (Dalar, 2013:7) Anlaşmalar şu şartları barındırmıştır: Sudan ve güneyliler ayrı silahlı güçlerini sürdürecekler, güneydeki 91 bin kişilik Sudan birlikleri 2,5 yıl içinde geri çekilecek ve SHKO kuzeyden birliklerini takip eden 8 ay içinde geri çekecekti. KBA ayrıca şunları ilan etmiştir: 6 yıllık ara dönemde Güney Sudan otonom Güney Sudan Hükümeti (GSH) tarafından idare edilecekti ve sürenin sonunda 2011 yılında uluslararası gözlemciler tarafından izlenecek bir referandum düzenlenecekti. Bu referandumda güney Sudanlılar ya birleşik Sudan içinde otonom bir bölge olarak kalmaya ya da bağımsız bir Cumhuriyet olmaya karar vereceklerdi. (Knox, 2012:28) 2005 yılından 2011 yılına kadar SHKH/O, GSH yönetimini oluşturan ana parça olmuştur. (Koppelman, 2012:26)

KBA'nın kabulünden sonra Sudan, Güney Sudan'a özerklik sağlayan yeni bir geçici anayasa ilan etmiştir. Anayasa'da ayrıca, Güney Sudan'ın gelecekteki statüsüyle ilgili bir referandumun, 6 yıllık ara dönemin sonunda gerçekleştirileceği düzenlenmiştir. Geçici Anayasa'da belirtilen referandum sorusu, Güney Sudan halkına şu iki seçenektan birini tercih etme imkânı sunmuştur: a) KBA ve Anayasa uyarınca kurulan hükümet sistemini

---

¹⁰ KBA daha önce imzalanan anlaşmalar ve protokollerin metinlerinden oluşur. Bunlar: Machakos Protokolü (20 Temmuz 2002), Güç Paylaşımı Protokolü (26 Mayıs 2004), Servet Paylaşımı Hakkındaki Anlaşma (7 Ocak 2004), Abyei Bölgesindeki Çatışmanın Çözülmesine İlişkin Protokol (26 Mayıs 2004), Güney Kordofan ve Mavi Nil Eyaletleri'nde Uyuşmazlıkların Çözümü Üzerine Protokol (26 Mayıs 2004), Güvenlik Düzenlemeleri Anlaşması (25 Eylül 2003), Daimî Ateşkes ve Güvenlik Düzenlemeleri Uygulama Usulleri ve Ekleri (31 Aralık 2004) ve Uygulama Modülleri ve Küresel Uygulama Matrisi ve Ekleri (31 Aralık 2004). (Vidmar, 2012:551)

sürdürmek suretiyle Sudan'ın birliğini teyit etmek ya da b) ayrılmak yönünde oy kullanmak. (Vidmar, 2012:552)

SHKH/O'nun gündeminde temel siyasî hedefin bölünme olup olmadığı konusunda bir ayrılık vardı. SHKH/O açıkça birleşik ve reformdan geçmiş bir Sudan için kampanya yürütmüştür. (Bereketeab, 2012:11) Fakat SHKH/O'nun önceki lideri John Garang'ın ölümü üzerine Salva Kiir Mayardit'in SHKH/O liderliğine geçişiyle bölünme baskın görüş haline gelmeye başlamıştır. (Wolff, 2012:48) SHKH/O'nun eskiden ilgi çekici olan, Sudan'dan ayrılmak yerine demokratik ve seküler bir Sudan kurmak üzerine inşa edilmiş yaklaşımına, sıradan savaşçıların ilgisi zamanla azalmaya başlamıştır. (Adhong, 2013:36) Hatta SHKH/O'nun bağımsızlık yanlısıymış gibi bir şekilde öne çıkarılması eleştirilmekte ve SHKH/O'nun referandumdan bir hafta önce bağımsız Güney Sudan'ı desteklemeye başlayana dek, önceki 26 yıllık süreçte Sudan ile birlik fikrini savunduğu ileri sürülmektedir. (Adhong, 2013:38) Bağımsızlık yanlısı görüşün zamanla ağırlık kazandığı bir ortamda referanduma gidilmiş ve KBA'da kararlaştırıldığı gibi 6 yıllık geçiş döneminin sonunda referanduma gidilmiştir.

Güney Sudan, 9 Ocak ve 15 Ocak 2011 tarihleri arasında yapılan referandum sonrasında Sudan'dan ayrılarak 9 Temmuz 2011'de resmen bağımsız bir devlet haline gelmiştir. 4,8 milyonluk Güney Sudanlı seçmenden yaklaşık 4 milyonu sandıklara gitmiş ve %98,83'ü bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. (Koppelman, 2012:22) Ardından 4 yıllık geçiş anayasası onaylanmış ve 9 Temmuz 2011'de yürürlüğe girmiştir. Fakat yeni hükümet 25 Ağustos tarihine kadar ilan edilmemiştir. 8 Temmuz 2011 tarihinde durumun bölgedeki uluslararası barışı ve güvenliği tehdit etmeye devam ettiğini belirten Güvenlik Konseyi 1996 sayılı kararını yayınlamıştır. Güvenlik Konseyi 9 Temmuz 2011 tarihinden başlayarak ilk olarak bir yıllığına Güney Sudan Cumhuriyeti BM Misyonu'nu (UNMISS) kurmuştur. BM kararınının 3. maddesi UNMISS'in yetkisinin Güney Sudan devletinin etkili ve demokratik yönetim kapasitesini güçlendirmek düşüncesi ile Güney Sudan Cumhuriyeti'ndeki gelişim şartlarını kurmaya yardım etmek olduğunu belirtmiştir. (Koppelman, 2012:22) 14 Temmuz 2011'de Güney Sudan BM üyesi olmuştur. (G.A. Res. 65/308, July 14, 2011) BM üyeliği Güney Sudan için de yararlıdır çünkü bu üyelik yeni ülkede bir barışı tahkim etme ve devlet kurma misyonununun kurulmasını kolaylaştırmaktadır. (Fazal ve Griffiths, 2014:93) Hatta Güney Sudan artık Dünya

Bankası ve IMF'nin bir üyesi ve IMF ile kendisine finansal güvenilirlik için dış şartlar da getirecek kredi yardımı müzakere sürecindedir. (Knopf, 2013:30) Bu uluslararası desteğe rağmen ülke içerisinde çeşitli zorluklar bulunmaktadır ve Güney Sudan bunlarla başetme mücadelesi vermektedir.

Güney Sudan, bağımsızlıktan sonra çeşitli sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu sorunlardan en fazla öne çıkan silahlı çatışmalardır. Silahlı çatışmalar da ülke içi gruplar arası yaşanan iç çatışmalar ve Sudan ile yaşanan gerilim şeklinde ayrılmaktadır. Güney Sudan'daki 3 eyalette isyancı militan saldırıları ve 7 eyalette de yaşanan sayısız kabile çatışması, birçok gözlemcide bağımsızlık konusuna dair şüpheler oluşmasına yol açmıştır. (Adhong, 2013:40) Güney Sudan'da, SHKH/O içindeki iki farklı grup olan Cumhurbaşkanı ve SHKH/O'nun başkanı Silva Kiir ile yardımcısı Riek Machar arasında Aralık 2013'te çıkan şiddet dünyanın en genç devletini ele geçirmiş ve Sudan ile olan uzun ve ölümcül savaşı andıran şiddete ve katliamlara geri döndürmüştür. (Minale, 2014:252)

İç çatışmaların yanında Güney Sudan çeşitli konularda Sudan ile de sorunlar yaşamıştır. Bağımsızlıktan sonra Güney Sudan ile Sudan arasındaki çatışma konuları, Abyei'nin durumu, Sudan ile Güney Sudan arasındaki sınırın çizilmesi, (özellikle Sudan'da bulunan Güney Sudanlıların) vatandaşlık meselesi ve başta petrole ilişkin olmak üzere malî anlaşmalar şeklinde sayılabilir. (Wolff, 2012:48) Öyle ki Sudan silahlı kuvvetleri, kuzey-güney sınırında tartışmalı bir bölge olan Abyei'ye saldırmış ve işgal etmiştir. Böylece kuzey-güney arsındaki gerilim çok erken bir tarihte sıcak çatışmalara dönüşmüştür. Diğer taraftan petrol konusunda öne çıkan en temel sorun, petrolün %75'i Güney Sudan'da bulunurken petrol endüstrisi ve boru hatları Sudan'dadır. Bu kapsamda KBA petrol gelirlerinin yarı yarıya paylaşılmasını öngörmüş ancak petrol paylaşım mekanizması, transit ücretleri gibi pek çok ayrıntıyı düzenlememiştir. Bu konulardaki uzlaşmazlık çözülemeyince Sudan 2011'de petrolü ihraç etmeyerek bunları Hartum ve Obeyid'e yönlendirmiştir. Güney Sudan da buna misilleme olarak 2012 başlarında petrol üretimini durdurmuştur. Uyuşmazlığın çözümü için Afrika Birliği'nin girişimiyle taraflar arasında yapılan görüşmelerden de bir sonuç alınamamıştır. Güney Sudan, Etiyopya ve Kenya üzerinden alternatif boru hatları üzerinde düşünmeye başlamıştır fakat coğrafi elverişsizlikler ve güvenlik endişeleri nedeniyle bu da çok kolay görünmemektedir. IMF

verilerine göre petrolden elde edilen gelir Güney Sudan'ın toplam gelirinin %98'ini oluştururken Sudan'ın hükümet gelirlerinin yarısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla petrol ticaretinin devamı Güney Sudan açısından hayatî öneme sahiptir. Her ne kadar Sudan için de petrol önemli bir kalem olsa da bu ticaretin durması Sudan'ı aynı oranda etkilememektedir. Güney Sudan için meselenin bu derece önem arz etmesinden ötürü görüşmeler başlamış ve 2012'de Sudan ile Güney Sudan arasında Addis Ababa'da petrol ihracatının yeniden başlamasını öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre ayrıca sınırlarda 6 millik askersizleştirilmiş bölge oluşturulacak ve Güney Sudan'ın günlük 350 bin varil ham petrolü dünya pazarlarına ulaşması sağlanacaktır. (Dalar, 2013:11)

2.1.4. Güney Sudan'a Sağlanan Uluslararası Yardımlar

Çatışmaların aslî tarafları Sudan hükümeti ve güneyli ayaklanmacılar olurken süreç içerisinde pek çok aktörün ihtilafa bir şekilde dâhil olduğu görülmektedir. En başta tarafların destek arayışları, öte yandan diğer aktörlerin kendi çıkarları çerçevesinde, gelişmeleri yönlendirme çabaları sonucu müzakereler çok boyutlu bir görünüm almıştır. Örneğin 1987'de güneyli muhaliflerin Kenya/Nairobi'de bir araya gelerek Hartum'a karşı ortak hareket etme kararı almaları ve burada BM, Afrika Birliği ve Arap Ligi'nin Hartum'a baskı yapmasını sağlamak için diplomatik girişimlerde bulunma kararı almış olmaları, iç ve dış pek çok grubun sürece ne şekilde katıldığını göstermektedir.

Beşir askerî başarılar sağlamaya başladığı dönemde çözüm girişimlerini de arttırmıştır. Çünkü masada güçlü olduğu bir dönemde çözüm sağlanmasını kendisi açısından olumlu görmüştür. Bu kapsamda 1992'de Nijerya Devlet Başkanı Babangida'nın arabuluculuğunda taraflar Abuja'da bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmelerde Hartum, güneyin özerkliğinin arttırılmasını ve güneyin İslamlaştırmanın dışında tutulmasını önermiştir. Tüm bu öneriler Sudan hükümeti açısından olumlu sayılabilecek çözüm yollarıdır ve güçlü olduğu bir dönemde bunları kabul ettirebileceğini düşünmüştür. Fakat güneyli liderler, Sudan'ın önerilerini yetersiz görmüş ve Sudan'ın çözüm teklifini reddetmişlerdir. İçine düştüğü zayıf pozisyonu ABD'nin desteğini kazanarak telafi etmeye çalışan SHKH/O da uzlaşmaya yanaşmamıştır.

Yine ayaklanmacılar arasında bölünme gerçekleştirmeye dönük bir politika dâhilinde 1997'de 7 önemli ayrılıkçı grupla imzalanan anlaşmaya göre Güney Sudan eyaletlerinin

Sudan ile iyi ilişkilerini sürdürmesi karşılığında önce özel bir statü verilmesi, sonra da plebisit yapılması kararlaştırılmıştır. Bu anlaşmayı imzalayan ayrılıkçılar, SHKH/O ve NDA'yı anlaşmaya katılmaya çağırmıştır. Fakat ABD'nin de desteğini almış olan USİ ve SHKH/O bunu reddetmiş ve 1994'te HAKO çatısı altında hazırlanmış olan siyasî çoğulculuk, sekülerizm ve güneyin kendi kaderini tayinini öngören taslak temelinde görüşme çağrısı yapmışlardır. Böylece müzakereler Sudan hükümetinin şekil verdiği şartlardan kopararak ayaklanmacıların istedikleri bir zemine çekilmek istenmiştir. Yine bu kapsamda uluslararası alanda barışa karşı olduğu izlenimi vermek istemeyen SHKH/O, Mısır-Libya İnisiyatifini destekler gibi görünürken Hartum'un bunu kabul etmesi üzerine zor durumda kalmıştır. Fakat 2001 sonunda ABD'nin Sudan özel temsilcisiyle görüşen SHKH/O lideri, HAKO Barış görüşmelerini temel aldığını belirtmiş, böylece hem masadan kalkan taraf olmaktan kaçınmış hem de müzakereleri kendi istediği platformda ve temeller üzerinde sürdürme imkânı kazanmıştır. Süreç içerisinde ABD, barışın sağlanması için Hartum'a yönelik baskılarını arttırmıştır. Üzerindeki baskılar bu şekilde artan Sudan yönetimi daha fazla taviz vermek zorunda kalmıştır ve nihayetinde Mısır-Libya Barış İnisiyatifi yerine ABD'nin de desteklediği HAKO Barış Görüşmeleri önem kazanmıştır.

ABD gibi güçlü devletlerin çıkarları kendi kaderini tayin konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Güney Sudan, özellikle ABD başta olmak üzere güçlü devletlerin desteğini elde etmiştir. Muhtemelen iki faktör ABD'nin aktif olarak Güney Sudan'ın kendi kaderini tayin mücadelesine girmesine neden olmuştur. Birincisi Güney Sudan'daki petrolün bol olması ve ikincisi jeostratejik güvenlik çıkarlarıdır. İlki bakımından Güney Sudan'daki petrolün keşfi, ABD'nin SHKH'ye olan tutumunu derinden değiştirmiştir, öyle ki ABD 1999'da tam bir u dönüşü yapmıştır. Artık Güney Sudan'ın bağımsızlığı için SHKH/O'yu tam anlamıyla desteklemeye başlamıştır. Zaten başarılı ayrılma, ortaya çıkan devlete yönelik menfaate sahip güçlü devletlerin desteğine bağlıdır. (Bereketeab, 2012:26) ABD'nin Güney Sudan'a yönelik desteğinin ikinci nedeni olarak, bölgenin çatışmaya maruz kalmış ve hassas niteliği, ABD'yi kendine yakın bir devlet kurmaya itmiş olabileceği söylenebilir. Hatta AfriCom'un Güney Sudan'da ve Uganda'da üs kurmaya yönelik son hareketleri bu varsayımı destekler niteliktedir. (Bereketeab, 2012:20)

KBA müzakerelerinde de ABD'nin yüksek seviye katılımı olmuştur. ABD Kongresi, Başkan'ın 6 ay içinde hem Sudan hükümeti hem de SHKH/O'nun iyi niyet içinde barış müzakereleri yaptığını belgelendirmek zorunda olduğu '2002 Sudan Barış Yasası'nı çıkarmıştır. Eğer Başkan bunu yapamazsa ABD, BM ve finans kuruluşlarının yaptırımlarına başvurmak ve petrol kaynaklarının kullanım hakkını sınırlamak zorunda olacaktı. (Knox, 2012:40) Timothy Carney (2007:5) bu kanunun, Beşir yönetimine tehdit edici olarak görüldüğünü ve 2002'de başlayan müzakerelerin havasını oluşturduğunu savunmuştur. Bu şekildeki müdahaleleriyle ABD, yukarıda bahsedildiği gibi süreci Mısır-Libya İnisiyatifinden çıkararak HAKO Barış Görüşmeleri kapsamına kaydırmayı başarmıştır.

ABD'nin müdahalelerinde etnisite önemli bir rol oynamamıştır. Elbette etnisite özellikle siyahi Afrikalıların kuzeydeki İslami yönetici Araplardan yabancılaşmasında bir rol oynamıştır fakat bu Güney Sudan'a uluslararası tanınma verilmesinde belirleyici etken değildir. Fakat Sudan'daki etnik çatışmanın geçmişi ve Darfur soykırımı ABD'nin sempatisini güneydeki isyancılara kaydırmış olabilir. (Knox, 2012:43) Buna rağmen ABD'deki muhafazakâr Hıristiyan kökten dincilerin de Beyaz Saray üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Örneğin, Sudan Kiliseler Birliği, Güney Sudan'da verilen mücadeleyi ABD kamuoyuna Müslüman-Arap'a karşı Hıristiyan-Afrikalı mücadelesi olarak sunmuştur. Bu yorum, Beyaz Saray'a SHKH'yi desteklemesi yönünde baskı yapan muhafazakâr Hıristiyan örgütler tarafından benimsenmiştir. (Bereketeab, 2012:20) Buna karşın ABD'nin Güney Sudan'a yönelik desteğinin ana belirleyicisi bu gibi nedenler olmamıştır. Daha ziyade yukarıda da belirtildiği gibi menfaate dayalı gerekçeler bu destekte belirleyici olmuştur. Ayrıca Sudan'ın güney kesimine ABD'nin maddî desteği Vaşington ve Hartum arasındaki kötüleşen ilişkilerle paralel bir seyir izlemiştir. (Reigl, 179)

Gerçekten de Güney Sudan, savaş boyunca kendisine geniş insanî yardım sağlayan ve de bağımsızlık ve BM'ye üyeliği için yeni devletin çalışmalarını kararlı bir şekilde uygun bulan Doğu Afrika ve Avrupa'daki önemli ortakları ve ABD sayesinde uluslararası iyi niyet kaynağına sahip olmuştur. (Knopf, 2013:2) Bağımsızlıktan önce bağışta bulunanlar güneydeki topluluklara insanî yardım sağlanmasında, KBA'nın gerçekleşmesinde ve

Güney Sudan referandumuna uluslararası desteğin sağlanmasında elzem rol oynamışlardır. (Knopf, 2013:29)

Öyle ki Güney Sudan'a 2005 yılından beri ABD ve İngiltere'den bazı yardımlar gelmektedir. Güney Sudan'a yönelik Amerikan hükümeti beyannamesinde (2009), ABD'nin 2006 yılından beri savunma dönüşümündeki çabalarının çok önemli olmasına rağmen, SHKH/O ile ilgili herhangi bir atıf bulunmamaktadır. ABD'nin 2010 yılındaki girişimlerinin maliyetinin 150 milyon ile 300 milyon dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. (Rands, 2010:32) İngiltere'nin de Güney Sudan'ı, her ne kadar bu finansal desteğin daha az olması ve '2012 yılının sonuna kadar 10 milyon Amerikan dolarını aşmasının muhtemel olmaması'na rağmen, desteklemektedir. (Rands, 2010:36) 2010 yılında bile, ABD Güney Sudan'ın yeni bir devlet olarak ortaya çıkışı için hazırlanmaktaydı. ABD'nin 2011 bütçesi, Güney Sudan'daki SHKO'nun bir gerilla ordusundan profesyonel orduya geçişi ve inşasının devamı için USAID'e 42 milyon dolar tahsis eden maddeyi içermekteydi. (Knox, 2012:46) Bütün bu dış yardımlara rağmen bağımsızlık sonrası Güney Sudan'ın devlet inşası ve hizmet altyapısı büyük ölçüde yetersiz bir düzeyde kalmıştır. Bu durum yardımların etkili biçimde kullanılmadığını düşündürmektedir. Hatta muhalif gruplar, GSH'nin çoğu parasının SHKH/O üyelerinin ceplerine gittiğini iddia etmektedirler. (Koppelman, 2012:29) Gerçekten de Güney Sudan'a yolsuzluk iddiaları ileri düzeydedir ve mevcut şartlar da bu iddiayı destekler niteliktedir.

2.2. Filistin'in Tanınma Mücadelesi

Filistin, Osmanlı'dan ayrılmasının ardından Manda yönetimi döneminde teşkilatlanma dönemi ve İsrail'e karşı mücadele dönemi olmak üzere iki aşamalı bir sürece sahiptir. Aslında A sınıfı bir Manda olarak Filistin, İngiliz Manda yönetimi altındayken bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır. Fakat Manda yönetiminin sona ermesi aşamasında Filistin'in iki devlet olarak bölünmesine tepki göstermek adına Filistin'in ilgili BM kararını kabul etmemesiyle Filistin'in tanınması konusu çetrefilli bir hal almıştır. Bu süreç günümüze dek devam etmiş olmakla birlikte Filistin pek çok devlet tarafından tanınmış ancak BM üyesi olamamıştır. Filistin örneği devletin tanınması konusunda en kapsamlı ve karmaşık örneklerden biridir.

2.2.1. Osmanlı Sonrası Filistin'deki Siyasal-Toplumsal Durum

Osmanlı döneminde 1864 yılında yürürlüğe giren vilayet kanununun bir sonucu olarak 1872 yılında Filistin'de idarî birimler tekrar düzenlenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan Kudüs sancağında, etkin bir merci olarak Kudüs belediyesi kurulmuştur ki bu İstanbul'dan sonra İmparatorluk'ta kurulan ikinci belediyedir. (Pappe, 2007:21-2) Bu açıdan Filistin bölgesinde daha Osmanlı döneminde önemli bir idarî teşkilatlanmadan söz etmek mümkündür. Diğer taraftan Osmanlı'nın son dönemlerinde Filistin'de eğitim sisteminin yaygınlaştığı görülmektedir.¹¹ Eğitim sistemi üzerinde Osmanlıların kontrolü bulunmakla birlikte Filistin'deki yerel eşraf ve ulema da okulların idaresinde etkin bir konumdaydı. Aynı zamanda Osmanlı'nın son dönemlerinde Filistin'de çok sayıda yabancı okul da faaliyet göstermekteydi. Bu iki husus Filistinlilerin yönetim ve devlet idaresi konusunda, Manda yönetimi altına alınmış diğer pek çok topluma nazaran daha tecrübeli ve eğitilmiş olduklarını söylemeyi mümkün kılmaktadır.

Filistin ülkesi ya da tarihi temelinde diğer bölgelerden farklı olarak Filistin ismiyle tanımlanan bölge, ilk defa 1. Dünya Savaşı sonrası MC Filistin Manda yönetiminin oluşturulmasının sonucu olarak ortaya çıkmış ve sınırları çizilmiştir. Eski Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopartılan bu toprak parçası 1922'den 1948'e kadar İngiltere tarafından yönetilmiştir. İngiltere'nin 'kutsal emanet' olarak bölgenin bütün sakinlerinin çıkarlarını gözetme yükümlülüğünü içeren Manda yönetimine rağmen, 1917 Balfour Beyannamesi'nin 1922 Manda belgesine dahil edilmesi, Filistinli Arapların sivil ve dinî haklarının karşısında Yahudilerin siyasî ve ekonomik haklarına vurgu yapan bir ikiye ayrılmış yönetim biçimi ortaya çıkarmıştır. (Burgis-Kasthala, 2014:681)

Manda yönetimi döneminde 1921 yılında Emin el-Hüseyni müftü seçilmiş ve 1922 yılında kurulan, şariat mahkemeleri, vakıflar ve hayır işlerini denetleyen Yüksek İslam Konseyi'nin de başkanı olmuştur. Buradan hareketle Manda döneminde Filistin'de siyasî yapının tepesinde Hüseyni ailesi başta olmak üzere Filistin'in önde gelen ailelerinin bulunduğu söylenebilir. Elbette Filistin yönetiminin başında Yüksek Komiser bulunmaktaydı. Şöyle ki, İngilizlerin tercihi, Filistin'i İngilizlerden oluşan gölge kabine

---

¹¹ 1914 sonlarında Filistin'de 95 ilkokul ve 3 ortaokul bulunmaktaydı. 200'den fazla öğretmenin çalıştığı bu okullarda 9.000 öğrenci eğitim görmekteydi. Ayrıca 8.000 öğrencinin geleneksel eğitim gördüğü 300 okul bulunmaktaydı. (Pappe, 2007:72.)

tarafından ve Yüksek Komiserin denetimindeki yerel hükümet eliyle yönetmek şeklindeydi. (Pappe, 2007:110-2) Yerel hükümetin ise her iki tarafın eşit oylarıyla oluşturulması gerekmektedir.

Diğer taraftan Balfour Beyannamesi'nde ortaya koyulduğu gibi Filistin'de bir Yahudi yurdu oluşturmak adına bölgeye Yahudi göçüne izin verilmekteydi. Bu dönemde Yahudi toplumu Manda yönetiminin göz yummasıyla ayrı bir idarî teşkilatlanma süreci başlatmıştır. Manda yönetiminin yardımıyla daha 1923'te ayrı bir eğitim sistemi geliştirmişlerdir. Yahudi toplumu bu dönemde sağlık ve hukuk alanlarına da yarı bağımsız nitelik kazandırmayı başarmışlardır. Hem Filistin toplumu hem de Yahudi toplumu Manda yönetimi sürecinde kendi silahlı birimlerini oluşturma yoluna gitmişlerdir. Emin el-Hüseyni Yahudi ve Arapların yakın olarak yaşadıkları bölgelerde paramiliter gençlik örgütleri kurmuştur. Diğer taraftan Siyonist liderlik de Hagana (savunma) adını verdikleri kendi paramiliter birimlerini oluşturmuşlardır. (Pappe, 2007: 119-22) Böylece daha ilk günlerden eğitim, sağlık, hukuk ve hatta savunma alanlarında iki ayrı yönetim ortaya çıkmaya başlamıştır.

Benzer bir ayrışma ekonomi yönetiminde de görülmüştür. Aslında Manda yönetimi ilk aşamada Filistin ekonomisini bir bütün olarak Londra'dan yönetmiştir. Fakat 1929'da Manda yönetimi Filistin ekonomisinin bölünmesine karar vermiş ve bu daha ziyade Yahudi toplumunun lehine bir süreç olarak işlemiştir. Hatta ekonomik entegrasyonun uygulandığı dönemlerde bile Manda yönetimi Yahudi toplumunun, Filistinlilerin aleyhine bir biçimde uyguladıkları korumacı ekonomi politikalarına izin vermiştir. Bu geleneksel İngiliz sömürge yönetimi anlayışına ters düştüğü gibi Manda yönetiminin kuruluş belgesinde yer alan taahhütlerle de uyuşmayan bir politikaydı. Zaten Yahudi Ajansı daha 1903'te Anglo-Palestine Bank adında resmî bankasını kurmuştu. Bu tür yönetsel becerileri Filistinli liderler gösterememiştir. (Pappe, 2007:122-6) Daha da öte, merkezi Kudüs'te bulunan Yahudi Ajansı, Yahudi toplumunun yerel hükümeti kabul edilmiştir. Hatta Yahudi Ajansı Manda yönetiminin erken dönemlerinde Filistin dışındaki Siyonist organizasyonların Filistin'deki Yahudilerin içişlerine karışmasını engellemeyi başarmıştır. Öyle ki, Yahudi Ajansı'nın ileride kurulacak İsrail Devleti'nin bir prototipi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü çok da etkin olmayan başkanlık makamında bulunan Haim Weizmann, yine çok da etkili olmayan İsrail Devleti Cumhurbaşkanlığı

makamında bulunmuş ve aynı şekilde Ajans'ın icra organının en güçlü ismi İsrail Devleti'nin icracı kurumunun başındaki Başbakanlık makamını işgal etmiştir. Filistin tarafında ise böyle bir teşkilatlanmadan bahsetmek mümkün olmamıştır. Önde gelen ailelerin liderliğinde daha ziyade geleneksel bir toplumsal yapıya sahip Filistinliler, İsrail karşısında dağınık bir yapı arz etmekteydiler.

Henüz 1930'larda Siyonist hareketin Yahudi Ajansı adında belirgin bir liderlik kurumu bulunurken Arap toplumunda henüz çok da gelişmemiş durumda bulunan Arap Yüksek Komisyonu bulunmaktaydı. Bu iki icra organı Yüksek Komiser'in başkanlığı altındaki İngiliz görevlilerden oluşan hükümete karşı sorumluydu. 1937'de Celile bölge komiserinin bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine İngiliz yönetimi Filistinli milliyetçi seçkinleri ortadan kaldırmıştı. Bunun üzerine Arap toplumu özellikle 1937 yılından sonra lidersiz kalmıştı. (Pappe, 2007:136-43) Manda yönetiminin sonlarına doğru Arap liderliği ikiye bölünmüştü; birisi Arap Birliğince desteklenen Arap Yüksek Komitesi, diğeri ise Ürdün Haşimi Krallığına desteklenen Ulusal Otorite. Bu bölünme malî yapıyı bozduğu gibi zaten Siyonist güçlerinin karşısında sayıca ve silah yönünden düşük düzeyde bulunan paramiliter grupları daha da zayıflatmıştır. Aslında "Filistinliler, paramiliter grupları tek bir komuta altında toplamak ve çeşitli ulusal fonların tek bir fon bünyesinde birleştirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda, "ulusal komitelerin" yönetimini üstlenmek, köyleri ve yöreleri savunmak ve İngiliz kuvvetleri bölgeyi boşalttıktan sonra asayişi ve düzeni sağlamak üzere genel bir mekanizma oluşturma girişiminde bulunmuşlardır. Fakat Yahudilerin sistematik hazırlıklarıyla karşılaştırıldığında bu girişimler fazlasıyla anlamsız kalmıştır." (Pappe, 2007:176)

Daha ilk günlerden ikili bir yapı oluşturmak üzere tasarlanmış idarî teşkilatlanma, sonraki süreçte ülkeyi bölme planlarına da gerekçe olmuştur. Filistin'i ayrı Yahudi ve Arap devletlerine bölen bir 'paylaşım planı' daha 1937'de gündeme getirilmiştir. Fakat hem Filistin toplumu hem de Yahudi toplumu bu planı reddetmiştir. Filistin toplumu, bir Yahudi devletinin kurulmasını ve bazı Filistinlilerin 'Yahudi hâkimiyeti' altında yaşayacakları şartını kabul etmezken, Yahudi toplumu ise Yahudi devletinin bir gettoda biraz daha büyük bir alana hapsedilecek olmasını kabul etmemişlerdir. Nihayetinde BM araya girmiş ve sorunu iki taraf için de kabul edilebilir bir anlaşmayla sonuçlandırmaya çalışmıştır. 1947 Kasımı'nda BM, Kudüs'ü uluslararası şehir olarak bırakan bir öneride

bulunmuş ancak bu öneri Filistinliler ve bazı Arap devletleri tarafından reddedilmiştir. Buna rağmen Filistin'e Yahudi göçü devam etmiş ve bu göçe Filistinlilerin direnişinin sonucu olarak, Yahudiler ve Filistinliler arasındaki gerilim bir kaynama noktasına ulaşmıştır. İngiltere'nin Filistin'deki Manda yönetiminin sona erdiği 14 Mayıs 1948'de, Yahudi Halk Meclisi toplanmış ve İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Bu ilan Filistinli Araplara bir destek eylemi olarak 'yeni Devleti' işgal eden komşu Arap ülkeleri tarafından iyi karşılanmamış ve 1948 Arap-İsrail Savaşı ile sonuçlanmıştır. (Berzak, 2014:90)

14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti resmen kurulmuştur. Hemen sonraki gün saat 01:00'de Amerikan Başkanı Harry Truman, ülkesinin bu yeni devleti de facto tanıdığını bildirmiştir. İsrail'in ilanından 3 gün sonra da Sovyetler Birliği, İsrail devletini tanıdığını ilan etmiştir. Sovyetler Birliği, ABD'den farklı olarak ve daha da ileri giderek, bu devleti de jure tanıdığını bildirmiştir. Sonraki günlerde diğer devletler de art arda İsrail'i tanıdığını beyan etmiştir. (Pappe, 2007:180) Böylece Filistin'deki Manda yönetimi sona ermiş ve İsrail devleti kurularak BM üyesi olmuştur. Fakat Filistin devletinin tanınma mücadelesi bu tarihte başlamış ve günümüze dek süren sorunlar ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Manda Yönetimi Sonrası Filistin

1947 yılında BM İngiliz Manda Yönetimi bölgesini iki devlete ayıran bir taksim planı hazırlamıştır. Bu planı Yahudiler kabul ederken Filistinliler reddetmiştir. İngilizlerin çekilmesinin son aşamasında İsrail Yahudi Ajansı, BM planına göre İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Arap Yüksek Komitesi ise bir devlet ilan etmemiş hatta Ürdün, Mısır ve Arap Ligi'nin o günkü üyeleriyle askerî bir operasyona girişmişler ve bu girişim 1948 Arap İsrail Savaşıyla neticelenmiştir. Savaş sırasında İsrail, BM planında Arap Devleti'ne bırakılan bazı bölgeleri de işgal etmiştir.

29 Kasım 1947 BM Paylaşım planı (181 sayılı Karar) Filistin'de üç birimin kurulması çağrısında bulunmuştur. (G.A. Res. 181(II)A-B, Nov 29, 1947) O zamanlar bölgenin %7'sinden azına sahipken ve nüfusun yaklaşık üçte birini oluştururken Yahudi devleti Filistin'in %56'sına sahip olacaktı, Arap devleti ise %43'üne sahip olacaktı ve Kudüs ile Beytüllahim'i içine alan küçük bir bölge de BM idaresindeki uluslararası alan (corpus separatum) olacaktı. Ayrıca Yafa şehri Yahudi devleti için önerilen alanda bir Arap

bölgesi olarak kalacaktı. 1949 ateşkes anlaşması yürürlüğe girene kadar, Arap bölgeleri %23'e düşmüştü; 418 Filistin kasabası ve yarım düzine şehir, İsrail'in askerî faaliyetlerinin, sınır dışı etme emirlerinin ve sivillerin göçünün sonucu olarak nüfusları azaltılmış ve haritadan silinmiştir. (Falah, 1997:314)

1948 Arap-İsrail Savaşı devam ederken, 11 Mayıs 1949'da BM Genel Kurulu'nun 273 sayılı kararıyla İsrail BM üyeliğine kabul edilmiştir. (G.A. Res. 273(III), May 11, 1949) Böylelikle BM, uluslararası sahnede onun bir devlet olduğunu tescil etmiştir. (Berzak, 2014:91) 1948 Savaşı'nın ardından 1949 Temmuz'unda imzalanan ateşkes anlaşması, ateşkes sınırlarını oluşturmuş ve buna göre İsrail, Filistin topraklarının %71'ini hâkimiyeti altına almıştır. (Karaman, 1991:47-8) Ateşkes anlaşmasından önce 1949'un başlarında, Fransa, Türkiye ve ABD'nin üye olarak seçildiği Filistin için Uzlaştırma Komisyonu oluşturulmuş ve iki taraf ile görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerde Taksim Kararı'ndaki sınırların temel oluşturulması kararlaştırılmıştır ki, bu Filistin'deki Arap Devleti'nin kuruluşuna giden yolu oluşturacaktı, ancak İsrail'in koyduğu çekinceler Arapların kabul edemeyeceği düzeydeydi ve bu çabalar bir çözümü mümkün kılmamıştır. Dolayısıyla Temmuz'daki ateşkes anlaşmasıyla İsrail'in oldu bittisi kabul edilmek durumunda kalınmıştır. (Karaman, 1991:61)

Böylece İsrail bir yıl içinde zafer kazanmış ve İsrail Devleti'nin kuruluşunu güçlendirmiştir. Daha da önemlisi, İsrail hükümeti, tartışmalı bölgenin %77'sinde devletlerini kurabilmiş ve Filistinlilerin %85'ini İsrail topraklarından zorla çıkarmıştır. Bunların %70'i komşu Arap ülkelerinde mülteci olmuştur. (Berzak, 2014:90-1) Üstelik Ürdün ve Mısır, Filistin topraklarının kalan %23'ünü işgal etmiştir. Özellikle Ürdün Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı işgal ederken, Mısır Gazze Şeridi'nin kontrolünü ele geçirmiştir. Daha sonra 1967'deki 6 Gün Savaşı'nda Mısır, Ürdün ve Suriye İsrail'e karşı savaşmışlar ve savaş Gazze, Batı Şeria ve başka bölgelerin İsrail tarafından işgaliyle sonuçlanmıştır.

Bu süreçte 1967'ye kadar Batı Şeria'da yasama yetkisi büyük ölçüde Ürdün yönetiminde olup Filistinlilerin pek de söz hakkı bulunmamaktaydı, Gazze'de ise Mısır yönetimi yasama yetkisini büyük ölçüde Filistinlilerin temsilcilerinden oluşan Yasama Konseyi'ne bırakmıştı. İşgalden sonra ise yasama yetkisi askerî emirler yayınlayan Bölge Askerî Yöneticiliklerine bırakılmıştır. (Karaman, 1991:141) Yürütme alanında ise hem Batı

Şeria'da hem de Gazze'de Filistinlilerden oluşan kurumlar etkin olmuşlardır, fakat (1967) işgal bu durumu da değiştirmiştir. İşgal rejimi, belediyelere yönelik hem malî kısıntılar devreye sokmuş hem de belediyelerin kararları üzerinde son sözü söyleme hakkına sahip olan ve yerleşime dair planlamalarla ilgilenen Yüksek Planlama Konseyi'ni kurmuştur. (Karaman, 1991:142-3)

Bu şartlarda Filistinliler farklı ülkelerde ya da kendi ülkelerinde başka devletlerin hâkimiyeti altında devletleşme çabalarını sürdürmüşlerdir. Bu aşamalardan en önemlisi 1964'te Ürdün kontrolündeki Batı Şeria'da Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) İsrail'e karşı koymak amacıyla kurulmasıdır. 6 Gün Savaşı'nın bir sonucu olarak Filistin ulusal hareketi, FKÖ'yü oluşturan siyasî ve askerî gruplar yoluyla önemli bir aktör haline gelmiştir. (Berzak, 2014:91) FKÖ, 6 Gün Savaşı'ndan sonra Ürdün'e ve 1971'deki Kara Eylül'den sonra da Lübnan'a geçmiştir. Zamanla etkinliğini arttıran FKÖ, Filistin ulusal hareketinin ana aktörü haline gelecektir. FKÖ ilk olarak Filistin dışında gelişimini sağlayacak, ancak belirli bir olgunluktan sonra faaliyetlerini anavatanda sürdürmeye başlayacaktır.

FKÖ, egemen bir Filistin devleti kurmayı ifade eden ve bir Filistin kimliği ve egemenliği beyannamesi olan Filistin Ulusal Misakı'nı oluşturmuştur. FKÖ, direniş hareketinin çok sayıdaki örgütlerinden, siyasî partilerden, halk örgütlerinden ve hayatın her alanından gelen bağımsız şahsiyetlerinden ve figürlerinden oluşmaktaydı. 1974'te kolektif Arap ulusları, FKÖ'yü Filistin halkının 'tek meşru temsilcisi' olarak tanımlamış ve bağımsız bir devlet kurma haklarını teyit etmiştir. Bu tanımadan itibaren, FKÖ uluslararası toplumun çoğunluğu tarafından tek meşru temsilci olarak tanınmış ve nihayetinde BM Genel Kurulu kararıyla gözlemci statüsü verilmiştir. Karar, devletlerin yanında, Genel Kurul'un oturumlarına ve çalışmalarına katılmaya ve onun himayesinde toplanan uluslararası konferanslarda gözlemci konumunda yer almaya davet etmiştir. Karar ayrıca FKÖ'ye, BM'nin diğer organlarının yetki alanında toplanan bütün uluslararası konferansların oturumlarına ve çalışmalarına bir gözlemci olarak katılma hakkı sağlamıştır. (Berzak, 2014:91-2)

Bu süreçte genellikle Filistin dışında yaşayan Filistinliler tarafından çeşitli direniş grupları oluşturulmuştur. Bunlardan biri olan el-Fetih zamanla etkinliğini arttırmış ve FKÖ yönetimini ele geçirmiştir. Ardından FKÖ politikalarını, diğer Arap ülkelerinin

etkisinden çıkararak FKÖ'yu daha bağımsız hareket eden bir yapıya dönüştürmüştür. Hatta 15 Kasım 1988'de Cezayir'de sürgünde hükümet olan FKÖ, Filistin Bağımsızlık Beyanname'si'ni kabul etmiş ve yeni Filistin Devleti'ni ilan etmiştir. Beyanname'nin bir onayı olarak BM, FKÖ'nün gözlemci koltuğunu, açıkça ona devlet olarak atıfta bulunmadan 'Filistin' tanımına yükseltmiştir. (Berzak, 2014:92) Ayrıca FKÖ'nün 1974'ten beri öngördüğü iki devletli çözüm, Kasım 1988'de Cezayir'deki Filistin Ulusal Meclisi'nde FKÖ tarafından açıkça teyit edilmiştir. (Falah, 1997:316)

İlk İntifada (1987-1993) sürecinde, Lübnan iç savaşının ve İkinci Körfez Savaşı'nın son bulduğunu bildirmek için 1991'de toplanan Madrid Konferansı ile birlikte, hem Filistinliler hem de İsraililer görünüşte gelecekteki Filistin devletine odaklanan bir müzakereler safhasına girmişlerdir. Norveç'te yapılan gizli görüşmeler, toplu olarak Oslo sürecini oluşturan bir dizi anlaşma ile sonuçlanmıştır. (Burgis-Kasthala, 2014:682) 13 Eylül 1993'te Oslo sürecinin ilk anlaşması olan İlkeler Beyanname'si imzalanmıştır. 4 Mayıs 1994'te Gazze Şeridi ve Eriha Anlaşması, 29 Ağustos 1994'te Yetki ve Sorumlulukların Devrine İlişkin Hazırlık Anlaşması, 28 Eylül 1995'te Oslo B: Ara Anlaşması imzalanmıştır. 1995'teki anlaşmada, Filistin seçimleri, ekonomik ilişkiler ve güvenlik alanında işbirliği ve Batı Şeria'yı A, B ve C bölgelerine ayıran 9 harita bulunmaktaydı. Batı Şeria'yı 3 ayrı yönetim bölgesine ayıran plana göre, A bölgesi şehir ve ilçeleri oluşturup bütün halinde Filistin yönetiminin kontrolündedir; B bölgesi 450 kadar köyü kapsayıp siyasî olarak Filistin yönetimi altındadır ancak güvenlik konusunda işbirliği söz konusudur; C bölgesi ise tamamen İsrail'in kontrolünde olup, insanların yaşamadığı bölgeleri, ana yolları ve Yahudi yerleşimlerini içermektedir. (Rubin, 1999:11) Son haritada İsrail'in el-Halil'den geri çekilme planı tanımlanmıştır. Ardından 17 Ocak 1997'de el-Halil'de Yeniden Konuşlandırmaya İlişkin Uzlaşma Protokolü imzalanmıştır. (Pappe, 2007:348) Genel anlamda Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs üzerinde kontrolü Filistin Otoritesi (Filistin Ulusal Otoritesi – FO) sağlamaktadır. Böyle olmakla birlikte, Filistin Devleti bu bölgelerdeki bazı alanların İsrail tarafından 1967'deki 6 Gün Savaşı'ndan beri işgal altında olduğunu ileri sürmektedir.

FKÖ 1994'te, Batı Şeria ve Gazze'de hükümet faaliyetlerini yürütmesi için FO'yu kurmuştur. 2005'te İsrail'in tek taraflı geri çekilme planı çerçevesinde, sınır, hava sahası ve karasuları hariç olmak üzere FO, Gazze'de tam kontrol sağlamıştır. Fakat 2007'de

Hamas'ın Gazze'de kontrolü almasıyla Filistin idarî olarak ikiye bölünmüştür. Gazze'de Hamas yönetimi kurulmuşken, Batı Şeria'da ise el-Fetih yönetimi devam etmiştir. Nisan 2011'de Filistinli gruplar uzlaşma anlaşması imzalamışlardır, fakat bunun uygulaması 2 Haziran 2014'te birlik hükümeti kurulana dek gecikmiştir.

2.2.3. Filistin'in Tanınması/Tanınmaması

Filistin'in içinde bulunduğu durumu tanımlamak için tanınma ve tanınmama ifadelerinden yalnızca birinin kullanılması yeterli değildir. Çünkü pek çok devlet bireysel olarak tanınmasına karşın, BM'de veto yetkisine sahip ABD'nin tanımaması ve hatta tanınmasına engel olma çabası Filistin'in BM'ye üyeliğini engellemektedir. Ayrıca FO'nun ülkede otoritesini tesis etmesindeki en büyük engel olan İsrail'in, işgali sürdürerek FO'nun Filistin'deki etkinlik alanını kısıtlaması fiilî anlamda devletleşme sürecini baltalamaktadır.

Filistin'in uzun ve zahmetli tanınma çabalarının ardından, artık tek tek devletler nazarında tanınma çabasıyla kendisini sınırlamamaktadır. B Planı olarak nitelendirdikleri süreci yürütmeye çalışmaktadırlar. B Planı 4 büyük uluslararası kurum tarafından Filistin Devleti'nin tanınmasını sağlayacak çok yönlü bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu kurumlar BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Kurulu, UAD ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'dir. (Berzak, 2014:92) Zaten Filistin sayı olarak ihtiyacından fazla devlet tarafından tanınmış durumdadır ve bu tanınma hali onun statüsünü önemli ölçüde etkilemektedir. Fakat daha ileri düzeyde bir statüye ulaşmak adına yürütülecek politika devletlerin bireysel tanımalarından değil, uluslararası kurum ve platformlar tarafından tanınmanın sağlanmasıdır. Elbette ABD gibi bir devletin bireysel tanıma eylemi tüm tanımalardan daha değerli ve etkili olacaktır, fakat anlaşılacağı üzere FO, böyle bir tanımaya dair ümit beslememektedir.

2.2.3.1.Manda Yönetimine İlişkin Yaklaşımlar

Uygulamada Manda yönetiminin, dış egemenliğe sahip değilken, iç egemenliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Manda yönetimini egemen devletten ayıran önemli bir siyasî gerçek söz konusudur. Manda yönetiminin ülkesel otoritesi bağımsız biçimde uygulanmamaktadır. Manda yönetimi altındaki ülke ve insan topluluğu üzerinde

otorite sağlayan ve son sözü söyleyen bir Mandater devlet temsilcisi bulunmaktadır. Pek çok Manda yönetimi, diplomatik ilişki kuracak, uluslararası hukuku uygulayacak, ticarî ilişkileri yürütecek ya da savaş başlatacak kapasite ve otoriteden yoksundur. Bu kapasite ve otorite, Londra, Paris, Brüksel ve Lizbon'dadır. (Jackson, 2007:12) Ancak fiilî durum bu şekilde olmakla birlikte, hukukî açıdan egemenlik Manda yönetiminde olmakla birlikte, özellikle A sınıfı Manda yönetimlerinin bağımsız bir devlet oldukları hukuken kabul edilmektedir. Bu durum hem Mandater devlet hem de diğer uluslararası hukuk kişileri nazarında bu şekilde telakki edilmiştir.

Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra Filistin'in devlet olarak kabul edildiği, Osmanlı borçlarına ilişkin arabuluculuk kararı, Lozan'daki vatandaşlığa ilişkin düzenleme ve İngiltere'nin Filistin'e uyguladığı gümrük tarifesi üzerinden anlaşılmaktadır. (Quigley, 2010:79) Zaten Filistin'in de içinde bulunduğu Osmanlı'dan ayrılmış bölgeler, bağımsızlığa en yakın A sınıfı bölgeler şeklinde tanınmıştır. A sınıfı Manda bölgeleri, MC Misakı'nda bağımsız uluslar olarak tanınmıştır. (MC Misakı, 22/4) Quincy Wright'a göre hem ulusal hem de uluslararası mahkemeler Mandater devletin Manda yönetimi üzerinde egemen olmadığı kabulüne sahiptirler. (Quigley, 2010:60) Bu minvalde Uluslararası Daimî Adalet Divanı da Filistin'i Osmanlı'nın devamı olan bir halef devlet olarak görmüştür. (Quigley, 2010:59)

ABD Başkanı Wilson'ın kendi kaderini tayin ilkesi üzerindeki ısrarı sonucu kurulan Amerikan King-Crane Komisyonu'nun raporunda, Filistin'de yaşayan halkın görüşü dikkate alınacaksa, halkın %90'ını oluşturan Yahudi olmayan nüfusun Siyonist programa karşı olduğu hatırlatılmaktadır. (The King-Crane Commission Report, 1919) Buna rağmen Amerikan Kongresi 1922'de Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yurdun kurulmasının olumlu görüldüğünü belirten bir karar almıştır. (Karaman, 1991:28) Hatta 24 Temmuz 1922'de yürürlüğe giren Filistin için Manda metninde, Balfour Beyannamesi'nin benimsediği, Filistin'de Yahudilerin ulusal yurtlarının kurulması konusu karara bağlanmıştır. (The Mandate for Palestine, 1922)

İngiliz dış politika evraklarında Filistin'in, Manda yönetimi kurulduğu andan itibaren bağımsız bir devlet olarak kabul edildiği görülmektedir. (Quigley, 2010:29) İngiltere ile İtalya arasında yapılan ve taraf devlet vatandaşlarının faydalanabildiği bir uluslararası antlaşmadan bir Filistinlinin de faydalanmak istemesi üzerine İngiliz mahkemesinin

verdiği kararda, Filistinlilerin İngiliz vatandaşı olmadığı çünkü İngiltere'nin Filistin'de egemen olmadığı belirtilmiştir. (Quigley, 2010:56) İngiltere hükümetinin hukuk danışmanlarına göre B sınıfı Manda yönetimleri yabancı bir ülke değildir fakat A sınıfı Manda yönetimleri ve Filistin yabancı ülkelerdir. (Quigley, 2010:64)

1936'da yaşanan ayaklanma üzerine oluşturulan Peel Komisyonu hazırladığı raporda İngilizlerin, Arapların ya da Yahudilerin bağımsızlığına yardım etmek ikileminde kaldığını ve bunun bir çözümünün gözükmediğini belirtmiş ve bir taksim planı öngörerek Manda yönetiminin sona erdirilmesini tavsiye etmiştir. (Palestine Royal Commission Report, 1937) İngilizlerin sorunu BM'ye devretmeye karar vermesi üzerine oluşturulan İngiliz-Amerikan Soruşturma Komitesi de Nisan 1946 tarihli raporunda Arapların kanaatlerine yer vermiş ve İngilizlerin kendilerine ait olmayan bir şeyi başkasına verdiği, uygulanan Manda yönetiminin, dayanağı olan MC Misakı ile çatıştığı düşüncesinin egemen olduğu belirtilmiştir. (Anglo-American Committee of Inquiry Report, 1946) BM Genel Kurulu'nda Arap ülkeleri, MC tarafından A sınıfı olarak tanımlanan tüm devletlerin bağımsız olduğunu ileri sürerek Filistin'e de aynı durumun uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir. (Karaman, 1991:40) BM'de yapılan bir çalışmada da, Manda yönetimi altındaki bölgelerde egemenliğin yerel halkta ve yerel yöneticilerde olduğu ileri sürülmüştür. (Quigley, 2010:13) Görüldüğü üzere, Manda yönetimi sürecindeki devlet ve kurumların genel tavrı Filistin'in bağımsız bir devlet olduğu yönündedir.

2.2.3.2.Filistin'in Tanınması Konusundaki Tutumlar

1947'den sonraki süreç İsrail karşısında yenilgi ve yerinden edilmeler nedeniyle Filistinliler açısından devlet olarak tanınmadan ziyade daha temel ihtiyaçlara odaklanılan bir dönem olmuştur. Bu dönemde öncelikle Filistinliler için bir ülkenin temin edilmesi ve temel ihtiyaçların giderilerek günlük hayatın olağan akışının sağlanması mücadelesiyle geçmiştir. Bu konuda belirli bir ilerleme kaydedildikten sonra devletin tanınması çabalarına odaklanmak mümkün olmuştur.

Tanınma konusunda önemli aşamalardan biri olan Ekim 1974'te Rabat'taki Arap Zirvesi'nde Arap devletleri oybirliği ile FKÖ'yü Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak tanımışlardır. (7th Arab League Summit in Rabat, 1974) Ayrıca Arafat yine 1974'te BM Genel Kurulu'nda kürsüden tüm üye devlet temsilcilerine hitap etmiştir. (G.A. Official

Records, A/PV.2282, Corr.1, Nov 13, 1974) Ocak 1976'da BM Güvenlik Konseyi FKÖ'ye oturumlara katılım hakkı vermiştir (S.C. Res. 381 (1975), 30 Nov) ki, bu kararla FKÖ'nün sürgünde hükümet konumuna kavuştuğunu söylemek mümkündür. (Karaman, 1991:118)

Avrupa Konseyi'nin 13 Haziran 1980'de açıkladığı Venedik Beyannamesi'nde (Venice Declaration, 1980), "İsrail dahil, Filistinlilerin vazgeçilmez haklarıyla birlikte, bölgedeki unsurların hepsinin varlık, güvenlik ve adalet hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan Konsey'in, Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi, İsrail'in 1967'den beri işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi, İsrail tarafından kurulan yerleşim merkezlerinin Ortadoğu'daki barışa ciddi bir engel oluşturduğu ve Uluslararası Hukuka göre yasa dışı olduğu ve Kudüs'ün statüsünün tek yönlü bir girişimle değiştirilemeyeceği hususlarında oldukça kararlı bir tavır sergilediği dikkati çekmektedir." (Karaman, 1991:211) Avrupa Konseyi'nin bu adımı dönemin süper güçleri tarafından takip edilmiş ve çeşitli çözüm önerileri ileri sürülmüştür.

Bu kapsamda 1 Eylül 1982'de Reagan'ın adıyla anılacak olan bir plan hazırlanmıştır. Bu plana göre, Batı Şeria ve Gazze'de Filistinlilerin yönetiminin Ürdün ile ortak biçimde kurulması öngörülmüştür. Buna karşın 15 Eylül 1982'de Brejnev 6 maddelik bir başka plan hazırlamıştır. Burada da kuvvet kullanılarak toprak elde edilmesinin kabul edilmezliği ifade edilmiştir. (Karaman, 1991:212) Bu şekilde dönemin iki süper gücü karşılıklı olarak Filistin'in devletleşmesine dair önerilerde bulunmuşlar, fakat bu öneriler bir uzlaşmaya varılmasını sağlayamamıştır.

Filistin Halkının Vazgeçilmez Haklarını Uygulama Komitesi'nin 8 Kasım 1989 tarihli raporunda, 15 Kasım 1988 Cezayir toplantısında Filistin Ulusal Meclisi'nce kabul edilen Bağımsızlık Beyannamesi'ni memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir. Ayrıca bağımsız Filistin Arap Devleti'nin ilanının 29 Kasım 1947 tarihli 181 sayılı Genel Kurul kararının yerine getirilmesi demek olduğunu da belirtmiştir. (G.A. Res. 44/35, Dec 04, 1989) Buradan hareketle Komite, Filistin Devleti'nin uluslararası topluluk ve BM içerisindeki haklı yerini alması gerektiği düşüncesini ortaya koymuştur. Benzer şekilde 4-7 Eylül 1989'da Devlet ve Hükümet Başkanları seviyesinde toplanan Bağlantısızlar'ın da Filistin Devleti'ni, Bağlantısız Ülkeler Hareketi'nin tam yetkili bir üyesi olarak kabul ettikleri görülmektedir. Ayrıca bu toplantıda, henüz bağımsız Filistin Devleti'ni

tanımamış Bağlantısızlar'ın bütün üyelerini ve üye olmayan ülkeleri bu yönde hareket etmeye ve karşılıklı diplomatik ilişkiler kurmaya çağırmışlardır. (Karaman, 1991:244-5)

13 Eylül 1993'te Başbakan İzak Rabin tarafından imzalanan antlaşmaya yönelik muhalefetteki Benyamin Netanyahu'nun getirdiği eleştiride İsrail'in bu antlaşmayla Filistin devletini tanıdığı ileri sürülmüştür. Hatta Netanyahu, antlaşmada Filistin devleti ifadesi geçmemesine karşın, burada bir Filistin devletinden bahsedildiğinin çok açık olduğunu belirtmiştir. Rabin de FKÖ'nün İsrail'i tanıdığını ileri sürmüştür. Bu veriler ışığında Quigley'in (2010:174-5) değerlendirmesine göre devletin tanınması, diğer devletlerin hükümetleri tarafından yapılmaktadır, dolayısıyla İsrail'in tanınma talebi aslında İsrail'in Filistin'i devlet olarak gördüğünü göstermektedir. Daha önceki konularda da belirtildiği gibi tanıma açıkça (sözlü ya da yazılı) olarak yapılabileceği gibi zımnî (örtülü, eylemlerle) de yapılabilmektedir. Her ne kadar bu durum zımnî tanımaya örnek niteliğindeyse de İsrail bu iddiayı kabul etmemektedir.

ABD 1997'de FO'nun talebiyle Batı Şeria ve Gazze'yi siyasî, ekonomik ve hukukî amaçlarla bir bölge olarak tanımıştır. Elbette bu devlet olarak tanıma anlamına gelmemektedir, fakat Batı Şeria ve Gazze'nin diğer tüm devletlerin egemenlik alanları dışında kaldığını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Fakat ilerleyen yıllarda ABD Filistin'in devlet olarak tanınması konusundaki yaklaşımını açık biçimde ortaya koymuştur. ABD Filistin'in 'tek taraflı girişimini' desteklemediklerini bildirmiştir. ABD Başkanı Barack Obama ABD'nin bir Filistin devletinin ancak İsrail ile müzakerelerin sonucu olarak ortaya çıkabileceğine inandığını belirtmiştir. (Berzak, 2014:97) Görüldüğü üzere ABD, Filistin'in tanınmasını İsrail'e bağlayarak Filistin'i tanıma olanağını önemli ölçüde daraltmıştır.

AB ise 1999'da Filistin konusunda bir adım atmış ve bu konudaki görüşünü ortaya koymuştur. Bu görüşte AB, kendi kaderini tayin hakkının veto edilemeyeceğini (İsrail'in vetosu) ve AB'nin müzakereleri işaret etmesine karşın İsrail'in Filistin'in devlet olma durumunu inkâr edemeyeceğini ileri sürmüştür. Ayrıca AB'nin duruşunu da özetleyerek, AB üyelerinin Filistin devletini tanımaya hazır olduklarını ancak İsrail-Filistin anlaşması için doğru zamanı beklediklerini belirtmişlerdir. (Quigley, 2010:183) Buna rağmen bazı Batılı ülkeler çözümü beklemeyerek Filistin'i devlet olarak tanımaya başlamışlardır. 30 Ekim 2014'te İsveç, AB'nin eski komünist blok ülkeleri dışında Filistin'i tanıyan ilk

devlet olmuştur. (Sweden recognises Palestine and increases aid, 2014) 13 Ekim 2014'te İngiliz Avam Kamarası'nda yapılan oylamada 274'e karşı 12 oyla Filistin'in devlet olarak tanınması yönünde oy kullanılmıştır. Fakat Avam Kamarası daha sonra bu işlemi iki devletli çözüme yönelik görüşmelerin güvenliğine katkı sağlamak için geri çekmiştir. (House of Commons Hansard Debates for 13 Oct 2014) Ardından 22 Ekim 2014'te İrlanda Parlamentosu'nun kararı, 18 Kasım 2014'te İspanya Parlamentosu'nun kararı, 2 Aralık 2014'te Fransız Parlamentosu'nun kararı ve 12 Aralık 2014'te Portekiz Parlamentosu'nun kararı takip etmiştir. Avrupa Parlamentosu da 17 Aralık 2014'te bu kararları dikkate alarak iki devletli çözüme yönelik desteğini ortaya koyan bir karar almıştır. (European Parliament res. 2014/2964(RSP), 17 December 2014) 13 Mayıs 2015'te Vatikan da Filistin ile yaptığı bir anlaşmayla, Filistin Devleti'ni zımnî olarak tanımıştır. (Joint Statement, 2015)

Bunların yanında ulusal mahkemeler de Filistin lehine çeşitli hükümler vermiştir. 2005'te İsrail Gazze şeridindeki tüm yerleşimleri ve Batı Şeria'nın kuzeyindeki 4 yerleşimi boşaltma kararı almıştır. Yerleşimciler hükümetin bu kararına karşı çıkmışlar ve olay Yüksek Mahkemeye gitmiştir. Yüksek Mahkeme, yerleşim bölgelerinin hukukî olarak savaş alanı statüsünde olduğunu ileri süren hükümeti haklı bulmuştur. Ayrıca hükümet yerleşimcilerin, yerleşimlerin sadece geçici süreli olduğunu bilmeleri gerektiğini ileri sürmüştür. Kanada mahkemesi de 2006 yılında verdiği bir kararda, 1948'den beri işgal altında olsa bile batı Kudüs'ün İsrail egemenliğinde olmadığına hükmetmiştir. Kararda, Kanada hükümetinin tutumu benimsenerek Kudüs'ün egemenliği konusunun çözüme kavuşturulmadığı belirtilmiştir. (Quigley, 2010:124)

2.2.3.3.BM Kararları

1947'den önce Arap Ligi Filistin'de bağımsız bir Filistin Arap devletinin kurulmasına yardımcı olma taahhüdünde bulunmuştur. Diğer taraftan Ürdün Krallığı ile Yahudi Ajansı arasında Filistin'in Yahudiler ve Ürdün Krallığı arasında paylaşılmasına yönelik müzakereler yürütülmüştür. En nihayetinde Filistin sorunu Şubat 1947'de BM'ye devredilmiştir. (Pappe, 2007:163-4) Filistin sorunu BM'nin üstlendiği ilk ciddi uluslararası çatışma olmuştur ve buna ilişkin çalışmaları yürütmesi için bir komite kurulmasına karar vermiştir. BM Genel Kurulu'nun 15 Mayıs 1947 tarihli ve 106 sayılı kararı ile 'Filistin üzerine BM Özel Komitesi' (UNSCOP) kurulmuştur. (G.A. Res. 106

(S-1), May 15, 1947) UNSCOP'un raporunda A sınıfı tüm Arap devletlerinin bağımsızlığa kavuştuğu fakat Yahudi ulusal yurdunu kurmayı mümkün kılmak için bunun Filistin'e uygulanmadığının açık olduğu belirtilmiş ve bunun kendi kaderini tayin ilkesine ters düştüğü vurgulanmıştır. (UNSCOP Report, 1947)

UNSCOP, Manda yönetiminin sona ermesinde ittifak sağlamış olmakla birlikte, az sayıda üye 'federal Filistin'i savunurken çoğunluk Kudüs'ü milletlerarası vesayet altına koyan ve Filistin'i iki devlet arasında taksim eden bir plan benimsemiştir. (Karaman, 1991:42) Daha sonra bu plan 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu'na sunulan tasarının yeterli oyu alması sonucu 181 sayılı kararla kabul edilmiştir. Taksim kararı olarak bilinen karar işte budur. (G.A. Res. 181(II)A-B, Nov 29, 1947) Şunu da belirtmek gerekir ki, Genel Kurul kararı olması nedeniyle 181 sayılı karar tavsiye niteliğinde olup aslında bağlayıcı bir karar değildir. Fakat bu kararın ardından yaşananlar ve İsrail'in oldu bittisiyle karar Filistinlilere dayatılmıştır. Ayrıca BM'nin 181 sayılı taksim kararında Filistin devlet olarak kabul edilmektedir. Her bir devlet, vatandaşlık, antlaşmalar ve kamu borçları konusunda düzenlemeler yapmakla yükümlü sayılmıştır. (Quigley, 2010:92) Hatta İsrail Devleti'nin hukukî dayanağının 181 sayılı karar olduğunu söylemek de mümkündür. Bu karar Filistin'i iki eşit parçaya bölerek yarısını nüfusun büyük kısmını göçmenlerin oluşturduğu bölgenin üçte birlik nüfusuna verdiği de önemli bir ayrıntıdır. (Karaman, 1991:44)

Filistin'e dair bir diğer önemli BM kararı, Filistin Nakba'sı veya felaketi sırasında, sonuçta 450'nin üzerinde şehir ve kasabanın yok edilmesi ve yaklaşık 750.000 Filistinlinin evlerinden sürülmesi ve geri dönüşlerinin yasaklanması üzerine, bunlara çözüm bulmak adına 1948'de çıkarılan 194 sayılı BM Genel Kurul kararıdır. (G.A. Res. 194(III), Dec 11, 1948) Bu karardaki önemli hüküm şunu belirtir: Evlerine geri dönmek ve komşularıyla huzur içinde yaşamak isteyen mültecilerin mümkün olan en erken tarihte bunu yapmalarına izin verilmelidir. (Burgis-Kasthala, 2014:681-2) Bu karara İsrail uymamış, ayrıca İsrail başka BM çabalarını da sekteye uğratmıştır. 20 Mayıs 1948'de BM, Kont Folke Bernadotte'yi aracı olarak tayin etmiş ve bölünmeye alternatif bir çözüm geliştirmesi için görevlendirmiştir. (Pappe, 2007:181) Fakat Bernadotte'nin Yahudiler tarafından düzenlenen bir suikast ile öldürülmesi sonucu bu çaba da sonuçsuz kalmıştır.

İsrail'in 194 sayılı kararı uygulamaktan kaçınması neticesinde çok sayıda Filistinli mülteci sorunu ortaya çıkmış ve bunun üzerine BM, Aralık 1949'da 'Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatı' (UNRWA olarak da bilinir) adlı bir örgüt oluşturmuştur. (G.A. Res. 302(IV), Dec 08, 1949) Fakat Filistinli mülteci sorunu günümüze dek çözülememiş ve hatta daha da büyümüştür. Milyonlarca Filistinli halen daha ülkeleri dışında bir yabancı olarak çeşitli ülkelerde yaşamlarını önemli kısıtlılıklar altında sürdürmektedirler.

Sonraki yıllarda Filistin konusu önceliğini kaybetmiştir. Zaten bu yıllarda Filistinlilerin teşkilatlanmadan mahrum olmaları nedeniyle Filistin meselesini gündeme getirme imkânından kendileri de yoksundu. Fakat yeni bir savaşın patlak vermesiyle Filistin meselesi tekrar önem kazanmıştır. Bunun üzerine 1967 Savaşı'ndan sonra BM Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967'de Filistin konusunda 242 sayılı yeni bir kararı kabul etmiştir. Bu kararda 'savaşla toprak kazanmanın kabul edilmezliği doktrini'ne dayanarak İsrail'in son savaşta elde ettiği topraklardan çekilmesi karara bağlanmıştır. (S.C. Res. 242 (1967), 22 Nov) Bu kararla aslında 1967 öncesi sınırlar da tanınmıştır. Fakat bu karar 181 sayılı karardan farklı olarak BM Güvenlik Konseyi tarafından alınmıştır ve dolayısıyla bağlayıcı nitelikte bir karardır.

Daha sonra 1970'lerde BM Genel Kurulu Filistin konusunda çok sayıda karar almıştır. Bunların ilki 30 Kasım 1970 tarihli 2649 sayılı karar olup 181 sayılı taksim kararında ortaya koyulan (Filistin) Arap Devletinin kuruluş hakkını teyit etmiştir. (G.A. Res. 2649(XXV), Nov 30, 1970) Sonraki yıllarda bu yöndeki kararlar hız kazanmış ve özellikle 1974 yılında çok sayıda karar alınmıştır. BM Genel Kurulu 14 Ekim 1974 tarihli 3210 sayılı kararda FKÖ'yü Genel Kurula davet etmiştir. (G.A. Res. 3210(XXIX), Oct 14, 1974) Bir ay sonraki 3236 sayılı karar Filistin Sorunu başlıklıdır ve Filistin meselesini bütünlüklü biçimde derlemiştir. (G.A. Res. 3236(XXIX), Nov 22, 1974) Artık BM Genel Sekreteri, Filistin Sorununa dair konularda FKÖ ile temas kurulmasını talep edecektir. 22 Kasım 1974 tarihli 3237 sayılı kararlar FKÖ'ye gözlemci olma hakkı verilmiştir. (G.A. Res. 3237(XXIX), Nov 22, 1974) Bu kararında BM Genel Kurulu, Filistin halkının haklarını; dış müdahale olmaksızın kendi kaderini tayin hakkı ve ulusal bağımsızlık ve egemenlik hakkı şeklinde saymıştır. (Quigley, 2010:139) 10 Kasım 1975'te BM Genel Kurulu 3376 sayılı kararlar Filistin Halkının Vazgeçilmez Haklarını Uygulama Komitesi'ni kurmuştur. (G.A. Res. 3376(XXX), Nov 10, 1975) Bu komitenin hazırladığı

rapor ve tavsiyeler Genel Kurulca kabul edilmiş ve hatta uygulanmak üzere Güvenlik Konseyi'ne gönderilmiştir, ancak Konsey'de ABD vetosunu aşamamışlardır. Komite konuya ilişkin raporlar hazırlamaya devam etmiştir. (Karaman, 1991:212) Ardından 1977 sonlarında Genel Kurul 32/40 sayılı kararıyla Filistin Sorununa ilişkin BM Sekreterliği bünyesinde bir Özel Birim kurulmasına karar vermiş ve 1978'de bu hayata geçirilmiştir. (G.A. Res. 32/40 A-B, Dec 02, 1977) Hatta 1982'de Bölüm konumuna getirilmiştir. Bu Bölüm, Filistin Halkının Vazgeçilmez Haklarını Uygulama Komitesi'nin sekreterliğini yapmaya başlamıştır. (Karaman, 1991:212)

BM Güvenlik Konseyi, işgalden sonra Filistin topraklarındaki İsrail uygulamalarına ilişkin bir komisyon kurmuştur ve Güvenlik Konseyi 1 Mart 1980 tarihinde 465 sayılı kararıyla komisyonun raporunda ortaya koyduğu sonuç ve tavsiyeleri kabul etmiştir. (S.C. Res. 465 (1980), 01 March) Bu rapordaki sonuç ve tavsiyeler şu şekildedir: “[Güvenlik Konseyi] ... 1967'den beri işgal altında bulunan, Kudüs de dahil olmak üzere, Filistin ve diğer Arap topraklarının veya onlardan herhangi bir parçanın statüsünü, kurumsal yapısını, nüfus birleşimini ve fizik karakterini değiştirecek surette, İsrail tarafından, alınan bütün tedbirlerin hiçbir hukukî geçerliğinin bulunmadığını; ve İsrail'in kendi nüfusundan bir kısmını yahut yeni göçen [Yahudi]leri bu bölgelere yerleştirme yolundaki siyaset ve uygulamalarının, Savaş Zamanında Sivil Halkın Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi'nin apaçık bir ihlâlini teşkil ettiğini, ve ayrıca [bu durumun] Ortadoğu'da âdil, kalıcı ve geniş çerçeveli bir barışın sağlanmasına karşı ciddi bir engel oluşturduğunu belirtir ...” (Karaman 1991:185-6)

Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ve de UAD'ın hepsi hem Batı Şeria (Doğu Kudüs dahil) hem de Gazze'nin İsrail tarafından işgal edilmiş Filistin toprakları olduğunu tanımaktadır. Genel Kurul'un görüşüne göre, özellikle Genel Kurul'un 15 Aralık 1988'de 104 olumlu, 44 çekimser ve 2 ret oyuyla onaylanan 43/177 kararına bağlı olarak 'Filistin halkının 1967 yılından beri işgal edilen topraklarında egemenlik hakkını kullanabilmesi gerektiği' kabul edilmek zorundadır. (G.A. Res. 43/177, Dec 15, 1988) Bu durum daha sonra farklı durumlarda tekrar tekrar teyit edilen (ve daha fazla büyüyen bir çoğunluk ile) bir kabulü teyit etmektedir ki bu topraklar hâlâ nüve halinde olan Filistin devletine aittir. Benzer bir şekilde, Güvenlik Konseyi, farklı olaylarda İsrail'in 1967 yılında ele geçirdiği toprakların, buna Kudüs'ün doğu bölgesi de dahil, işgal altındaki (Filistin) toprakları

olduğunu ve bunların İsrail'in toprağının bir parçasını oluşturmadığını teyit etmiştir. Daha da önemlisi UAD, 'İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Bir Duvar İnşasının Yasal Sonuçları' ile ilgili tavsiye niteliğindeki kararında, Yeşil Hattın dışında bir ayırma duvarının inşaatının sadece 'fiilî işgal etme ile eş değerde' olmadığını aynı zamanda Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının ihlali olduğunu belirtmiştir. (ICJ, Palestine, Advisory Opinion, 9 July 2004) Bu ifadeler sadece bahsedilen toprakların hak sahibinin İsrail olmadığını göstermemekte ayrıca aynı sebepten ötürü bağımsız bir devlet için çabalayan Filistin'in kendi kaderini tayin hakkının olduğunu teyit etmektedir. (Zimmermann, 2013:327)

Uluslararası toplumun ve özellikle BM'nin siyasî organlarının duruş noktasından, Filistin'in devlet olma durumu, Kasım 2012 sonunda çıkarılan Genel Kurul'un 67/19 sayılı kararına kadar belirsizdi. Öyle ki UCM Savcılık Ofisi bu belirsizliği ortaya koyarak ve bu belirsizliğe dayanarak Filistin'in UCM'ye vermek istediği yargı yetkisine dair kararını ortaya koymuştur. Bu kapsamda Filistin'in UCM Savcılık Ofisine sunduğu beyannamenin geçerliliğinin Güvenlik Konseyi, Genel Kurul ya da Roma Statüsü'ne Taraf Devletler Kurulu'nun bir kararına tâbi olduğu ve bu organlar tarafından bilgilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Zimmermann, 2013:320) Bunun üzerine Filistin'in devlet olma durumunu Genel Kurul, Filistin'e BM sistemi içinde gözlemci devlet statüsü veren yeni kararını uygulayarak, en azından UCM Savcılığının perspektifinden ve madde 12(3)'ün amaçları kapsamında tanımıştır. Zimmermann'a göre, Filistin'in UCM'nin Filistin'de işlenen suçlarla ilgili herhangi bir yargı yetkisini kabulünün coğrafi kapsamı, Filistinli otoritelerin, özellikle İsrail yerleşimleri olmak üzere, bütün Batı Şeria'da tam ve etkin bir denetim uygulayamaması gerçeği ile sınırlandırılmaz. (Zimmermann, 2013:327-8)

BM Güvenlik Konseyi'nde de son dönemlerde çeşitli görüşmeler yapılmış, fakat Filistin'in devlet olarak tanınması konusunda olumlu bir sonuç alınamamıştır. 31 Aralık 2014'te BM Güvenlik Konseyi'nde 2017'ye kadar İsrail işgalinin sona ermesi ve Filistin'in devlet olarak kabulü oylanmış ancak sadece 8 oyda (Rusya, Çin, Fransa, Arjantin, Çad, Şili, Ürdün ve Lüksemburg) kalınmıştır ve gerekli olan 9 oya ulaşamamıştır. Avustralya ve ABD kararın aleyhinde oy kullanmış, diğer 5 devlet ise çekimser kalmıştır.

22 Aralık 2015'te BM Genel Kurulu İsrail işgali altındaki Filistin bölgesinde yer alan doğal kaynaklar üzerinde Filistin Devleti'nin egemenlik haklarının bulunduğu yönünde karar almıştır. Bu kararda İsrail'den Filistin'in doğal kaynaklarına yönelik sömürüden, zarardan, yok edici faaliyetlerden, tüketmekten vazgeçmesi ve verilen zararlar karşısında Filistinlilerin eski hale iade ya da tazminat haklarının bulunduğu karara bağlanmıştır. Bu teklif 164'e karşı 5 oyla (Kanada, Mikronezya, İsrail, Marşal Adaları ve ABD) kabul edilmiştir. (G.A. Res. 70/225, Dec 22, 2015)

2.2.3.4.BM'de Filistin'in Konumu

Devlet olma ve BM üyeliği eşanlı olmamalarına rağmen, BM üyeliğinin tam uluslararası hukukî kişiliğe sahip olmayı sağladığına dair bir varsayımda bulunma eğilimi hâkimdir. Bu durum, Somali gibi BM içindeki çok daha zayıf ülkelerin nasıl Filistin'den daha fazla uluslararası haklar ve sorumluluklara sahip olduğunu açıklamaktadır. (Burgis-Kasthala, 2014:680-1) Buradan hareketle BM'de sahip olunan statünün uluslararası hukuk kişileri açısından önem arz ettiğini söylemek mümkündür. BM'de üyelik dışında başka çeşitli statüler de bulunmaktadır. Örneğin BM'ye yalnızca devletler üye olabilirlerken, uluslararası örgütler de gözlemci üye olarak BM faaliyetlerine katılma imkânına sahip olabilmektedir. Elbette bu iki statü farklı hak ve yetkiler bahşetmektedir. Gözlemci üyeler oturumlara katılma hakkına sahip olabilirler, ancak oy kullanma hakkından mahrumdurlar.

Ayrıca her birinin kendine özgü faydaları ve kısıtlamaları olan birkaç çeşit gözlemci statüsü vardır. Bu çeşitlerden bir tanesi bu tartışma için önem taşır, 'Üye Olmayan Daimî Gözlemci Devlet' statüsü (ÜODGD). Bu statü talip üyelere olası bir girizgâh ya da geçici bir önlem olarak daha sonraki BM'ye üyelikleri için verilebilir ki daha sonra BM üyesi olan bazı devletler tarafından ÜODGD'lerin öne sürüldüğü birçok örnek vardır. Garip bir biçimde BM Antlaşması'nda bunun için herhangi bir hüküm olmadığı için bu statünün kökeni tamamen uygulamaya dayanmaktadır ve 1946'ya, Genel Sekreterliğin, İsviçre Hükümeti'nin BM'ye bir Daimî Gözlemci olarak unvanını kabul ettiği tarihe uzanmaktadır. Günümüzde ise sadece Papalık, Katolik Kilisesi evrensel hükümeti, bu statüye sahiptir. (Berzak, 2014:94-5) BM üyeliği ile ÜODGD arasındaki temel fark, ÜODGD kararları oylanamaması ya da karar teklifi sunamamasıdır. Bundan dolayı, ÜODGD'ler karar oylaması veya teklifi yapamamasından dolayı aslî bir güce sahip

olamayabilirken, çoğu toplantıya ve ilgili evraklara serbest erişimleri ve aynı zamanda BM Genel Kurul toplantılarında genel konuşma hakları, ÜODGD'lere hâlâ BM Örgütü içinde etkili bir pozisyon sağlamaktadır. (Berzak, 2014:95) BM'ye üyelik için kabul sürecinin aksine, statünün daimî gözlemcilikten Üye Olmayan Gözlemci Devlete (ÜODGD) yükseltilmesi Genel Kurul'un 193 üyesinin salt çoğunluğu ile elde edilebilir. (Berzak, 2014:95) Bu bakımdan üyeliğe göre daha kolay bir prosedürle ÜODGD statüsü elde edilebilmektedir.

Filistin'in BM bünyesindeki konumu hayli eskilere dayanmaktadır ve Filistin'in konumunda zaman içerisinde değişiklikler de yaşanmıştır. Öncelikle Ekim 1974'te Arap Ligi Zirvesi'nde FKÖ, Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak kabul edilmiş ve devlet kurma hakları teyit edilmiştir. Kasım 1974'te BM Genel Kurulu FKÖ'yü Filistin sorununa ilişkin her konuda yetkili olarak tanımış ve FKÖ'ye BM'de devlet olmayan gözlemci statüsü verilmiştir. (Quigley, 2012:433) Böylece FKÖ, Filistin halkını ve Filistin'i temsilen BM çalışmalarına iştirak etme ve evraklara erişim sağlama imkânına kavuşmuştur. Fakat bu statü FKÖ'ye kararlarda söz hakkı vermemiş, oylamalara katılma imkânı sağlamamıştır.

1988 Bağımsızlık Beyannamesi'nden sonra BM Genel Kurulu 15 Aralık 1988'de 43/177 sayılı kararıyla, '15 Kasım 1988 tarihinde Filistin Ulusal Meclisi tarafından yapılan Filistin Devleti Beyannamesini' onayladığını belirten bir karar almış ve daha da ileri giderek BM sisteminde 'Filistin Kurtuluş Örgütü' adı yerine 'Filistin' ismini kullanmaya karar vermiştir. (G.A. Res. 43/177, Dec 15, 1988) 104 devlet bu kararı destekleyen oy kullanmış, 44 devlet çekimser kalmış ve sadece ABD ile İsrail karşı oy kullanmıştır. (Quigley, 2012:432-3) Bu karar da önemli bir adım olmakla birlikte Filistin'in BM içerisindeki statüsünü değiştiren bir etkisi bulunmamaktadır.

Filistin'in BM'deki statüsünü değiştiren karar UCM Savcılık Ofisi'nin kararı üzerine FO'nun BM'ye başvurusu üzerine gelmiştir. FO 2011'de BM üyeliği için başvurmuş ve bu başvuru üzerine 2012'de Filistin'e 'Üye Olmayan Gözlemci Devlet' statüsü verilmiştir. 29 Kasım 2012'de BM Genel Kurulu, 138 oyla (41 çekimser, 5 bulunmayan) 67/19 sayılı kararla Filistin'in statüsünü 'Gözlemci Varlık'tan 'Üye Olmayan Gözlemci Devlet' konumuna yükseltmiştir ve bu FO'nun egemenliğinin de facto tanınması niteliğindedir. BM, Filistin'in BM'deki temsilciliği için Filistin Devleti'nin BM Daimî

Gözlemci Misyonu isminin kullanılmasına izin vermiştir. 17 Aralık 2012'den itibaren BM evraklarında Filistin Devleti ifadesinin kullanılması kararlaştırılmıştır. (G.A. Res. 67/19, Nov 29, 2012) Halihazırda BM'nin 193 üyesinin 136'sı (%70,5) Filistin Devleti'ni tanımıştır. FKÖ'nün Yürütme Kurulu Filistin Ulusal Meclisi tarafından Filistin Devleti'nin hükümet faaliyetlerini yürütmekle yetkilendirilmiştir.

Diğer taraftan BM Güvenlik Konseyi, görüşülecek konuların Filistin'in de gündeminde bulunması halinde, Filistin'in Güvenlik Konseyi oturumlarına düzenli olarak katılmasına izin vermiştir. Güvenlik Konseyi kuralları gereği, toplantılara sadece bir 'devlet' katılma hakkına sahiptir. (Quigley, 2012:434) Aslında BM Güvenlik Konseyi'ndeki ABD vetosunu aşamamaktan ötürü Filistin BM'ye tam üye olamasa da BM bünyesinde büyük oranda devlet muamelesi görmektedir. BM Genel Kurulu uzun zamandan beri Filistin'e devlet olarak davranmakta ve ayrıca BM çatısı altında devletlere sağlanan hak ve yetkilerle onu donatmaktadır. Bunun yanında Filistin BM Güvenlik Konseyi içerisinde de devlet gibi muamele görmeye başlamıştır.

2.2.3.5. BM Kurumlarına Üyelikleri

Bir önceki konuda görüldüğü üzere BM Genel Kurulu Filistin'i bir üye olarak kabul edemezken, yine de Filistin'i gözlemci devlet olarak ilan edilebilmektedir. Burada anahtar kelime 'devlet'tir çünkü bu Filistin'in UCM, UAD, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) ve diğerleri dahil bir dizi uluslararası kuruma ve antlaşma gruplarına katılmasına izin vermektedir. (Berzak, 2014:108)

6 Nisan 1989 tarihinde Filistin, BM bünyesindeki sadece devletlerin üyeliğine açık olan Dünya Sağlık Örgütü'ne üyelik başvurusu üzerine, örgütün o dönemde bütçesinin %25'ini karşılayan ABD, bu başvurunun kabul edilmesi halinde örgüte yönelik malî desteği kesme tehdidinde bulunmuştur. ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Filistin'in herhangi bir BM kurumuna üyeliğine karşı olduklarını, bunun Ortadoğu barışına ve BM sistemine zarar vereceğini ileri sürmüştür. Bu tarz siyasî sorunların uzmanlık kurumlarının teknik işleyişine zarar vereceğini iddia etmiştir. (Quigley, 2010:165-6)

ABD, Filistin'in UNESCO başvurusuna da aynı gerekçelerle karşı çıkmıştır. (Quigley, 2010:168) Buna rağmen UNESCO Filistin'i bir üye olarak kabul etmiştir ve bunun

sonucu olarak ABD UNESCO'ya malî desteğini kesmiştir. Böylelikle Filistin, üyelik için kendi kuralları olan ve ABD'nin veto gücünün olmadığı bir dizi başka özel BM organlarına üyeliği amaçladığının sinyallerini vermiştir. (Berzak, 2014:98) Filistin'in UNESCO üyeliği, yukarıda bahsedilen UCM Savcısı'nın 12. madde uyarınca Roma Tüzüğü'ne taraf olma zorunluluğu kapsamında Filistin'i bir 'devlet' olarak tanıma kararını ertelemesinden kısa bir süre önce gelmiştir. (Burgis-Kasthala, 2014:686) Zaten belirtildiği üzere, bu karardan sonra BM Genel Kurulu, Filistin'in statüsünü 'Gözlemci Varlık'tan ÜOGD statüsüne yükseltmiştir.

Filistin'in başvuruda bulunduğu bir diğer BM organı da Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) olmuştur. ECOSOC üyesi bazı devletler, bu organın sadece devletlere açık olduğunu ve Filistin'in de devlet olmadığı ileri sürerek Filistin'in katılımına karşı çıkmışlardır. Bu itirazlara rağmen ECOSOC, Filistin'i kabul eden kararı almıştır. Gerçekten de ECOSOC sadece devletlerin katılımına açık bir organdır ve Filistin aktif olarak çalışmalarına katılmaktadır. (Quigley, 2010:145)

Filistin'in bir kendi kaderini tayin birimi olarak yarı-devlet kimliği en ikna edici şekilde UAD tarafından işgal altındaki Filistin topraklarını (Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs), İsrail egemenlik genişlemesinden bağımsız olarak nitelendirdiği İsrail'in bir duvar inşa etmesi hakkındaki 2004 tarihli Tavsiye Görüşü'nde onaylanmıştır. (Burgis-Kasthala, 2014:680) Aynı zamanda UAD'ın bu karar sürecine Filistin'in katılımına izin vermesi de Filistin'in statüsü açısından önemli bir tutumdur. Çünkü böyle bir katılım sadece devletlere açıktır ve UAD sürece Filistin'i dahil ederek Filistin'e devlet gibi davranmıştır. (Quigley, 2010:193)

2.2.3.6. Diğer Uluslararası Kurumlarla İlişkiler

İsrail'in Aralık 2008'den Ocak 2009'a kadar Gazze'ye yaptığı askerî saldırının ardından FO, UCM'ye, mahkemenin Filistin toprakları üzerindeki yargı yetkisini kabul etme girişiminde bulunmuştur. (Quigley, 2012:429) 22 Ocak 2009 tarihinde Ali Keşan Bey, 'Filistin Hükümeti Adalet Bakanı' olarak, UCM Yasası madde 12(3)'e mutabık ve uygun olarak hareket ettiğini savunarak Mahkeme'nin '1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren Filistin topraklarında işlenen eylemlerde' yargı yetkisini tanıyan bir beyanname sunmuştur. (Zimmermann, 2013:304) Filistin Beyannamesi sadece belirli bir suçla sınırlı

değildir, Filistin topraklarında işlenmiş herhangi bir suçta, UCM Yasası'nın yürürlüğe girdiği 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren, mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiştir. Beyanname 'Filistin toprakları'nı tanımlamamıştır fakat bu toprak parçasının muhtemelen en azından Gazze ve Batı Şeria'yı kapsadığı açıktır. (Quigley, 2012:430)

İleriki tarihlerde sunulan UCM Savcılık Ofisi'nin basın beyannamesinde işaret edildiği gibi, bir soruşturma ancak UCM'nin yargı yetkisi kazanması halinde açılabilir. Zaten Filistin Beyannamesi de bu yargı yetkisini vermeye yönelik bir metindir. Ancak bunu belirlemedeki temel unsur Filistin'in bir devlet olup olmadığıdır. Çünkü sadece belli bir toprak üzerinde egemen olan bir devlet, o toprak parçasında UCM'ye yargı yetkisi verebilir. (Quigley, 2012:431) UCM'ye yargı yetkisi verilmesinde bir diğer yetkili ise Güvenlik Konseyi'dir. Öyle ki Bolivya, İsraili görevlilerin sorumluluklarının araştırılabilmesi için BM Güvenlik Konseyi'ne Gazze'deki durumu UCM'ye sevk etmesi çağrısında bulunmuştur. UCM Yasası kapsamında, eğer Güvenlik Konseyi, Gazze'deki durumu UCM'ye gönderseydi, UCM konuya ilişkin yargı yetkisi kazanabilirdi. (Quigley, 2012:431)

Filistin'in UCM'ye başvurusundan 3 yıldan daha fazla bir süre sonra, 3 Nisan 2012 tarihinde UCM Savcılık Ofisi, Filistin'e BM Genel Kurulu tarafından verilen statünün hâlâ 'gözlemci' düzeyinde olması, 'üye olmayan devlet' olmaması ve Filistin'in tam üyelik için BM'ye başvurusunun hâlâ Güvenlik Konseyi'nde beklemekte olması durumundan dolayı, ofisin o dönemde Filistin'de işlenen suçlarla ilgili iddiaları değerlendiremediği şeklinde karara varmıştır. Fakat Savcılık Ofisi kararının devamında BM'nin yetkili organlarının ya da Roma Statüsü'ne Taraf Devletler Kurulu'nun, Filistin'in statüsü konusunda karar alarak madde 12(3)'ün Filistin Beyannamesi'ne uygulanabilmesine engel yasal sorunları çözerek bu durumu değiştirebileceğini belirtmiştir. (Zimmermann, 2013:305) 130 devletle ve çeşitli uluslararası örgütlerle ikili ilişkiler, UCM'nin 'diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi' için değerlendirmesinde yeterli olmamıştır. Belki Kasım 2012'deki BM Genel Kurulu tarafından uygun bulunduğu gibi Filistin'in yeni BM ÜOGD statüsü UCM'nin Filistin'i bir devlet olarak görmesine ikna edecektir ve Savcılık Ofisi tarafından yapılan açıklama bu görüşü destekler niteliktedir. (Burgis-Kasthala, 2014:686)

Ayrıca Filistin pek çok uluslararası örgüte de üyedir. Filistin, BM bünyesinde Asya Devletler Grubu'na ve Batı Asya'nın Ekonomik ve Sosyal Komisyonu'na tam üyedir. BM dışında da Arap Ligi, Bağlantısızlar Hareketi, İslam İşbirliği Teşkilatı ve 77'ler grubu gibi örgütlere tam üyedir. (Quigley, 2010:181) Bu durum elbette olağan karşılanmalıdır, çünkü Filistin, BM üyesi 137 devlet tarafından 'devlet' olarak tanınmaktadır. Dolayısıyla bu 137 devlet, Filistin ile ilişkilerinde diğer devletler ile olan ilişkilerindeki tutumu benimsemekte ve Filistin ile uluslararası antlaşmalar yapmakta ve çeşitli işbirlikleri tesis etmektedir. Bu ilişkiler örgütlü bir yapı bünyesinde yürütülmekte ise Filistin de bu yapıya dahil edilmektedir.

2.3. DEAŞ'ın Ortaya Çıkışı

Irak ve Suriye'de yaşanan karışıklık neticesinde derinleşen ekonomik sorunlar ve mezhepsel ayrımcılık Sünnî kitlede rahatsızlık doğurmuştur. DEAŞ de bu rahatsızlıktan istifade ederek Sünnîlerin yaşadığı bölgelerde fiilî hâkimiyet tesis etmiştir. Her ne kadar yönetim kadroları yabancı savaşçı olarak ifade edilen bir grubu da barındırsa, Irak ve Suriye vatandaşlarının hem yönetimde hem de toplumda baskın oldukları görülmektedir. Alışlageldiği üzere yeni ortaya çıkan devletler, hâkimiyet kurdukları ülkede egemen olan devletin karşı saldırılarına maruz kalsa da DEAŞ, büyük bir uluslararası koalisyon tarafından bastırılmak istenmektedir. Bu da aslında DEAŞ'ın temsil ettiği yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

DEAŞ'ın kökeni, 2000 yılında bir suçludan İslamcıya dönüşen Ebu Musab ez-Zerkavi adındaki bir Ürdünlü tarafından kurulan gizli bir militan grup olan Tevhit ve Cihat Cemaati'ne dayanmaktadır. (Hashim, 2014:69) Fakat bu Cemaati kurmadan önce Zerkavi, Afganistan'da bir hazırlık dönemi geçirmiştir. 1989 yılında Tebliğ Cemaati'ne katılmasından sadece 3 ay sonra Zerkavi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgaline karşı olan direnişe katılmıştır. O zamanlar zaten Sovyetler Birliği'nin çekilme sürecinde olmasından ötürü savaşa yetişememiştir. (Stern ve Berger, 2015:14) Bir süre Afganistan'da kaldıktan sonra tekrar Ürdün'e dönen Zerkavi tutuklanmış ve bir süre sonra salıverilmiştir. 1999 yılında hapis haneden salıverildiğinde 1 Ocak 2000 tarihli önlenebilir Milenyum Planı'na katılmıştır. Zerkavi kaçmayı başarmış, önce Pakistan'a oradan Usame bin Ladin ile bulunduğu Afganistan'a gitmiştir. Birçok söylentiye göre görüşme iyi gitmemiştir. Nihayetinde resmî olarak el-Kaide'nin kanadı altında olmasa da

Afganistan’da kendi eğitim kampını kurmasına izin verilmiştir. Sonraki 5 yılda Zerkavi, bin Ladin ve el-Kaide merkezinden bağımsız fakat onların desteğiyle hareket etmiştir. (Stern ve Berger, 2015:16)

El-Kaide Zerkavi’yi araştırması için bir adamını görevlendirmiştir. El-Kaide’nin Kandahar’daki, Mısır ordusunda eski bir özel kuvvetler albayı olan Seyf el-Adl adlı adamı, Zerkavi’yi takip ettirmiştir. Seyf’in casusu, Zerkavi’nin, kimin iyi bir Müslüman olarak kabul edilmesi konusundaki aşırı görüşleri nedeniyle sıklıkla diğer cihatçılar ile tartıştığını bildirmiştir. Zerkavi, özellikle İslam’daki iki büyük mezhepten biri olan Şii’lik’ten hoşlanmamaktaydı. Seyf, Zerkavi’nin aşırı görüşleri hakkındaki endişelerine rağmen, liderlerine bu asabi Ürdünlü’yü desteklemelerini tavsiye etmiştir çünkü çok az Filistinli veya Ürdünlü müttefikleri bulunmaktaydı. Seyf ve arkadaşları, Zerkavi’nin Afganistan’da Ürdün, Filistin, Suriye, Lübnan ve Türkiye’den cihatçıları çekmek üzere bir eğitim kampı kurması için bir plan hazırlamıştır. (McCants, 2015:7-8) 2001’de Taliban’ın düşüşü, Zerkavi’yi Irak’a geçmeye zorlamıştır. Afganistan’da kaldığı dönemde el-Kaide ile ilişkisine rağmen Zerkavi, kendi örgütünü kurmak üzere bağımsız biçimde hareket etmeyi tercih etmiştir. (Coleman, 2014:2)

Taliban’ın düşmesinden sonra Zerkavi ve Seyf Afganistan’dan İran’a kaçmıştır. Seyf daha sonra, uzun araştırmalar ve görüşmelerden sonra, Zerkavi grubunun görünüşü ve lehçesinin kendilerinin topluma karışmasına yardımcı olacağı Irak’a taşınmaya karar verdiklerini belirtmiştir. (McCants, 2015:9) Çatışmada yaralanmış bir şekilde 2002 yılında İran’a oradan da bir Kürt cihatçı grubu olan Ensar el-İslam örgütüne katıldığı Irak Kürdistanı’na kaçmışlardır. (Stern ve Berger, 2015:17) Afganistan’dayken Ebu Eyüp el-Masri ile daha sonra Irak’taki el-Kaide’yi kuracak olan Zerkavi tanışmıştır. ABD 2003 yılında Irak’ı işgal ettiği zaman Masri, Zerkavi’nin buradaki örgütlenmesine yardım etmek için Bağdat’a gelmiştir. (McCants, 2015:31-2) Zerkavi ve Masri Irak’ta Tevhit ve Cihat Cemaati’ni kurmuşlar ve Irak’taki çatışmalarda yer almışlardır. ABD’nin 2003 Irak işgalinin ardından Zerkavi’nin kurduğu Tevhit ve Cihat Cemaatiyle el-Kaide arasında kurulan ittifak neticesinde Irak el-Kaidesi’nin kurulması DEAŞ’ın ortaya çıkmasında önemli bir dönüm noktasıdır. (Laub, 2016) Bütün bu süreç adım adım DEAŞ’ın kurulmasına giden yolu oluşturmaktadır.

2.3.1. DEAŞ'ı Hazırlayan Süreç

Bir bütün halinde DEAŞ'ın öncülleri şu şekilde sayılabilir: Tevhit ve Cihat Cemaati 1999-2004, Irak el-Kaidesi 2004-2006, Mücahitler Şura Konseyi 2006, Irak İslam Devleti (İİD) 2006-2013, DEAŞ 2013-günümüz. (Zelin, 2014:1) Her ne kadar 2014'ten itibaren kendisini İslam Devleti olarak isimlendirse de bu çok kabul görmediği gibi fiilî anlamda bir karşılığı da olmamıştır.

2003 yılında ABD'nin Irak işgalini takiben, Zerkavi Irak'taki cihatçı güçlerin lideri olarak ortaya çıkmıştır. Tevhit ve Cihat Cemaati olarak yeniden yapılanan Zerkavi, Saddam rejiminin mensuplarıyla bir ittifak gerçekleştirmiştir. Böylece militan cihatçılıkla Iraklı Sünnî milliyetçilik şeklindeki iki Sünnî temelli ayaklanmacı grubun birlikteliği doğmuştur. (Muir, 2017) Amerikan güçleri ve Şii ağırlıklı Irak hükümetiyle mücadele yoğunluk kazandıkça Zerkavi, Ekim 2004'te Usame bin Ladin'e bağlılık yemini etmiş ve örgütünün ismini Tevhit ve Cihat Cemaati'nden Irak el-Kaidesi'ne çevirmiştir. (Byman, 2016:77) Yeni örgüt Tanzim Qaidat el-Jihad fi Bilad el-Rafidayn ya da Irak el-Kaidesi, el-Kaide'ye ABD'yi vurmak için hazır bir üs ve ayrıca Zerkavi'ye de prestij sağlamıştır. O şimdi yeni üyeler ile malî ve lojistik destek çeken bir markanın parçası olmuştur. (Hashim, 2014:70)

Elbette Zerkavi, Şubat 2004'te el-Kaide üyeliği için başvuruda bulunduğunda, İslami bir devletten veya ona erişmek için bir plandan bahsetmemiştir. Aksine, Sünnîleri kazanma, geçiş hükümetini yenme ve kafirleri Irak'tan sürme stratejisini açıklamıştır. Bu strateji Şiileri kışkırtmak üzerine kurulu bir plandı. Bin Ladin ve Eymen ez-Zevahiri, çekincelerine rağmen Zerkavi'nin bağlılık yemini kabul etmiş ve Ekim 2004'te onun Tevhit ve Cihat Cemaati'ni kendi gruplarına katmışlardır. (McCants, 2015:10-2) Böylece Zerkavi'nin grubu 2006'da diğer Sünnî İslamcı gruplarla birleşerek Mücahitler Şura Konseyi'ni kurana dek Irak el-Kaide'si adı altında faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. (Özdemir ve Gürler, 2018:125)

Zaten 2003'te Irak'ın işgalinin ardından, Saddam Hüseyin'in otoriter hükümetinin yıkılması DEAŞ kurucularına eylem yapmak ve üye kazanmak için geniş bir alanda yer açmıştır. Geçici Koalisyon Yönetimi'nin Irak ordusunu dağıtma kararı, yönetici Baas partisi üyeleri olan görevliler dahil yüz binlerce eski askerî de örgüte katılım havuzuna

ekleyerek bu cihatçı grubu daha da genişletmiştir. (Whiteside, 2017:4) Yüz binden fazla Baasçı devletten ve askeriye den atılmış ve bu durum onları işsiz, kızgın ve askerî personeli ayrıca silahlı biçimde bırakmıştır. (Stern ve Berger, 2015:19) Her ne kadar Irak el-Kaidesi kendi Şeriat anlayışları temelinde bir İslam devletini hayata geçirmek üzerine bir ideolojik adanmışlık tarafından motive olmuşlarsa da Baasçıları temizleme politikası sayesinde işlerini ve kariyerlerini kaybeden eski Baasçılarla ittifak kurmuşlardır. (Stern ve Berger, 2015:38) Diğer taraftan Irak'a büyük bir yabancı savaşçı akını başlamıştır. Zayıflamış sınır güvenliği gücü ülkeye ciddi yabancı savaşçı akınına bir direniş gösterememiş ve Zerkavi de bu fırsattan fazlasıyla faydalanmıştır. Çok sayıda yabancı savaşçı Irak el-Kaidesi'ne katılmak için Suriye'deki kaçakçılık güzergahlarından geçerek gelmişlerdir. (Stern ve Berger, 2015:19-21)

Bin Ladin'in yardımcısı Zevahiri'nin, Zerkavi'yi sivilleri hedef almaktan ötürü eleştirmesi üzerine Irak el-Kaidesi ile merkez arasında zaten zayıf olan ilişkiler önemli ölçüde zarar görmüştür. (Coleman, 2014:2) Zaten sorunlu olan ilişkiler daha da zayıflamış ve Zerkavi el-Kaide merkezinden büyük oranda bağımsız hareket etmeye devam etmiştir. Zerkavi'nin niyeti, İslam devleti kurmaktır ve bu kapsamda 2006'da El-Kaide de dahil olmak üzere çeşitli cihat gruplarından oluşan, Irak'taki Sünnî isyancıları birleştirmek amacıyla Mücahitler Şura Konseyi adında şemsiye bir örgüt oluşturmuştur. (Hashim, 2014:71) Bunu İslami bir devlet kurmak için çekirdek olarak nitelendirmiş ve bu devletin 3 ay içinde kurulacağını ilan etmiştir. (McCants, 2015:14-5) Zerkavi, Mücahitler Şura Konseyi'ni Irak el-Kaidesi'nin yönetim organı olarak oluşturmuş ve ardından Iraklı yerlilerin, yabancıların etkinliğinden rahatsız olmalarının önünü alabilmek adına Iraklılaştırma sürecini başlatmıştır.

7 Haziran 2006'da Bakos'un ve diğer sayısız kişinin çabaları Zerkavi'yi öldüren bir ABD hava saldırısını gerçekleştirmiştir. (Laub, 2016) Mücahitler Şura Konseyi, Zerkavi'nin ölümünün ardından daha sağlam biçim almaya başlamıştır. ABD ordusu Zerkavi'yi öldürünce, üst düzey el-Kaide üyesi Masri (Ebu Hamza el-Muhacir olarak da bilinir), Irak el-Kaidesi temsilcisi olarak atanmıştır. Bunun hemen sonrasında örgüt, 15 Ekim'de İİD'in kuruluşunu ilan etmiştir. (Hashim, 2014:71-2) Böylece Irak'taki el-Kaide liderinin ölmeden önceki dileği yerine getirilmiştir. Bin Ladin ve Zevahiri'nin istediği gibi Amerikalılar çekilene kadar ve Sünnî kitleler projeyi destekleyene kadar İslam Devleti'ni

kurmayı bekletmek yerine İİD ilan edilmiştir. (McCants, 2015:15) 10 Kasım'da da Zerkavi'den boşalan liderliğe Hamid Davud Muhammed Halil ez-Zavi (Ebu Ömer el-Bağdadi) seçilmiştir. (Zelin, 2014:3) Ebu Ömer el-Bağdadi Mücahitler Şura Konseyi'nin başına grubun Iraklılaşmasına vurgu yapmak ve Sünnî gruplarla ters düşmemek adına atanmıştır. (Özdemir ve Gürler, 2018:125) Beyanatı yapan el-Kaide cephesi grubu, Irak'taki Müslümanların Ebu Ömer el-Bağdadi'ye bağlılık sözü verdiğini ve onu 'inançlıların komutanı' olarak kabul ettiğini iddia etti. (McCants, 2015:15) Irak el-Kaidesi'nin başı olarak Zerkavi'nin halefi deneyimli bir Mısırlı savaşçı olan Masri, İİD'e ve hakkında çok az şey bilinen onun yeni atanmış lideri Ebu Ömer el-Bağdadi'ye bağlılığını sunmuştur. (Stern ve Berger, 2015:26)

Takip eden 5 ayda, Ebu Ömer el-Bağdadi ve İİD aynı noktaya sürekli vurgu yapmışlardır: Irak el-Kaidesi artık yoktu. 'El-Kaide, İİD içindeki gruplardan sadece bir tanesidir' diye Aralık 2006'da Ebu Ömer ilan etmiştir. İİD'in Basın Bakanlığı, 'Önceden Irak el-Kaidesi'nin içinde bulunan kardeşlerimiz, İİD'in ilanından sonra inançlıların kumandanına bağlılıklarını sunmuş, kalan cihatçı gruplardan gelen düzinelerce taburlar ve binlerce savaşçıları barındıran İİD'in ordusunun bir parçası haline gelmişlerdir' diyerek konuya bakış açılarını açıklamışlardır. 19 Nisan 2007'de bir İİD sözcüsü, Masri'nin İİD'in ilk kabinesindeki Savaş Bakanı olduğunu bildirmiştir. (McCants, 2015:17)

Ekim 2006'da İİD'in kuruluşu örgüt açısından zorlu bir döneme tekabül etmiştir. 2006 yazında Anbar'da aşiretlerle bir ittifak kuran ABD birlikleri, Sahva el-Anbar'ı (Anbar Uyanışı) oluşturmuştur. Irak el-Kaidesi de büyük ölçüde bu çaba tarafından zayıflatılmıştır. (Turner, 2015:211) Bu dönem örgütten ayrılanların hükümete yöneldiği, bazı direniş gruplarının yeni oluşturulan Sahva'daki (Sünnî Uyanışı olarak da bilinir) isyancı Sünnî aşiretlere katıldığı, Sünnî toplumunun bölündüğü bir süreç olmuştur. Zerkavi'nin halefi Ebu Ömer el-Bağdadi ve yardımcısı Masri, örgütlerini gizli bir hareketin avantajlarından yararlanmaya uyarlayamadan, merkez alanlardan Sünnî rakiplerini ve hükümet destekçilerini çıkaracak yıkım ve devrimci savaş taktiklerini uygulayacak kapasiteye ulaşmadan ve Sünnî toplumunda bir siyasî destek üssünü tekrar kazanmadan, bütün yönlerden gelen zorluklarla karşılaşmışlardır. (Whiteside, 2016:8)

Eylül 2006'ya kadar Irak Başbakanı Nuri el-Maliki bir düzineden fazla Sünnî aşiret liderinden destek sözü almış ve bu durum Irak el-Kaidesi'nin onların hayatlarını tehdit eden bir beyanat yayınlamasına neden olmuştur. (McCants, 2015:36) Grubun zorbalığı devlet inşası girişimini canlı tutmak için elzem olan Irak'ın Sünnîleri arasındaki desteğinin temelini aşındırmıştır. Önceden İİD'e şikâyete gelen Ensar el-Sünne, İslam Ordusu ve diğer milisler 2006 yılı sonları ve 2007 yılı başlarında gruptan kendilerini kurtarmanın bir yolunu bulmak için Amerikalılarla konuşmaya başlamışlardır. (McCants, 2015:35) İİD ile çalışmaktan, onun kibrinden ve zalimliğinden bıkan rakip direniş grupları, onu Sünnî nüfuslu bölgelerden dışarı çıkaran aşiretlere katılmışlardır. Bu gerilemenin bir sonucu olarak, koalisyon ve onun yeni Sahva müttefiklerinin elinde yok olmaktan kaçınmak için İİD Irak'taki uzak kırsal bölgelere yavaş ve genel bir geri çekiliş gerçekleştirmiştir. (Whiteside, 2016:12) 2008'e gelindiğinde İİD ve diğer militanlar artık ülkeyi istila etmiyordu ve durum stabilize edilmişti. (Stern ve Berger, 2015:28) 2008 yılının sonuna doğru, İİD görünürde yenilmişti ve Irak istikrar ve güvenlik yolunda ilerliyordu. 2009 yılı başlarında ABD güçleri ülke genelinde şehirlerden çekilmeye başlamış ve güvenliği sürdürme görevini muazzam ölçüde büyütülmüş ve Amerikalıların eğittiği Irak Güvenlik Güçlerine devretmişti. (Hashim, 2014:72)

Sünnî toplum içinde bir destek üssünü tekrar kurmak için, emir Ebu Ömer el-Bağdadi, önemli Sahva şeyhlerinin hepsini öldürmeyi amaçlayan daha odaklı bir suikast operasyonu yoluyla Sahva hareketini parçalamayı öncelik haline getirmişti. Hareket nefes alacak bir alan kazanınca, hizmetler, adalet ve nüfus kontrolü uygulamasıyla tecrübe kazanmak için gölge hükümetleri tekrar kurmaya başlamıştı. (Whiteside, 2016:13) Fakat Nisan 2010'da Amerikan ve Iraklı askerlerin birlikte yaptığı saldırıda ikisinin de öldürülmesiyle, Masri'nin ve Ebu Ömer el-Bağdadi'nin liderliği son bulmuştur. (Weiss ve Hassan, 2016:130) Takip eden 3 ay içinde, 34 İİD lideri daha ya öldürülmüş ya da yakalanmıştı. Bu saldırılar örgütü sakatlamış fakat ayrıca yeni liderlik için yer açmıştır. İİD Mayıs ayında Ebu Bekir el-Bağdadi'yi (İbrahim Awwad İbrahim Ali el-Bedri el-Samarrai) yeni inanç lideri olarak atadığını bildirmiştir. (McCants, 2015:45) Mücahitler Şura Konseyi, Ebu Bekir el-Bağdadi'yi ölen emirin yerine, 11 üyenin 9'unun olumlu oyuyla seçmiştir. (Weiss ve Hassan, 2016:135) Ailesinin doğrudan Peygamber Hz. Muhammed'in soyundan geldiği iddia edilmektedir. (Stern ve Berger, 2015:33) Bir süre Irak'ta ABD yönetimindeki bir hapisanede bulunmuş olan Ebu Bekir el-Bağdadi,

hapishane hücrelerini Baas Partisinin eski üyeleriyle paylaşmaktaydı ki, ileride DEAŞ içinde önemli mevkileri bunlar işgal edecekti. (Laub, 2016) Bağdadi açık sözlü bir cihatçı olarak Bucca kampından ayrılmış ve hemen o zamanlar Ebu Ömer el-Bağdadi liderliği altındaki İİD saflarına katılmıştı. (Stern ve Berger, 2015:37)

2010 sonrası dönemde Irak'ı İran'a daha yakınlaştıran politikalar izlediğinde Maliki'nin Şii kimliği artmış ve sıklıkla Sünnî muhaliflere karşı tutuklama ve asker kullanma gibi sert taktiklerin uygulanması anlamına gelen giderek artan şekilde mezhepçi bir çizgi izlemiştir. (Kfir, 2015:239) Amerikan birlikleri Irak'ı terk etmeden bile önce Maliki'nin Sünnî Iraklılara karşı güvensizliği, siviller üzerindeki İİD şiddetine dair tehdidin daha makul görülmesinde çok önemli olmuş ve Sahva'nın liderleri üzerinde bir baskıya neden olmuştur. (Stern ve Berger, 2015:29) Amerikalıların gitmesiyle, Irak Başbakanı Nuri el-Maliki ülke genelinde Sünnî Arapları daha da uzaklaştırarak sert bir Şii yanlısı çizgi izlemiştir. Bu politika, Iraklı Sünnî aşiret liderlerini, eski ABD karşıtı isyancıları ve hatta Saddam Hüseyin dönemindeki iktidarlarını ve güvenliklerini tekrar kazanmaya çalışan seküler eski Irak askerlerini İİD'e yakınlaşmaya itmiştir. (Cronin, 2015:89) Böylece Bağdadi'nin grubu, Irak Sünnîlerinin dışlanması ve Suriye iç savaşından faydalanarak küllerinden doğmuştur. (Byman, 2016:77)

Bağdadi, İİD'in girişini hazırlamaları için Suriye'ye, çoğunluğu ABD'ye karşı Irak isyanına katılan, deneyimi olan Suriyeli bazı elemanlarını göndermişti. Gönderilenler arasında Bucca kampında Bağdadi ile bulunan ve yakın zamanda İİD'in Musul'da bölgesel lideri olarak hizmette bulunan Irak el-Kaidesi'nin Suriye doğumlu bir üyesi olan Culani bulunmaktaydı. Culani, hem el-Kaide merkezi hem de İİD ile bağı olmayan bağımsız bir birim olarak konumlandırılan ve el-Nusra (Nusra Cehpesi olarak da bilinir) olarak bilinen bir grup kurmuştur. (Hashim, 72014:6) Zamanla Suriye iç savaşının önemli muhalif unsurlarından biri haline gelmiş olan el-Nusra, halka sosyal yardımlar sağlayarak yerel halkın desteğini sağlamıştır. (Özdemir ve Gürler, 2018:131)

Bir yıl içinde el-Nusra Suriye'deki isyancı gruplar arasında bilinen bir grup haline gelmiştir. İlimli muhalif gruplar gittikçe finans ve silah elde etmede kendilerini mücadele içinde bulurken, el-Nusra ve diğer İslamcı gruplar kendilerini dışarıdan yardımlar ile ve içeride savaş alanlarındaki ekipman ve kaynaklara el koyarak finanse etmişlerdir. İslamcı gruplar daha sonra seküler muhaliflere karşı üstünlük elde etmişlerdir. (Stern ve Berger,

2015:41) Ağustos 2012’de el-Nusra’nın Suriye’de sadece yaklaşık 200 saha elemanı bulunmaktaydı. (McCants, 2015:85) 2012 yaz sonunda el-Nusra yaklaşımını değiştirmiştir. Özgür Suriye Ordusu gibi Suriyeli milliyetçi gruplarla işbirliğine başlamış ve ayrıca el-Nusra’nın Esad rejimini devirme kararlılığını paylaştıkları sürece çok farklı ideolojilere sahip gruplarla ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. (Stern ve Berger, 2015:42) Zamanla el-Nusra değişim geçirerek İİD’den farklı bir yapı haline gelmiştir. İİD büyük ölçüde yabancı savaşçı barındırırken El-Nusra büyük oranda Suriyelilerden oluşan bir hale bürünmüştür. (Laub, 2016)

El-Nusra kuzeye doğru genişlemeye başlayarak gizli bir terörist örgüt olmaktan ziyade bir isyancı grup olmaya başlamıştır. Bu gelişme grubu halk desteğine ihtiyaç konusunda daha duyarlı hale getirmiştir. Sivillere intihar saldırıları yapmaktan kaçınmaya başlamış ve diğer Sünnî isyancı gruplarla işbirliği yapmıştır. (McCants, 2015:85) Bir şehri aldıktan sonra el-Nusra anlaşmazlıkları çözmek, temel hizmetleri sağlamak ve gıda ile ilaç dağıtmak için diğer isyancı gruplarla birlikte ortak şeriat komitelerine katılmıştır. (McCants, 2015:88) Yeni strateji işe yaramıştı. 2012 sonlarına kadar Aaron Zelin el-Nusra’yı ‘muhaliflerin en iyi savaşan güçlerinden biridir ve yerel kişiler onun üyelerini yolsuzluk ve sosyal hizmetler ile ilgilendiklerinde adil hakemler olarak gördüler’ şeklinde tanımlamıştır. Bu süreçte Bağdadi ve İİD Irak ile meşgul kalmıştır. İki grup farklı ülkelerde genişlemişler fakat bunu belirgin şekilde farklı stratejiler yoluyla yapmışlardır. (Stern ve Berger, 2015:42) Belirli bir olgunluğa eriştikten sonra Bağdadi, Culani’ye özel bir mektup göndererek onun el-Nusra’nın İİD’in bir parçası olduğunu ilan etmesini istemiştir. Bu talebi Culani reddetmiştir çünkü böyle bir ilişkinin duyurulmasının Suriye’deki devrimine faydalı olmayacağını düşünmekteydi. (McCants, 2015:90) Daha sonra Bağdadi, Culani ile doğrudan görüşmüş ve tekrar el-Nusra ve İİD arasındaki bağların halka duyurulması gerektiğini savunmuştur. Culani bu teklifi tekrar reddetmiş ve el-Nusra’nın Zevahiri’nin talebiyle Suriye’de bulunduğunu ve İİD’e hesap vermeyeceğini savunmuştur. Culani, Bağdadi’ye el-Nusra’nın halk desteğini yok edeceği için Suriye’de el-Kaide’nin herhangi bir resmî varlığını ilan etmekten men ettiğini hatırlatmıştır. (McCants, 2015:90-1)

Buna rağmen 9 Nisan 2013’te İİD, el-Kaide merkezince desteklenen el-Nusra’yı içine katarak ve eylemlerini Suriye’ye genişlettiğini duyurmuştur. (Turner, 2015:210) Bağdadi

iki grubun DEAŞ olarak birleştiğini ilan etmiştir. El-Nusra lideri Culani, birleşmeyi inkâr eden ve bu birleşme için ne ona ne de el-Nusra'nın liderlik kadrosundaki herhangi birine danışılmadığı konusunda şikâyet eden bir beyanat yayınlamıştır. (Hashim, 2014:76)

IİD'in Suriye'ye genişlemesinden önce el-Nusra kendisini halkın desteğini kazanan yetkin bir savaş gücü olarak oluşturmuştu. IİD lideri el-Bağdadi, el-Nusra'yı kendi sancakları altına katacaklarını ilan ettiğinde, el-Nusra'nın başı Culani hemen bu iddiayı reddetmiş ve arabuluculuk için Zevahiri'ye başvurmuştur. (Zelin, 2014:4) Zevahiri, gruplar arasındaki krizi çözmek ve el-Kaide merkezinin şubeleri üzerindeki hâkimiyetini savunmak için çabalamıştı. Zevahiri Mayıs 2013'teki bir mektubunda gerilimi yumuşatmaya çalışırken, el-Nusra'nın mevcut durumunu onaylamıştır. (Turner, 2015:211-2) Zevahiri, birleşme aleyhinde karar veren ve aralarındaki ilişkiyi denetleyecek ve gerilimleri sonlandıracak bir elçi atayan bu mektupta iki lidere seslenmiştir. Zevahiri, el-Nusra'nın Suriye'de ve IİD'in Irak'ta savaşacağı hükmüne varmıştır. Bunun üzerine Ebu Bekir el-Bağdadi Zevahiri'nin hükmünü reddeden ve birleşmenin devam edeceğini duyuran bir sesli mesaj yayınlamıştır. (Hashim, 2014:76) 23 Şubat 2014'te bir intihar bombacısı anlaşmazlığa çözüm bulmakla görevli ve Zevahiri'nin Suriye'deki özel temsilcisi olduğuna inanılan uzun süreli el-Kaide üyesi Ebu Halit es-Suri'ye suikast gerçekleştirmiştir. Bu suikastten kimin sorumlu olduğu konusunda genel bir kanaat bulunmaktaydı. Diğer isyancı gruplar ile ittifaklarını güçlendiren ve onların saygısını kazanan el-Nusra'dan farklı olarak DEAŞ faaliyet gösterdiği bölgelerde iktidarı paylaşmayı reddederek bağdaşmaz bir yaklaşım takınmıştır. 2013 yılı ortalarından başlayarak bu gerilimler şiddete dönüşmüştür. 2014 yılının başlarına gelindiğinde DEAŞ'ın el-Nusra dahil diğer bazı isyancı gruplarla çatıştığı kuzey Suriye boyunca savaş içinde savaş yapılmaktaydı. (Stern ve Berger, 2015:43)

DEAŞ Suriye'de özellikle el-Nusra militanlarını kendi bünyesine katmıştır. DEAŞ'ın aralarından adam topladığı bir diğer grup ise İslamcı olmakla birlikte tekfirli olmayanlardır. Bunların DEAŞ'a katılım gerekçeleri farklılık göstermektedir. Bazıları DEAŞ'ın yaşadıkları bölgeyi işgal etmesi üzerine katılabilecekleri tek İslamcı yapı olmasından ötürüydü. Diğerleri DEAŞ'ın askerî hünerlerinden etkilenmişlerdi. Kalanlar ise kendi gruplarıyla ters düşmüş olup DEAŞ'ın daha organize, disiplinli ve sağlam bir yapıda olduğunu düşünen kimselerdi. (Weiss ve Hassan, 2016:202)

Suriye’de el-Nusra üzerinden bir yayılma gerçekleşirken bu aşamada Irak’ta da İİD genişleme için uygun bir zemin bulmuştur. ABD’nin ülkeden çekilmesinin ardından Irak hükümetinin eylemleri Sünnî azınlığı rahatsız etmiştir. Bunların da pek çoğu küçük bir cihatçı grup olan İİD’e katılmıştır. Zayıf Irak ordusu, 2011’den sonra artan ayaklanmacı gruplarla baş edememiştir. (Bauer, 9) Büyük protesto kampları Aralık 2012’den başlayarak Ramadi ve Haviye dahil Sünnî bölgelerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat el-Kaide’nin bayrağı tek tük olarak protestolarda dalgalanınca, Maliki paniklemiştir. 23 Nisan 2013’te Maliki, asileri ve aşırıları temizlemek için Haviye’ye asker göndermiştir. Daha sonra Aralık 2013’te Maliki tekrar 350 Sünnî protestocunun kötüye kullanılan anti-terör yasalarını protesto ederek etkin bir isyanı alevlendiren Ramadi’deki bir protesto kampına askerleri sevk etmiştir. (Stern ve Berger, 2015:30) Bu dönemde el-Kaide ile ilişkiler de hayli gerilmiştir, çünkü bir yandan el-Nusra’nın Suriye’de ayrı bir yapı olarak devam etmesi konusundaki ihtilaf ve diğer yandan da çatışmalardaki aşırılık el-Kaide merkezi tarafından hoş karşılanmamıştır. 2 Şubat 2014’te el-Kaide resmî olarak ‘DEAŞ, grubun (el-Kaide) bir kolu değildir, onunla örgütsel bir ilişkimiz yoktur ve (el-Kaide) onun eylemlerinden sorumlu değildir’ şeklinde yazılı bir beyanatta bulunarak DEAŞ ile herhangi bir bağının ya da ilişkisinin olduğunu reddetmiştir. (Stern ve Berger, 2015:43)

Buna rağmen DEAŞ, dünyanın her yanında yabancı savaşçı çekmeyi ve bölgede genişlemesini sürdürmüştür. Haziran 2014’ten itibaren uyuyan hücreler, eski rejimin militanları ve DEAŞ sempatanları harekete geçmişlerdir. Musul’un alınmasıyla DEAŞ yapı değiştirmiş ve karanlıktaki bir terör örgütünden cihatçı bir orduya dönüşmüş ve bundan sonra yalnız Irak’ı tehdit eden değil, tüm dünyada saldırılar gerçekleştiren bir konum edinmiştir. (Muir, 2017) 2014’e geldiğinde Irak’ın Sünnî aşiretleri artık Bağdat’a güvenmiyordu, Amerikalılar gitmişti ve hükümet birlikleri batı Irak’taki Arap Sünnî bölgesinin güvenliğini artık sağlayamıyordu. (McCants, 2015:125) Zaten Iraklılar otoriterleşen Nuri el-Maliki yönetiminden artan biçimde rahatsızlık duymaktaydı. Bu nedenle Nisan 2014’teki seçimlerde hiçbir parti çoğunluğu sağlayamamıştır, çünkü Sünnîler, Kürtler ve bazı Şiiler Maliki’ye üçüncü bir dönem başbakanlığı vermek istememiştir. DEAŞ’ın Haziran 2014’teki saldırısı işte bu şartlarda meydana gelmiştir. Ayrıca DEAŞ, eski Baas mensupları, Sufi Nakşibendi savaşçıları ve Sünnî aşiret savaşçılarıyla başarılı bir ittifak kurmuştur. (Rosiny, 2014:4)

Ayrıca diğere bölge ülkelerinde meydana gelen gelişmeler de DEAŞ'ın bu başarısında önemli bir yere sahiptir. Örneğın Müslüman Kardeşlerin mücadelesi, Mısır'daki hükümetler tarafından bastırılmıştır. Muhammed Mursi'nin liderliğinde Müslüman Kardeşler 2011 seçimlerini kazanmış, fakat Temmuz 2013'te General Abdülfettah el-Sisi komutasında bir ordu darbesiyle devrilmiştir. O zamandan itibaren terör olaylarında önemli bir artış meydana gelmiştir. Söz konusu darbe, Şeriat isteyen kitlelerde, barışçıl demokratik yollarla değişimin mümkün olmadığı ve Şeriatın kurulmasının tek yolunun şiddet içeren cihat ile sağlanabileceği çıkarımlarına yol açmıştır. (Uz Zaman, 2015:56) Müslüman kitlelerin zihinlerinde yer eden bu çıkarımlar DEAŞ'ın güçlenmesine katkı sağlayan etkenlerden biridir.

Zaten İslamcılara göre Arap devleti, Müslümanlara dışarıdan gelmiş sosyal inşa niteliğinde bir sömürge mirasıdır. Emevi, Abbasi ve Osmanlı hilafetinde farklı etnik kökenlerden insanlar birlikte yönetilmişlerdir. İslam bu tür siyasî yapılara meşruiyet sağlamaktadır. 19. yüzyılda Osmanlı'nın dağılma sürecine girmesi Arap milliyetçiliğinin gelişmesine uygun bir ortam sağlamıştır. Arap milliyetçiliği de Cemal Abdülnasır döneminde en güçlü dönemini yaşamıştır. Fakat Mısır'ın 6 Gün Savaşı'nda İsrail'e yenilmesi Arap milliyetçiliğinin zayıflamasına yol açmıştır. Sosyalizm ve sekülerizmin yanında Arap milliyetçiliği de bu yenilgide suçlanmıştır. İslamcılara göre, Arap dünyası tekrar muzaffer olmak istiyorsa, Batı ideolojisinden uzak durmalı ve İslam'a geri dönmeliydi. Ardından Arap toplumunda yayılan İslamlaşma dalgası Arap devletinin dayandığı temelleri aşındırmıştır. (Atzori, 2014:3) Toplumun önemli bir kesimi açısında meşruiyetini kaybetmiş Arap devletleri, değişim arzunu tetiklemiştir. Diğer taraftan Müslüman Kardeşler tecrübesi, bu değişimin barışçıl olması seçeneğine dair argümanları zayıflatmış ve DEAŞ gibi gruplar eliyle silahlı yöntemler ilgi daha ilgi çekici bir hale gelmiştir.

2.3.2. Kuruluşu ve Yayılması

2010 Haziranı'na kadar grubun 42 liderinin %80'i, örgüte eleman alanlar ve kaynak sağlayanlar dahil ya öldürülmüş ya da yakalanmıştı, liderlerden en fazla 8 kişi kalmıştı. 2010'da liderliğin aldığı bu darbe, şu anki ve en başarılı lideri olan İbrahim Awwad İbrahim Ali el-Bedri el-Samarrai'yi (Dr. İbrahim, Ebu Dua ve Ebu Bekir el-Bağdadi olarak da bilinir) ortaya çıkaran aşamayı başlatmıştır. (Hashim, 2014:72) Bu dönem

İİD'in en zayıf konuma gerilediği aşamayı temsil etmekte olup sonraki süreçte Irak'ta bir toparlanma ve Suriye'de yer edinme çabası verilmiştir.

Bu savaş DEAŞ'ın Suriye'nin kuzeyini el-Nusra ve diğer muhalif gruplardan almasıyla ve Rakka'yı başkenti yapmasıyla neticelenmiştir. (Muir, 2017) Ocak 2014'te DEAŞ, el-Nusra da dahil olmak üzere diğer gruplarla mücadelenin sonunda Rakka'nın tüm kontrolünü almıştır. İlerleyen süreçte el-Nusra'ya bağlı birlikler DEAŞ saflarına kaymaya başlamışlardır. Zevahiri daha çok Irak ve Suriye'de ayrı birimler halinde faaliyet gösteren ve el-Kaide üst çatısı altında birleşen bir düzen istemekteydi. Bağdadi ise onu Sykes-Picot'u kabul etmekle eleştirmişti. DEAŞ, Haziran 2014'te 1,5 milyon nüfusu olan ve Irak'ın en büyük baraj alanına sahip Musul'u ele geçirdiğinde Sykes-Picot'u fiziksel olarak da reddetmiş oldu. (Weiss ve Hassan, 2016:176-7)

DEAŞ Musul'dan sonra birçok şehri ve Anbar, Ninova, Diyala, Kerkük ve Selahaddin gibi bazı vilayetlerin belirli bölgelerini ele geçirmiştir. Sayı ve silah bakımından teknik üstünlüğe sahip 30.000 kişilik Irak ordusu 7.000 ila 10.000 militan karşısında kaçmayı tercih etmiştir. (Rosiny, 2014:4) ABD, Irak ordusunu yeteri düzeyde talim edememişti. Dolayısıyla 2011'de ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle Irak ordusu iç ve dış tehditlere karşı koyabilecek durumda değildi. Teçhizat ve silah bakımından daha üstün konumda olmasına karşın Irak ordusu DEAŞ karşısında çökmüş ve kaçmıştır. (Bauer, 6) Saddam Hüseyin'in memleketi olan Tikrit, Musul'dan kısa süre sonra düşmüştü. İlerleyişi sürerken DEAŞ, sosyal medyada yayınladığı fotoğraflarla kaçan Iraklı askerlerin ABD tarafından sağlanan askerî ekipmanlarını ele geçirdiğini duyurmuştur. (Stern ve Berger, 2015:46)

2014 yılı boyunca aralıksız mücadelesinde hem rejimi hem de diğer isyancı grupları atarak DEAŞ Rakka, Suriye ve çevre bölgelerin çoğunu ele geçirmiş ve kontrol sağlamıştır. Rakka'yı Suriye'deki başkenti yapmış ve onu yabancı savaşçı yığınları ile doldurmuştur. Ele geçirdiği yerlerde DEAŞ'ın sert Şer'i hukuk yorumunu uygulamıştır. Ayrıca Suriye şehri Deyr iz-Zor'un denetimini el-Nusra ve diğer muhalif güçlerden almış, el-Nusra'nın önemli kaynaklarını DEAŞ'a kaydırması ve Irak ile olan sınıra yakın kritik bir siyasî ve lojistik ara istasyon sağlamıştır. DEAŞ, Türkiye-Suriye sınırındaki Kobani gibi Kürt köy ve kasabalarına saldırmış, Irak'ta da Erbil'i kuşatmıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:199) Bu başarıyı kazanmak için, DEAŞ, Irak'taki Sünnî Arap aşiretleri ile, hatta

DEAŞ'ın aşırı ideolojisini zorunlu olarak paylaşmayan aşiretlerle bile bir dizi karmaşık ittifaklar yapmıştır. (Stern ve Berger, 2015:44)

29 Haziran 2014'te DEAŞ sahadaki askeri yıldırım harbi kadar cesur bir hareketi fikirler dünyasında yapmıştır. DEAŞ, işgal ettiği toprakları yeni hilafet ilan edip Ebu Bekir el-Bağdadi'yi onun yöneticisi (halifesi) olarak adlandırıp kendisine İslam Devleti olarak atıfta bulunmaya başlamıştır. (Hashim, 2014:77) DEAŞ emiri Ebu Bekir el-Bağdadi (Halife İbrahim) birkaç gün sonra yüzünü halka ilk defa göstermiş ve Musul camiinde bir hutbe vermiştir. Hutbede yeni hilafetin küresel hâkimiyet iddiasını yansıtmayı için örgütün isminden 'Irak ve Suriye'yi atarak sadece İslam Devleti olarak bilineceğini belirtmiştir. (Stern ve Berger, 2015:46-7) Böylelikle DEAŞ, Irak ve Suriye'de genişçe bir bölgeyi bir süre yönetmiş ve iki ülke arasındaki sınırı yok saymıştır. Ardından DEAŞ karşıtı koalisyonun oluşturulması ve ortak saldırının gerçekleşmesiyle DEAŞ geri çekilmeye başlamıştır.

2.3.3. DEAŞ'ın Tanınmaması

DEAŞ kendisini bir devlet olarak görmüş ve böyle isimlendirmiştir. Fakat mevcut devletler DEAŞ'ı devlet olarak görmemişler ve onu tanımamışlardır. Bunun nedenlerinden biri de DEAŞ'ın kendi tavrıdır. DEAŞ, diğer ulus-devletlerle ittifak ve işbirlikleri geliştirmek istememektedir. Bu durum DEAŞ'ı uluslararası sistemden tecrit etmektedir. (Bauer, 5) Çünkü diğer devletler, uzlaşmaz bir tutum içerisindeki bu yapıyı tanımayı reddetmişlerdir. Elbette DEAŞ'ın tanınmamasının tek nedeni bu değildir, fakat en başat nedeninin bu olduğunu söylemek mümkündür.

Öyle ki ABD, DEAŞ'ı tanıma anlamına gelecek her türlü eylemden özenle kaçınmıştır. Hatta başkalarına da, bu anlama gelecek eylemlerden kaçınmaları konusunda baskı uygulamıştır. Örneğin hem Foley hem de Sotloff'un rehin oldukları vakalarda rehinelere aile bireylerini DEAŞ ile pazarlık etmeleri durumunda haklarında dava açmakla tehdit etmiş ve rehin olan vatandaşları üzerinden pazarlık etmeyi reddetmiştir. (Weiss ve Hassan, 2016:296) Görüldüğü üzere ABD, DEAŞ'ın devlet olduğu iddiasını meşrulaştıracak durumları engelleme gayreti içerisinde olmuştur.

2.3.3.1.DEAŞ'ın Tanınma Talebinin Olmaması Meselesi

Arap dünyası nazarında 1. Dünya Savaşı ve Hilafetin ilgası, ulus-devletin zaferiyle örtüşmektedir. Bu bakımdan ulus-devlet olumsuz bir çağrışıma sahiptir. 2011'de başlayan otoriter Arap rejimlerine karşı gösteriler, İslam dünyasının sömürge mirası olan ulus-devletlere sürüklenmesinin üstesinden gelme konusunda bir fırsat olarak görülmüştür. (Atzori, 2014:2) Bu nedenle de bu gösterilere katılım geniş olmuş ve ayrıca bu gösteriler önemli etkiler doğurmuştur. Böylesi bir dönemde DEAŞ'ın ortaya çıkışı da çok şaşırtıcı olmamıştır. Hatta hilafet olarak kurulumu da bu bölünmüş ve istikrarsız Arap devletleri döneminde anlaşılır bir durumdur. 29 Haziran 2014'te (Ramazan'ın ilk günü) DEAŞ, hilafet ilan etmiştir. Dini olarak tanımlanmış bölgesel hatlar üzerinde hiyerarşik olarak düzenlenmiş bir hilafet kurarak DEAŞ, bölgedeki ulus-devletlerin tamamının ülke bütünlüğünü ve egemenlik haklarını hiçe saymıştır. (Yeşiltaş ve Kardaş, 2018:160) Hilafet, tüm Müslümanları tek bir siyasî birliktelik içinde toplayan bir hükümet biçimidir ve DEAŞ'a göre meşru bir hilafetin kurulması durumunda, Müslümanların mevcut ulus-devletlerle aralarında kurdukları bağ anlamsız ve geçersiz bir hale gelecektir. (Atzori, 2014:1) Zaten DEAŞ'a göre bir Müslüman'ın ulus-devlete bağlılığı olamaz. Hatta meşru bir İslamî hilafet günümüz uluslararası sisteminde tanınma talebinde dahi bulunamaz. Örneğin, fikri yönden Selefi çizgideki Suudi Arabistan dahi DEAŞ nazarında sorunlu bir yapıdır. Çünkü Suudi Arabistan gibi bir ülke, büyük oranda Avrupa merkezci ve kökleri Hıristiyanlığa uzanan uluslararası hukuk düzeni içinde bir devlet olarak kabul edilmektedir. Bu durumda Suudi Arabistan'ın devlet olma konusundaki teolojiye tâbi olduğu düşünülebilecektir. DEAŞ'a göre bu tür mezlekler müşrikliktir ve gayrimeşrudur. (Noll, 2014) DEAŞ'a göre devletler arası ilişkiler de İslamî ölçülerde yürütülmelidir ve gerçek bir hilafet meşruiyetini İslam'a uygunluğundan alacaktır, yoksa diğer devletlerin tanınmasıyla değil. Çünkü DEAŞ, en temelde uluslararası hukuku kabul etmemekte ve onun fikri altyapısını İslamî kaideye aykırı telakki etmektedir.

Diğer devletler açısından ise bir birimin devlet olarak kabul edilebilmesinin en temel koşulu, ilgili birimin devlet olduğunu ileri sürmesi gerekmektedir. Mesela Amerika Dış İlişkiler Yasası İfadesi'ne (üçüncü) göre bir birimin devlet olabilmesi için bir devlet olduğunu savunması gerekir. Bu sunulan kriter Tayvan ile ilgili devlet uygulamasından gelmektedir. Çok az devlet onu Çin Cumhuriyeti olarak tanıyor çünkü o isim için çok

daha uygun rakip bir hak iddia sahibi var. Hiçbir devlet onu Tayvan olarak tanımıyor çünkü o kendisinin Tayvan olduğunu iddia etmiyor. (Grant, 1999:439) Benzer şekilde DEAŞ de kendini devlet olarak görüyor, ancak devletten kastedilende taraflar arasında bir uyumsuzluk bulunması nedeniyle tanıma imkânı söz konusu değildir. DEAŞ, kendisini tek meşru devlet olarak görmekte ve diğer devletlerin tanınmasını talep etmemektedir. Ayrıca DEAŞ, diğer devletleri devlet olarak tanımaya yanaşmamaktadır. Hâlbuki uluslararası hukukta tanıma karşılıklıdır. Buna göre, tanıma sorunu sadece yeni devletlerin tanınmasıyla ilgili değildir, aynı zamanda yeni devletin eski devlet tarafından tanınması gerektiği gibi, eskisi de yeni devlet tarafından tanınmalıdır. (Kelsen, 1941a:609) Fakat ne DEAŞ diğer devletleri tanımaya yanaşmaktadır, ne de mevcut devletlerin DEAŞ'ı bu haliyle tanımaları mümkündür.

2.3.3.2.DEAŞ'ın Terör Örgütü Olarak Kabul Edilmesi

DEAŞ, BM'nin terör örgütü listesinde yer almakta ve çok geniş yaptırımlara tâbi tutulmaktadır. (Noll, 2014) BM Güvenlik Konseyi 24 Eylül 2014'te kabul ettiği 2178 sayılı kararın amacı üye devletlerde içerde ortaya çıkan teröristlerin radikalleşmelerini ve DEAŞ'a katılımlarını engellemektir. Bu kararda Güvenlik Konseyi DEAŞ'ı bir terörist grup olarak ilan etmiştir ve terörizmin uluslararası barışa karşı en ciddi tehditlerden biri olduğunu belirtmiştir. (S.C. Res. 2178 (2014), 24 Sep) Bundan dolayı, DEAŞ barışa tehdit olarak tanımlandınca yasal iznin ilk unsuru karşılanmıştır. Sıradaki aşama, Güvenlik Konseyi'nin DEAŞ'la savaşması için güç kullanımına yetki vermesi gerekecektir. Aslında bu karar özellikle üye devletler içindeki radikalleşen ve DEAŞ için çatışmaya giden yabancı savaşçıların akışını durdurmaya odaklanmaktadır. (Gonzalez, 2015:141-2) Eğer ABD'nin DEAŞ'a karşı mücadelesi el-Kaide ile devam eden çatışmasının bir parçasıysa, ABD'nin 2001'den beri devam eden bir silahlı çatışma için yenilenmiş bir Güvenlik Konseyi yetkisine ihtiyacı olmayabilir. (Gonzalez, 2015:156) Buna rağmen uzmanlar DEAŞ'ı bir terör örgütü olarak tanımlamaktan kaçınmaktadırlar. Elbette DEAŞ'a normal bir devlet gözüyle bakmak da mümkün değildir ve belki ikisinin arasında bir konumda bulunmaktadır.

DEAŞ üzerine çalışmalar yapmış Stern ve Berger'e (2015:11) göre DEAŞ, en iyi melez bir terörist ve isyancı örgüt olarak tanımlanabilir. Özdemir ve Gürler (2018:122) de benzer şekilde DEAŞ'ın sıradan bir terör örgütü olarak değil, terör faaliyetlerinden içeride

muhafızları bastırmak ve dışarıda düşmanları istikrarsızlaştırmak için faydalanan melez bir yapı olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir. Eski İngiliz diplomat ve istihbarat subayı Richard Barret'in ifadesiyle 2015'te, DEAŞ "devlet yöneten terörist örgütken... terörü destekleyen devlet olma" dönüşümü geçirmiştir. Yine DEAŞ hakkında çalışmalarıyla bilinen Weiss ve Hassan'a (2016:374) göre DEAŞ, "Levant ve Mezopotamya'yı birleştirici güç olacak devlete adanmış bir gerilla direnişi olmaktan öteye geçmiştir." Bauer de DEAŞ'ın bir terör örgütü olmadığını düşünmektedir. Gerilla teknikleri kullanma ve terör faaliyetlerinde bulunma gibi çok sayıda benzerlikleri paylaşırsalar da DEAŞ, diğer terör örgütlerinden bazı açılardan ayrılmaktadır. Düşmanın adamlarını ele geçirmesine engel olmak için hücre yapılanması kullansa da DEAŞ, hiyerarşik bir konvansiyonel orduya sahiptir. El-Kaide ve diğer terör örgütleri bir toprak parçasında hâkimiyet kurmazken DEAŞ, Irak ve Suriye'de önemli bir alanı elinde tutmaktadır. DEAŞ cihatçı gruplarda yeni bir dalgayı temsil etmektedir; terör örgütleriyle benzerlikleri olan bir yarı-devlet (quasi-state) niteliğindedir. (Bauer, 12) Terörizmi bir taktik olarak kullanmasına rağmen o gerçekte bir terörist örgüt değildir. El-Kaide gibi terör örgütleri, genelde sadece onlarca ya da yüzlerce üyeye sahiptir, sivillere saldırır, toprağı elinde tutmaz ve doğrudan askerî güçlerle çatışamaz. Diğer yandan DEAŞ yaklaşık 30 bin savaşçıya sahip olup hem Irak'ta hem de Suriye'de toprağı hükmetmektedir. Ayrıca geniş askerî kabiliyetleri sürdürmekte, iletişim hatlarını kontrol etmekte, altyapı yönetmekte, kendi kaynağını üretmekte ve sofistike askerî operasyonlara girişmektedir. Eğer DEAŞ tamamen ve sadece bir şeyse, o konvansiyonel bir ordu tarafından yönetilen sözde bir devlettir (pseudo-state). (Cronin, 2015:88)

Gerçekten de DEAŞ, diğer terör örgütlerinden büyük farklılıklar barındırmaktadır. Mesela DEAŞ'ın ortaya koyduğu tehdit, el-Kaide'ninkinden oldukça farklıdır. El-Kaide akışkan soyut bir uluslararası terör ağıyken DEAŞ, devlet olma iddiasında bulunmakta, belirli bir bölgeyi kontrol etmekte ve Avrupa'nın önemli bir kısmı da dahil olmak üzere geniş bir bölgede yaşamakta olan tüm Müslümanlar üzerinde otorite talebinde bulunmaktadır. Hatta Bağdadi, Katolik Hıristiyanlığın merkezi olan Roma'yı fethetme hedefinden bahsetmektedir. (Atzori, 2014:4) DEAŞ, uluslararası Komünist Parti ya da Katolik Kilisesi gibi en yakın rakiplerinden daha sıkı bir egemenlik iddiası ile yeni bir çeşit farz edilen ulus üstü örgüt ortaya koymuştur. Benzer bir şekilde, DEAŞ vilayeti ve el-Kaide şubeleri genel olarak ulus altı isyanların özelliğı olan etnik temelden bağımsız

olarak, esasen ulus altı beklenti içindeki kişiler olarak hareket etmektedir. (Zartman, 2017:938)

2.3.3.3.DEAŞ'ın Tanınma Olasılığının Hukuksal Değerlendirmesi

DEAŞ bütün sistemi ve onun üyelik mekanizmasını değiştirmek için güçlü bir çaba göstermiştir. (Zartman, 2017:947) Bu açıdan DEAŞ, son dönemlerde benzeri olmayan bir yapıdır. Mevcut sistemi reddetmekte ve farklı bir sistem temelinde hareket etmektedir. Bu nedenle DEAŞ, pek olası gözükmemekle birlikte, devlet olarak tanınacak olsa, tanınmadan önce tüm uluslararası hukuk ihlallerinden ötürü hesap verebilir olması gerekmektedir. (Noll, 2014) Yani sisteme uyumlu bir aktör haline gelmelidir ve bu bakımdan öncelikle kendisi mevcut sistemi kabul etmelidir.

Aslında Suudi Arabistan'ın başlardaki yörüngesi DEAŞ tarafından bugün sergilenen stratejiye benzemektedir. (Federov, 2016:36) Bundan dolayı Suud tarafından kullanılan fethin Vahhabi ideolojisi, araçları ve acımasız metotları çarpıcı bir şekilde bugün DEAŞ tarafından kullanılanlarla benzerdir. Temel farklılık Suudi Arabistan'ın uluslararası devletler topluluğuna girmesiyle bu metotların son bulmasıdır. Dış baskılar altında, Suud en aşırı hiziplerin Vahhabici eğilimlerini ılımlılaştırmak, İngiltere tarafından empoze edilen sınırlarla kendisini sınırlamak, bir devlet sistemi kurumsallaştırmak ve Batı ile diplomatik ilişkilere girmek zorundaydı. (Federov, 2016:36)

Suudi Arabistan'ın başarısı o zamanlar yeni ortaya çıkan uluslararası sisteme iyi uyum sağlamasında yatmaktadır. Uluslararası toplum ile resmî ilişkilere girerek ve onların 'oyun kurallarını' kabul ederek, büyük insan hakları ihlallerine ve Şeriat hukukunun benzer Suudi ve DEAŞ uygulamaları arasında giderek artan sıklıkla karşılaştırmalara rağmen krallık, devlet olarak uygun kalmayı başarmıştır. 100 yıl önceki Suudi Arabistan'ın aksine, kendi siyasi ve dinî örgüt modelini sunarak ve ideolojik olarak mevcut uluslararası sistemi değiştirmek üzere DEAŞ, uluslararası sisteme meydan okumayı seçmiştir. Üstelik, grubun şok edici suçlarına cevap olarak uluslararası toplum ittifak halinde harekete geçmiş ve entegrasyon umutlarını yitirmiştir. (Federov, 2016:36) Suudi Arabistan karşılaştırması göstermektedir ki, DEAŞ'ın devlet olarak kabulü için öncelikle DEAŞ'ın uluslararası sistemi kabul etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde DEAŞ'ın mevcut uluslararası sistemde uyumlu hareket etme imkânı bulunmamaktadır.

BÖLÜM 3: GÜNEY SUDAN, FİLİSTİN VE DEAŞ'TA TANINMA KRİTERLERİ

Devletin tanınmasına dair kriterlerin net biçimde sayıldığı bir metin göstermek mümkün değildir. Ancak farklı metinlerde sayılan bazı unsurları bir araya getirmek suretiyle bir liste oluşturmak mümkündür. İlk bölümde de bu yola başvurulmuştu. Burada örnek ülkelerin bu kriterleri hangi düzeyde karşıladıkları incelenecektir. Ancak örnekler üzerinde değerlendirme yapmaya geçmeden önce kriteri hatırlamak faydalı olacaktır. Böylelikle ülke incelemelerinde tekrarların önüne geçilmiş olacaktır.

Genel başlıklar halinde bu kriterler, devlet olma, uluslararası hukuk ilke ve kurallarına saygılı olma ve egemen devletin rızasının alınmış olması şeklinde tasnif edilebilir. Devlet olma kriterini Montevideo Sözleşmesi'nde sayılan unsurlar kapsamında ele almak uygun olacaktır. Bu çerçevede ele alınan Montevideo kriterlerinden hükümet unsurunu da siyaset biliminden faydalanarak de facto devlet niteliğinin bulunup bulunmadığı incelenecektir. De facto devlet hâkimiyetini günümüz şartlarında ele aldığımızda, siyasal-kurumsal teşkilatlanma, egemenlik ve bağımsızlık şeklinde üçe ayırarak ele almak işlevsel olacaktır. Bu üç kriterden egemenliği, 'ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet düzeyi' olarak, bağımsızlığı ise, 'diğer devletler karşısında bağımsızlık kapasitesi' olarak açıkça ifade etmek anlaşılabilirlik açısından uygun olacaktır.

3.1. Montevideo Kriterleri

Devletin tanınmasında aranan kriterlerden biri de, tanınma talebinde bulunan birimin devlet niteliğine sahip olmasıdır. Burada kastedilen yeni ortaya çıkan birimin devlet olarak yönetme kapasitesine sahip olup olmadığıdır. 1933 Montevideo Sözleşmesi, geleneksel uluslararası hukuk haline gelmiş ve dolayısıyla devlet bağlamını çağdaş bağlamda tanımlamak için uygun bir kaynaktır. Montevideo Sözleşmesi'nin 1. maddesinin a bendinde belirtildiği gibi süreklilik arz eden bir nüfus, nüfusun bir yerde statik olması gerektiği anlamına gelmez. Daha ziyade, mevsimlik olarak yerden yere taşınan otlakçıları da hesaba katar. (Aynete, 2012:43) Yani kısmî nüfus hareketleri süreklilik unsuruna zarar vermez. Önemli olan nüfusun büyük kısmının süreklilik arz etmesi ve doğum ve ölüm yoluyla doğal devamlılığıdır. Bunun yanında, devlet olmak için

gerekli bir nüfus büyüklüğü de bulunmamaktadır. Zaten halihazırda çok küçük nüfuslu ülkeler de bulunmaktadır.

Benzer şekilde, aynı maddenin b bendinde belirtilen ‘sınırları belirli bir bölge’ kriteri, sınırların tam olarak tanımlanması gerekliliği anlamına gelmez. Böylece başka bir ülke ile olan bir sınır anlaşmazlığı bir ülkenin sınırlarının belirliliği hakkında şüphe uyandırmaz. Bir ülkenin devlet olabilmesi için net bir ana bölgeye sahip olması yeterlidir. Montevideo Sözleşmesi’ne göre ülke, bir devletin egemenlik alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda egemenlik içsel ve dışsal olarak sınıflandırılabilir. Her ikisi de Montevideo Sözleşmesi’nin 1. maddesinin c ve d bendleriyle yakından bağlantılıdır ve atıfta bulunmaktadır. İç egemenlik, bir devletin içinde hukukun oluşmasını sağlayan en üst makam olarak hükümete atıfta bulunurken dış egemenlik, bir devletin dış ilişkilerini yönetmesinde bağımsız olduğunu garanti eder. (Aynete, 2012:44)

Montevideo kriterleri ilgili birimin devlet olup olmadığını ortaya koymak bakımından önemlidir. Fakat uygulama, Montevideo kriterlerinin karşılanmasının bir birimin devlet haline gelmesi için ne gerekli ne de yeterli olduğunun göstergesidir. Nitekim, Montevideo kriterleri karşılandığında bir devlet otomatik olarak ve kendiliğinden ortaya çıkmaz. (Vidmar, 2012:543)

3.1.1. Süreklilik Arz Eden Nüfus

Montevideo kriterlerine dayanarak ortaya koyulan devlet olmanın şartlarından ilki süreklilik arz eden nüfustur. Yani bu kriterde devletin bir insan topluluğuna sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Elbette bu topluluk, herhangi bir topluluk olmayıp, belirli birtakım özellikleri barındıran bir kitle olmalıdır. Uluslararası hukuk açısından devletin insan topluluğunun sınırları, o devlete vatandaşlık bağına sahip kitle şeklinde çizilebilecektir. Dolayısıyla uluslararası hukukun insan topluluğu uyrukluğuna bağlı ile belirlenmektedir.

Diğer taraftan söz konusu nüfusun büyüklüğü konusunda herhangi bir sınırdan bahsetmek de mümkün değildir. Yani bu konuda ne bir alt sınır ne de üst sınır bulunmaktadır. Buna karşın az ya da çok, devletin insan topluluğu süreklilik arz etmelidir. Yani farklılaşan insan toplulukları bir devletin nüfus unsurunu oluşturamaz. Elbette bu kaide nüfusun

geneli için geçerli olup, tamamını kapsamamaktadır. Daha açık ifadeyle nüfusun büyük kısmının süreklilik arz etmesine karşın, oransal olarak küçük bir kısmında meydana gelecek bir değişiklik süreklilik unsurunu zedelemeyecektir. Dolayısıyla süreklilik arz eden nüfusun net bir biçimde ortaya koyulması da zorunlu değildir. Büyük oranda kimlerin vatandaşlık hakkına sahip olduğu ve olacağı belirlenmiş olması, bu unsurun ortaya koyulması açısından yeterli görülmektedir.

3.1.1.1. Güney Sudan

Uzun yıllar Güney Sudanlıların kimliğinin ‘kuzeyli olmayan’ ya da ‘Arap olmayan’ gibi ne olmadıklarına dair referanslar barındırdığı görülmektedir. Bu, uzun kurtuluş mücadelesinde belki de yararlı bir birleştirici unsur olmuştur, ancak yeni bağımsız bir ulus için yetersiz ve hatta tehlikelidir, çünkü insanlar şimdi kabilelerini millet olarak görmeye başlamışlardır. (Adhong, 2013:4) Güney Sudan’da yaşayan yaklaşık 9 milyonluk insan topluluğu ‘Güneyliler’ olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu bir şemsiye tanım niteliğinde olup Arap olmayan kabile ve toplulukların tamamını kapsamaktadır.

1983’te ikinci sivil savaşın başlamasından itibaren Güney’in aslî siyasî ve askerî temsilcisi, SHKH/O olmuştur. Buna karşın SHKH hiçbir zaman kabile bağlarının ötesine geçerek birleşik bir Güneyli kimliği oluşturmaya dair çaba ortaya koymamıştır. Çünkü SHKH/O’ya yönelik siyasî ve askerî destek büyük oranda Dinka olarak bilinen etnik grup tarafından sağlanmıştır. Ancak kabile, dil ve din temelli ayrımların bulunduğu heterojen bir ülkede, en büyük topluluk olarak Dinkalar, nüfusun %35’ini oluşturmakta ve dolayısıyla çoğunluğu sağlayamamaktadırlar. (Wolff, 2012:48) SHKH/O içerisinde de farklı kabilelerden insanların bulunması ve bunlar arasında yaşanan rekabet ortak bir kimliğin SHKH/O tarafından oluşturulmasını zorlaştırmıştır.

Bağımsızlığa kadar ortak düşman tanımı böyle bir birleştirici kimliği gereksiz kılmıştır. Fakat bağımsızlıktan sonra ortak düşman ortadan kalktığı için artık kabilecilik yeni devleti tehdit etmeye başlamıştır. (Tafese ve Desta, 2015:74) Çünkü Güney Sudanlıların kendi kabilelerine yönelik bağlılıkları Güney Sudanlı kimliğine baskın gelmektedir. Ayrıca böylesine heterojen bir topluluğun ortak bir kimlik etrafında birleştirilmesi de büyük güçlükler barındırmaktadır. Görünüşe göre Güney Sudan bu zorluklarla başa çıkabilecek kapasiteden yoksundur.

Zaten Güney Sudan kimliği de tam teşekküllü bir nitelikte değildir. Şu anda Güney Sudan coğrafi bir ifadeden sadece biraz daha fazlasıdır. Güney Sudan’da birbirinden farklı 60 yerli dil konuşan neredeyse 100 farklı etnik grup yaşamaktadır. (Adhong, 2013:2) Bunların her biri uluslarına kıyasla kabilelerine karşı daha güçlü bir bağlılığa sahiptir. (Jok, 2011:2) Etnik açıdan bakıldığında Güney Sudan Dinka (%35,8), Nuer (%15,6), Shilluk, Azande, Bari, Kakwa, Kuku, Murle, Mandari, Didinga, Ndogo, Bviri, Lndi, Anuak, Bongo, Lango, Dungotona ve Acholi nüfusundan oluşmaktadır. Buradaki başlıca dinler animizm ve Hıristiyanlıktır. (Riegl ve Dobos, 2014:179) Kabileler içinde ve arasındaki örfi hukuk, mahkeme ve ihtilaf çözüm gelenekleri büyük oranda değişmektedir. (Knopf, 2013:9)

Bu çeşitliliğe ek olarak hükümet politikaları da kabileler arası gerilimi körükleyici yönde seyretmektedir. Hükümetin, karar alma süreçlerini ulusal politik çıkarlardan ziyade etnik köken temelinde dışlayıcı uygulamalara dayandırması Güney Sudan’ın istikrarını, birliğini ve gelişimini tehlikeye atmaktadır. (Adhong, 2013:42) Örneğin David Yau Yau 2010 seçimlerinde Jonglei eyaleti meclis koltuğunu iktidardaki SHKH partisinin bir üyesine karşı kaybetmişti. Yau Yau bunun üzerine silahlanmıştı. Mart 2013’te, SHKO Yau Yau’nun güçleri ve beraberinde bulunan Murle gençlerine karşı acımasız bir harekate başlamış ve bu durum 2013 yılının ortalarına kadar 120 binden fazla insan için kötü insanî durum ve sivillere karşı büyük insan hakları ihlalleri iddiaları ile sonuçlanmıştır. Hafif Silahlar Raporuna göre birçok Murle, artık Lou Nuer’i değil, daha çok SHKO’yu, devleti ve ulusal hükümeti ve bunlardan dolayı Dinka topluluğunu baş düşmanı olarak tanımlamaktadır. (Knopf, 2013:7-8) Bu durum Güney Sudan’ın pek çok bölgesinde şahit olunan çatışmanın kaynağını yansıtmaktadır.

Bütün bu çatışmalara rağmen Güney Sudan vatandaşlarının kapsamı açıktır. Güney Sudan egemenliğinde kalmış bölgede yaşayan Sudan vatandaşları Güney Sudan vatandaşı haline gelmiştir. Fakat ulus inşa sürecini başarılı biçimde yürüttüğünü söylemek mümkün değildir. Bu haliyle Güney Sudan’ın süreklilik arz eden nüfus unsuruna sahip olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın daha önce de belirtildiği gibi uluslaşma konusunda yaşanan sorunlar uzun vadede yönetilebilir bir ülkenin ortaya çıkması açısından elzemdir ve Güney Sudan da bu sorunla yüzleşmektedir.

3.1.1.2. Filistin

Filistin'in Osmanlı'nın dağılması neticesinde ortaya çıkması nedeniyle nüfus unsuru da Osmanlı ile alakalı bir konudur. Bu açıdan Osmanlı'nın dağılması sürecindeki antlaşmalar Filistin'in devlet olma sürecinde başlangıç aşamasını oluşturmaktadır. Osmanlı'nın 1869 tarihli vatandaşlık kanununa göre Filistin'de yaşayanlar da Osmanlı vatandaşı olarak kabul edilmiştir. Dağılma sürecinde, Sevr Antlaşması'nda Osmanlı'dan ayrılan bölgeler devlet olarak tanımlanmıştır ve Sevr'e göre Osmanlı vatandaşları bu devletlerin de vatandaşı olacaklardır. Her ne kadar Sevr Antlaşması onaylanmamış ve yürürlüğe girmemişse de bu antlaşma müttefikler tarafından hazırlanması nedeniyle A sınıfı Manda yönetimlerinin hukukî statüsü konusunda müttefiklerin görüşünü yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir. (Quigley, 2010:34) Zaten uluslararası hukukta, dağılan devletlerin halefiyeti kapsamında önceki devletin vatandaşlarının sonraki devletin vatandaşlarını oluşturacağı kabul görmektedir.

Filistin de, dağılan bir devletten ayrılan bir ülke olması bakımından aynı uygulamaya tâbi olmuştur. Buradaki mesele Filistin'in dağılan bir devletten ayrıldıktan sonra bağımsız bir devlet olup olmadığıyla alakalıdır. Bu konuda daha 1919 yılında Filistin halkı, MC tarafından MC Misaki'nin 22. maddesinin 4. fıkrasınca ve 1922'de İngiltere'ye verilen Filistin Manda yönetimiyle bağımsız bir ulus olduğu geçici olarak tanınmıştır. Daha sonra BM Antlaşması'ndaki 80. maddenin 1. fıkrası gereği bu geçici tanıma bugün hâlâ yürürlükte kalmaya devam etmektedir. (Boyle, 1990:301-2)

Ayrıca Filistin vatandaşlığına dair ABD, İngiltere ve Avustralya mahkemelerinin kararları bulunmaktadır. (Quigley, 2010:130) Örneğin Sevr'de olduğu gibi, Osmanlı'dan kopan bölgelerin devlet oldukları kabul edilen Lozan Antlaşması'nın 30. maddesinde geçen 'State to which such territory is transferred' ifadesini bölgenin İngiltere'ye katıldığı yönünde yorumlayan bir Filistinli kendilerinin İngiliz vatandaşlığı hakkını kazandıkları yönünde açtığı davada İngiliz mahkemesi, maddenin bu şekilde yorumlanamayacağına hükmetmiş ve maddenin bu bölgeleri ayrı birer devlet olarak tanımladığını ortaya koymuştur. (Quigley, 2010:40-1) Dolayısıyla Filistin'de yaşayan Osmanlı vatandaşlarının İngiliz vatandaşlığına geçmediği, bu kişilerin ayrı bir devlet olarak ortaya çıkmış Filistin devletinin vatandaşı olduğu ortaya koyulmuştur. Zaten yabancı uyruklu birinin Filistin vatandaşlığı almasında edilen yeminde 'Filistin hükümetine bağlı ve sadık

olacağıma yemin ederim' şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Vatandaşlığa kabul süreci İngiliz değil Filistin hükümeti tarafından yapılmaktadır ve kişi İngiliz uyruğu değil, Filistin uyruğu haline gelmektedir. (Quigley, 2010:56)

Bu durum günümüze dek devam etmiştir. Bugün Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Filistin topluluğunun 'kalıcı nüfus' şartını sağladığı, İsrail de dahil uluslararası toplum tarafından kabul edilmektedir. (Nevo ve Megiddo, 2009:108) İşgal altındaki Filistin'de Filistin halkı yaşamaktadır, bunlar belirli bir topluluktur ve kesin biçimde ayrılabilir bir nüfusu oluşturmaktadır. (Boyle, 1990:302) Hatta Filistin'in Osmanlı'dan ayrılma sürecinde Filistin'de yaşamış kişiler ve bunların soyundan gelenler, İsrail tarafından mülteci konumuna düşürülmüş ve Filistin dışında yaşamakta olsalar bile Filistin vatandaşı kabul edilmektedirler. Filistin'in ortak bir kültürü, tarihi ve milliyeti paylaşan Filistinliler olarak daimî bir nüfusa sahip olduğu inkâr edilemez. Bu topraklardaki nüfus dünya tarafından, özellikle BM tarafından, Filistin halkı ya da Filistin mültecileri olarak tanınmaktadır. (Berzak, 2014:102)

3.1.1.3. DEAŞ

DEAŞ Irak ve Suriye'nin belirli bir bölgesinde kontrol sağlamış ve kabaca Türkiye'nin üçte biri büyüklüğünde bir bölgede hâkimiyet sürmüştür. Bu bölgede yaşayan Lübnan'dan daha fazla bir nüfusu da kontrol etmiştir. Bu kitleyi bir devletin nüfusu haline getirmek adına DEAŞ, ümmetin küresel birlikteliği için çağrıda bulunan ve şiddete ve katı bir öteki tanımına dayanan Hilafetin canlandırılması etrafında ifade edilen 'millî' bir anlatı oluşturmayı etkili bir şekilde başarmıştır. Bu nedenle ümmet, DEAŞ'ın bir araya getirmek istediği 'millet'tir. DEAŞ ayrıca kendi 'grup içindekinin' karşısında konumlandığı 'grup dışındaki' ötekini tanımlamıştır. DEAŞ tekfirci cihatçılık (takfiri jihadism) uygulaması ile tebaası için bir kimlik üretmiştir. (Federov, 2016:33-5)

DEAŞ, Zerkavi'nin Şiileri kışkırtarak Sünnîlere saldırması yönündeki taktiğini benimsemişti. Böylece Sünnîler, Şiilere karşı DEAŞ'ın koruyuculuğuna sığınmıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:32) Aslında bu yolla DEAŞ, kendi toplumuna Sünnîliği bir kimlik olarak benimsetmiş ve bu kimliğin karşısına da öteki olarak Şiiliği koymuştur. Bu kimliğin pekişmesi ve güçlenmesi için de ötekini provoke ederek karşıtlığı arttırmıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:72-3) Buna ilave olarak, Irak ve Suriye'de hükümetlerin

meşruiyetini kaybetmesi, Sünnîlerin algılanan zulüm tehdidi, DEAŞ'a devreye girmesi ve çatışmayı bir 'biz onlara karşı' karşıtlığı içinde şekillendirmesi için mükemmel bir fırsat sağlamıştır. (Federov, 2016:35-6)

Güney Sudan'dakine benzer şekilde DEAŞ'ın yönettiği kitle ortak bir etnik gruba mensup değildir. Hatta yabancı savaşlılar olarak bilinen dünyanın çeşitli ülkelerinden DEAŞ'a katılmış insanları da barındırmaktadır. DEAŞ, dışarıdan gelen gönüllülere, herhangi bir modern terörist gruptan daha fazla dayanmıştır. Öyle ki, 2015 yılının sonunda Irak ve Suriye'de grupla birlikte Arap ülkelerinden kabaca 25 bin ve Batılı ülkelere 5 bin yabancı savaşmıştır ve yabancıların safları sonraki dönemde büyümeyi sürdürmüştür. (Byman, 2016:79) ABD istihbaratı tahminlerine göre aylık yaklaşık 1.000 kişi, 80 ülkeden 15 bin savaşçı DEAŞ'a katılmak için bölgeye akın etti. (Cronin, 2015:89) Bu bakımdan DEAŞ'ın insan topluluğu ortak bir etnik gruba sahip olmamıştır, hatta DEAŞ etnisiteyi önemsizleştirmiştir. Zaten ortak etnisite, bir devletin nüfusundaki bölünmeyi tamamen ortadan kaldırmaz, çünkü etnik köken, bireyin sadakatine ilişkin pek çok iddiadan sadece bir tanesidir. İşte DEAŞ bu noktada etnisiteyi değersizleştirip dinî inancı devlete sadakatin aslî unsuru haline getirmektedir. Zaten Dabık'taki yazılarda da milliyetçilik sık sık eleştirilmektedir. Çünkü DEAŞ teolojik vurgusu olan bir bölgede, tüm Müslümanlar için milliyetçiliği aşan bir devlet arzu etmektedir. (Noll, 2014) Böylesi bir sadakat anlayışı elbette farklı formda bir devletin tezahürüne yol açmaktadır ki, bu ulus-devletten farklı bir devlet yapısıdır.

Elbette böyle bir devlet yapısı başka sonuçlar da doğurmaktadır. DEAŞ, hilafet iddiasıyla diğer ülkelere yönelik farklı bir tehdit ortaya koymaktadır. Uluslararası sistemde farklı bir egemenlik iddiasıyla, nerede yaşadıkları ve bundan kaynaklı siyasî bağlılıkları fark etmeksizin dünyanın her yerinden Müslümanların sadakatini talep etmektedir. (Mahadevan, 2015:1) Örneğin Bağdadi 1 Temmuz 2014'te, İslam beldesine hicret etmenin tüm Müslümanlara farz olduğunu ileri sürmüştür. Devleti inşa etmekte yardım etmek üzere Müslüman hâkimleri, mühendisleri, yöneticileri ve doktorları açıkça davet etmiştir. (Rosiny, 2014:5)

DEAŞ'ın insan topluluğu büyük oranda belirsiz bir kitleden oluşmuştur. Irak ve Suriyeliler bile bir belirlilik arz etmemiştir, çünkü DEAŞ bu iki ülkenin bir kısmını kontrol etmiş ve dolayısıyla tüm Iraklılar ve Suriyeliler üzerinde hâkimiyet kuramamıştır.

Bu bakımdan hangi Iraklılar ve Suriyelilerin DEAŞ'ın insan topluluğu kapsamında olduğunu ortaya koymak mümkün olamamıştır. Diğer taraftan yabancı savaşçılar, değişken ve DEAŞ'ın kontrolüne girip çıkan bir topluluk olarak süreklilik arz etmemiştir. Son olarak da DEAŞ'ın tüm Müslümanlar üzerindeki egemenlik iddiası, DEAŞ'ın insan topluluğunu günümüz devletler sistemi bağlamında tamamen belirsiz bir hale sokmaktadır. Bu nedenlerle DEAŞ'ın uluslararası hukuk bağlamında süreklilik arz eden bir nüfusa sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat bu iddia, DEAŞ'ın kontrol ettiği bölgede bulunan insanlar üzerinde hâkimiyet sahibi olmadığı anlamına gelmemektedir.

3.1.2. Sınırları Belirli Bir Bölge

Günümüz devletler sisteminin önemli unsurlarından biri de devletin sınırlarının belirli olmasıdır. Bu konunun birbirinden farklı iki bağlamı bulunmaktadır. Öncelikle sınırların belirliliği konusudur ki, bu tarihsel bir süreci ifade etmektedir. Diğer ise, bir devletin ülkeye sahip olması zorunluluğudur ki, bu da ülke unsurunun ne anlama geldiğiyle ilgilidir.

Modern dönemde devletin egemenlik iddiasında bulunduğu ülke sınırları kesin olarak belirlenmekte ve bu sınırlar, söz konusu devleti tanıyan diğer devletlerce kabul ve saygı görmektedir. Elbette sınırların belirliliği ilkesi mutlak olmayıp, bir devletin sınırlarının tamamının kesin olarak tespit edilmesini zorunlu kılmamaktadır. Aslolan ülkenin genel olarak nereyi kapsadığının tespitidir, yoksa sınırların bir kısmının ihtilafı olması, bir devletin ortaya çıkmasını engellememektedir. Zaten dünya üzerinde sınırları üzerinde hiçbir ihtilafın bulunmadığı devlet hayli az sayıdadır. Fakat ülkenin nerede bulunduğu veya nerede son bulunduğu konusunda önemli bir belirsizlik bu unsuru sakatlamaktadır.

Sınırların belirliliği konusundaki tarihsel süreç bu şekilde gelişmiş ve devletin unsurlarından birini teşkil etmiştir. Diğer taraftan sınırları belirli bölge ile ortaya çıkan ülkenin bazı özellikleri taşıması gerektiği kabul edilmektedir. Öncelikle ülke unsurunun süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Yani belirli dönemlerde sular altında kalıp, suların alçalmasıyla su yüzüne çıkan bir ada tek başına bir devletin ülkesini oluşturamayacaktır. Diğer taraftan kara ülkesi aslî bir unsurdur ve deniz ülkesi kara ülkesine göre tespit edilirken hava ülkesi de diğer ikisine göre tespit edilmektedir.

Ülkenin süreklilik arz etmesine karşın, tek parça olması şartı bulunmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bir devletin ülkesi geniş denizlerle ayrılmış parçalardan ya da farklı ülkelerin ayırdığı parçalardan oluşabilmektedir. Böylesine parçalı bir yapı bu unsuru sakatlamamaktadır. Diğer yandan devletin ülkesinin büyüklüğü konusunda da herhangi bir üst ya da alt sınır bulunmamaktadır. Rusya gibi büyük bir ülkeye sahip devletler olabileceği gibi, Bahreyn gibi küçük bir adada kurulmuş bir devlet de olabilmektedir.

3.1.2.1. Güney Sudan

KBA, Güney Sudan'ın bağımsızlığı için 6 yıl içinde bir referandum yapılmasını düzenlemiştir. Bunun yanında bir diğer referandumun da Abyei bölgesinde yapılması ve referandumda bu bölgenin Sudan'ın bir parçası olmak mı yoksa Güney Sudan'a bağlanmak mı istediklerinin sorulması planlanmıştır. (The Resolution of the Abyei Conflict, madde 1.4, 8.3) Abyei'nin tartışmalı bir bölge olmasında çeşitli nedenler bulunmaktadır. KBA'nın kabul edilen metni, Sudan devletlerinin 1 Ocak 1956 tarihinde tanımlanan sınırın ülkeleri ayıran sınır olarak kabul ettiklerini ifade etmektedir. Fakat ara dönemde, taraflar arasında 'bir-bir-elli altı'nın (01-01-56) ne olduğu konusunda ihtilaf doğmuştur. Bu konu, 2012 yılının mart ayında Güney Sudan'ın 'bir-bir-elli altı' yerine 1953 yılına ait Sudan ile olan sınırı olduğunu iddia ettiği etnik ve dilsel bir haritayı Güney Sudan'ın resmî haritası olarak yayınlaması ile tekrar önemli hale gelmiştir. (Schomerus, de Vries ve Vaughan, 2013:6)

1956 sınır düzenlemesi Abyei bölgesini Sudan'a bırakmaktadır. Bu sınır, Güney Sudan'ın kabul etmediği, 1905'teki sömürge bölgelerinin yeniden düzenlenmesinin bir sonucudur. (Vidmar, 2012:543) Buradan geçecek olan sınırı bu kadar önemli hale getiren ise bu bölgede bulunan petrol kaynaklarıdır. Çoğu petrol yatağının buralarda bulunmasından ötürü, sınır bölgesinin stratejik önemi artmıştır. (Tafese ve Desta, 2015:75) Bu ihtilaflar nedeniyle Abyei'de ayrıca bir referandumun düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Fakat Abyei'deki referandum ertelenmiş ve bölgenin gelecekteki statüsü bir çözüme kavuşturulamamıştır. (Wolff, 2012:48) Abyei'de referandum yapılamaması üzerine Sudan'a bırakılmış olan Heglig, Güney Sudan'ın askerleri tarafından işgal edilmiş ve çatışmalar tekrar başlamıştır. Fakat BM ve uluslararası toplumun devreye girmesiyle 20 Haziran'da taraflar Abyei'den güçlerini çekmiş ve böylece çatışmalar sona ermiştir. Bu

kapsamda bölge askersizleştirilmiştir ve Etiyopya barış gücü bölgeye konuşlanmıştır. (Dalar, 2013:8-9)

Güney Sudan'ın sınır sorunları yalnızca Sudan sınırıyla alakalı değildir. Ayrıca Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile olan sınırında da netlik bulunmamaktadır. Bu sınırda yer alan Maridi şehrindeki bir kilise yetkilisi, Maridi'de ülkenin sınırının nerede bittiği ve diğer ülkenin sınırının nerede başladığının bile belli olmadığından yakınmaktadır. Aslında kilise yetkilisinin şikâyeti sadece belirgin bir sınırın olmayışından değil aynı zamanda devletin, hizmetlerinin ve altyapısının da bulunmayışından kaynaklanmaktadır. (Schomerus, de Vries ve Vaughan, 2013:1)

Bütün bu sınır ihtilaflarına rağmen Güney Sudan'ın sınırları belirli bir bölgeye sahip olduğu kabul edilmektedir. Çünkü daha önce belirtildiği gibi bu unsurun oluşabilmesi için tüm sınırların net ve kesin biçimde oluşması aranmamaktadır. Zaten devletlerin pek çoğunu sınırları konusunda ihtilaflar yaşamaktadır ve bu durum onların devlet olma konumlarına zarar vermemektedir. Aslolan büyük oranda ilgili devletin ülkesinin neresi olduğunun anlaşılmasıdır. Güney Sudan açısından bu belirliliğin sağlandığı da açıktır.

3.1.2.2. Filistin

1979'da Camp David Sözleşmesiyle Mısır Gazze Şeridi'ne ilişkin taleplerinden vazgeçmeye başlamıştır. 31 Temmuz 1988'de Ürdün Kralı Hüseyin'in Batı Şeria ile bütün idarî ve hukukî bağlarını feshettiğini ilan etmesiyle Filistin devletinin kurulması kaçınılmaz bir hal almıştır. Fakat Ürdün, Kudüs'teki Kutsal Mekanlar üzerindeki koruyuculuğunu devam ettirmiştir. Bunun üzerine 15 Kasım 1988'de Bağımsız Filistin devleti, Filistin Ulusal Meclisi'nin Cezayir'deki toplantısında 46'ya karşı 253 oyla kabul edilmiş ve yeni devletin başkenti Kudüs'teki Mescidi Aksa'da namaz çıkışında ilan edilmiştir. (Boyle, 1990:301) Takip eden ayda Filistin Devleti, Mısır ve Ürdün'ün de aralarında bulunduğu pek çok devlet tarafından tanınmıştır. Bağımsızlık Beyannamesi'nde Filistin Devleti'nin Filistin bölgesinde kurulduğu belirtilmiş olup bu bölgenin nereyi kapsadığı ayrıntılı olarak tanımlanmamıştır. Bu nedenle Filistin'i tanıyan devletlerin tanıma beyannamelerinde 1967 sınırlarına atıf yapılmıştır. Filistin Devleti'nin BM üyelik başvurusu da 1967 sınırlarına referansla yapılmıştır. Oslo Anlaşmalarında da FKÖ, İsrail'in varlığını kabul etmiş, İsrail de FKÖ'yü Filistinlilerin temsilcisi olarak

kabul etmiştir. Hâlbuki Filistin Ulusal Misakı'nda FKÖ, Filistin sınırlarını İsrail'i de içine alacak şekilde tüm Manda yönetim bölgesi olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla 1993-1998 arası FKÖ, Filistin Ulusal Misakı'ndaki iki devletli çözüm ve İsrail ile barışçıl bir arada bulunmaya uyumlu olmayan düzenlemeleri değiştirmiştir. Netice itibariyle FO, 1967 sınırlarını kendi devletinin sınırları olarak kabul etmiştir.

Fakat bu sınırlar kapsamında bulunan bölgenin idaresi, doğrudan Filistin devletine ait olmayıp, farklı bir sistem benimsenmiştir. Oslo Anlaşması'na göre Batı Şeria'daki idarî birimler üç alana ayrılmıştır. A bölgesi Batı Şeria'nın %18'ini kapsamakta olup Filistin hükümetince yönetilmektedir. B bölgesi Batı Şeria'nın %22'sini kapsamakta olup Filistin sivil kontrolü ve İsrail-Filistin ortak güvenlik kontrolü altındadır. C bölgesi (Doğu Kudüs hariç) Batı Şeria'nın %60'ını kapsamakta olup İsrail sivil yönetimi altındadır. C bölgesinde Filistin hükümeti, 150.000 Filistinli'ye eğitim ve sağlık hizmetlerini sunmaktadır. Fakat C bölgesinin %99'undan fazlası Filistinlilere kapalıdır. C bölgesinde 330.000 İsraili yerleşimci yaşamaktadır. C bölgesinde savaş hukuku geçerli olsa da burada yaşayan İsraililer İsrail sivil mahkemelerinde yargılanmaktadır. Diğer taraftan Filistin tarafından başkent olarak kabul edilen Doğu Kudüs, İsrail Kudüs Bölgesi'nin bir parçası olarak yönetilmektedir. Fakat burası Filistin tarafından Kudüs Valiliği'nin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Burası İsrail tarafından 1980'de ilhak edilmiştir, fakat bu ilhak diğer hiçbir ülke tarafından kabul edilmemiştir. Doğu Kudüs'ün 456.000 nüfusunun %60 kadarı Filistinli, %40 kadarı İsrailidir. Buradaki fiilî yönetim İsrail'e ait olmakla birlikte bu yönetim hukukî meşruiyete sahip değildir.

Her ne kadar İsrail, Filistin devletinin ülkesine ve egemenliğine dair kayıtsız bir tutum takınsa da uluslararası aktörler Filistin'in ülke sınırları ve buradaki egemenlik haklarını tanımaktadır. Örneğin ABD Başkanı George Bush, 3 Nisan 1988'de İsrail'in Arap topraklarında işgalini sona erdirmesi gerektiğini ve Filistinlilere uluslararası bir barış konferansı vasıtasıyla siyasî haklarının verilmesi gerektiğini açıkça söylemiştir. (Boyle, 1990:304) Bunun yanında BM de Filistin'in iddialarını ve haklarını destekler nitelikte kararlar almıştır. 242 ve 338 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarına göre, İsrail 1949 ateşkes hatlarına geri çekilmelidir ve bundan dolayı bu kararlar, İsrail'in 1967'de işgal ettiği Doğu Kudüs dahil Batı Şeria ve Gazze'nin Filistin devletinin topraklarını oluşturduğunu göstermektedir. (Berzak, 2014:103)

Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ve de UAD hem Batı Şeria (Doğu Kudüs dahil) hem de Gazze'nin İsrail tarafından işgal edilmiş Filistin toprakları olduğunu tanımaktadırlar. Özellikle Genel Kurul'un 25 Aralık 1988'deki 43/177 kararında 'Filistin halkının 1967 yılından beri işgal edilen topraklarında egemenlik hakkını kullanabilmesi gerektiği' belirtilmiştir. Bu durum daha sonra farklı durumlarda tekrar tekrar teyit edilen (ve daha fazla büyüyen bir çoğunluk ile) bir kabulü teyit etmektedir ki bu topraklar Filistin devletine aittir. Benzer bir şekilde, Güvenlik Konseyi, farklı olaylarda İsrail'in 1967 yılında ele geçirdiği toprakların, buna Kudüs'ün doğu bölgesi de dahil, işgal altındaki topraklar olduğunu ve bunların İsrail'in toprağının bir parçasını oluşturmadığını teyit etmiştir. Daha da önemlisi UAD, İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Bir Duvar İnşasının Yasal Sonuçları ile ilgili tavsiye niteliğindeki kararında, Yeşil Hattın dışında bir ayırma duvarının inşaatının sadece 'fiilî işgal etme ile eş değerde' olmadığını, aynı zamanda Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının ihlali olduğunu belirtmiştir. (ICJ, Palestine, Advisory Opinion, 9 July 2004) Bu ifadeler sadece bahsedilen toprakların hak sahibinin İsrail olmadığını göstermemekte ayrıca aynı sebepten ötürü bağımsız bir devlet için çabalayan Filistin'in kendi kaderini tayin hakkından faydalanma konumunda olduğunu teyit etmektedir ki, Filistin'in devlet olma statüsünü Genel Kurul, Filistin'e BM sistemi içinde gözlemci devlet statüsü veren yeni kararını uygulayarak tanımıştır. (Zimmermann, 2013:327)

Böyle bir sonuca, FO'nun Filistin'in temsilcisi olarak bütün toprakları üzerinde kendisinin etkin bir kontrol sağlamadığı gerçeği ya da Batı Şeria'nın C Bölgelerinde (buna İsrail yerleşimleri dahil) veya nihaî statü anlaşması bekleyen İsrail vatandaşları üzerinde adlî yargı yetkisi kullanmaktan hukuken men edilmiş olması gerçeği ile gölge düşmez. (Zimmermann, 2013:327-8) Gazze'deki Filistin kontrolü, Batı Şeria'ya nazaran daha kesindir. İsrail, 1967'de işgal ettiği bölgelerde egemenlik ilan etmemiştir, Mısır da Gazze'yi işgal ettiğinde böyle bir iddiada bulunmamıştı. Mısır, 1948'den 1967'e kadar bölgeyi idare etmiştir. Fakat Mısır'ın hiçbir zaman bu bölgenin sahipliği konusunda hak iddia etmediğini ve üstelik 1967'den beri Gazze'yi denetleyen İsrail'in 2005 yılından itibaren bölgeden birliklerini çektiğini belirtmek gerekir. (Zimmermann, 2013:326)

Filistin toprakları herhangi bir bağımsız devleti oluşturan birimlerden biri değildir. İsrail buralarda egemenlik hakkı iddia etmemektedir. Ayrıca Mısır ile Ürdün de Gazze ve Batı

Şeria üzerindeki iddialarını çok önce kaybetmişlerdir. (Nevo ve Megiddo, 2009:114) İsrail, Gazze ve Batı Şeria'yı muharip işgalci olarak kontrol etmiştir fakat egemenliği üzerinde hak iddia etmemiştir. Bir toprak parçası savaşıyla işgal edilip ele geçirildiği zaman, egemenlik değişmemektedir. (Quigley, 2012:434) Bu konuda tek istisnayı Doğu Kudüs oluşturmaktadır. 1980 yılının sonlarına doğru İsrail yönetimi, Kudüs'ü, içinde Devlet Başkanlığı makamı, Hükümet, Parlamento ve Yüksek Mahkeme'nin de bulunacağı İsrail'in ebedi başkenti ilan etmiştir. (Karaman, 1991:184) Fakat İsrail'in bu iddiası devletlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul görmemektedir ve bu nedenle diplomatik temsilcilikler Tel Aviv'de bulunmaktadır.

Filistin devletini değerlendirirken uluslararası olarak düşünülen ve kabul edilen toprak parçası 1967 yılında İsrail tarafından işgal edilen Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'dir. (Nevo ve Megiddo, 2009:109) Bir toprak parçası üzerinde etkili kontrolün normal şartı eğer egemenlik için rakip birimler yoksa daha yumuşak bir şekilde uygulanır. Gazze ve Batı Şeria ile ilgili rakip hak iddia edenler bulunmamaktadır. (Quigley, 2012:434) İşgalci konumundaki İsrail de, buralarda çeşitli düzeyde kontrol olanağına sahip olsa da egemenlik iddiasında bulunmayarak, rakip hak iddiası doğurmamaktadır. Üstelik, tam olarak kararlaştırılmış sınırların eksikliğinin de devlet olmaya bir engel teşkil etmediği daha önce vurgulanmıştır. Bundan dolayı, Filistin sınırları, belirli bir bölge gerektiren devlet olma kriterini karşılamaktadır. (Berzak, 2014:103) Zaten bir devletin sınırları belirli ve kesin olması gerekmez. Hatta İsrail'in Mısır sınırı hariç, kesin sınırları bulunmamaktadır, fakat İsrail bir devlet olarak kabul edilmektedir. Filistin devleti de sınırlarını kesin bir hale getirmek ve bunu ilan etmek zorunda değildir. (Boyle, 1990:302)

3.1.2.3. DEAŞ

Ebu Ömer el-Bağdadi kendini Emir-ül Müminin ilan ederek İslam devletinin başı olarak konumlandırmıştır. Fakat bu durumda İslam devletinin liderliğinin/merkezinin yeri sorunu ortaya çıkmıştır ki, bunu halefi Ebu Bekir el-Bağdadi çözüme kavuşturmuştur. (Weiss ve Hassan, 2016:131) Irak'taki mezhep çatışmaları İİD'in burada tekrar toparlanması için bir başlangıç sağlamış, diğer taraftan Suriye'deki ayaklanmalar da İİD'in genişlemesi için bir fırsat sunmuştur. Zaten Irak ve Suriye arasındaki sınırlar da uzun zamandır geçirgen bir yapıdaydı. Irak'taki savaş sırasında Suriye'den savaşçı ve malzeme getirmek için kullanılan ve uzun zamandır var olan kaçakçılık yolları,

Suriye'deki ayaklanmayla ters yönde Suriye'ye savaşçı ve malzemeleri geri götürmek için kullanılmıştır. (Stern ve Berger, 2015:41) Böylece DEAŞ, Irak ve Suriye topraklarında kontrol sağlayarak genişçe bir bölgeyi ele geçirmiştir. DEAŞ, yaklaşık Türkiye'nin üçte biri kadar bir büyüklükte olan Suriye'nin Halep bölgesinden Irak'taki Selahaddin vilayetine kadar olan bir bölgeyi kontrol etmiştir. (Stern ve Berger, 2015:51) Bu bölge önemli petrol yataklarını da içermektedir. Zaten DEAŞ'ın elde ettiği paranın önemli bir bölümü petrolden elde edilmiştir. Haziran 2014 ile Eylül 2014 arasında kuzeydoğu Suriye ve kuzey Irak'taki önemli petrol bölgelerini ve rafinelerini ele geçirmiş ve ayrıca önemli yolları ve diğer ticaret merkezlerini de kontrol etmeye başlamıştır. 2016 yılı ortalarında DEAŞ hâlâ Suriye'deki petrol kuyularının yaklaşık %60'ını ve Irak'taki petrol kuyularının %5'ini kontrol etmekteydi. (Clarke ve diğerleri, 2017:8) Her ne kadar DEAŞ'ın sabit sınırları olduğunu söylemek mümkün değilse de kontrol sağladığı bölgenin dış hatlarında güvenlik sağlama çabaları göstermiştir. Bu hat DEAŞ'ın güvenlik görevlilerince etkin biçimde kontrol edilmiştir. (Weiss ve Hassan, 2016:416)

Ayrıca DEAŞ, Irak ve Suriye dışında bulunan cihatçıların, Bağdadi'ye bağlılık yemini sunmalarıyla uzak bölgelerde vilayetler kurmuştur. Bağdadi'nin kendini halife ilan etmesinden 4 ay sonra Libya'da bir militan grup Bağdadi'ye bağlılığını bildirmiştir. Bundan 1 ay sonra Mısır'ın Sina yarımadasında bulunan Ensar Beyt el-Makdis isimli grup ve Mart 2015'te Nijerya'da bulunan Boko Haram bağlılık yemini etmiştir. Bir yıl içinde DEAŞ 11 ülkede kendine bağlı kolları bulunan bir yapıya kavuşmuştur. (Muir, 2017) DEAŞ küresel el-Kaide ağının üyelerinin desteğini kazanmayı amaçlamış ve Cezayir ile Libya gibi uzak yerlerde uzaktan kontrol edilen ileri karakollar olan vilayetler oluşturmuştur. (Stern ve Berger, 2015:51) “Örgüt 2014'te üç vilayet açıklamıştır: Trablus ve Sirte'yi içeren Trablus Vilayeti, Derna ve Bingazi'yi içeren Barka (Sirenayka) Vilayeti ve güneyde Fizan Vilayeti.” (Weiss ve Hassan, 2016:406) Ensar Beyt el-Makdis, Sina Vilayeti olarak 2014 yılında Bağdadi'ye bağlılığını sunmuştur. (Byman, 2016:78) 10 Kasım 2014'te DEAŞ, Mısır Sina'daki, Libya'daki, Yemen'deki, Cezayir'deki ve Suudi Arabistan'daki cihatçılardan bağlılık yemini aldığını bildirmiştir. (McCants, 2015:140) Aslında bu bağlılık yeminleri doğru gözükmemektedir, fakat bağlılık yemini eden grupların büyüklüğü konusunda şüpheler bulunmaktadır.

Örneğin Cezayir'deki Halife Ordusunun, Kuzey Afrika'daki el-Kaide şubelerinden ayrılan küçük bir grup olduğu ileri sürülmektedir. Diğer taraftan Libya'daki bir DEAŞ vilayetinin, izole şehir Derna için rekabet eden birkaç cihatçı gruptan sadece biri olduğu ve bu grubun daha sonra sahil şehri Sirte'deki birkaç binayı kontrol ettiği ve kısa süreliğine küçük bir şehir olan Nawfaliy'i ele geçirdiği iddia edilmektedir. Bunların yanında el-Kaide'nin Yemen'deki grubunun büyük kısmının bağlılık yemini vermeyi reddettiği ve bölgedeki ana örgüt olan AYEK'in twitter sayfasında DEAŞ'a çıktığı belirtilmektedir. Suudi Arabistan'daki DEAŞ destekçilerinin ise önemsiz kişiler olduğu ileri sürülmektedir. Bunlara karşın bahsi geçen gruplardan sadece bir tanesinin, Sina'daki Ensar Beyt el-Makdis'in, gerçekten canlı olduğu görülmektedir. Buna rağmen Ensar Beyt el-Makdis'in Nil Vadisi'ndeki kesimi el-Kaide'ye sadık kalmıştır. (McCants, 2015:140) Bu bağlılıkları elde etmesine rağmen DEAŞ'ın, savaş alanı dışındaki müttefikleriyle iletişimi çok güçlü değildir. DEAŞ bu vilayetlerle lojistik, istihbarat, finans ve ortak operasyon gibi alanlarda bir işbirliği sağlayamamaktadır. (Katagiri, 2015:548) Bu haliyle DEAŞ'ın, sınırları belirli bir devlet kurduğunu söylemek mümkün değildir. DEAŞ, muğlak bir bölgede egemenlik iddiasında bulunmuş ve kendi sınırlarını da belirlememiştir.

Hâlbuki günümüz uluslararası sistemi devletler arası sınırlara büyük önem atfetmektedir. Bu sınırların değiştirilmesi sorunlu bir konu olmakla birlikte sınırı yok saymak çok daha sorunlu bir eylemdir. Bu açıdan bir ülke kendi içindeki bir karışıklık neticesinde bölünme konusu olabilir, bunun örnekleri de çokça bulunmaktadır. Mesela Güney Sudan bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Ancak söz konusu gelişim tek bir ülkede meydana gelir ve temelde o ülkeyi ilgilendirir. Ayaklanmayı gerçekleştiren azınlık kitlenin komşu ülkede uzantıları bulursa dahi devletleşme tek bir ülkeden ayrılmak suretiyle gerçekleşmektedir. Fakat Ortadoğu'da günümüzde yaşanan kargaşa, devletlerin dini ya da etnik çizgilerle çözülmeye başlamasından dolayı, Vestfalya düzenine meydan okumayı da beraberinde getirmektedir. Mevcut devlet sınırları, esas olarak iç savaşların bir sonucu olarak zaten tartışmalıydı. (Yeşiltaş ve Kardaş, 2018:152) Buna bölgede başarısız devletlerin ortaya çıkması da eklenmiş ve böylece sınırlar daha da tartışmalı hale getirmiştir. İşte bu şartlarda DEAŞ, Irak ve Suriye arasındaki sınırı ortadan kaldırmıştır.

Aslında bu eylem DEAŞ'ın uluslararası sisteme meydan okumasının bir tezahürüdür. Mevcut sınırları kabul etmediği gibi kendini sınırlandıracak bir sınır tespitini de kabul etmemektedir. DEAŞ kasıtlı biçimde sınırlarını muğlak tutmaktadır, çünkü topraklarını genişletmeyi istemektedir. (Rosiny, 2014:6) Elbette DEAŞ'ın fiilî hâkimiyetini uyguladığı belirli bir bölge bulunmaktadır, fakat DEAŞ bu bölgeyi kendi ülkesi olarak kabul edip geriye kalan dünya yüzeyini de diğer devletlerin egemenlik alanı olarak görmeyi reddetmekte, yayılmacı bir politika izlemektedir. Zaten hilafet ilanı da göstermektedir ki, DEAŞ'ın ihtirası Irak ve Suriye ile sınırlı değildir. (Laub, 2016) Bu nedenle DEAŞ'ın isim değişikliği, hedeflere dair genişlemeye de işaret etmektedir. İsmindeki 'Irak ve Şam' ifadesini çıkararak kendini İslam Devleti olarak tanımlamaya başlamıştır. Kendini sınırlara hapsetmediğini, evrensellik iddiasında bulunduğunu göstermektedir. Bağdadi kendini dinleyenlerin, bu hareketin bölgesel değil, küresel bir aktör olduğunu düşünmelerini istemektedir. (Noll, 2014)

Bölgesel (teritoryal) devlet kavramı Ortadoğu için yeni olmayabilir fakat bu kavram yerli de değildir. Bu kavrama göre, bir devletin sınırları içindeki halk onun egemen denetimine tâbidir. Bu kavram, devletin buyruğunun, devletin halkı neredeyse oraya ulaştığı bir nüfus devletinden (population state) farklıdır. (Zartman, 2017:938) Nüfus devleti, belirli bir bölgede ve orada yaşayan halk üzerinde egemenlik iddia eden bölgesel devletten farklı olarak halkı belirli bir bölgede yaşamakla değil, başka bir nitelikle tanımlamaktadır. İşte nüfus devleti, bu kitlenin nerede yaşadığına bakmaksızın onlar üzerinde egemenlik iddiasında bulunmakta ve onların sadakatini talep etmektedir. DEAŞ de tüm Müslümanlar üzerinde egemenlik iddiasında bulunarak ve onların sadakatini talep ederek bir nüfus devleti gibi davranmıştır. Böylece, siyasal İslam nüfus devleti kavramına geri dönmeyi kabul ederek sınır durumunda devrim yaratmış ve daha önemlisi topraklardan ziyade insanlar arasında, Dar'ül Harb (savaş diyarı) ve Dar'ül İslam (İslam diyarı) arasında tek bir sınır oluşturmuştur. İslam diyarı içinde sınırlar yoktur; ya da varsa bile, o da yönetimde idarî kolaylık sağlaması içindir. (Zartman, 2017:938-9)

3.1.3. Hükümet

'Hükümet' ifadesiyle belirtilen üçüncü kriter belki de en teferruatlı kısmı oluşturmaktadır, bu nedenle bu kriteri düzenli biçimde formüle etmek hayli meşakkatlidir. Bunu basitleştirerek şu şekilde izah etmek mümkündür: Siyasal-kurumsal

teşkilatlanmanın sağlanması ve bu teşkilatın ülke içinde iktidarını sağlayıp sürdürmesini, ülke dışında da bağımsız hareket etme kabiliyetini elde etmesini sağlayacak faaliyetleri yerine getirmesi gerekmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu kriterin içeriği zamanla genişlemiştir. Geleneksel devlette bir kral ve onun dar yönetim kadrosu ve ordusundan oluşan bu yapı, günümüzde sosyal devlet anlayışının da gelişmesiyle büyük bir bürokratik aygıtla dönüşmüştür. Ayrıca faaliyet alanları vergi toplamak ve savaşmakla sınırlıyken eğitim, sağlık, istihdam gibi pek çok hizmetleri içerecek şekilde genişlemiştir. Bu kriteri sağlamanın tek bir formu yoktur, zaten günümüz devletleri bu hususta önemli farklılıklar barındırmaktadır.

Bahsi geçen farklılıklara rağmen tüm devletlerde ortak olan özelliğe odaklanarak bu kriterin kapsamını tespit etmek mümkündür. Tüm devletlerde ortak olan özelliğin güç ile desteklenen bir rızaya dayanarak faaliyetlerini sürdürmek olduğu söylenebilir. Elbette bu rızayı temin etmenin yolları ve yeterli olacak zor miktarı değişim göstermektedir. Bu bakımdan öncelikle siyasal-kurumsal teşkilatlar, nüfusu yönetebilme kapasitesine sahip olmalıdır. Onlara otoritesini kabul ettirebilecek düzeyde güç uygulayabilecek ve aynı zamanda ihtiyaç duyduğu rızayı temin etmeye yarayacak faaliyetleri gerçekleştirebilecek kapasiteye sahip olmalıdır. Bu kapsamda günümüzde yeni kurulan bir devletin yapılacaklar listesinin şunları içermesi beklenebilir: yasal sistem, altyapı, iş programı, ekonomik üretim, tarım politikası, sosyal güvenlik sistemi ve eğitim sistemi oluşturmak; ihracat pazarları bulmak; yabancı yatırım için sermayeyi çekmek; mahkumları topluma geri kazandırmak; sağlık, çocuk ve kadın projeleri geliştirmek; köy ve şehir yönetimlerini organize etmek. Devlet yönetimi ayrıca yargı, merkez bankası, kalkınma bankası, emlak bankası, DSİ, EPDK ve Tapu idaresi gibi kurumları oluşturmak zorundadır.

Diğer taraftan diğer devletler karşısında bağımsızlığını sağlayıp sürdürebilecek imkânları da bu siyasal-kurumsal teşkilat temin etmelidir. Bu kapsamda en temel kurum ordu olmaktadır, fakat dış ilişkilerde de tek başına güç yeterli olmayacaktır, aynı zamanda diplomatik ilişkileri yürütecek bir Dışişleri Bakanlığı ve buna yardımcı olmak adına istihbarat teşkilatı bulunmalıdır. Crawford devlet olmanın temel kriterinin bağımsızlık olduğunu savunmaktadır. Crawford'a göre küçüklük, siyasî ittifak, savaş işgali ve yasadışı müdahale gerçek bağımsızlık eksiltmese de bazı faktörler yapabilmektedir. Önemli ölçüde dış denetim yaşayan bir devlet, devlet olmanın önemli bir özelliğinden

yoksun demektir. (Grant, 1999:437) Fakat elbette burada bağımlılığın ölçüsünü belirlemek ve ayrıca bu konuda bir sınır tespit etmek mümkün değildir. Bu bakımdan yasal bağımsızlığa sahip devletlerin devlet oldukları ve buna karşın siyasî ya da askerî bağımlılık içindeki devletlerin ise devlet olma konusunda sorun yaşamamalarına rağmen siyasî kısıtlılık içine düştükleri söylenebilir. (Grant, 1999:438) Bu nedenle devletlerin bağımsızlıkları, onların devlet olarak kabul edilerek yasal bağımsızlığı elde etmeleriyle ortaya çıkmaktadır.

3.1.3.1. Güney Sudan

KBA'nın asıl hükümleri arasında, güneylilerin kendi geleceklerine karar vermeleri için 6 yıllık geçiş sürecinin sonunda bir referandum düzenlenmesi, buna paralel bir referandumun da Abyei'de yapılması, Mavi Nil ve Güney Kordofan'da da danışma referandumunun yapılması ve kaynakların Hartum ile Juba arasında eşit paylaşılması bulunmaktadır. (Bereketeab, 2012:10) Bu zaman zarfında, SHKH/O'nun liderleri başkenti Ekvator vilayetinin Juba şehrinde olan yeni bir bölgesel hükümet (Güney Sudan Hükümeti, GSH) kurmakla görevlendirilmişti. (Badiey, 2013:57) İkinci iç savaş sırasında, 'gerilla hükümeti'nin yapılarını oluşturan SHKH/O geçiş hükümetini ve bağımsızlık sonrasında kurulan hükümeti etkilemeye devam etmiştir. (Schomerus, de Vries ve Vaughan, 2013:8)

KBA tarafından sunulan hızlı zaman çizelgesine rağmen Güney, otomatik olarak bir devlete dönüşebilecek birleşmiş siyasî bir birim değildi. SHKH/O liderliğindeki GSH'nin devlet inşası önündeki engel KBA'nın sunduğu yeni âdem-i merkezîyetçi devlet yapısının çerçevesi altında bu farklı aktörleri ve kurumları birleştirmektir. (Badiey, 2013:57) Açıkçası güneyliler ayrı bir devlet isteme konusunda birleşmelerine rağmen bu devletin nasıl olacağı ve âdem-i merkezîyetçi kurumsal çerçeve içinde iktidarın nerede olacağı konusunda uzlaşma sağlayamamışlardır. (Badiey, 2013:58) Bu uzlaşmazlık gruplar arasındaki gerilimi de arttırmış ve siyasî çekişmelere yol açmıştır. Hükümette etkili olan SHKH/O, bu sorunun aslî müsebbibi haline gelmiştir.

Başkan Salva Kiir ve diğer üst düzey SHKH/O görevlileri Şubat 2011'de SHKH/O'nun Temmuz ayından itibaren daha geniş tabanlı geçiş hükümeti kurmak niyetinde olduklarını belirtmişlerdir. Ağustos ayında yeni hükümet ilan edildiğinde, çoğunlukla SHKH/O'nun

sadık ve uzun yıllar hizmet eden üyelerinin ödülleri aldıkları bir liste ortaya çıkmıştır. SHKH/O'da Dinkaların hâkim konumda olduğu dikkate alındığında, en büyük üç etnik gruptan ikisinin (Nuer ve Shilluk) mevcut en önemli liderlerinin hükümete dahil edilmemiş olmaları söz konusu siyasî çekişmeyi ortaya koymaktadır. (Koppelman, 2012:23-4) SHKH/O içindeki etnik gruplar arasındaki siyasî mücadele sorununun bir kısmını oluşturmaktadır, diğer yandan bir gerilla grubundan hükümete evrilmenin getirdiği sorunlar da Güney Sudan'daki yönetimi zora sokmaktadır.

Kurtuluş hareketleri altında devlet kurma çabasındaki ana sorun, hareketlerin örgütsel yapısı ve savaşın sonrasında faaliyette buldukları ayrı bağlam ile başlamaktadır. Bu örgütler politikaya alışkın olan, olağan siyasî partiler değildir. Bunlar silahlı hareket olarak tasarlanan örgütlerdir. Dolayısıyla silahlı hareketler olarak, savaş zamanı organizasyonu ve yapılandırması, yönetim görevi için çok uygun değildir. Bir savaşı sürdürmek ve bir devlet yönetmek, farklı organizasyonlar ve tutumlar gerektiren iki ayrı süreçtir. Kurtuluş hareketlerinin savaş zamanı organizasyonunu değiştirmeden siyasî gücü üstlenmesi temel sorundur. Bu örgütler kendi militanlarıyla ve hiyerarşik, tutucu ve kendi iç yapısında demokratik olmayan örgütlenmeleri ile iktidara gelirler. (Minale, 2014:249) Güney Sudan'da bağımsızlık sonrası devletleşme sürecinde yaşanan temel sorunun bu olduğu söylenebilir.

3.1.3.1.1. Siyasal-Kurumsal Teşkilatlanması

Güney Sudan'ın devletleşme sürecindeki çoğu kişi ulus inşası ve devlet inşası arasındaki ayrımın farkındadır. Ayrıca bu ikisinin karşılıklı ilişki içinde olduğunu, fakat bunların farklı projeler olduğunu anlamaktadırlar. Ulus inşası fikri Güney Sudan'daki herkesi ilgilendiren ve kapsayan bir konudur. Bir yandan devlet inşası, ekonomik kalkınmaya, insan kaynakları kapasitesinin yükseltilmesine, etkili bir güvenlik aparatı, sorumlu maliye politikası, etkin hizmet sunumu ve genel altyapı üzerine odaklanmaktadır. Ayrıca, yabancı yatırım da dahil olmak üzere özel sektörün büyümesini teşvik etmeyi amaçlayan politikalar gereklidir. Diğer yandan insanlar ulus inşası hakkında konuştuğunda, özellikle aşiret şiddetine ve Güney Sudanlılar arasında toplu bir belleğin parçası olmaya devam eden yıkıcı bir mirasa dayanan etnik çatışmaların önlenmesi için ulusal birlik ve toplu ulusal kimlik duygusu uyandıran ulusal bir siyasî projeden bahsetmektedirler. Bu nedenle, bir ulus inşa programının, aşiret üyeliğinin üzerinde ulusal üyelik temelinde

güçlü bir duygu geliştirmeye çalışılması ve vatandaşların tümüne odaklanılması gerektiği açıktır. (Jok, 2011:4) Fakat çoğu zaman programların uygulamaya geçirilmesi, bu programların hazırlanması kadar kolay olmamakta ve sorunları anlamak çözmeye yetmemektedir. Güney Sudan'ın devletleşme programı da benzer bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Batılı devletlerin teorik, teknik ve malî desteklerine rağmen Güney Sudan'ın devletleşme süreci çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Güney Sudan, KBA'dan 6 yıl sonra GSH yönetiminde, yeni devlet (önemli derecede uluslararası destek ile) geçiş anayasası, yürütme ofisi, yasama meclisi, yargı sistemi, ordu ve polis gücünü de içeren modern devletin temel unsurlarını oluşturmaya başlamıştır. (Knopf, 2013:11) Güney Sudan'ın devlet yapısı önemli ölçüde KBA'da düzenlenmiştir. KBA Güney Sudan'ı kendi yasama, yürütme ve ordusu bulunan bir birim olarak 10 vilayetten müteşekkil biçimde oluşturmuştur. Ayrıca SHKH/O için temsil ayrıcalığı da sağlamıştır. (Wolff, 2012:47-8) SHKO isyancı hareketi, SHKH'nin silahlı kanadı olarak kurulmuştur. Fakat KBA ile birlikte SHKH, GSH'nin bir parçası olmuş ve birliklerinin güvenilir hükümet güçlerine dönüşmesi gerekmiştir. (Koppelman, 2012:30) Ulusal orduya dönüşmeye başlayan SHKO'nun yaklaşık 210 bin askeri bulunmaktadır ve tahmini olarak SHKO birlikleri 250 bin kadar küçük ve hafif silaha sahiptir. SHKO 2017 yılına kadar güçlerinin yarısını silahsızlandıracağına ve terhis edeceğine dair kamu duyurusu yapmış fakat aynı zamanda silah ve askerî teçhizat almaya devam etmiştir. Alınanların miktarı ve çeşidi belli değildir, çünkü ilk olarak Güney Sudan silah ithalatını rapor etmemekte, ikincisi SHKO'nun çok dağınık yapısından dolayı tutarlı bir silah alım stratejisinin olasılığı düşük görülmekte ve son olarak da kapsamlı bir silah envanterinin tutulmamasından dolayı birliklerinin maddî ihtiyaçları hakkında bilgilendirilmiş bir karar almasının zor olduğu düşünülmektedir. (Small Arms Survey 2012:1-2)

KBA'nın sona ermesiyle, örgütsel olarak SHKH/O'nun bir partiye ve bir ulusal orduya dönüşmesi beklenirken, ilerleme çok sınırlı kalmıştır. Örneğin, insan hakları grupları, bağımsızlıktan daha bir yıl geçmişken, SHKO'yu sivillere yönelik haksız ve aşırı güç kullanımı nedeniyle defalarca eleştirmiştir. Buna ek olarak SHKH, geçmişteki yukarıdan aşağıya karar verme sürecinin devam ettirilmesiyle ve özellikle muhalefeti ve medyayı sıkıştırarak demokratikleşmeye yönelik çabaları engellemekle eleştirilmiştir. Hükümetteki ve ordudaki birçok üst düzey görevler, eski savaşçılar tarafından işgal

edilmiştir. Hatta bu kişilerin bazıları hâlâ askerî rütbelerini taşımaktadırlar. (Minale, 2014:252) Bağımsızlık sonrası Güney Sudan Devleti öncelikle SHKH/O'nun siyasî ve askerî alandaki baskın konumuyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Çünkü SHKH/O, Güney Sudan'ın bağımsızlığı sürecinde ve sonrasında temel aktör olagelmiştir ve ayrıca SHKH/O'da Dinka etkisi, bu etkinliği etnik bir grubun baskınlığı haline getirmektedir. (Wolff, 2012:49) Güney Sudan Ulusal Yasama Meclisi'nde, SHKH koltukların %90'ına sahip olarak meclise hâkim durumdadır. Geri kalan koltuklar beş muhalif partiye arasında dağılmaktadır. Birçok parlamenter seçim bölgeleri ile nadiren ilişki halindedir ve parlamenterler SHKH'ye bağlılıklarına göre seçilmektedir. (Knopf, 2013:23) Ayrıca SHKH/O 29 bakanlığın 26'sını ve 10 valiliğin 9'unu kontrol etmektedir. Üç büyük etnik gruptan ikisi olan Nuer ve Shillukların önde gelen liderleri hükümete dahil edilmemişlerdir. (Koppelman, 2012:28)

Başlarda SHKH'de siyasî bir çatışma olarak başlayan çatışma kısa sürede SHKO saflarında silahlı bir çatışma haline gelmiştir. Bu, SHKO'nun geçmişteki gibi bir gerilla gücü olarak kaldığının bir kanıtıdır. Orduyu profesyonelleştirmek için yapılan çabalara rağmen, SHKO hâlâ derinlemesine bölünmüş ve disiplinsiz bir güç olarak kalmıştır. Bu sadece SHKO'nun ontolojik geçmişinden ötürü değil aynı zamanda bağımsızlık sonrası dönemde çeşitli milislerin orduyla birleşmesinden ötürü de geçerlidir. Bir gerilla gücü olarak, SHKO iç bölünmeler ve yarışan gruplar tarafından yönlendirilmektedir. (Minale, 2014:253) Güney Sudan'ın mevcut savunma gücü, ülkeyi özgürleştiren isyancı hareket olan SHKO'dan, savaş sırasında SHKO'ya karşı çıkmış, ancak 2005 KBA sonrasında SHKO'ya dahil olan çeşitli milis güçlerden ve Sudan Silahlı Kuvvetleri'nin bir parçası olan ama aynı zamanda SHKO'ya katılan çok sayıda askerî personelden oluşmaktadır. Bu kompozisyon, üst düzey komuta subayları arasında çok dengesiz bir ilişki kurmuştur. Fakat SHKO'nun karşı karşıya kaldığı en önemli meydan okuma yolsuzluktur. Birçok asker, liderlerini ulusal görevleri konusunda ciddi bulmadıklarını düşündükleri için görevden ayrılmıştır. (Jok, 2011:11) Bu milis kuvvetlerinin birçoğu aslında, ulusal savunma gücünün bir parçası olmak için yeterli disiplinden yoksundur. Bunun üzerine, milislerin orduya dahil edilmesi, SHKO'yu eskisinden çok daha fazla bölünmüş bir güç haline getirmiştir. (Minale, 2014:254) Ne SHKO ne de Güney Sudan Ulusal Polis Hizmeti profesyonel, apolitik güvenlik hizmeti olmak yolunda önemli bir başarı sağlayabilmiştir. İkisi de büyük bir oranda savaş sırasında var olan SHKO ve diğer silahlı grupların

birliklerinden türetilmiş eğitimsiz, okur yazar olmayan ve yetersiz teçhizatı olan güçlerden oluşmaktadır. Vatandaşlar yaygın olarak onları korumadan ziyade güvensizlik kaynağı olarak algılamaktadır. (Knopf, 2013:25-6)

Tüm Sudan'ın zorunlu Araplaşması ve İslamlaşması politikaları 1980'li ve 1990'lı yıllarda Hartum'daki ardıl rejimler tarafından yaygınlaştırılması karşısında geleneksel hukuk ve geleneksel otorite, şeriatı karşı direnişin ve karşı koymanın direği olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, SHKH/O geleneksel hukuk ve geleneksel otoriteyi açıkça kucaklamıştır. (Hessbruegge, 2012:302) Bu dönemde merkezî otoriteye karşı bir duruş olarak ortaya çıkmış geleneksel hukuk ve otorite, bağımsızlık sonrası Güney Sudan hükümetinin yüzleşmek zorunda kaldığı bir sorun haline gelmiştir. Aynı zamanda Güney Sudan, yasama faaliyetlerinin hukuka uygunluğu temelinde kurallar ve yasaları yorumlama gücü olan işleyen bağımsız bir yargıdan yoksundur ve vatandaşlarına da daha az adalet arama yolları sağlamaktadır. (Knopf, 2013:24) Bu da yine geleneksel otoritenin yerine geçecek sistemi kurma zafiyeti doğurmaktadır. Güney Sudan Devleti, kentsel merkezlerin dışında pek çok vatandaşın yaşamında bir emir gücü olarak yok denecek düzeydedir. Bunun yerine, vatandaşlar çatışmaları ve yerel işleri düzenlemek için geleneksel yasalara ve geleneksel makamlara güvenmektedirler. Gözlemciler, her 10 çatışmanın 9'unun geleneksel yasalar temelinde çözüldüğünü tahmin etmektedirler. Geleneksel hukuk ve otorite, Güney Sudan'ın ve onun topluluğunun kimliğini, seçilen sivil devlet kurumlarından daha fazla tanımlamaktadır. (Hessbruegge, 2012:295-6) Bununla birlikte, uzak kırsal alanlarda bile en ciddi vakalar sıklıkla hâlâ geleneksel sistem tarafından ele alınmaktadır. Bu ayrıca, Fransa'nın iki katı büyüklüğünde ve uzun yağışlı mevsim boyunca kullanılabilir asfalt yolların hiçbirine sahip olmayan bir ülkede eyalet mahkemelerinin coğrafi olarak erişilebilir olmadığı gerçeğinin bir yansımasıdır. (Hessbruegge, 2012:306) Bütün kademelerdeki mahkemelerin rüşvete açık olduğu ve fakirlere zarar verdiği düşüncesi yaygındır. Tahminler Güney Sudan'ın eyaletlerinin üçte ikisinin hâlâ bir devlet mahkemesinden yoksun olduğunu göstermektedir. Devlet bu açığı, resmî yargı için az sayıdaki gezici mahkemeler ile telafi etmeye çalışmaktadır. Kamu avukatlarına başvuru, özellikle ölüm hücresi mahkumları için, ender bir durumdur. Mahkemeler aracılığıyla uygulanabilir başvuru seçeneklerinin eksikliği nihayetinde daha fazla vatandaşı şiddete başvuruyu da içeren alternatif sorun çözüm yollarına yönlendirebilmektedir. (Knopf, 2013:24)

Çalışan kurumlara dayalı işleyen bir devlet mekanizmasının kurulmasındaki ya da kontrol edilen topraklarda temel hizmetlerin sunulmasındaki yetersizlik hep devam etmiştir. Vergilendirme sisteminin uygulanamaması ve zayıf ekonomik performans, Güney Sudanlılar arasında SHKH'nin meşruiyetini zayıflatmıştır. Kurumsal kapasitenin olmaması, ayrılıkçıları bir hareket olan SHKH'den türeyen hükümetin meşruiyetini zayıflatmış ve onları uluslararası malî yardıma bağlı kalmaya zorlamıştır. (Riegl ve Dobos, 2014:179) Bu nedenlerle Güney Sudan, siyasal-kurumsal teşkilatlanma konusunda önemli ölçüde yetersizdir. Elbette bu konudaki yetersizlik ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet kabiliyetini de zayıflatmaktadır.

3.1.3.1.2. Ülke ve İnsan Topluluğu Üzerinde Hâkimiyet Düzeyi

Bağımsızlık sonrası kamu harcamalarının %98'ini karşılayan petrol ihracatının, Sudan ile yaşanan geçiş ücreti konusundaki uzlaşmazlık nedeniyle Güney Sudan tarafından Ocak 2012'de durdurulması, Güney Sudan'ın ekonomik kalkınması yanında devlet inşa sürecini de ciddi anlamda sekteye uğratmıştır. Gelir sıkıntısı, Güney Sudan'daki kurumların oluşturulmasının ertelenmesine ve yeni ülkenin artan biçimde uluslararası ilişkilere bağımlı hale gelmesine sebep olmaktadır. Ayrıca Sudan ve Güney Sudan arasındaki sınır gerilimi, eskilere dayanan ticarî bağlantıları da olumsuz etkilemektedir. Petrol gelirlerini kaybetmesi sonucu Güney Sudan'ın döviz rezervleri erimeye başlamış ve bu durum ülkenin temel gereksinimlerinin ithalatını dahi sınırlandırmış ve enflasyona neden olmuştur. Dolayısıyla gıda ve yakıt başta olmak üzere fiyatlar ciddi anlamda yükseliş göstermiştir. Bu durum önemli bir insanî krize yol açmış ve Güney Sudan'ı gıda temininde büyük bir güvensizlikle karşı karşıya bırakmıştır ki, yaklaşık olarak halkın yarısı bundan etkilenmektedir ve bu durum daha da kötüye gitmektedir. (Wolff, 2012:50-1) Güney Sudan'da iç çatışmalar, siyasî uzlaşmazlıklar ve ayaklanmalar, insanî krizler ve ekonomik sorunlar bulunmaktadır. GSH ile isyancı gruplar arasında bir ülkede gelişme, barış ve istikrar açısından ciddi tehdit oluşturabilecek, çözüme kavuşturulmamış birtakım sorunlar bulunmaktadır. Ayrıca, çoğunlukla GSH'ye karşı Hartum hükümetinin desteklediği isyanlar olmaktadır. (Tafese ve Desta, 2015:75)

Patlak veren çatışmalardan kaynaklanan güvensizlik krizleri mevcut tedarik zincirlerini kırmış ve pazar bazlı emtia akışlarını ülkenin çeşitli yerlerinde durma noktasına getirmiştir. Bunun yarattığı belirsizlik hem yabancı hem de yerli yatırımları

caydırmaktadır. Rafineriler, barajlar ve yol inşaatı da dahil olmak üzere planlanan altyapı projeleri askıya alınmıştır. (Tafese ve Desta, 2015:75) Ülkede sadece 40 mil döşeli yolun bulunduğu da düşünüldüğünde, Güney Sudan'ın bir dizi yol şebekesi kurması ve bir dizi başka hizmetle birlikte elektriği her köşeye genişletmesi gerekmektedir. (Jok, 2011:12) Güvensizlik ve halkına temel hizmet sunma kapasitesinin yokluğu nedeniyle sürdürülebilir ekonomik büyümenin görülmesi yıllar alacağından pek çok analist, Güney Sudan'ın ciddi bir gelişme zorluğuyla karşı karşıya olacağını belirtmektedir. Yolların eksikliği nedeniyle ulaşım büyük bir sorundur ve sınırlı kapasiteye sahip tek büyük havaalanı başkent Juba'dadır. İletişim ve bilgi-iletişim altyapısı geliştirme hizmeti, büyük şehirlerle sınırlıdır ve hatta Uganda ve Hartum'daki cep telefonu servislerine bağımlıdır. Birçok Güney Sudanlının elektrik enerjisine erişimi de yoktur. (Tafese ve Desta, 2015:76)

Juba, Güney Sudan'daki en gelişmiş şehir olmasına rağmen, şehrin altyapısı SHKH'nin görevlilerinin, yardım kuruluşu çalışanlarının ve barış sürecine geçiş ile birlikte şehre geri dönenlerin akınına karşı yetersiz kalmaktadır. Uzun yıllar tecritte kalma, askerî işgal, milis eylemleri ve ekonomik bunalım şehri büyük ölçüde geri bırakmıştı. Yokluk ve inşa malzemelerinin yüksek maliyetleri nedeniyle yaklaşık 250.000 kişilik şehirde yaşayanların çoğunluğu kerpiçten evlerde yaşamaktadır. Sömürge döneminden kalan çok az yapı bulunmaktadır ve bunlar da harabe halindedir. Altyapı, atık su arıtma sistemleri ve su şebekeleri savaştan zarar görmüş durumdadır ve şehirde yaşayanların çoğunluğunu şebeke suyundan, elektrikten ve sağlık hizmetlerinden mahrumdur. (Badiy, 2013:63) Yönetilenlere temel hizmetleri sunamayan bir devletin, insan topluluğunun sadakatini elde etmesi günümüz devlet yapısında pek mümkün değildir. Bu açıdan Güney Sudan devleti, insan topluluğu üzerinde hâkimiyet sağlama konusunda sorunlar yaşamaktadır.

Ayrıca Güney Sudan'da 3 eyalette asi militan saldırıları ve 7 eyalette de çok sayıda kabile çatışması vardır. (Jok, 2011:3) Bunlar Güney Sudan'daki etnik şiddetin güçlü mirasının en derinleridir. Nüfusun genç kısmı ve dolaşımdaki hafif silahların çokluğu ile ilişkili olarak anlaşmazlıkları şiddet yoluyla çözüme eğilimi çok yüksek düzeydedir. (Knopf, 2013:16) Güney Sudan'ın işleyen birkaç üniversitesi bile topluluklar arası gerilimlerle karşılaşmakta ve bazen uzun süre şiddete ve derslerin yapılamamasına sahne olmaktadır. (Knopf, 2013:29) Güney Sudan devleti, şiddet tekeline ulaşmak yoluyla ülkede güvenlik ve düzeni tesis etmekte de başarılı olamamaktadır. Bu nedenle başka gruplar güvenliği

sağlama yoluna gitmektedir. Güney Sudan Özgürlük Hareketi/Ordusu, Unity Eyaletinde güvenliği sağlamayı amaçlamaktadır, çünkü onların gözünde SHKH/O bunu yapamamaktadır. Bu bakımdan ülkede hâkimiyet konusunda da Güney Sudan'ın zafiyet gösterdiğini söylemek mümkündür.

SHKO tarafından yapılan güvenlik operasyonları, kabileler arası şiddetin yükselmesinden sonra, temelde zorla sivil silahsızlandırma mücadelelerini içermiştir. Mücadeleler sadece kısmen başarı sağlamış ve özellikle silahsızlandırma sırayla gittiği ve silahsızlandırılmış topluluğun daha silahsızlandırılmamış komşusuna karşı savunmasız kalmasından kaynaklanan kabilelerin tekrar silahlanmaları bu durumu takip etmiştir. Silahsızlandırılan topluluklara karşı SHKO askerleri ve Güney Sudan Ulusal Polis Hizmeti görevlileri tarafından yapılan ciddi insan hakları ihlalleri bu mücadelelerden elde edilebilecek herhangi kazancı daha da anlamsız hale getirmiştir. (Knopf, 2013:4)

Araştırmalar Güney Sudanlıların yarısının ülkenin iyiye gitmediğini düşündüklerini göstermiştir. Yaygın yolsuzluk ve vatandaşların beklentilerine karşı devletin ilgisizliği ile ilgili algılar çok güçlüdür. Güney Sudanlıların %59'u hükümetin yolsuzluğunun daha da kötüye gittiğine inanıyor ve %75 devletin yolsuzlukla mücadele çabalarından memnun değildir. (Knopf, 2013:5) Katılımcıların olumsuz bakmasının en önemli nedenleri yüksek derecedeki güvensizlik, yükselen yaşam maliyetleri ve özellikle yiyecek kıtlığı ve fakirlik ile ilgili yükselen endişelerin neden olduğu ülkenin gelişimi ile ilgili memnuniyetsizliktir. (Knopf, 2013:12-3) SHKH/O bugüne kadar eğitim, sağlık, pazar ve en önemlisi güvenlik gibi zorunlu hizmetleri sağlayamamıştır. Üstelik bütün devlet parasından sadece küçük bir oran Güney Sudan eyaletlerine gitmektedir. Geri kalanı hükümet görevlilerinin ceplerinde kayb olduğu ve ayrıca iltimasın büyük bir rol oynadığı düşünülmektedir. (Koppelman, 2012:28) Bütün bu yolsuzluk iddiaları ve toplumda yayılan güvensizlik ve çatışma GSH'nin etkili bir yönetim kurmasının önündeki en temel engeli oluşturmaktadır.

3.1.3.1.3. Diğer Devletler Karşısında Bağımsızlık Kapasitesi

Güney Sudan, petrol gelirine bağımlılığı en yüksek ülkedir. Bölünme öncesi Sudan'ın tespit edilmiş petrol yataklarının dörtte üçü Güney Sudan'da bulunmaktaydı, fakat rafineri ve taşıma/ihracat altyapısı Sudan'da inşa edilmişti. Güney Sudan, bütün petrol ihracatında Sudan boyunca Port-Sudan limanına uzanan petrol boru hatlarına bağımlıdır.

Dolayısıyla bölünmeye rağmen iki devlet arasında karşılıklı bağımlılık devam etmiştir. (Wolff, 2012:50) Güney Sudan Cumhuriyeti, Sudan ile arasındaki petrol boru hatları nakil ücretleri konusunda anlaşmazlıktan dolayı Ocak 2012 ve Haziran 2013 tarihleri arasında petrol satışını durdurarak kamu gelirlerinin %98'ini kaybederek çok zor bir duruma düşmüştür. Bu süre boyunca, hükümet neredeyse bütün döviz rezervlerini tüketerek ve tasarruf önlemleri alarak işleyişini devam ettirmiştir. (Knopf, 2013:30)

Sudan ve Güney Sudan arasında petrol gelirlerinin paylaşımı çözüme kavuşturulmamış bir meseledir. Petrol yatakları Güney Sudan'da bulunmakla beraber, Güney Sudan'ın denize çıkışı olmamasından ötürü Sudan'ın altyapısına ihtiyacı bulunmaktadır. Kızıl Deniz'deki liman ve petrol boru hatları Sudan'dan geçmektedir, ayrıca petrol rafinerileri de yine Sudan topraklarında bulunmaktadır. Mesela petrolün Sudan'daki limana ve oradan da uluslararası pazarlara ulaşımı konusunda geçiş ücreti KBA'da düzenlenmemiştir. İkinci bir sorun ise, yeni oluşan sınırda yer alan 3 bölgenin statüsüne ilişkindir. Bunlar, Abyei, Güney Kordofan ve Mavi Nil olarak bilinen bölgelerdir. (Sulaiman ve Agoha, 2013:147) Özellikle Abyei bölgesinde Sudan ile ilişkiler gergindir. Bundan dolayı, Temmuz 2011'de Güney Sudan'ın bağımsızlık beyannamesinden bile önce; özellikle Hartum ve Juba arasındaki siyasî provokasyon ve karşılık verme zincirinin bir parçası olarak Sudan Silahlı Güçleri'nin Haziran 2011'de Abyei'nin önleyici işgali dahil, kuzey-güney sınırı boyunca silahlı çatışmalar alevlenmişti. Sınır çatışmaları ve Hartum'daki Sudan hükümeti tarafından yapılan hava bombardımanları Güney Sudan'ın bağımsızlığından sonra da devam etmiş ve Nisan 2012'de SHKO Heglig'i kurtarma işgaline başlamıştır. Aynı zamanda, Sudan ordusu, Güney Sudan devletini istikrarsızlaştıran ve güçsüzleştiren güney sınırındaki militanları da silahlandırmaktadır. Yine de 2013 yılının ortalarında, Eylül 2012'de Addis Ababa'da yapılan anlaşmaya uygun olarak iki tarafın da sınırı silahsızlandırmaya yönelik bazı adımlar attıkları görülmüştür. (Schomerus, de Vries ve Vaughan, 2013:7) Sudan ile Abyei konusunda askerî çatışma aslî olarak dışsal bir tehdit olmakla birlikte, iç çatışmalar üzerinde de etkili olma potansiyeline sahiptir. Uzun dönem arada bir sınır olmaksızın yönetilmiş olan bu iki ülkedeki kabile liderleri, siyasî ve dinî liderler diğer tarafla çeşitli bağlantılara sahiptir. Bu durum KBA'da çözüme kavuşturulmamış konularda diğer tarafı belirli bir çözüme zorlamak adına baskı uygulamaya dönük ayaklanmaları destekleyerek diğer tarafı yıpratma girişimlerini mümkün kılmaktadır. (Wolff, 2012:49) Bu tür sorunlar Güney

Sudan'ı, Sudan karşısında bağımlı bir ülke haline getirmektedir. Sudan, ekonomik baskılar, bölünmüşlüğü kışkırtma ve doğrudan askerî müdahaleler yoluyla Güney Sudan siyasetini önemli ölçüde yönlendirme imkânına sahip bulunmaktadır.

Elbette yeni bir devlet olarak Güney Sudan'ın tek bağımlılığı Sudan'a karşı değildir, çünkü yeni bir devletin kurumsallaşma süreci malî desteği gerektirmektedir. Devlet inşası bazı kaynaklara gereksinim duymaktadır ve bunlar sıklıkla dış kaynaklardan temin edilmektedir. (Caspersen, 2012:53) Böylesi bir dış destek devlet inşasında karşılaşılan sorunları gidermekte ve sürece katkı sağlamaktadır. Askerî destek devlet inşasında, bölgesel kontrolün sağlanması ve şiddet kullanma tekelinin oluşturulması şeklindeki iki temel aşamayı sağlarken ekonomik destek ise altyapının inşası, hükümet kurumlarının oluşturulması ve temel kamusal hizmetlerin temini gibi bir diğer aşamayı mümkün kılmaktadır. Buna karşın bu desteğin boyutları, ilgili birimin kukla olmaktan başka bir şey olmadıkları yönünde eleştirilere de neden olmaktadır. (Caspersen, 2012:55) Güney Sudan'ın içine düştüğü sarmal da tam olarak bu duruma örnek teşkil etmektedir. Güney Sudan'da kamusal hizmetlerin çoğu dış yardımla sağlanmaktadır. (Tafese ve Desta, 2015:74) Bunun yanında Güney Sudan'ın denize kıyısının bulunmaması, ayrı bir bağımlılık nedeni olmaktadır. Güney Sudan, denize ve ticaret yollarına erişim amacıyla Kenya ve Uganda'ya oldukça bağımlıdır. Bu durum bir taraftan Güney Sudan'ın ekonomik ve sosyal kalkınmasına meydan okurken, diğer taraftan da devlet inşasında farklı meydan okumaları tetiklemektedir. (Tafese ve Desta, 2015:76) Güney Sudan, öncelikle komşuları ve bunlardan başka malî yardımına ihtiyaç duyduğu devletler ile önemli ölçüde bağımlılık ilişkisi içerisinde. Elbette her devletin diğer devletlerle karşılıklı bağımlılığı bulunduğunu söylemek mümkündür, fakat genel itibarıyla devletler arasındaki olağan bağımlılık ilişkisi belirli bir dengede ve karşılıklılık temelinde yürütülmektedir. Bu durum Güney Sudan açısından dengesiz biçimde ve büyük oranda tek taraflı biçimde sürmektedir.

Güney Sudan'ın teşkilat yapısı, eski bir gerilla gücü olan SHKH/O tarafından oluşturulduğu için ve bu konudaki tecrübesizlikten ötürü önemli sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca etnik kimliklerin öne çıkması ve farklı etnik gruplar arası rekabet yaşanması kurumsal bir sistemin kurulmasını büyük oranda sekteye uğratmaktadır. Kurumsallaşma sorunları yaşayan Güney Sudan, yönettiği insan topluluğunun temel ihtiyaçlarını giderme

ve ülkede şiddet tekeli sağlamada sorunlar yaşamaktadır. Bu durumda da ülke ve insan topluluğu üzerinde hakimiyet zafiyetleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca yolsuzlukların yaygın olması nedeniyle yönetilenlerin devlet kurumlarına ya da personeline yönelik güven ve sadakat hisleri gelişmemektedir. Bunlara ilave olarak Güney Sudan'ın ticareti ve ekonomisi için komşu devletlere bağımlı olması ve ayrıca Batılı devletlerden gelecek yardımlara muhtaç olması onun bağımsızlığını da sorgulanır düzeye getirmektedir. Bu haliyle Güney Sudan, hükümet kriteri açısından büyük çaplı yetersizlik göstermektedir.

3.1.3.2. Filistin

FKÖ'nün ana motivasyonu gerillalarla İsrail'e karşı silahlı mücadeleyi sürdürmek olmuştur. Ancak bugün FO yolları yapan, çöpleri toplayan, devasa eğitim ve sağlık hizmetini işleten bir yönetim haline gelmek zorundadır. (Rubin, 1999:7) Bu işlevleri yerine getirmenin yanında bunun uzun vadede sürdürülebilir olmasını sağlamakla da yükümlüdür. Bu nedenle hizmetlerin sunulmasında kurumsal teşkilatlanmayı ve böylece bahsi geçen işlevleri kurumlar yoluyla yerine getirmeyi sağlamalıdır. Bu minvalde FO stratejisinin en önemli ayağı, çok çeşitli devlet kurumlarını bir an evvel oluşturarak Filistin'in varlığını güvenceye almaktır. (Rubin, 1999:192)

FO, bir hükümet olarak Filistin'i ve Filistin halkının büyük bölümünü yönetmektedir. Halihazırda bir ülke ve insan topluluğu üzerinde etkili kontrol uygulamakta, temel idarî işlevleri yerine getirmekte ve Filistin halkının ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetleri sunmaktadır. (Boyle, 1990:302) Genel anlamda güvenliği sağlamakta, temel ihtiyaçları karşılamakta ve ulusal kimlik oluşturma konusunda ilerleme kaydetmektedir. FO'nun etkili yönetim kurması önündeki en ciddi sorun İsrail işgalidir. Ayrıca FO, Filistin ve Filistinliler üzerinde hâkimiyet sahibi bir hükümet olarak pek çok devlet tarafından tanınmaktadır.

3.1.3.2.1. Siyasal-Kurumsal Teşkilatlanması

Hükümet ile yönetilenler arasındaki ilişki modern demokratik ülkelerde kurumlar yoluyla sağlanırken Arafat, liderliğine kişiselleştirilmiş bir özellik verme eğilimindeydi. Filistin bölgesinin yakın bir gözlemcisine göre, Arafat'ın yardımcılarını ve bakanlarını seçiminde

dikkate aldığı özellik, yetkinlik ve etkinlikten ziyade kişisel ve grupçu bağlılık olmuştur. (Sirriyeh, 2000:53) Arafat Filistin yayınlarında, FKÖ'nün lideri, Filistin yönetiminin başı, tüm parayı kontrol eden ve tüm kararları alan, bunların daha da ötesinde hukukun kendisi ve otoritesine saygı duyulan ve bu otoriteyi kurarak uygulayan kişi olarak tarif edilmiştir. (Rubin, 1999:4) Bu bakımdan Arafat'ın diğer devlet başkanları gibi kurumlar mekanizmasıyla sınırlandırılmadığını söylemek mümkündür. Fakat Arafat tamamen tüm sınırlardan bağımsız da değildi. Arafat, hukuk, mahkemeler ve meclis tarafından sınırlandırılmadıysa bile, siyasî zeminini, ulusal birliği, uluslararası desteği ve iç barışı sürdürme ihtiyacı onu kesinlikle sınırlandırmıştır. (Rubin, 1999:5) Ancak yine de Arafat dönemi Filistin yönetimi kurumsallıktan hayli uzak, kişiselleştirilmiş bir iktidar niteliği taşımaktaydı. Elbette bu durum Arafat'ın sahip olduğu kişisel karizmadan da kaynaklanmaktaydı ve ondan sonra böyle bir liderin olmayışı Filistin yönetiminde kurumsallaşma açısından fırsatlar doğurmuştur.

Filistin örneğinde bu kurumsallaşma süreci kendine özgü bir seyir izlemiştir. Filistinlilerin mülteci olarak çok farklı ülkelere dağılması bu kendine özgülüğün en temel nedeni olarak gösterilebilir. Pek çok ülkede birbirinden habersiz oluşumlar ortaya çıkmış olmakla birlikte, kurumsallaşma hayli yavaş bir seyir izlemiştir. Bu noktada belki ilk ve en önemli adım Kuveyt'teki hareketin Filistinimiz (Filistinuna) isimli bir dergi çıkarması olmuştur. Bu derginin posta kutusu, farklı ülkelerde teşkilatlanmış oluşumların iletişim merkezi gibi faaliyet göstermiş, böylelikle tüm gruplar birbirinden haberdar olmuşlardır ve bunun neticesinde 1962'de Kuveyt'te yapılan toplantıda bütün gruplar el-Fetih adı altında birleşmiştir. Bu şekilde Filistin Devleti'nin kuruluşu için gerekli olan siyasal teşkilatlanma kurumsallaşmaya başlamıştır. (Karaman, 1991:87) Birleşme gerçekleşmeden önce dahi bu gruplar gerilla hareketleriyle çeşitli İsrail hedeflerine saldırılar gerçekleştirmekteydi. Bu haliyle gerilla grupları bir devletin askerî bir unsuru gibi görülemeyecekse bile buna yönelik ilk çabalar olarak değerlendirilebilirler. Ayrıca Arap devletlerinin kendi ulusal politikalarının bulunması ve Filistin'e ilişkin tutumlarında Filistin çıkarlarının göz ardı edilmesi, Filistinli grupların kendi politikalarını belirleme ve Arap devletlerinden bağımsız hareket etmeleri yönünde teşvik edici bir etken olmuştur. Bu da yine Filistin Devleti'nin diğer devletler karşısında bağımsız hareket kabiliyetine ulaşması yolunda öncül bir adımdır. Zaten bir devletin sahip olması gereken siyasal kurumsal teşkilatlanmanın içeride egemen ve dışarıya karşı bağımsız olması gereği

düşünüldüğünde bu da Filistin Devleti'nin fiilî varlığının oluşması sürecinde önemli bir aşama niteliğindedir. Fakat Filistinli grupların bu bağımsız hareketlerinden rahatsızlık duyan diğer Arap ülkeleri Eylül 1963'teki Arap Birliği toplantısında, Ahmet el-Şukeyri'yi Filistin halkının temsilcisi olarak seçmiş ve ardından 28 Mayıs 1964'te Filistinlilerin, Arap milliyetçilerinin ve Baas üyelerinin katılımıyla Kudüs'te toplanan Filistin Ulusal Kongresi'nde Şukeyri'nin başkan olarak seçildiği FKÖ resmen kurulmuştur. Eylül'de toplanan Arap Zirvesi'nde de bu oluşum Arap devletleri tarafından onanmıştır. Teşkilatın finansmanı için Filistin Ulusal Fonu kurulmuş ve ayrıca Gazze ve Sina'da konuşlanacak olan Filistin Kurtuluş Ordusu'nun kurulması için de Arap devletleri Filistinlileri askerî okullara almaya karar vermişlerdir. Ayrıca Arap ülkelerinde FKÖ'yü temsilen ofislerin açılmasına da karar verilmiştir. (Karaman, 1991:88) Bütün bunlar bir devlet teşkilatının önemli unsurları olmakla birlikte, bunlar Filistinlilerce değil, başka devletler tarafından kurulmuşlardır. Dolayısıyla FKÖ'nün kuruluşu içsel (Filistin'in kendi iç dinamiklerinden doğan) bir yapılanma olmayıp dışsal etkilerle ortaya çıkmıştır. Öyle ki, FKÖ 70'li yıllarda Lübnan'a yerleşmiştir. Beyrut'ta gayrimenkuller satın alınarak arşiv dairesi, yayın bölümü ve uluslararası ilişkiler bölümü gibi birimler dahil olmak üzere yerleşik bölümlerini burada oluşturmuştur. Lübnan'ın güneyinde, dağlık bölgelerde ise askerî birimlerini konuşlandırarak İsrail'e yönelik askerî operasyonlarını buradan gerçekleştirmiştir. (Pappe, 2007:308) Zaten Tilly'nin (2001:305) de ifade ettiği gibi günümüze gelene dek son 500 yıllık tarihsel süreçte devlet oluşumunda içsel etkiler azalırken dışsal etkiler baskın hale gelmiştir. Filistin Devleti de Tilly'nin bu çıkarımını destekler nitelikte bir gelişim göstermektedir. Bu dönemde bir yanda resmî ve aynı zamanda Arap devletlerine ve Arap Birliği'ne bağımlı FKÖ faaliyet gösterirken diğer taraftan da Filistinlilerce oluşturulmuş el-Fetih gerilla hareketleri düzenlenmekteydi.

Filistinli mülteci topluluğu hızlı bir biçimde siyasîleşmiştir. Bu hareket ilk aşamada liderden yoksun idiyse de Filistinliler Yahudi devletine yönelik akınlarını giderek daha sistematik bir biçimde yürütmeye başlamışlardır. Zamanla bu yapılar arasından öne çıkan el-Fetih bünyesinde Yaser Arafat ve Halil el-Vezir (Ebu Cihat) gibi liderler yetişmiştir. (Pappe, 2007:204-5) Birbirinden ayrı gelişen bu iki yapılanma 1967 savaşıdan sonra birleşmişlerdir. 1967 savaşıdan FKÖ içerisinde yer almayıp gerilla savaşı veren ve el-Mukaveme ismiyle örgütlenmeye giden fedailer güçlenerek çıkmıştı. Mülteciler arasında kendilerini, onları yönetebilecek ve koruyabilecek meşru bir otorite olarak kabul

ettirmişlerdi. Buna dayanarak 1968 yılında FKÖ liderliğine karşı ayaklanmışlar ve Şukeysi'yi devirerek FKÖ'nün liderliğine Arafat'ı getirmişlerdir. El-Fetih FKÖ'yü Leninist çizgide yapılandırarak FKÖ üzerindeki kontrolünü arttırmıştır. Bu haliyle FKÖ'nün en tepesinde örgütün icra kurulu olan kabine bulunmaktaydı ve kabine hükümeti seçmekteydi. Hükümet de Filistin Ulusal Meclisi adındaki parlamentoyu denetlemekteydi. Kabine üyelerinin yarısı fedailer arasından diğer yarısı da meslek örgütleri arasından seçilmekteydi. Bu yapıya, önceleri Arap Birliği bünyesinde kurulmuş Filistin Kurtuluş Ordusu da bağlanmıştı. Ayrıca sosyal yardım hizmeti veren SAMED ve Kızılay da örgüt bünyesinde faaliyet göstermekteydi. (Pappe, 2007:269-70) İlan Pappe'in (2007:274-5) ifadeleriyle FKÖ, "toplumsal ve mesleki örgütleri kendine çeken bir miktatıs gibiydi ve bu bağlamda bir devlet aygıtının bulunmamasının yarattığı boşluğu dolduruyordu."

Filistin Ulusal Meclisi bir çeşit parlamento işlevi üstlenmiştir. Meclis, Filistinlilerin çeşitli kesimlerini bir araya getiren bir organdır ve üç sene için seçilen ve her altı ayda bir başkanın çağrısıyla toplanan Meclis, Yürütme Kurulu üyelerini seçerek çeşitli konuları inceleyip karara bağlardı. 1969'un sonundan ölümüne dek Yaser Arafat Yürütme Kurulu başkanlığını ve dolayısıyla FKÖ liderliğini yürütmüştür. Yürütme Kurulu, Meclisin belirlediği siyaset, program ve planlamaları hayata geçirmekle yükümlüdür. Filistin Ulusal Meclisi'nden seçilmiş kişilerden oluşan Merkezî Komite, FKÖ'de temsilcisi bulunan direniş gruplarıyla koordinasyonu sağlayan bir kurumdur. Yürütme Kurulu'nun denetimi altında bulunan Filistin Kurtuluş Ordusu da 1969'da Yaser Arafat'ın başkomutan seçilişiyile Arap devletlerinin etkisinden çıkarak Filistinli kimliği kazanmaya başlamıştır. 1969'da kurulan Filistin Silahlı Mücadele Komutanlığı, daha ziyade polis teşkilatı işlevini üstlenmiştir. Hem bir savunma gücü hem de bir polis gücüne sahip olmanın çok fazla maliyet oluşturabileceği gerçeği, Filistinlilerin hem sınır güvenliği hem de kamu hukuk ve düzeninden sorumlu bir ulusal muhafız birimi gibi sadece tek oluşum seçenekleri üzerinde çalışmaları gerektiği düşüncesine yöneltmiştir. (Sayigh, 1995:10)

Diğer taraftan FKÖ bünyesinde çok çeşitli faaliyetleri yürütmek üzere pek çok birim kurulmuştur. Dolayısıyla FKÖ sadece siyasî ve askerî kurumlara değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, tıbbî, ticarî ve sendikal hizmetleri ifa edecek kurumlar da ihdas etmiştir. Öncelikle FKÖ bünyesinde Siyasî İşler, Bilgi ve Tanıtma, İdari İşler, Sosyal

İşler, Planlama, Kitle Teşkilatları gibi daireler oluşturulmuştur. Kitle Teşkilatları Dairesi çeşitli ülkelerdeki Filistinli sendikalarla bağlantı kurarak Filistinlilerin çalışma hayatına dair sorunlarıyla ilgilenmiştir. Filistin Kızılay Derneği bünyesinde farklı ülkelerde çok sayıda hastane ve klinik işletilmektedir. Planlama (ve Eğitim) Dairesi bünyesinde Filistin Eğitim Felsefesi geliştirilerek Filistinli kimliği canlı tutulması gayesiyle eğitim faaliyetleri yürütülmüş ve desteklenmiştir. Ayrıca Filistin mücadelesinde şehit ya da gazi yakınlarına yönelik çeşitli kurumlar oluşturmuş ve bu çerçevede kurulan SAMED Filistinlilerin yoğun yaşadığı yerlerde üretim merkezleri ve fabrikalar kurarak şehit çocuklarına yardım ve yeni iş imkânları gibi katkılar sağlamıştır. Bunların yanında Filistin konusunda uluslararası kamuoyunu bilgilendirme amacıyla çeşitli ülkelerde Danışma Büroları ve Temsilcilikler kurulmuştur. Bunlar da diplomatik temsil ve kamu diplomasisi gibi işlevleri yerine getirmiştir. (Karaman, 107-11) Filistin havayollarının kurulması da devletleşme çabalarının bir parçasıdır. Ancak İsrail ile anlaşma sağlanamadıkça Filistin’de havaalanı yapılamaz ve yapılsa bile işletilemez. Dolayısıyla Filistin havayolları Mısır gibi diğer ülkelerdeki havaalanlarından yönetilmektedir. (Rubin, 1999:193)

1993’te İsrail ve FKÖ’nün birbirini tanımaları neticesinde yasama, yürütme ve yargı erkleri üzerinde kısmî de olsa elde edilen tecrübe Filistinliler açısından önemli bir kazanım olmuştur. “Bu sürecin, Avrupa Birliği’nin denetimi altında geliştirilecek daha demokratik ve malî bir çerçeve, yeni bir eğitim sistemi ve ulusal bir radyo-televizyon kurumunun kurulmasıyla daha da genişletilmesi planlanmıştır.” (Pappe, 2007:398) Ocak 1996’daki Filistin Ulusal Meclisi ve FO Başkanı için seçimler, örneğin, demokratik çizgilerde geniş çapta yapılmıştır. (Sirriyeh, 2000:50) 1995’te kurulan Filistin Ulusal Meclisi’nin 88 sandalyesi için Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs’te yer alan 16 bölgeden 670 aday 20 Ocak 1996’da yarışmıştır. Başarılı adaylar 7 Mart 1996 tarihinde Gazze’de yapılan ilk oturumda yer almıştır. Bu oturumda Filistin Ulusal Meclisi Başkanı Salim el-Za açılış konuşmasını yapmıştır. Bu aynı zamanda, daha önce FKÖ’nün parlamentosu olan Filistin Ulusal Meclisi’nin yasama yetkisinin yeni organa devrini de temsil etmiştir. (Rubin, 1999:27-8)

Filistin Finans Bakanlığı, sadece desteklenmesi ve kolaylaştırılması gereken bir süreci başlatarak ciddi reform önlemleri almıştır. Yerel ve belediye seviyesinde ve de sağlık ve

refah sektörlerinde, birçok mevcut Filistin kurumu işlemeye devam edebilir. (Indyk, 2003:57) Filistin Yönetimi hazinesini finanse eden bağışçılar sayesinde 2007'den beri yıllık gelir 1,5 milyar doları aşmış ve iç güvenlik durumunun giderek kontrol altına alınmasıyla, 2009 ve 2010'daki ekonomik büyüme ile, önceki 8 yıllık düşüşten sonra toparlanmaya başlamıştır. 2008'den beri Batı Şeria'da görülen %8'lik ekonomik büyüme, Filistin Yönetimi'nin reform stratejisinin ilk canlanma işareti olarak gösterilmektedir. Kentsel inşaat patlaması, araba galerileri, uluslararası oteller, şık restoranlar, sanal hisse senedi ticaret sistemleri ve e-devlet canlı bir ekonominin kanıtı olarak görülmektedir. (Khalidi ve Samour, 2011:8) Filistin Reform ve Kalkınma Planında açıklandığı gibi, Filistin Yönetimi vergi gelirlerini büyük ölçüde ülke içi vergi tahsilatının ve gümrük gelirlerinin etkinliğinin artırılmasına yönelik idarî tedbirlerle artırmaya çalışmaktadır. Filistin Yönetimi ayrıca miras veya emlak için yeni vergiler getirmeyi düşünmektedir. (Khalidi ve Samour, 2011:14)

Ekonomik reformlardaki maksat, Filistin Yönetimi'nin yatırım dostu kurumlar yaratma reformlarıyla güvence altına alınan özel sektörün, ekonomik büyümenin motoru haline getirilmesidir. Ancak özel sektörün büyümesi büyük ölçüde İsrail'in Filistin'in ekonomik faaliyetleri üzerindeki kısıtlamalarını hafifletmesine bağlıdır. Filistin Yönetimi'nin hukuk ve düzeni yerine getirme ve destekleme kabiliyetinin artması halinde, ekonomiye dair bu tür bir kısıtlamaları hafifletmenin önümüzdeki dönemde gerçekleşebileceği öngörülmektedir. Bu, adli reformları, hukukun üstünlüğünü teşvik eden girişimleri, sosyal yardım ve vatandaş bilinçlendirme programlarını, mahkemelerin etkinliğini artırma girişimlerini, günlük polisliği ve ayrıca Filistin Yönetimi güvenlik ve istihbarat servislerinde personel yenilenmesini ve FKÖ kıdemlilerinin erken emekliliğini içermektedir. (Khalidi ve Samour, 2011:14)

Filistin, devlet kurumsallığı açısından pek çok devletten daha başarılı bir performans sergilemiştir. Kurumları oluşturma ve çok çeşitli devlet işlevlerini yerine getirmek üzere uzmanlaşmış kurumları tesis etmeyi başarmıştır. Bu konuda Filistin'in önündeki en temel sorun İsrail işgali ve İsrail'in çeşitli devlet faaliyetleri üzerinde oluşturduğu baskı ve kısıtlamalardır. Buna rağmen Filistin, özellikle halkın temel ihtiyaçlarını gidermek üzere hizmet kurumlarını ve diğer devletlerle ilişkileri yürütmek üzere diplomatik kurumları başarılı biçimde tesis etmiştir. Siyasi kurumların da büyük oranda tesis edilmesine karşın

İsrail işgali nedeniyle güvenlik teşkilatının kurumsallığı olması gereken düzeye ulaşmamıştır. Ancak yine de bu haliyle Filistin'in kurumsal düzeyi pek çok devletle kıyaslandığında hayli başarılı bir seviyededir.

3.1.3.2.2. Ülke ve İnsan Topluluğu Üzerindeki Hâkimiyet Düzeyi

Birinci intifada sürecinde Filistin bölgelerinde sürecin organizasyonu ve yönetimi, Filistin liderliği tarafından yerine getirilmiştir. Kurduğu komiteler ağı ve iletişim ağıyla büyük kitlelerin organize biçimde hareket edebilmelerini sağlamanın yanında halkın yaşamını olumsuz etkileyen konularda başarılı çalışmalar yürütmüştür. Örneğin ekonomik boykot sürecinde halkın ihtiyaç duyduğu malların üretimi ve dağıtım konusunda, İsrail'in sertlik yanlısı uygulamaları karşısında yararlananlara yönelik ilk yardım faaliyetlerinde ve eğitim sistemi aksadığında alternatif bir eğitim ağı kurmasında Filistin yönetiminin devlet gibi hareket ettiğini söylemek mümkündür. FKÖ, kamplardaki Filistinli mülteciler arasından örgüte katılmak isteyenlere askerî eğitimin yanında temel bir milliyetçi eğitim de vermiştir. (Pappe, 2007:269) Böylece hem eğitim hizmetini sunmuş hem de ulusal kimliğin oluşup yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

1980'lerin başlarından itibaren, özellikle de 1987 yılında başlayan Filistin intifadası yıllarında Filistin sivil toplumu da gelişmiştir. (Sirriyeh, 2000:52) Bundan dolayı FO tarafından, sivil toplumca oluşturulan kurumların faaliyetlerini sınırlamak ve denetlemek için hem doğrudan politika önlemleri alınmış hem de güvenlik güçleri yoluyla girişimlerde bulunulmuştur. Bu tür önlemler, gözlemciler göre, bu toplumlara ya da yönetici üyelerini FO kurumlarının bünyesine katma çabasını, sivil toplum örgütlerinin FO Sosyal Refah Bakanlığı'na kayıt olma şartını ve FO'nun hem izinsiz yabancı fonları kabul etmeme şartıyla hem de daha sonra uygun gördüklerine bu fonları dağıtacak olan FO'ya yabancı bağış yapanların fonları yönlendirmeleri için lobi yaparak onların malî kaynaklarını kontrol altına alma girişimini kapsamıştır. (Sirriyeh, 2000:52)

Filistin yönetimi, hayatın her alanında devlet işlevlerini yerine getirme çabası göstermektedir. Filistin kimlik kartları ve pasaportları dağıtmaktadır. Ayrıca İsrail'in şikayetlerine rağmen 1996'dan itibaren Olimpiyatlarda Filistin takımı olarak yer almış, kendi bayrakları çekilerek ulusal marşları okunmuştur. (Rubin, 1999:192-3) Filistinliler zaten yarı-devlete sahiptir ve devlet olmanın özelliklerini kullanmaktadır. Örneğin bir

bayrak, bir pasaport, Filistin şehirleri üzerinde egemenlik ve büyük bir polis gücü gibi kurum ve işlevlere sahiptir. Ocak 1997 Hebron Anlaşması'ndan sonra Filistinlilerin çoğunluğu artık İsrail işgali altında değildir ve FO büyük oranda onların refahından sorumludur. (Inbar ve Sandler, 1997:23) Filistin nüfusunun büyük kısmında FO'nun kontrolü bulunmasına karşın, Filistin topraklarının önemli bir kısmında İsrail denetimi söz konusudur.

FO, Batı Şeria topraklarının çok küçük bir oranını kontrol etmektedir. Kontrol ettiği bölümler ya İsrail denetiminden ya da Filistin-İsrail ortak denetiminden yahut da Yahudi yerleşimlerinden oluşmaktadır. Özellikle C bölgesi (tamamen İsrail denetiminde), Batı Şeria'nın %60'ından fazlasını oluşturmaktadır. Bu yönetim şekline dayanarak İsrail, toprağa el koymaya ve buna bağlı olarak yerleşim inşası uygulamalarını üstlenmeye devam etmektedir. (Burgis-Kasthala, 2014:683) Bu dağınık yönetim yapısından dolayı Batı Şeria'nın idarî şeması bölük pörçüktür. Bu düzenleme sadece herhangi bir demokraside elzem süreçler olan iletişim ve koordinasyonu engellememekte ayrıca FO'nun imajını zayıflatmakta ve onun Filistin toplumu üzerindeki egemenliğiyle ilgili güvensizlik duygusunu arttırmaktadır. (Sirriyeh, 2000:56) Hatta Hamas kontrolündeki Gazze Şeridi bile (burada herhangi biri makul bir şekilde Arap Filistinlilerin kendi iç ilişkilerinin denetimine hâkim olduklarını savunabilir) kendi kara sınırlarının, sahil şeridinin ya da hava sahasının kontrolüne sahip değildir ve hatta elektrik, yakıt ve diğer temel yaşam gereklilikleri için İsrail'e bağımlıdır. (Ash, 2012:458) Eğer FO başarılı bir şekilde işgal altındaki topraklardan yeterli bir İsrail geri çekilmesini sağlasaydı, bu onun yöneten bir kurum olarak meşruiyetine, güvenilirliğine ve onun iç ve dış güvenlik duygusuna büyük katkı sağlardı. (Sirriyeh, 2000:60)

Önemli ölçüde kurumsal teşkilatlanmasını sağlamış olmasına karşın Filistin açısından, İsrail işgali devletleşme süreci önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Özellikle Batı Şeria'da devam eden İsrail denetimi ve İsrail yerleşimleri, Filistin devletinin kendi ülkesi üzerindeki hâkimiyetinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Fakat sınırların belirliliği kriterinde olduğu gibi ülke üzerinde hâkimiyet de mutlak sağlanması gerekli bir kriter olarak kabul edilmemektedir. Bir devletin ülkesinin bir kısmı ve hatta tamamı işgal altında olması halinde dahi devlet olma halini kaybetmediği görülmektedir. Bu minvalde ABD Dış İlişkiler Yasası İfadesine (Restatement of Foreign Relations Law of the United

States) göre ‘bir varlığın bütün toprakları bile bir dış güç tarafından işgal edilmiş olsa ya da o başka bir şekilde geçici olarak topraklarının kontrolünü kaybetmiş olsa dahi bu ilgili birimin zorunlu olarak devlet olmasının son bulması değildir’ kuralı benimsenmiştir. Örneğin Kuveyt, Irak işgali altında olduğu 1990-1991 yılları arasında dahi devletti. İsrail’in kontrolü, Filistin’in Gazze ve Batı Şeria’da egemen olduğu hükmüne bir engel teşkil etmemektedir. (Quigley, 2012:435) Çünkü İsrail’in bu işgali, ne İsrail ne diğer devletler ne de uluslararası hukuk nazarında İsrail’e bu topraklar üzerinde egemenlik hakkı vermemektedir. Bu topraklar Filistin halkına ait olarak kabul edilmekte ve Filistin halkının siyasî temsili de FO tarafından yerine getirilmektedir.

Kurumsal teşkilatlanmadaki başarısına rağmen İsrail işgali nedeniyle Filistin yönettiği ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet sağlamakta sorunlar yaşamaktadır. FO, Filistin’de şiddet tekeli sağlayamamakta ve çeşitli konularda İsrail’in denetimine rıza göstermektedir. Filistin, bir tarafta devlet oluşumunun iç süreçlerini (siyasî, ekonomik ve diğer vasıtalarla toplumsal denetimin inşası) yerine getirirken diğer tarafta da diğer devletlerden ve özellikle İsrail’den bağımsızlığın özel şartlarının müzakerelerini yürütmek zorundadır. Bu iki süreç önemli ölçüde farklılıklar barındırmakta olup zaman zaman birbirini engellemektedir. (Sayigh, 1995:8)

3.1.3.2.3. Diğer Devletler Karşısında Bağımsızlık Kapasitesi

2. Dünya Savaşı’nın ardından Filistin’in geleceğinin BM’de karar verildiği süreçte Filistin toplumu, diplomasiyi Arap Birliği’ne teslim ettiğinden diplomatik kanalları kullanma olanağını yitirmişti. (Pappe, 2007:171) Hatta Kral Abdullah, Yahudi devletiyle Nisan 1949’da ateşkes imzalamış ve hatta barış anlaşması imzalamaya yönelik girişimlerde bulunmuştu. Bu süreçte Filistinlilere ait daha geniş bir bölgeyi İsrail’e vermeyi kabul ediyordu. (Pappe, 2007:206)

Yıllar içinde Filistin liderleri, kendi davalarının Arapların kendi iç mücadelelerinde kullanıldığının farkına varmışlar ve Ortadoğu oyununu oynamayı öğrenmişlerdi. Arafat’ın kendisinin, Araplar arası rekabetten faydalanarak FKÖ’nün Arap hamilerine bağımlılığını azaltmada belirgin bir sicili vardır. (Inbar ve Sandler, 1997:28-9) FKÖ’nün kontrolünün el-Fetih tarafından ele geçirilmesi üzerine kuruluş belgesi değiştirilmiş ve FKÖ’nün Arap Birliği’nden bağımsız hareket etmesini savunan biçimde düzenlenmiştir.

(Pappe, 2007:272) FO, Pan-Arap ideolojiden farklı bir Filistin milliyetçiliği şeklinde FKÖ tarafından başlatılan ulusal kimlik ve tarih oluşturma çabalarını sürdürmüştür. (Rubin, 1999:192) FO, Filistin politikasını diğer Arap ülkelerinden bağımsız biçimde yürütme mücadelesinde belirli bir aşama kaydetmiş olsa da diğer ülkelerin desteğine olan ihtiyacı bu yöndeki çabalarını da sınırlandırmaktadır. Devlet olma ve bağımsızlık konusunda herhangi bir sorun yaşamayan devletlerin bile güçlü devletler karşısında belirli düzeyde bir bağımlılık içinde kaldığı düşünüldüğünde Filistin gibi tanınma mücadelesi veren ve işgal altında toprağı bulunan bir devletin benzer bir bağımlılıktan bağışık kalabilmesi pek de mümkün değildir.

Soğuk Savaşın bitmesiyle Filistin daha ziyade ABD ve Batılı devletlerin desteğine ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu nedenle de neo-liberal ekonomiye geçiş politikalarını uygulama zorunluluğı ile karşı karşıya kalmıştır. FO tarafından uygulanan ‘gerçek-var olan’ neo-liberal politikaları bulmada ve tanımlamada, FO’nun kurumsal kapasitesi ve sınırlarıyla ilgili görünüşte bir çelişkiyi açıklığa kavuşturmak önemlidir. FO alternatif bir strateji izlemek isteseydi bile, bu ABD baskısı, İsrail işgalinin yapısal gerçekleri, bağış paralarına bağımlılık ve Bretton Woods Kurumları savunuculuğı tarafından engellenmiş olurdu. (Khalidi ve Samour, 2011:12) Her devletin politika belirleme konusunda yaşadığı sınırlılık Filistin açısından daha büyük boyutlardadır, çünkü dışarıya karşı bağımlılığı daha fazladır. Bu bakımdan FO’nun, egemenliğini ve ülke bütünlüğünü dış tehditlere karşı devam ettirmesi için yine uluslararası toplumun taahhütlerine yoğun bir şekilde güvenmek dışında çok az seçeneğı olacaktır. (Sayigh, 1995:13) FO, askerî güç ve bağımsız ekonomiden mahrum olmasından kaynaklı güç eksikliğini diplomasi yoluyla denge siyaseti izleyerek telafi etme gayreti içerisinde dir.

Ülke üzerindeki hâkimiyet konusunda Filistin, İsrail işgalinden kaynaklı sorunlar yaşamaktadır. İsrail 1967’de Batı Şeria ve Gazze’yi işgal ettikten sonra buraları askerî yönetimin uygulanabileceğı “gözetim altındaki bölgeler” olarak ilan etmiştir. (Pappe, 2007:278) Bunlara ilave, Filistin’de tabelaların ve kamusal alanların İbranileştirilmesi yönünde bilinçli bir çaba da sürdürülmektedir. (Pappe, 2007:331) Oluşturulan bir adlandırma komitesi, yerleşim bölgelerinin Arap isimlerinin yerini alacak İbrani isimler belirlemiştir, böylece ileride yaşanabilecek hak iddialarının önüne geçilmek istenmektedir. (Pappe, 2007:189) Ayrıca İsrail kontrolündeki C bölgesi Batı Şeria’da

geniş bir bölgeyi kapsamakta olup İsrail'e önemli ölçüde hâkimiyet alanı sağlamaktadır. Elbette bu bölgelerde FO'nun hâkimiyetinden bahsetmek mümkün değildir.

Diğer taraftan Gazze'de İsrail işgali sürdürülmesine de İsrail denetiminin bulunmadığını söylemek mümkün değildir. Gazze, Haziran 2007'de Hamas'ın kontrolü elde etmesinden itibaren İsrail'in kapsamlı ablukası altındadır. Bu tarihten beri Gazze'ye yalnızca temel insanî ihtiyaçların girişine izin verilmekte ve ihracata müsaade edilmemektedir, buna paralel olarak ekonomi de olumsuz etkilenmektedir. Uluslararası örgütler insanî kriz konusunda uyarılarda bulunmakta, fakat İsrail bunları reddederek Hamas yönetimine karşı sürdürdüğü politikanın meşru olduğunu ileri sürmektedir. İsrail'in Ocak 2009'da Gazze'ye yönelik saldırısıyla insanî durum daha da kötü bir noktaya ulaşmıştır. Gazze'deki insanların tamamına yakınının yoksulluk içerisinde yaşadığı, su ihtiyacının tam olarak karşılanamadığı belirtilmektedir. Çok sayıda ev hasar görmüş durumda olmasına karşın, İsrail'in Hamas'ın terörist amaçlar için kullanabileceği gerekçesiyle inşaat malzemelerine izin vermemesi neticesinde hasarlı evler tamir edilememektedir. (Caspersen, 2012:130)

Likud ve İşçi Partisi, Oslo sürecinde benzer biçimde yerleşimlerin boşaltılmaması, Kudüs'ün İsrail'in başkenti olması ve geriye kalan bölgede bir Filistin devletinin kurulması konularında örtüşüyorlardı. Fakat düşündükleri Filistin devletinin gerçek anlamda egemen ya da bağımsız bir yapıya sahip olacağını söylemek mümkün değildir. Örneğin Oslo Anlaşması'nın ekonomik tamamlayıcısı olan 1994'te imzalanan Paris Anlaşmasına göre, İsrail yönetimi FO tarafından sunulan gelişim planlarını veto yetkisine sahipti ve dış ticaret ve endüstri alanları da İsrail yönetimi altında olacaktı. (Pappe, 2007:395-6) Zaten Filistin ekonomisi büyük oranda İsrail denetimi ya da baskısı altındadır. Ekonomik kurumsallaşmayı İsrail hızlı ve başarılı biçimde gerçekleştirmiş ve bu kurumlar yoluyla Filistin ekonomisini kontrol altına almıştır.

Örneğin daha Ağustos 1948'de İsrail kendi para birimini yürürlüğe sokmuştur. (Pappe, 2007:184) Fakat benzer bir uygulama Filistinliler tarafından hayata geçirilememiştir. Sonraki yıllarda İsrail işgaliyle Filistin ekonomisi üzerindeki İsrail kontrolü daha da artmıştır. İsrail işgali altındaki bölgelerde yerel ekonomi İsrail ekonomisiyle bütünleşmiş ve böylece bölge ekonomisi İsrail ekonomisine bağımlı hale gelmiştir. Bu bölgelere herhangi bir yatırım yapılmadığı gibi yatırım yapılabilmesi için altyapı da

geliştirilmemiştir. (Pappe, 2007:331) Üstelik bağımsız bir merkez bankasının yokluğunda, FO'nun faiz oranlarını ve enflasyonu azaltacak ya da ihracata dayalı ekonomik büyümeyi desteklemek için rekabetçi döviz kurunu belirleyecek, geleneksel neo-liberal bir programın önereceği önlemleri alacak araçlardan yoksundur. Benzer bir şekilde, İsrail ile Ekonomik Protokol'e bağlılığı, bağımsız olarak tarife oranları veya Katma Değer Vergisini azaltamayacağı anlamına gelmektedir, bu nedenle kendi ticarî liberalizasyonu İsrail'deki liberalleşmeyi takip etmelidir. (Khalidi ve Samour, 2011:12-3) İsrail'den bağımsız biçimde geliştirilebilecek bir Filistin ekonomi politikasından bahsetmek mümkün değildir.

İsrail, ülke ve ekonomi üzerinde kontrol kurduğu gibi Filistin eğitime de müdahale etmek istemiştir. Batı Şeria'daki eğitim 1967 işgalinden sonra İsrail Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır. Daha sonra İsrail, Filistin okullarında okutulan pek çok kitabı, kabul edilmez siyasî taraflılık içerdiği için yasaklamış ve İsrail yanlısı kitapları müfredata eklemek istemiştir. Gelişen tepkiler karşısında UNESCO'nun aracılığıyla karşılıklı tavizlerle bir uzlaşma yoluna gidilmiştir. (Karaman, 1991:151) Fakat yine de Filistin eğitim sisteminin belirlenmesi, FO'nun tek başına değil, İsrail ile uzlaşmak suretiyle belirlediği bir politikadır. Bu da FO'nun Filistin'deki egemenliğini sorgulanır kılmaktadır.

Filistin kurumsal teşkilatlanmada başarılı olsa da, söz konusu kurumların devlet işlevlerini yerine getirme konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bunun temel nedeni, İsrail işgali ve İsrail'in Filistin'de kurduğu denetimdir. Özellikle Batı Şeria'da önemli bir İsrail denetimi bulunmaktadır. Ayrıca İsrail, Filistin ekonomisini büyük ölçüde baskı ve denetim altında tutmaktadır. Yatırımları sınırlandırmakta, para politikasını ise doğrudan kontrol etmektedir. Hatta eğitim sistemine dahi müdahale etmektedir. Bu nedenlerle Filistin bu kriter açısından yetersizlik içersindedir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, söz konusu yetersizlik günümüzdeki pek çok devlette görüldüğü gibi kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan kurumsallaşma yetersizliğinden değil, İsrail işgalinden kaynaklanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Filistin'in devletleşmesinin önündeki asıl engel İsrail işgalidir.

3.1.3.3. DEAŞ

Arap Yarımadası el-Kaidesi (AYEK) liderine yazdığı taslak mektupta bin Ladin, Arap dünyasında kurulan bir İslam devletinin karşılaşıcağı başa çıkılmaz zorlukları uzunca irdemiştir. Devlet, halkının taleplerini ve ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olacaktı. Arap devletleri halklarını her şey için kendilerine bağımlı hale getirdiklerinden, kamu mallarını etkin bir şekilde dağıtmayan bir İslam devleti hızlıca halk desteğini kaybedecekti. Kaçınılmaz yaptırımlar ve hava bombardımanları da devletin çöküşünü daha da hızlandıracaktı. (McCants, 2015:54) Bununla birlikte AYEK'in bir cephe grubu kurma kararı onun terörizmden uzaklaşıp devlet inşasına yöneldiğini yansıtmaktadır. 2011'deki bir röportajında, AYEK'in üst düzey dinî liderlerinden biri olan Adil el-Abab grubun ilgi odağındaki değişikliği açıklamış ve karşılaştıkları en büyük sorun olarak, kanalizasyon ve şebeke suyu gibi kamu hizmetlerinin olmayışını göstermiş ve bunlara çözüm aradıklarını belirtmiştir. (McCants, 2015:57)

El Kaide'nin kalpleri kazanma stratejisinin bir yansıması olarak Yemen'de önemli bir el-Kaide lideri olan Vuhayşi bir kalp ve akıl stratejisi önermiştir. Buna göre kamu malları sağlayarak ve yumuşak bir şekilde İslami hukuku uygulayarak halkı kazanma yoluna gidilmelidir. Çünkü halk ihtiyaçları ve ağır geçim sıkıntıları tarafından ağır baskı altındadır. Bundan dolayı cihatçılar yaşam kolaylıkları yoluyla ve yiyecek, elektrik ve su gibi onların günlük ihtiyaçlarını karşılayarak onları kazanmalıdır. AYEK sadece korkulmaktansa hem sevilip hem korkulmanın daha iyi olduğunu öğrenmişti. (McCants, 2015:60-1) Bu nedenlerle El-Kaide lideri bin Ladin ve yardımcısı Zevahiri, halifeliği ilan etmeden önce Müslümanların halk desteğini sağlamak istemişlerdir. DEAŞ ise, kitlelerin ne düşündüğünden bağımsız olarak bir halifelik uygulamak istemiştir. (McCants, 2015:7)

DEAŞ'ın kazanma stratejisi güçlü yönetim olmuştur. Yönetim modeli, birçoklarının kendisine katılmasını sağlamış, birlikte çalışmaya ikna etmiş veya en azından kendi bölgelerinde var olmasına karşı çıkmamalarını sağlamıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:254) DEAŞ herhangi bir hükümet gibi şiddet tekeli sağlama çabası ortaya koymuştur. (Weiss ve Hassan, 2016:262) DEAŞ devlet inşasında, kurum inşasından ziyade şiddet tekeli öncelmiştir ve bunu aşırı şiddet uygulayarak gerçekleştirme yoluna gitmiştir. 2014'te savaş alanlarında elde ettiği zaferler tüm dünyada binlerce yabancı savaşçıyı kendisine çekmiştir. (Laub, 2016) Yabancı savaşçıları çekmede DEAŞ'ın siyasî teolojisi ve devlet

inşası programı da etkili olmuştur. Bu şekilde yabancı savaşçıları kendine çekmesi, ele geçirdiği şehirleri kontrol altına almada, rakiplerini defetmede ve gelirini arttırmada ona yeterli adamı sağlamıştır. (McCants, 2015:126) Ayrıca DEAŞ Afganların hatalarından dersler çıkarmıştır: Bu dersler, etnik farklılıkların öne çıkmasına izin vermeme, savaşçılara verimli eğitimi sunma, askerî hiyerarşiyi açık ve net biçimde tesis etme şeklinde sayılabilir. (Bauer, 4) Askerî mücadelenin yanında DEAŞ, devlet ve hükümet konusunda İslami anlayış üzerindeki ideolojik hegemonyaya karşı da küresel bir savaş vermiştir. (Holtmann, 2014)

Henüz Ebu Ömer'in liderliği döneminde, İİD'in şu işlevleri yerine getirmesi için bir hükümete ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir: hudud olarak adlandırılan İslam'ın kutsal kitabında belirtilen kesin cezaları uygulamak; çatışma ve anlaşmazlıkları çözmek; güvenliği sağlamak; ve suçluları ve günahkarları kovuşturmak. Hükümet ayrıca tebaasının ekonomik refahı ile ilgilenmelidir. Hükümet, gıda maddelerinin ve yardım materyallerinin teminatını gözetmeli, benzin ve gaz satışını ve halkın ıstırabını hafifletmek için diğer yaşam gerekliliklerini düzenlemelidir. İİD, bir devletin görevlerini yerine getirmeye çalıştığı için, kendisine bir devlet gibi davranılması gerektiğine inanmaktaydı. (McCants, 2015:38) Fakat 2006 yılında ilan edilmesine rağmen, İİD ilk birkaç yılında hiç yönetme fırsatı bulamamıştır. Irak el-Kaidesi'nin kontrol ettiği bölgeleri yönetmeye çalışmasına rağmen, İİD 2006 yılında ilan edildiğinde aslında kendi toprağına sahip değildi. Ne şiddeti tekelleştirebilmiş ne de sürekli hizmetler sunabilmiştir. Başka bir deyişle, modern veya başka bir şekilde herhangi bir hükümet özelliğinden yoksundu. (McCants, 2015:135)

İİD'in kontrolü altına bir bölge bulunmamasına karşın DEAŞ genişçe bir bölgede kontrol sağlamıştır. Buna rağmen DEAŞ toprağına dayalı (teritoryal) bir kurum olmaktan ziyade bir halk hareketi olduğunu savunmuştur. Fakat DEAŞ de zamanla halkına hizmetler sunarak, kendi adalet biçimini tesis ederek, güvenlik sağlayarak, hatta toplumsal sınıflar oluşturarak bir proto-devlet olarak işlemeyi öğrenmiştir. (Zartman, 2017:947) DEAŞ sivil-asker ayrımı yapmaksızın hedeflerine karşı terörden faydalanırken, bir yandan da yönettiği bölgede sağlık ve eğitim gibi alanlarda kendi devlet olma konumunu ve felsefesini yerleştirme çabalarıyla devlet inşası çabalarını sürdürmüştür. (Özdemir ve Gürler, 2018:122) Gerilla faaliyetlerinden büyük şehirlerin günlük yaşamını yürütmeye

geçişte DEAŞ büyük çelişkilerle karşı karşıya kalmıştır. Rakka, 220.000 nüfusuyla Suriye'nin 6. büyük şehriken, Musul 2 milyona yakın nüfusuyla Irak'ın 2. büyük şehridir. DEAŞ bu şehirleri idare ederken her yöneticinin karşılaştığı zor ve rızanın dengesinin sağlanması ikilemiyle yüzleşmiştir. (Alexander, 2015)

Kontrol ettikleri her bölgede DEAŞ en azından işleyen ekonomisi ve sivil kurumları ile iskelet bir hükümet dahil sert bir teokratik yönetim tesis etmiştir. (Stern ve Berger, 2015:48) Kaynakların büyük bir çoğunluğu örgütü devam ettirmek ve genişletmek için ayrılmıştı. Bunlar üyelerin maaşlarını ödemeyi, ideolojik ve askerî eğitim sağlamayı ve katılım ve propaganda maliyetlerini içermekteydi. DEAŞ ek olarak yönetiminin meşru olduğu algısını oluşturmak için işgal ettiği topraklarda sosyal refah programlarına kaynak sağlamıştır. Bu polis güçleri oluşturma, okullara sübvansiyon sağlama ve yiyecek ve elektrik gibi temel gereksinimlerin teminini kapsamaktaydı. DEAŞ ayrıca DEAŞ görevlilerine karşı sivil şikayetleri işleme almakla yetkilendirilmiş bir organ olan 'mağduriyet mahkemesi' gibi çeşitli devlet inşası faaliyetleri yönetmiştir. (Shostak, 2017:44)

3.1.3.3.1. Siyasal-Kurumsal Teşkilatlanması

DEAŞ içinde yer alanların, Suriye ve Irak'ta yaşayan büyük bir kitleye cihatçı bir yönetimi dayatma cüreti, onu bir gerilla ağından konvansiyonel orduya geçmeye zorlamıştır. Aynı zamanda korkmuş esnaftan haraç toplayan bir yapıdan gerçek vergiler koyan ve yüzbinlerce insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan bir sisteme dönüşmeye de zorlamıştır. (Alexander, 2015) Bu dönüşüm İİD döneminde başlamış olmakla birlikte, daha önce belirtildiği gibi İİD'in bir bölgede kontrol sağlayamamış olması, söz konusu dönüşümü teorik düzleme hapsetmiştir. İİD, tarım, petrol ve sağlık gibi çeşitli alanlarda bakanlıklar oluşturarak Mücahitler Şura Konseyi'nin sorumluluklarını dönüştürmüştü. Bu yapılanlar devlet inşası niteliğinde bir dönüşümü temsil etmiştir. (Weiss ve Hassan, 2016:74) Nisan 2007'de İİD'in ilk 'kabine' duyurusu el-Kaide'den etkilenen yapıya dayanan bir dönüşümün başlangıcı olmuştur ve şu bakanlardan oluşmuştur: emir yardımcısı/savaş bakanı (uzun-dönemli Zerkavi'nin yardımcısı Masri), kamu ilişkileri, kamu güvenliği, medya, petrol, Şeriat, şehitler ve mahkumlar, tarım ve balıkçılık ve sağlık. (Whiteside, 2017:9) Elbette bunlar uygulamaya

İİD döneminde geçirilememiştir, fakat teorik altyapının hazırlanması bakımından önem arz etmektedir.

DEAŞ ise belirli bir bölgeyi ve kitleyi yönetme imkânına kavuşarak bu teorik şemayı uygulamaya geçirmiştir. Elbette uygulamada karşılaşılan sorunlar örgütsel yapının farklılaşmasına da neden olmuştur. Ebu Bekir el-Bağdadi ve onun üst düzey danışmanları ve yardımcısından oluşan emirlik (el-imara) ya da idare oluşturulmuştur. Bu DEAŞ'ın politika belirleyen ve yöneten organıydı. Örgütün geri kalanı birinci ve ikinci kademe yapılara bölünmüştür. İlk kademe Mücahitler Şura Konseyi, Askerî Meclis ile Güvenlik ve İstihbarat Meclisinden oluşmaktadır. Ebu Bekir doğrudan bu meclisleri denetlemekteydi. Mücahitler Şura Konseyi önem derecesinde liderlikten hemen sonra gelmiştir; bu Ebu Bekir'in kendisi ve görevinin emrettiği sorumlulukları yerine getirmese onu teoride görevden alabilecek 9 ila 11 üyeli kabineden oluşmaktaydı. Askerî Meclis, Bağdadi tarafından seçilen bir başkan ve üç üyeden oluşmaktaydı. Bu, DEAŞ'ın çeşitli birimlerini oluşturan vilayetlerdeki askerî kumandanları yönetmekteydi. (Hashim, 2014:73)

DEAŞ'ın en etkin olduğu 2016-2017 döneminde, hareketin ilk zamanlarındaki aslî departmanlarını ve örgüt o dönemde bir toprak parçasını yönettiği ve gerçek bir toplumun ihtiyaçları ile ilgilendiği için birçok yeni departmanları içermiştir. Mevcut yapıyla ilgili ayrıntılı bir basın duyurusuna göre, 'delege komitesi' Bağdadi'ye danışmanlık yapıyordu ve 19'u Irak/Suriye'de olmak üzere 35 vilayeti denetliyordu. Bu teşkilat içerisinde 14 departman vardı: Yargı ve Şikâyet, Hisbe (Dinî Kolluk Kuvveti), Tebliğ (Dawah) ve Mesacid (din eğitimi), Zekât (hayır), Askerlik (ordu), Kamu Güvenliği (iç), Hazine, Basın, Eğitim, Sağlık, Tarım, Rikaz (enerji kaynakları), Fey ve Ganaim (yağma ve ganimet) ve Hizmetler (elektrik, ulaşım, kamu tesisleri). Bu organlar şu komiteler ve ofisler tarafından destekleniyordu: Hicret (göçmenler), tutuklular ve şehit ailelerinin refahı; araştırma ve incelemeler, uzak vilayetler ve halk ve aşiret ilişkileri. Her vilayet, personel ve fonlarla uygun şekilde kaynak sağlandığında benzer bir yapıyı denetleyen bir vali tarafından yönetiliyordu. DEAŞ, el-Kaide örgütünün bir kopyası olarak 2006'daki mütevazı bir başlangıçtan, yönetim ve yerel halka etkileşimdeki tecrübeleri temelinde kendine özgü ve sofistike bir yapıya dönüşmüştür. Emniyet (güvenlik) departmanının

kurum içi alt-bölümlerinin olası istisnası dışında, bunun hiç birisi eski Baas rejiminin etkisini yansıtmamaktaydı. (Whiteside, 2017:9)

Çoğunlukla sosyal medya kaynaklarını kullanarak hazırladığı çalışmada Gabriel Garroum Pla Rakka'da DEAŞ tarafından oluşturulan farklı pek çok devlet kurumunun listesini vermektedir. Bu kurumlar içerisinde okullar, fırınlar, medya kurumları ve mahkemeler yer almaktadır. Tüketici Koruma Kurumu sahte ilaç denetimini yapmakla, Vakıflar Dairesi vergi ve dükkanların kiralarını toplamakla, Birleştirilmiş Tahsilat Kurumu elektrik, su ve telefon faturalarını tahsil etmekle yetkilendirilmiş devlet kurumlarıdır. Diğer taraftan kamusal bir şiddet sergilenerek toplum, kurallara uygun davranmaya zorlanmıştır. İdamların kamuya açık biçimde infazı; alkol, sigara gibi yasak maddelerin aynı biçimde yakılması; yönetilenlerin İslam'ın DEAŞ yorumunu benimseyip benimsemediklerine dair sorgulanmaları gibi uygulamalar da söz konusudur. DEAŞ, Musul'da da Rakka'daki gibi bir sistem kurmuştur. DEAŞ, okul müfredatında da değişikliğe gitmiş, sanat ve fizik gibi konuları yasaklamış ve öğrencilere sıkı kıyafet kuralları getirmiştir. (Alexander, 2015)

DEAŞ her birinin bir valisi ve onların altında yerel yönetimleri ve aynı zamanda birçok yönden tipik hükümet bürokrasini taklit eden bir dizi idarî birimleri olan 'vilayet' yapısını kullanarak yönetmiştir. DEAŞ'ın askerî gücünde öncelikle Iraklılar hâkim durumdayken, birçok sivil kurumu yabancılar tarafından yönetilmiştir. (Stern ve Berger, 2015:51) Vilayetlerde görev yapan valileri DEAŞ'ın merkezî karar alma organı Mücahitler Şura Konseyi atamıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:426) DEAŞ'ın sivil bürokrasisi, finans, medya ve dinî meseleler gibi konularla ilgilenen meclisleri denetleyerek Irak ve Suriye'deki bölgeleri idare eden 12 yönetici tarafından kontrol edilmiştir. (Cronin, 2015:91) DEAŞ, dünyanın her yerinden biatler almaya başlamış ve uzak bölgelerde birbirinden kopuk halde vilayetler ortaya çıkmıştır. Aaron Zelin'in sözleriyle DEAŞ bir 'vilayetler takımadası' oluşturuyordu. Dışarıdaki vilayetler, kontrol ve yönetim bağ dokusunu paylaşacak fakat bitişik olmayan mekanlarda var olacaktı. (Stern ve Berger, 2015:186) Bu şekilde farklı ülkelerde gevşek bağlarla birbirine bağlanmış vilayetlerden oluşan bir yapı oluşmuştur.

DEAŞ'ın merkezi konumundaki Suriye ve Irak'ta ise daha kapsamlı kurumsallaşmaya gidilmiştir. DEAŞ'ın başkenti olarak kabul edilen Rakka'da çeşitli kurumlar

oluşturulmuştur. Bunlar arasında yargı ve polis gibi kurumlar bulunmakla birlikte, ekonomiyi düzenleyen, eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerini gören kurumlar da oluşturulmuştur. (Laub, 2016) Maliye, tarım, eğitim, taşıma, sağlık ve kalkınma gibi hayatın her alanına dair düzenlemeleri yürüten belirli DEAŞ birimleri bulunmaktadır. (Muir, 2017) Böylece hem meskunların ihtiyaçlarını gidermiş hem de nüfus üzerinde kontrolünü arttırmıştır.

Bu kurumlarda büyük oranda eski Baasçılar etkin olmuşlardır. Zaten Zerkavi, onun halefi Ebu Ömer el-Bağdadi ve Bağdadi'nin askerî yardımcısı Masri eski rejimin üyelerini askerî deneyimleri için örgüte katmaya ihtiyaçları olduğuyla ilgili halka açık beyanatta bulunmuşlardı. (Whiteside, 2017:5) Sonraki süreçte lider kadrosunu, 10 yıldır direniş savaşı yürüten ve otoriter bir hükümeti yönetmeye alışık Saddam'ın askeri ve istihbarat servislerindeki eski Baasçılarla doldurmuşlardır. (McCants, 2015:153) Örgütteki en önemli Baasçılardan biri de Saddam'ın ordusunda Albay olan (Samir Abd Muhammed el-Hilifavi) Hacı Bekir'di. Kapsamlı askeri tecrübeye ve bölgeye dair geniş bilgiye sahip bu gibi Baasçıların bulunması DEAŞ'ın hızlı yükselişinde etkili olmuştur. (Özdemir ve Gürler, 2018:129) DEAŞ'ın kurumsallaşma sürecinin başarısının çoğu, Bağdadi ve iddialara göre Hacı Bekir gibi işe aldığı Iraklılar tarafından bir birleşik, disiplinli ve esnek örgüt oluşturulmasından kaynaklanmıştır. (Hashim, 2014:73)

Hacı Bekir, DEAŞ'ın Askerî Konsey Başkanlığı görevini yapmış ve Halep'te Doğu Almanya Devlet Güvenlik Bakanlığı benzeri bir istihbarat ve karşı istihbarat birimi kurmuştur. (Weiss ve Hassan, 2016:136) DEAŞ'ın İstihbarat biriminin (Emniyet) yapısı,¹² Hacı Bekir'e ait olan belgelerin 2014'te şans eseri bulunması ile ortaya çıkmıştır.

---

¹² Hacı Bekir'in örgüt şeması: DEAŞ'ın Gizli Servis Yapısı için Taslak (Reuter, 2015)

Bir bölgenin güvenlik bölümü emiri – bölgesel seviye

-Gözetleme ve güvenlik departmanı

-Güvenlik departmanındaki Şeriat hâkimi

-güvenlik ve gizli servis ajanlarının lideri ve eğitmeni

-gizli servisin başkanı

-ikinci emir yardımcısı

-birinci emir yardımcısı

-ast bölgenin (district) güvenlik bölümü emiri – ast bölge seviyesi

Ast bölgenin güvenlik bölümü emiri

-güvenlik departmanındaki Şeriat hâkimi

-güvenlik üssü başkanı ve mahkemedeki Şeriat hâkimini eğitmeni ve yerel gizli servis ile ilgili sorular

-hapisaneler ve sorgu uzmanlarının başkanı: bir Şeriat hâkimi olmalı

-ekonomik hedeflerden sorumlu görevli

(Speckhard ve Yayla, 2017:3) Irak kaynaklarına göre, Hacı Bekir ayrıca DEAŞ için ağır silahlar geliştirilmesinden de sorumluydu. (Whiteside, 2017:5)

Saddam Hüseyin'in ordusu ve güvenlik hizmetlerinden gelen istihbarat ve askerî personel Güvenlik ve İstihbarat Meclisinin kurulmasına ve yönetilmesine yardım etmiştir. Bu Meclis geniş bir görev yelpazesine sahiptir: (a) Bağdadi'nin hareketleri ve uğraşları için koruyucu güvenlik sağlamak; (b) Bağdadi ile halifenin kararlarını uygulayan vilayet valilerinin arasındaki iletişimin devamlılığını sağlamak; (c) mahkeme kararlarının ve cezaların uygulanmasını denetlemek; (d) düşmanın devlete sızmasını önlemek için karşı-istihbarat sağlamak; (e) çeşitli DEAŞ şubeleri arasındaki posta dağıtımını ve iletişim güvenliğini denetlemek; ve (f) suikastlar, adam kaçırmalar ve kaynak toplamalar için özel birlikleri devam ettirmek. (Hashim, 2014:73-4)

İstihbarat gibi görevleri de bünyesinde barındıran Emniyet, polislik görevi icra eden Hisbe karşısında daha üst bir konuma sahiptir. Dolayısıyla Emniyet'in Hisbe üzerinde operasyonel yetkisi bulunmaktadır. (Speckhard ve Yayla, 2017:6) Ayrıca Emniyet çeşitli birimlere ayrılmıştır. El-Emn ed-Dahilî (iç güvenlik) DEAŞ kontrolündeki kentlerde güvenliğin sağlanmasından sorumludur. El-Emn el-Askerî (askerî güvenlik) askerî istihbarat olup keşif ve düşman unsurların konumlarının tespitini yapar. El-Emn el-Haricî (dış güvenlik) düşman ülkelerde casusluk ve komplo faaliyetlerini yürütür, terör operasyonlarını gerçekleştirir. (Weiss ve Hassan, 2016:423) Genel anlamda Emniyet baskınlardan, aranan kişilerin yakalanmasından ve güvenlikle ilgili meselelerin soruşturulmasından sorumludur. İdari yetki, askerî birim ve Müslümanlık hizmetleri gibi bölümlerden ayrı olarak çalışırlar. Böylesi bir kuvvetler ayrılığı DEAŞ'ın devlet olma konumunu güçlendirmektedir, bir hükümetin birimlere ayrılmış bürokrasisini ve bölümlerini anımsatmaktadır. (Weiss ve Hassan, 2016:240)

DEAŞ, Vaşington onların eğitilmesine yardım ettiği için ABD yöntemlerini ve alışkanlıklarını bilen iyi eğitilmiş, yetenekli eski Irak ordusu liderleri tarafından

---

-güvenlik bölümü temsilcisi- ikiye ayrılır 1-ekonomik ve mülk değeri hücreleri, 2- gizli servis ve bilgi hücreleri

-silahların başkanı

-istihbarat hücrelerinin başkanı

-teknoloji uzmanı

-yardımcı emir (Speckhard ve Yayla, 2017:5)

yönetilmiştir. Irak ordusu birimlerini gönderdikten ve onların ABD tarafından sağlanan teçhizatını ele geçirdikten sonra DEAŞ, Amerikan tankları, ağır silahları, zırhlı personel taşıyıcıları (Humvees) ve mayınlara dayanıklı araçlarıyla donatılmış durumdaydı. (Cronin, 2015:96) Askerî komutanın en üstünde emirlik var ki bu Bağdadi ve Saddam dönemi Irak ordusunda eskiden general olarak hizmet eden iki yardımcısından oluşmuştur: Suriye'deki DEAŞ operasyonlarını Ebu Ali el-Anbari kontrol ederken Irak'taki operasyonları da Ebu Müslim el-Türkmeni yürütmüştür. (Cronin, 2015:91)

Haziran 2014'te halifeliği ilan ettikten sonra kontrol ettiği bölgelerde DEAŞ'ın devlet rolü oynama girişimleri, mahkemeler ve dinî polis gücü kurarak ve altyapıyı işler durumda tutmaya çalışarak kendi propagandasını dava programıyla büyük oranda kuşatmıştı. Katı şeriatın sürdürülmesini sağlamak Suudi Arabistan'daki Mutavîn'in örnek alındığı dinî polis Hisbe'nin sorumluluğundadır. (Turner, 2015:218-9) Hisbe isimli Şeriat polisi, Şeriat kurallarının uygulamasının yanında pazar yerinin düzenini de denetler. IŞİD bir yerleşimi ele geçirdiğinde, öncelikle Hudûd Meydanı denilen Had cezalarının infaz edildiği yeri düzenlemiştir. Ardından Şeriat mahkemesini, emniyet kuvvetlerini ve güvenlik merkezini oluşturmuştur. DEAŞ, yönettiği bölgeyi vilayetlere ve onları da kasabalara (kavati) ayırmıştır. Her kasabaya bir askerî komutan ve bir veya iki güvenlik komutanı ve şef emir atamıştır. Bunların tamamı valiye karşı sorumlu olmuştur. (Weiss ve Hassan, 2016:260) DEAŞ, yönettiği bölgedeki çeşitli hizmetlerini Hizmetler Ofisi (Divan el-Hidemat) bünyesinde sunmaktadır. Hizmetler Ofisinde sağlık müdürlüğü, tarım müdürlüğü, parklar müdürlüğü, iskân müdürlüğü ve elektrik hizmetleri bulunmaktadır. Bunlar belediyeçilik hizmetleri niteliğindeki faaliyetleri yürütürler. (Weiss ve Hassan, 2016:432)

Felluce'de yaşayan bir Iraklı'nın açıklamalarına göre, DEAŞ'ın hâkimler ve memurların çalıştığı mahkemeleri var ve buralarda davalar görülüyor ve kayıtlar tutuluyor. Her bir suç için belirli bir ceza söz konusu olup, cezalandırma rasgele yapılmamaktadır. Zaniler taşlanarak öldürülmekte, hırsızların eli kesilmekte, homoseksüeller yüksek binalardan atılmakta, ajanlar vurularak öldürülmekte ve Şii militanların kafası kesilmektedir. (Muir, 2017) DEAŞ arabuluculuk konusunda da başarılı sonuçlar elde etmiştir. Aralarında uzlaşmazlık bulunan aşiretleri bir araya getirerek sorunları çözmüşlerdir. DEAŞ yönettiği bölgelerde aşiret ilişkilerinden sorumlu bir emir görevlendirmiştir. Bu tür konulara

yabancı savaşçıları ya da diğer bölgelerin liderlerini yerleştirmiştir. Bir kişiyi kendi bölgesinde böyle bir göreve getirmemiştir. (Weiss ve Hassan, 2016:235) Bu yolla DEAŞ'ın uyuşmazlık çözümlerinde yargının bağımsız ve tarafsız olması ilkesini sağladığı görülmektedir.

DEAŞ çeşitli araçlarla yönettiği insanlara, kendine bağlılık bilinci aşılama yoluna da gitmiştir. DEAŞ, Suriye'deki eski öğretmenleri çağırarak öğrencileri eğitmelerini istemiştir. Müfredatın kontrol edilememesinden ötürü evde eğitimi yasaklamıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:432) Okul müfredatı DEAŞ'a uygun bir çizgide düzenlenmiştir. Tarih tekrar yazılmış, önceki tasvirler okul kitaplarından ve İngilizce de müfredattan çıkarılmıştır. (Muir, 2017) Suriye ve Irak boyunca ilan panoları DEAŞ'ın kontrol noktalarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Sağ tarafında siyah bayrak 'Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir' yazıyordu. Sol tarafta ise 'İslam Devleti: Peygamber Yoluna Uygun Hilafet' ifadesi yer almaktaydı. (McCants, 2015:126) DEAŞ vatandaşlığı gibi bir şeyden bahsetmek mümkünse, vatandaşlığa kabul sürecinde de endoktrinasyon aşaması bulunmaktaydı. Örneğin bir Suriyeli'nin DEAŞ'a katılma süreci şu şekilde özetlenebilir: DEAŞ'a ait bir kontrol noktasına geldiğinde DEAŞ'a katılmak istediğini ve Rakka'ya gittiğini belirtmesi üzerine eşyaları kontrol edilirdi. Rakka'da, Suriyelilerin başvurularıyla ilgilenen Humus elçiliği adı verilen idarî binaya giderek başvuruda bulunurdu. Buradan Sınır İdaresi Departmanı adında bir birime gönderilir. Vatandaşlığa kabul işlemleri bu şekilde gerçekleşirdi. Ardından iki haftalık bir telkin süreci vardı, Şeriat mahkemesine giderek burada ders alırdı. (Weiss ve Hassan, 2016:418)

DEAŞ, Irak ve Suriye'de kontrol ettiği bölgelerde devletin gerçekleştirdiği işlevlerden daha fazlasını yerine getirmiştir. Vergiler koymuş ve gümrük tarifeleri uygulamış, gıda teminini düzenlemiş, İslam mahkemeleri hüküm vermiş, istihbarat teşkilatı oluşturmuş, başkent Rakka, bayrak ve marş ile kendini temsil etmiş, meclis ve çeşitli yürütme organlarına sahip olmuş ve Musul'da kendi pasaportunu dağıtmıştır. (Rosiny, 2014:5) BM üyesi bazı devletler, burada bahsi geçen kurumların tamamını tesis edememektedir. Bu bakımdan DEAŞ, kurumsallaşma bakımından yeterli bir performansa sahiptir.

3.1.3.3.2. Ülke ve İnsan Topluluğu Üzerinde Hâkimiyet Düzeyi

DEAŞ, 15.000 ila 90.000 mil² Irak ve Suriye toprağını kontrol etmektedir ve yaklaşık olarak 8 milyon insan DEAŞ yönetimi altında yaşamaktadır. DEAŞ, ülkesinde yaklaşık 31.000 savaşçı ile hâkimiyet kurmaktadır ve bunların 12.000 kadarı 81 farklı ülkeden gelen yabancı savaşçılardan oluşmaktadır. (Waltman, 5) Çok sayıda Suriyeli de DEAŞ'ın yerel birimlerinde yer almışlar ve DEAŞ için çalışmışlardır. Bazıları askerî birimlerde yer almış, diğerleri ise güvenlik, idarî tıbbî hizmetler, fırıncılık hizmetleri, Şeriat mahkemelerinin yürütülmesi ve benzeri görevlerde bulunmuşlardır. Yerel düzeyde DEAŞ, güvenlik sağlamıştır. Adalet yöntemleri çok seriydi ve uygulamaya koyduğu katı kurallarından sapan kendi adamları dahil olmak üzere hiç kimse cezalandırılmaktan kurtulamamıştır. Bunun neticesinde adam kaçıрма, hırsızlık ve haraç gibi eylemler neredeyse ortadan kalkmıştı. (Weiss ve Hassan, 2016:253)

Elbette DEAŞ içerisinde çeşitli sorunlar bulunmaktadır ve bazı şikayetler söz konusudur. Bu sorunlardan biri de yabancı savaşçılar ile yerli kitle arasında yaşanan gerilimdir. Suriyeli ve Iraklılara göre yabancı savaşçılar küstah ve başa çıkılmaz sömürgeci haydutlardır. Gerçekten de yabancı savaşçılar kendilerini üstün, daha doğru bir tanımla daha kutsal görürler. Yabancılar Suriyelilere nasıl giyinmeleri, nasıl yaşamaları, nasıl yiyip içmeleri, nasıl çalışmaları ve saçlarını nasıl kestirmeleri gerektiğini söylemişlerdir. (Weiss ve Hassan, 2016:437-8) Başlı açık kadınlar ilk aşamada başlarını kapatmışlar, ardından da peçe takmak zorunda kalmışlardır. Erkekler de sakal bırakmaya zorlanmışlardır. Sigara, sakız, müzik, kafeler, uydu kanalları ve cep telefonları yasaklanmıştır. Ahlak polisi araçlarla dolaşarak kurallara uyulup uyulmadığını denetlemiştir. (Muir, 2017) Bu yapı, Oppenheimer'ın açıkladığı, göçebelerin yerleşik tarım toplumuna baskınlar düzenleyip daha sonra yanlarına yerleşerek onları yönetmeye başlamasına benzer bir durumdur.

DEAŞ kontrolündeki bölgede hâkimiyeti sağlamaya dönük en önemli kurumlardan biri olarak Hisbe (DEAŞ polisi) önemli bir yere sahiptir. Hisbe, ara ara sivillerin ve kendi savaşçıların cep telefonlarını kontrol etmek için DEAŞ bölgesindekileri rutin olarak denetlemiştir. Bu onların dinen yasak materyalleri (müzik dahil) indirmediğinden ya da yasaklı sitelere girmediklerinden emin olmak için ve aynı zamanda diğer gruplar ya da devletlerle iletişim yönünden cep telefonlarında herhangi bir gizlilik ihlali var mı diye

kontrol etmek için yapılmıştır. Böylelikle, DEAŞ, kendi saflarında casuslar olmadığından emin olmaya çalışmıştır. (Speckhard ve Yayla, 2017:8-9) DEAŞ'ın kontrol ettiği bölgeye dair yayınlanan fotoğraflarda satılan ürünlerin hilafet tarafından kabul edilebilir olmasını sağlamak için pazaryerinde devriye gezen ve sakallarını kesmeye cüret eden erkekleri azarlayan bir grup DEAŞ polisi yer almıştır. (Burns, 2017) Hisbe yalnızca kuralları dayatmak ve cezaları infaz etmekle görevli değildir. Aynı zamanda halkın ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmetleri de yerine getirmiştir. Lokantaların temiz olmaması ya da yiyeceklerin sorunlu olması durumda dahi insanlar Hisbe'ye şikâyette bulunabilirlerdi ve Hisbe gerekli işlemi uygulardı. Eğer lokantanın temiz olmadığını tespit ederlerse kurallara uygun hale getirene kadar dükkânı 15 gün kapatabilirlerdi. Hilafette hizmete sunulan her şey elbette ağır biçimde düzenlemelere tâbi olmuştur. (Rosiny, 2014:6)

Bu ağır düzenlemeler neredeyse hayatın tüm alanını kaplamıştır. Örneğin Şeriat kanunlarını da uygulamaya koyarak, kadınların DEAŞ kıyafeti (nikap-peçe) giymesinin zorunlu olması, saç yapımının ve sakal kesmenin yasaklanması, yanında erkek olmadan kadınların dışarıda dolaşmasının yasaklanması, sigara ve nargile içmenin, kâğıt oynamanın yasaklanması gibi kuralları yürürlüğe koymuşlardır. İnsanları namaz vakti camiye gitmeye zorlamışlardır. (Weiss ve Hassan, 2016:247) Şeri hukuk ülkenin hukukuydu ve uydu televizyonu ve yüzü örtülmemiş kadınlar gibi sapkınlığı teşvik eden her şey yasaklanmıştır. (McCants, 2015:37)

DEAŞ, yönettiği kitlenin bağlılığını kazanmak adına çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Örneğin DEAŞ'ın ele geçirdiği bölgelerde eski güvenlik güçlerine mensup kişilerin belirli camilere giderek tövbe etmesi, silahını teslim etmesi ve bir beraat hükmü alması gerekmiştir. (Muir, 2017) DEAŞ yalnızca korku ile yönetemeyeceğini bildiği için bir eğitim programı oluşturmuştur. Başka bir gruptan ayrılarak DEAŞ'a katılanlar 30 günlük bir eğitim kampına katılarak tövbe ederlerdi. Ayrıca bu kişiler kendi memleketinde kalamaz ve oraya geri dönemezlerdi. (Weiss ve Hassan, 2016:431)

DEAŞ öncelikle ele geçirmeyi planladığı şehirlerde hepsi yerel halkın kalplerini ve fikirlerini kazanmak için bir dava (İslami öğreti) ofisi açmıştır. Bu merkezlerde İslami hayatla ilgili ders ve kurslara katılanlar arasına casuslar yerleştirmiştir. Bu casuslar kasabadaki isyancı birliklerin listelerini ve tasvirlerini yapmışlardır ve liderlerini ve siyasî yönelimlerini saptamışlardır. Daha sonra bunu, potansiyel lider ya da DEAŞ'a muhalif

olarak addedilen kişilerin tasfiyesi takip etmiştir. (Speckhard ve Yayla, 2017:4) Öyle ki Sünnîlerin güçlü olduğu Musul, Felluce ve Rakka gibi şehirlerde DEAŞ henüz 2014'te dahi buralarda yaşayan herkes hakkında geniş bir bilgiye sahip hale gelmiştir. (Muir, 2017) DEAŞ içindeki casusları bulmakla sorumlu Emniyet, ele geçirilen bölgelerde yaşayanları dikkatlice araştırmıştır. Emniyet bu casusları yakalamak, sorgulamak, işkence etmek ve nihayetinde infaz etmekle görevlidir. (Speckhard ve Yayla, 2017:7)

DEAŞ, ele geçirdiği bölgelerdeki muhalif ve casusların tespitinde farklı yollar da uygulamıştır. Mesela 17 Ekim 2013 tarihinde DEAŞ Rakka'daki bütün önderleri, din adamlarını ve hukukçuları toplantıya çağırmıştır. O zaman bazıları bunun bir uzlaşma jesti olabileceğini düşünmüştür. Toplantıya katılan 300 kişiden sadece 2 tanesi DEAŞ tarafından devam eden devralmaya, adam kaçırmaya ve işlenen cinayetlere karşı konuşmuştu. Onlardan bir tanesi şehirde tanınan bir sivil haklar eylemcisi ve gazeteci olan Muhannad Habayebna'ydı. 5 gün sonra bağlanmış ve başından vurularak infaz edilmiş şekilde bulunmuştur. Saatler içinde muhalefetin önde gelenlerinden yaklaşık 20 kişi Türkiye'ye kaçmıştır. Kısa bir süre sonra en büyük aşiretlerin 14 lideri Emir Ebu Bekir el-Bağdadi'ye bağlılık yemini vermiştir. (Reuter, 2015) DEAŞ, liderleri diz çökmeyi reddettiği zaman yüzlerce aşiret üyesini öldürmüştür. Kan davası başlatmaktan ziyade katliamlar muhalefeti susturmuştur, çünkü aşiretler kendi hükümetlerinden ya da yabancı devletlerden destek bulamamıştır. (McCants, 2015:152-3) Bazı aşiretler bu şekilde baskı uygulanarak DEAŞ'ı desteklemişlerse de başka bazı aşiretler ise, yönettikleri bölgenin savaş alanına dönmesini engellemek adına cari günün en makul seçeneğini benimsemiş politikaları kapsamında DEAŞ'ı desteklemişlerdir. Fakat DEAŞ'a geçici bir yönetim gözüyle baktıkları için ona topluca katılmamışlardır. (Weiss ve Hassan, 2016:237) Diğer yandan DEAŞ'ın kontrol ettiği bölgelerde yaşayan pragmatik kitleler de sağlık hizmetleri ve gıda tedariki gibi hizmetlerin sağlanması açısından DEAŞ'ı desteklemişlerdir. Diğer taraftan iç savaştan bıkanlar için de DEAŞ'ın sert ve katı kuralları, suç ve kanunsuzluktan daha tercih edilir bir seçenek olmuştur. (Weiss ve Hassan, 2016:206)

Yine de herkes DEAŞ'ın otoriterliğine kızgın değildi. Bazı vatandaşlar DEAŞ'ın diktasını desteklemiş ve onu diğer isyancı grupların kötü muamelelerinden ve keyfi yönetimlerinden ayrılan hoş bir değişim olarak görmüşlerdir. DEAŞ zalim olabilirdi ama

o çeteleri de yok etmiştir, yozlaşmış rakip grupları uzaklaştırmış ve kararları hızlı bir şekilde almıştır. Buna karşılık, el-Nusra sık sık diğer isyancı gruplarla işbirliği yapmıştı ki bu durum onun yönetmesini ve kötü muameleleri engellemesini zorlaştırmıştır. (McCants, 2015:89) DEAŞ ise, kendi kurallarını dayatmış ve uygulanmasında sonuna kadar ısrarcı olabilmektedir.

DEAŞ'a göre Şeriat uygulanması zorunlu bir hukuk sistemidir ve uyulması için gerektiğinde şiddete de başvurulabilecektir. Ayrıca şeriatın yorumlanması konusunda tam bir egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Ocak 2014'te kendisi ve diğer selefi gruplar arasındaki çatışmalara ilişkin İslami uzlaştırma mahkemesinin kararını tanımayı reddetmiştir, çünkü bir devlet olarak kendi yargı sisteminin dışında bir mahkemeyi kabul etmesi mümkün değildir. (Rosiny, 2014:6) Bu konuda DEAŞ alimi Türki ibn Mübarek el-Binali 'Devlet Devlettir' diye yazmış ve devamında 'Peygamberin devletinin ya da Doğru Rehber Halifeler'in devletinin ya da Emevi devletinin ya da Abbasi devletinin bağımsız bir bireyin yargısına boyun eğdiğini hiç duydun mu?... Biz bir devletiz, yani nasıl bir bağımsız mahkemenin yargısına uymaya bizi zorlayabilirsin?... Bağımsız bir mahkemenin başka bir devlet anlamına geldiğini bilmiyor musun?' (McCants, 2015:89) şeklindeki açıklamayla DEAŞ'ın devlet olma iddiasındaki tavizsiz tutumunu ortaya koymuştur.

DEAŞ, özellikle de bölgedeki kötü yönetim standardı ile karşılaştırıldığında ve savaşın zaruretleri ile aşiret siyasetinin itiş kakışlı doğası göz önünde bulundurulduğunda şiddet tekeli sağlama konusunda belirli bir başarı sağlamıştır. Ancak en çok eylem özgürlüğü olduğu, sert hudud cezaları vermek konusunda, DEAŞ otoriter aşırılıkta diğerlerini geçmiştir. (McCants, 2015:136) Hırsızların elleri kesilmiş, zina yapanlar taşlanmış, haydutlar vurulmuş ve çarpmıha gerilmiş ve hepsi halkın gözü önünde yapılmıştır. (McCants, 2015:152) Öyle ki DEAŞ, kendi kontrolü altında yaşayan insanlara, üyelerinin verdiği Orta Çağ cezalarını gösteren fotoğrafları Suriye'nin başkenti Şam'da yayınlamıştır. (Burns, 2017) Aslında bugün hâlâ ABD ve bazı Batılı olmayan devletlerde uygulanmaya devam edilse de birçok ülke idam cezasının herhangi bir çeşidini bir insan hakları ihlali olarak değerlendirmektedir. Fakat yakın bir döneme kadar pek çok ülkede idam cezaları uygulanmaktaydı. Mesela giyotin 1977 yılında idam cezası yasaklanana kadar Fransa'da ve 1966 yılına kadar Almanya'da kullanılmaya devam edilmiştir. Ayrıca

Çin ve Japonya baş kesmeyi 20. yüzyıla kadar uygulamıştır. Suudi Arabistan halka açık baş kesmeyi hâlâ uygulayan dünyadaki tek ülkedir. (Stern ve Berger, 2015:209-10)

Suriye’de yargılama konusunda DEAŞ, kendinden önceki otoritelere nazaran çok daha etkili bir sistem kurmayı başarmıştır. Ayaklanma döneminde İslamcı gruplar, yargılama konusunda ÖSO’dan daha etkin olduklarını ortaya koymuşlardır. İslamcı gruplar, hâkim oldukları bölgelerde Şeriat komiteleri kurmuşlardır. Hatta bazı bölgelerde el-Nusra İslamcılarla birlikte çalışarak Şeriat mahkemelerinin infaz mekanizmasını güçlendirmeye girişmiştir. Fakat İslamcı gruplar, malî desteğini paranın nasıl harcanması gerektiğini söyleme hakkını da elinde tutmak isteyen çok çeşitli bağışçılardan aldığından, bölünmeler yaşanmaya başlamış ve bu da güçlü mahkeme ve güvenlik güçlerinin oluşturulamamasına neden olmuştur. Ayrıca İslamcı gruplar yerel halkla uyum sağlamışlardır ve bunun neticesinde Şeriat kanunlarını sadece arabuluculuk yaparak ve kamuoyu rızasını alarak uygulayabilmişlerdir. Diğer güçlere göre çok daha güçlü ve disiplinli olan el-Nusra bile yerli ailelerle çatışmaya girmemek için bazı kararlarını geri çekmek zorunda kalmıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:255-6)

DEAŞ ise bu konuda farklı bir tutum benimsemiştir. Kurallarının uygulanması konusunda, sık sık çok daha güçlü yerel güçleri karşısına almak pahasına tutarlı ve kararlı davranmıştır. Rekabete asla izin vermemiş ve kendi mahkemelerinden başka bir yargı organı tanımamıştır. DEAŞ bir bölgede hâkimiyet sağladığında, herhangi bir rakibinin ya da halkın silah taşımaya rıza göstermemiştir. Bir şikâyet olması halinde DEAŞ derhal bir devriye ekibi göndermiş ve ilgili kişiyi yakalatmıştır. Hatta şikâyet ayaklanma öncesine bile dayansa, şikâyet sahibinin geçerli evraklara sahip olması halinde DEAŞ konuyla ilgilenmiştir. En önemlisi, kanunlar DEAŞ üyelerine ve komutanlarına da uygulanmıştır. DEAŞ, birçok üye ve komutanını, kanunsuz kazanç elde etme ve emniyeti suiistimal suçlarından infaz etmiştir. (Weiss ve Hassan, 2016:256-7)

DEAŞ, internet üzerinden kitlesel idamlar ve kafa kesmeler yayınlarak kısa vadede konumunu güçlendirirken, uzun vadede kendi insanlarını ve uluslararası toplumu kendine yabancılaştırmıştır. (Bauer, 10) DEAŞ sevimlikten ziyade korkulmanın daha iyi olduğuna inanmış ve kasıtlı olarak uluslararası gözlemcilerin öfkelerini okşamıştır. Fakat DEAŞ aynı zamanda yönetimi altındaki topluluğa hükümet hizmetleri sunmaya da çalışmıştır. (McCants, 2015:154) DEAŞ, düzeni sağlamak, hizmetleri sunmak ve yerel

yönetimi kurmak zorundaydı, fakat bu konuda başarısızlıklarla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü bunları yapabilmek için gerekli meşruiyete ve kaynaklara sahip olamamıştır. Gerilla savaşını sürdürebilmek için ihtiyaç duyulan insan gücünü temin edebilmelerinin yolu yönetilenlerin gönlünü kazanmaktan ve zihinlerine hükmetmekten geçmekteydi. (Katagiri, 2015:544)

Yönetme kavramı el-Kaide’de yıllarca dolaşımda olan bir kavramdır. Mali ile Yemen’deki şubelerinin ikisi de toprak ele geçirmek ve sosyal hizmetler oluşturmak için çaba göstermişlerdir. Fakat ikisi de uzun süreliğine durumunu muhafaza edememiştir. Yemen ve Kuzey Afrika’daki benzerlerinden farklı olarak, sadece onu bir PR stratejisi olarak görmekten ziyade DEAŞ hizmet sunmaktan hoşlanıyor gözükmekteydi. Bir bölgenin kontrolünü ele geçirdiğinde DEAŞ, her yerde bulunan siyah bayrak amblemli polis arabaları, ambulansları ve bürokrasisiyle donatmakta zaman kaybetmemiştir. DEAŞ kavşaklara trafik polisleri yerleştirmiş, kolluk ve tüketici koruma bürolarına ek olarak şikâyet masaları ve bakım evleri açmıştır. Üyeleri bu projeler için hevesli davranmışlardır. (Stern ve Berger, 2015:114)

DEAŞ ele geçirdiği bölgede eğitim hizmeti de vermiştir. Böylece DEAŞ ulus-inşa projesini kontrolündeki topraklardaki denetlediği çok sayıdaki okullar aracılığıyla yaymış ve bu yolla DEAŞ ideolojisi doğrudan yeni cihatçı nesle aktarılmıştır. (Wood, 2015) Hatta bu konuda hizmetleri sunmak üzere eğitim birimi oluşturulmuştur. DEAŞ’ın eğitim biriminin başı, İslam biliminden bir diploması olan ve Telafer şehrinde gelen 30 yaşındaki bir Türkmen olan Halit el-Afari’ydi. Musul’da her ilkokul öğrencisi 12 dolar, her ortaöğretim öğrencisi 18 dolar ve her üniversite öğrencisi 50 dolar ödemek zorunda olduğuna dair iddialar yer almaktadır. Bu iddialar DEAŞ’ın bu tür eğitimleri sunmuş olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca basında, Musul’da dağıtılan ders kitaplarıyla alakalı haberler yer almıştır. (How To Be a Good Little Jihadi, 2015) DEAŞ, Rakka’da öğrencilere dağıtmak için ders kitaplarına ihtiyaç duyduğunda, online bulunan Suudi devlet ders kitaplarının çıktılarını almış ve bunları dağıtmıştır. (McCants, 2015:136) Kısa vadede kendi ders kitaplarını hazırlayamayınca, kendi İslam yorumuna en yakın gördüğü ülkenin ders kitaplarını kullanmış olsa gerektir. DEAŞ denetimindeki bölgelerdeki çocukların eğitimini katı bir şekilde kontrol etmiştir. Rakka’dan bir öğretmene göre, DEAŞ felsefe, bilim, tarih, sanat ve sporun İslam’la bağdaşmadığını düşünmektedir.

(Stern ve Berger, 2015:210) Zaten daha önce de bahsedildiği üzere DEAŞ, okul müfredatını kendi yaklaşımına uygun biçimde tekrar düzenlemiştir.

DEAŞ, kontrol ettiği bölgede eğitimin yanında diğer hizmetleri de sunmak üzere bir çaba sergilemiştir. Bir şehri ele geçirdiğinde DEAŞ personeli doğrudan polis ve belediye binaları ile su ve elektrik gibi önemli altyapılara gitmiş ve bu onlara hayati ihtiyaçlara erişimin tam denetimini sağlamıştır. (Hashim, 2014:77) 2015 yazında gücünün zirvesindeyken DEAŞ, elektrik hatlarını onarmak, kanalizasyon şebekeleri kazmak, kaldırımları boyamak ve Suriye'den Irak'a otobüs servisleri işletmek gibi kamu çalışmaları yürütmüştür. DEAŞ ayrıca pazardaki yiyeceklerin güvenliğinden emin olma ve okulları ve hastaneleri yönetme gibi düzenleyici işlevleri de yerine getirmiştir. Daha önce belirtildiği üzere, DEAŞ kendi topraklarında her zaman kendi adalet sistemini uygulamıştır. 2015 sonuna kadar ve 2016 yılına doğru ilerlerken bu hizmetlerin çoğu azaltılmış ya da kaldırılmıştır. Ayrıca altyapı bakımları da yapılmamaya başlanmıştır. Rakka'daki Ulusal Hastane, doktorların çoğu kaçtığı için işletilememiştir. Bu dönemde savaşçıların ödemelerinin %50'sinin kesildiği bildirilmiştir. (Clarke ve diğerleri, 2017:11) Kısmen kontrol ettiği topraklar çok azaldığı için ve bundan dolayı vergi alabildiği insan sayısı da azaldığı için DEAŞ 2015 yılının sonuna doğru savaşçıların maaşlarını yarıya düşürmek zorunda kalmıştır. Görünüşe göre bu maaşlar, grubun operasyon bütçesinin üçte ikisini oluşturmaktaydı. (Mueller ve Stewart, 2016:36) DEAŞ'ın kontrolü altındaki en önemli şehirler olan Suriye'deki Rakka ve Irak'taki Musul'da elektrik söylentiye göre kısıtlı verilmiş ve çöpler günlerce toplanamamıştır. Musul'da klor sıkıntısı suyu tehlikeli bir biçimde içilmez hale getirmiştir. Bu tür sorunlar üzerine DEAŞ, sahadaki gerçeklik hakkındaki haberleri bastırma çabasıyla dış dünya ile iletişimin çoğunu kesmiştir. (Stern ve Berger, 2015:93)

Bütün bir idareyi yönetmek, sivil ve askerî memurlara ödeme yapmak, okullar, hastaneler, elektrik ve su şebekelerinin bakımını yapmak ve inşa etmek DEAŞ'ın vardığı noktanın çok daha ötesinde bir maliyete sahiptir. (Brisard ve Martinez, 2014:10) 2014 sonlarında bile devlet hizmetlerini ve tıbbî bakımı sağlamada, fiyatların yükselmesini engellemede, okulları işler hale getirmede ve suyu içilebilir durumda tutmada büyük sorunlar olduğu bir bulguydu. (Mueller ve Stewart, 2016:35) Yine de DEAŞ, bütün bu hizmetleri sunmak adına büyük bir çaba ortaya koymuş ve kendinden önceki denemeleri

daha ileri bir noktaya taşımıştır. AYEK'in daha önce yaptığı gibi DEAŞ, tebaasının ekonomik ihtiyaçlarıyla ilgilenmiş ya da en azından çabaladığının görülmesini istemiştir. Savaşçıların yiyecek ve insanî yardım dağıttığı videolar sunmuş, fiyat kontrolleri ve düzenlemeleri başlatmış ve ışıkları açık tutmaya çabalamıştır. Ancak Suriye ve Irak hükümetlerinin dağıttığı olağan sübvansiyonlar ve malzemeler gitmişti ve savaş şartları, ticaret ve tarımı zor hale getirmişti. DEAŞ'ın yönetmekten çok savaşmaya odaklanması bu durumu daha da zorlaştırmıştır. Devletin içindeki yerel ekonomiler sonuç olarak zarar görmüştür. (McCants, 2015:135) DEAŞ, eğitim yoluyla yeni nesillere kendini kabul ettirme ve böylece rıza temini için çabalarırken, diğer yandan da çeşitli hizmetleri sunarak ya da sunma çabasında olduğunu göstererek yönettiği insanların rızasını kazanmaya gayret etmiştir.

DEAŞ'ın malî gücünü anlamak önemli, çünkü grubun gelirleri onun sınırlarını koruması ve yeni toprak ele geçirmesi için askerî operasyonlar, muhalefeti ezmesi için güvenlik operasyonları, yeni takipçiler çekmek için medya operasyonları ve ayrıca halka en azından bazı servisler sağlayan ve işleyen bir devlet algısı sunan eylemleri gerçekleştirmesini sağlamaktaydı. (Clarke ve diğerleri, 2017:7) Devlet algısı oluşturmak adına önemli girişimlerinden biri de para basmak olmuştur. 2015 yılında DEAŞ 'Altın Dinar' olarak adlandırdığı bir para birimi oluşturmaya çalışmıştı. (Mueller ve Stewart, 2016:36) 'İslam Devleti: Peygamber Yoluna Uygun Hilafet' ifadesi DEAŞ'ın basmayı planladığı madeni paralarda da yer almıştı. Madeni paralar sadece DEAŞ'ın dolar bağlantılı resmî paralara bağımlılığını sonlandırma anlamına gelmemekte, ayrıca Orta Çağ geçmiş dönemlerinde sıkça bahsedilen erken dönem İslam Halifeliği paralarını da çağrıştırmaktaydı. (McCants, 2015:127)

DEAŞ'ın dünyadaki en zengin terör örgütü olduğu ve her geçen gün daha da zenginleştiği konusunda kimse şüphe duymamıştır. Çoğu kişi nakit rezervlerinin 100 milyonlarca dolara, belki de bir milyar dolara vardığını kabul ediyordu ve bazıları günlük 1 milyon dolardan 3 milyon dolara kadar kazandığını tahmin ediyordu. Bağışlar da dahil dış finans kaynaklarına bağlı el-Kaide ve diğer birçok terörist gruplarından farklı olarak, DEAŞ gelirlerinin çoğunu yerel halktan alınan vergilerden, yağmalardan, antikaların satışından ve petrol kaçakçılığından olmak üzere içeriden elde etmiştir. DEAŞ uzun süredir var olan ve derin kök salmış kara borsalardan ve kaçakçılık güzergahlarından istifade etmiş ve

terör finansmanı ile mücadelenin geleneksel araçlarını daha az başarılı hale getirmiştir. (Stern ve Berger, 2015:46)

DEAŞ, Suriye ve Irak'ın endüstriyel ve tarımsal sektörleri içeren önemli kaynaklarını kontrol etmiştir. Ayrıca kuzey ve batı Irak'taki devlet bankalarına erişim olanağını çoğunlukla kaybetmesine rağmen DEAŞ bu bankalardan en az 500 milyon dolar elde etmiştir. Çünkü 10 Haziran 2014'te Irak'ın ikinci büyük şehri Musul'u aldığı anda DEAŞ, Musul Merkez Bankası'ndaki 500 milyon doları da ele geçirmiştir. (Muir, 2017) DEAŞ ayrıca fidye için adam kaçırmak da para kazanmıştır. Örneğin ABD Hazinesi, 2015 yılında DEAŞ'ın fidyeden 20 milyon ile 45 milyon dolar arası kazandığını tahmin etmektedir. DEAŞ ayrıca antika satışıyla da para toplamıştır. Bunların yanında DEAŞ, döviz arbitrajı¹³ ve günlük aktivitelerle, örneğin balık çiftliği işletmek ve ikinci el araba satmak gibi yollarla da gelir elde etmiştir. Katar ve Kuveyt'ten gruba bağış yapan zengin sempatizanların ve kişilerin olduğu iddiaları göstermiştir ki, DEAŞ asgari düzeyde yabancı bağışçılardan da bir miktar gelir elde etmiştir. (Clarke ve diğerleri, 2017:9) Fakat grubun finansmanı için daha önemli olan, küçük aile çiftliklerinden cep telefonu servis sağlayıcıları, su dağıtım şirketleri ve elektrik tesisleri gibi büyük işletmelere kadar her şeyi vergilendirerek DEAŞ topraklarındaki mülk sahiplerini ve üreticileri hedef alan geniş çaplı vergilendirmedi. (Cronin, 2015:92) DEAŞ ayrıca büyük ulaşım arterlerini kontrol etmiş ve bu durum DEAŞ'ın, malların dolaşımını vergilendirmesini ve ücret almasını sağlamıştır. Hatta DEAŞ, Suriye'nin tahıl ambarı Rakka'da yetiştirilen pamuk ve buğdaydan da gelir elde etmiştir. (Cronin, 2015:92) Gelir kalemlerinin böylesine çeşitli olması DEAŞ'ı ekonomik olarak güçlü kılmıştır. Öyle ki, pek çok devlet, ekonomik yapısını oluşturan gelir kalemlerini çeşitlendirme çabası ortaya koymakta ve böylece ekonomik istikrara kavuşmayı hedeflemektedir.

DEAŞ'ın gelir kalemlerinden en önemlisini petrol gelirleri oluşturmuştur. DEAŞ, Suriye ve Irak'ta bazı petrol sahaları üzerinde kontrol sağlamıştır. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre DEAŞ, Suriye'nin Deyr iz-Zor ve Rakka vilayetlerindeki bazı petrol sahalarını, Suriye'nin en büyük petrol sahası olan el-Ömer'i ve toplam üretim kapasitesi günlük 60

---

¹³ Döviz Arbitrajı: Piyasanın altındaki bir oranla dolarların alındığı ve sonrasında piyasa değerinde satıldığı Irak Merkez Bankası döviz açık arttırmasında döviz ofisleri ve bankalarla dolaylı katılım sağlamak suretiyle gelir elde etmek.

bin varil olan Irak'taki Tanak ve Jafra'yı kapsayan Ninova, Anbar, Selahaddin ve Kerkük vilayetlerindeki 13 petrol sahasını ele geçirmiştir. Ayrıca Suriye ve Irak'taki bazı pompalama istasyonlarının yanında bazı rafinerilerin kontrolünü ele geçirmiştir. Toplamda DEAŞ, Suriye'nin petrol üretim kapasitesinin %60'ından fazlasını ve Irak petrol üretim kapasitesinin %10'undan azını kontrol etmiştir. (Brisard ve Martinez, 2014:6-7)

Toprağı elinde tutmak DEAŞ'a, çoğu terörist grup için düşünülemez olan, kendi kendine sürdürülebilir finansal bir model inşa etme olanağını vermiştir. (Cronin, 2015:91) Bu finansal modelin gelir kalemleri arasında en başta olanı ham petrolün ve rafine petrol ürünlerinin DEAŞ'ın elindeki topraklardaki kişilere ve Suriye hükümetinden Türkiye'deki suç unsurlarına kadar değişen bazı dışarıdaki birimlere satışından gelen gelirdir. (Shostak, 2017:44) Petrol gelirleri, DEAŞ'ın gelirinin büyük kısmını oluşturmuştur. Irak ve Suriye'den çıkan ham petrolü satarak günlük 1 ila 3 milyon dolar arasında bir gelir elde etmiştir. (Laub, 2016; Katagiri, 2015:547; Bauer, 8)

DEAŞ Anbar vilayetindeki Akkas sahasındaki Irak'ın en büyük doğalgaz rezervi dahil Suriye ve Irak'taki bazı doğalgaz sahalarının kontrolünü de ele geçirmiştir. Ayrıca fosfat madeni ve çimento fabrikaları gibi başka kârlı kaynaklar da elde etmiştir. DEAŞ Suriye ve Irak'ta 5 büyük çimento fabrikasını kontrol etmiştir. (Brisard ve Martinez, 2014:7-8) 2013 yılının şubat ayında DEAŞ militanlarının Tabka Barajı'nı ele geçirmesinin ardından DEAŞ Esad rejimine elektrik satarak da kazanç sağlamıştır. (Clarke ve diğerleri, 2017:9)

Diğer taraftan DEAŞ, diğer devletler gibi kontrolü altındaki topluluğu vergilendirme yoluna giderek de gelir elde etmiştir. DEAŞ kendi bölgelerindeki işletmelerin gelirlerinin %2,5 ila 20'si arasındaki bölümünü vergi olarak almıştır. DEAŞ ahlak polisi tarafından toplanan para cezaları da bu vergiler kapsamındadır. DEAŞ haraç tarzı eylemlerini sermaye ve zenginlikten alınan geleneksel Müslüman vergisi zekât ve geleneksel olarak Müslüman topraklarında yaşayan gayrimüslimler tarafından ödenen ve diğer isyancı grupların bazıları tarafından toplanan devrimci vergi biçimlerine benzeyen bir vergi olan cizye ile ifade etmektedir. (Clarke ve diğerleri, 2017:8-9) Çeşitli kaynaklardan vergiler türetilmiştir,¹⁴ bunların bazıları bütün nakit çekimlerinden alınan %5-10'luk bir vergi,

---

¹⁴ Bu vergiler şunları kapsamaktadır;

DEAŞ topraklarına giren ve çıkan araçlardan alınan gümrük vergileri ve dinî azınlıklardan alınan cizye adındaki vergilerdir. (Shostak, 2017:44) Ayrıca kent hizmetleri, temizlik ve çöp toplama işlemleri için de ödeme yapılmaktaydı. (Weiss ve Hassan, 2016:433) Bazı tahminler 2016 yılının Ekim ayında DEAŞ'ın Musul'da aylık vergilerden 4 milyon dolar kadar elde ettiğini ortaya koymaktadır. (Clarke ve diğerleri, 2017:7) Başka bazı tahminler DEAŞ'ın Musul'da her ay vergilerden 8 milyon dolar topladığını ileri sürmektedir. DEAŞ'ın Irak ve Suriye'de kontrol ettiği alanlarda uyguladığı vergi sisteminden toplamda aylık 30 milyon dolara kadar ya da yıllık 360 milyon dolara kadar gelir üretebildiği tahmin edilmektedir. (Brisard ve Martinez, 2014:5)

Petrol ve vergilendirmeden elde ettiği geliri, DEAŞ'ın savaş fonunun aslan payını sağlamıştır. DEAŞ'ın 2015 yılındaki toplam gelirinin 1 milyar ile 2,4 milyar dolar arasında değiştiği tahmin edilmektedir. (Clarke ve diğerleri, 2017:8) Bu düzeyde bir gelirle DEAŞ çoğu küçük milletlerin Gayrisafi Millî Hasılasından daha büyük bir gelire ulaşmıştır. (Shostak, 2017:43) Ayrıca ölçülü tahminlere göre DEAŞ 2 trilyon doları aşan varlıkları kontrol eden bir düzeye ulaşmıştır. (Brisard ve Martinez, 2014:3) 2015 yılında 2,2 trilyon doların üzerinde enerji rezervleri, madenleri ve nakdiyle DEAŞ, yurt içi hasılasında dünyadaki en az 30 ülkeyi aşan bir noktaya kadar gelir üretimini büyütmeyi başarmıştır. Ayrıca toprak üzerinde artan denetim, DEAŞ'ın nüfusu vergilendirmesine ve yönetimini meşrulaştırmasına izin verirken, kendi kendine yetebilmesine de katkı sağlamıştır. (Whiteside, 2016:15)

ABD Savunma Bakanlığı'nın, ele geçirilen militan malzemelerinin Uyum Veri tabanından elde ettiği belgeler ve finansal raporlar, 2005 yılından Ebu Bekir el-Bağdadi'nin yönetimi devraldığı 2010 yılına kadar dış bağışların grubun cari bütçesinin sadece %5 kadar küçük bir orana kadar düştüğünü göstermektedir. (Brisard ve Martinez, 2014:4) Fakat DEAŞ'ın toplam gelirinin sadece %5'ine katkı sağlamasına rağmen, özellikle Katar ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinde yaşayan zengin hamilerden gelen dış

-
- Bütün ticarî mallar üzerindeki bir vergi;
  - Telekomünikasyon şirketleri üzerindeki bir vergi;
  - Banka hesaplarından çekilen nakit paralardan alınan bir vergi;
  - Bütün maaşlardan sosyal refah ve diğer kamu amaçları için %5 toplanan bir vergi;
  - Kuzey Irak'ta 200 dolarlık bir yol vergisi;
  - Ürdün ve Suriye sınır kontrol noktalarından Irak'a giren tır başına alınan 800 dolarlık bir gümrük vergisi;
  - Arkeolojik sahaların yağmalanmasından alınan bir vergi (%20 Halep'te, %50 Rakka'da); ve
  - Gayrimüslim topluluklardan alınan bir koruma vergisi (cizye olarak biliniyor) (Brisard ve Martinez, 5)

katkıları, DEAŞ'ın elindeki toprakları ve buralardaki petrol rezervlerini kaybetmesi sürecinde önemini arttırmıştır. (Shostak, 2017:44)

Abbasi devrimi ile DEAŞ devrimi arasında dikkat çekici benzerlikler vardır. Kendini 'devlet' olarak adlandırma, semboller ve renkler, kıyamet alametlerine dair hadisleri temel alan propaganda, gizli ağlar ve Suriye ile Irak'ta bir isyan gibi ortak özellikleri paylaşmaktadırlar. İkisinde de Peygamber'in soyundan gelerek yönetme hakları olduğunu savunan liderler başı çekmektedir. Bu bakımdan Abbasi Devleti, Müslüman bir yöneticinin nasıl devrileceği, yeni bir halifeliğin ne şekilde kurulacağı ve bunun hangi temelde meşrulaştırılacağına taslağını sağlamıştır. (McCants, 2015:27) Abbasi Halifeliği'nin bir taslak olma niteliği ve ayrıca DEAŞ ile aralarındaki benzerlikler, DEAŞ'ın Abbasi'nin ayak izlerini takip ettiği fikrini desteklemektedir.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından Halifeliğin de kaldırılması, Müslümanlar arasında bir hilafet arayışı doğurmuştur. Sünnî Siyasal İslam'ın, halifeliği tekrar kurma çabası olarak başladığını söylemek de büyük bir abartı olmaz. 1920'lerde ve 1930'larda yeni bir hilafet oluşturmak için bazı dünya kongreleri toplanmış fakat siyasî fikir ayrılıkları nedeniyle bu çabalar bir çözümsüzlükle sonuçlanmıştır. Hiçbir Müslüman devlet rakip devletin hilafete sahip olduğunu görmek istememiştir. (McCants, 2015:122) DEAŞ ise bu çabalardan farklı olarak uzlaşıyla hilafet tesisi yerine bir çeşit oldu bitti yoluyla bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. DEAŞ, tek taraflı olarak kendini hilafet olarak ilan ederek Batı'ya ve el-Kaide'ye karşı propaganda savaşında temel kavramları büyük oranda değiştirmiştir. Bu ilan sayesinde DEAŞ destekçileri, bir örgütün değil, fiilî bir hükümetin politikalarını yürüttüklerine inanmaya başlamışlardır. (Mahadevan, 2015:2)

Ayrıca Bağdadi, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in soyundan geldiğini iddia etmiştir ki, bu pek çok kişi tarafından Müslümanları yönetmenin meşruluğu konusunda önemli bir ön koşuldur. (Weiss ve Hassan, 2016:217) Bağdadi'nin gerçek ismi de onun soyuna işaret etmektedir: İbrahim Awwad İbrahim el-Kureyşi el-Haşimi el-Hüseyni es-Samarrai. Bazı öğretilere göre Halife Kureyş'in aşiretlerinden gelen birisi olmalıdır ve Bağdadi de Kureyşli olmanın ötesinde peygamberin torunu Hüseyin'in soyundan gelmektedir. (Rosiny, 2014:5) Hilafet makamını dolduran kişinin yönetilenlerin rızasını alması yani meşruiyeti bakımından bu nitelikler önem arz etmektedir. Halifenin soyuna dair bu meşruiyet temeli önem arz etmekle birlikte halife, kendi meşruiyetini

Müslümanların kabul etmesiyle ilgilenmemektedir, çünkü bunu yapmak Müslümanlar için bir görevdir ve kendi konumu insanlar tarafından yargılama konusu yapılamayacak biçimde yücedir. (Rosiny, 2014:6) Soyun sağladığı meşruiyet ve meşruiyetin sorgulanamaz olması, rıza ve zor karışımı bir iktidar tesisine zemin hazırlamaktadır. Çünkü soyunun sağladığı meşruiyet sayesinde bazı Müslümanlar halifenin hilafetine rıza göstereceklerdir ve bu iktidarın tesisini kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır. Buna kendi rızaları ile uymaya yanaşmayanlar ise zor yoluyla boyun eğdirileceklerdir.

IŞİD, insanlara korku yayarak onlar üzerinde baskı sağlamış ve bu yolla denetimini hayli kuvvetlendirmiştir. Bu sayede bölgedeki önceki yönetimlere kıyasla şiddet tekeli ve güvenliği sağlamıştır. Ayrıca çeşitli hizmetleri sunma gayreti göstererek yönettiği insanların rızasına da talip olmuştur. Bu tür hizmetleri sunma konusundaki tecrübesizliği başarı düzeyini önemli ölçüde sınırlandırmış olsa da, böyle bir gayret göstererek halkın bir kısmında rıza oluşturmuştur.

3.1.3.3. Diğer Devletler Karşısında Bağımsızlık Kapasitesi

DEAŞ'ın finansal eylemlerine karşı ortak çabalar ortaya koyulmuştur. ABD devlet birimleri, çok taraflı Malî Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force) ve çok uluslu DEAŞ'la Mücadele Malî Grubu (Counter-ISIL Finance Group), DEAŞ'ın savaş hedefleri için para toplamasını, transferini ve harcamalarını engellemekle sorumlu kurumlar olarak faaliyet göstermiştir. (Clarke ve diğerleri, 2017:7) DEAŞ'ın uluslararası finans sistemine erişimi, Irak'ta DEAŞ'ın elinde tuttuğu topraklardaki banka şubelerine ve şubelerden yapılan havale yasağından dolayı yavaşlarken, Suriye'deki bankalar katı raporlama zorunluluklarına maruz kalmıştır. Bu taktiğin bazı kısıtlamaları bulunmaktaydı. Öncelikle Irak hükümetinin zayıflığı potansiyel olarak bu yasağın etkili uygulanmasını olanaksız kılmıştır. Üstelik bu strateji, yetkililerin denetleme ve düzenlemesi daha zor olan yeni transfer metotlarının DEAŞ tarafından uygulanabileceği ihtimalini hesaba katmamaktadır. (Shostak, 2017:48-9) Ayrıca el-Kaide'den farklı olarak DEAŞ büyük bir gelir kaynağı olarak bağışlara bağımlı olmayıp geleneksel yaptırımlara karşı daha dayanıklıydı. (Clarke ve diğerleri, 2017:13-4) Bu şartlar altında DEAŞ, diğer devletler karşısında önemli ölçüde ekonomik bağımsızlık elde edebilmiştir. Yeni kurulan pek çok devlet ve hatta yeni kurulmadığı halde bazı devletler, malî açıdan dış yardıma muhtaç durumdadır. DEAŞ ise belirli ölçüde kendine yeten bir ekonomi kurmanın ötesinde, geniş

katılımlı bir uluslararası koalisyonun ekonomik yaptırımlarına karşı bir süre de olsa direnebilecek bir kapasiteye ulaşmıştır.

Ekonomik yapıda ortaya çıkan durumun bir benzeri askerî anlamda da söz konusu olmuştur. DEAŞ ekonomik yaptırımlara katılımdaki kadar geniş olmasa da yine uluslararası bir koalisyonun askerî saldırılarına maruz kalmıştır. DEAŞ, kendine karşı oluşturulan koalisyonun hava saldırıları karşısında konvansiyonel asker kapasitesini hızlıca geliştirmiştir. Tank ve helikopterleri de kapsayacak şekilde pek çok silahı temin etme ve bunları kullanma konusunda beceri göstermiştir. (Katagiri, 2015:549) Özellikle eski Baasçılar bu konuda DEAŞ'ın savaş becerilerini önemli ölçüde yükseltmiştir. Nihayetinde DEAŞ, bu koalisyonun saldırıları karşısında yenilgiye uğramış ve Suriye'nin çöl bölgesiyle Irak'ın kırsalında etkisiz bir yapı haline gelmiştir. Ancak bu sonuç, DEAŞ'ın diğer devletler karşısında bağımsız bir birim kuramadığı sonucunu çıkarmak için elverişli değildir. Çünkü böylesi bir saldırı karşısında varlığını sürdürebilecek devlet sayısı, BM üyelerinin az bir miktarı için geçerlidir. Hatta BM üyelerinin çoğunluğunun, süre ve kapsam olarak DEAŞ kadar bu saldırılara direnemeyeceği de açıktır. Dolayısıyla DEAŞ'ın koalisyon saldırıları karşısındaki yenilgisine rağmen, direnme kapasitesi askerî olarak da DEAŞ'ın diğer devletler karşısında bağımsız bir birim olduğunu göstermektedir.

3.1.4. Diğer Devletlerle İlişki Kurma Kapasitesi

Yeni bir birimin devlet olarak tanınmasında diğer devletler ile ilişki kurma kapasitesi Montevideo Sözleşmesi'nin son kriteri olarak sayılmıştır. Tanınma arayışındaki birim mevcut devletlerle siyasî ve diplomatik ilişki kurabilme kabiliyetine sahip olduğunu ortaya koymalıdır. Bunun yapılış biçimine dair herhangi bir form ya da yöntem belirlenmemiş olmakla birlikte ilk akla gelen yolun diplomatik kurumların tesisi ve diplomatik personelin yetiştirilmesi olduğu söylenebilir. Bunu sağlayabilmek hem malî imkânlar hem de teknik çabalara bağlıdır ve ayrıca belirli bir zamana da ihtiyaç vardır.

Elbette bu kriter bazı yazarlarca, devletin tanınmasında bir ön şart olarak değerlendirilemeyecek niteliktedir. Çünkü bu yöndeki bir kapasitenin ancak tanınma gerçekleşikten sonra kazanılabileceği düşünülmektedir. Fakat pek çok örnek, bu kapasitenin kazanılması için tanınmanın zorunlu olmadığını göstermektedir. Tanınma

arayışındaki bazı birimler, mevcut devletlerden çok daha başarılı biçimde diğer devletlerle ilişki kurabilmektedir. Ayrıca Montevideo Sözleşmesi'nde sayılmış bir kriter olarak bunun incelenmesi de gerekmektedir.

Burada özellikle tanınma arayışındaki birimin, büyük güçlerle ilişkilerine odaklanılacaktır. Çünkü hemen hemen her birim bir şekilde bazı devletlerle ilişki kurma imkânına kavuşacaktır. Fakat söz konusu birimin devlet olarak tanınmasında etkili olacak olan tanıma büyük devletlerin tanınması olacaktır. Yoksa küçük ve orta büyüklükteki devletlerin tanınması bu birimi devlet olarak tanınma konusunda tatmin edici bir düzeye getiremeyecektir. Diğer ülkeler onların kararlarını takip etme eğiliminde olduğu için, ABD başta olmak üzere uluslar topluluğunun en güçlü üyeleri, yeni bir devletin tanınması konusunda özel bir öneme sahiptirler. Süper güçler veya büyük güçlerin tanınması, tanınma arayışındaki bir birim için, orta büyüklükte bir devletin tanınmasından daha büyük öneme sahiptir, çünkü bu ülkeler ekonomik ve politik alanlarda daha fazla potansiyele sahiptirler. (Solomon, 2012:51)

Zaten devletin tanınmasına ilişkin uygulama göstermektedir ki, büyük güçler bu uygulamaya öncülük ederler ve onu şekillendirirler. Hem tanınmanın nasıl gerçekleşeceği hem de tanınma arayışındaki birimin sağlaması gereken kriterler bakımından diğer devletler büyük güçleri takip etmektedir. Ayrıca belirli bir birimin tanınması konusunda da büyük güçler başı çeken konumundadır ve diğer devletler onları takip etmektedir. Büyük güçlerin devlet olarak tanıdığı bir birimi diğer devletler de tanıma eğilimi göstermektedir. Buna karşın büyük güçlerin uyumlu davranmadıkları uygulamalarda ciddi oranda kararsızlıkların yaşandığı görülmektedir. (Fabry, 2010:8) Bu gibi durumlar sürüncemede kalan tanınma süreçlerini doğurmaktadır. Tanınma arayışındaki birim varlığını sürdürmekte, fakat devlet olmanın tüm imkânlarından faydalanamamaktadır. Özellikle BM üyeliğini elde edememekte ve bu nedenle uluslararası platformlarda devletlerin sahip oldukları hak ve yetkileri kullanamamaktadırlar. Diğer devletler ile ilişki kurma noktasında en öncelikli hak ve yetki olan anlaşma yapma kabiliyetinden de önemli ölçüde yoksun kalmaktadırlar. Anlaşma yapma kabiliyetinin sadece devletlere özgü olmasa da devlet olmanın bir parçası olduğu açıktır. (Grant, 1999:412) Tanınma konusunda sürüncemede kalan ve BM üyeliğini elde edemeyen birimler, anlaşmalara ve dolayısıyla uluslararası örgütlere katılma imkânlarını önemli ölçüde yitirmektedirler.

3.1.4.1. Güney Sudan

Güney Sudan, bağımsızlık mücadelesi sürecinde ABD'nin yoğun desteğini görmüştür. Bu destek Güney Sudan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını sağlamaya dönük bir süreçtir. Çünkü önceki bölümde açıklandığı üzere ABD, farklı müzakere süreçleri içerisinde birini destekleyerek sürece yön vermiştir. Bunda ABD'nin Sudan hükümetiyle gerilen ilişkiler de önemli bir yere sahiptir. Her ne sebeple olursa olsun ABD'nin Güney Sudan'ın bağımsızlığında ihmal edilemeyecek bir katkısı bulunmaktadır.

ABD, Güney Sudan'ın bağımsızlığı sonrasında da aktif desteğini sürdürmüştür. Bu destek onu tanımayı ve ona malî yardımlarda bulunmayı, teknik destek sunmayı ve askerî ekipman ve eğitim sağlamayı içermektedir. ABD'nin Güney Sudan'a yönelik bu desteğinin yanında diğer büyük güçler de Güney Sudan lehine bir siyaset izlemişlerdir. Bazı raporlar, Güney Sudan'ın yakın gelecekte küresel silah pazarından satın alımlarla askerî varlıklarını büyütmesine katkı sağlayacak muhtemel üç ortak sunmaktadır. Buna göre ABD duruma göre savunma teçhizatları ihraç etmeyi düşündüğünü belirtmiştir, Rusya Güney Sudan ile askerî-ticarî ilişkileri geliştirme konusunda ilgisini ifade etmiştir ve SHKO'nun stoklarında büyük bir miktarda Çin'de üretilmiş mühimmatın bulunması, Çin'den yakın zamanda yapılan alım ve ithalatı göstermektedir. (Small Arms Survey, 2012:3) Dolayısıyla Güney Sudan'a yönelik ABD'nin yanı sıra Rusya ve Çin'in de destek sunduğu görülmektedir. Büyük güçler arasında tutarlı ve uyumlu bir destek olması neticesinde Güney Sudan, pek çok devlet tarafından tanınmanın yanında BM üyeliğini de elde edebilmiştir.

Güney Sudan'ın bu büyük güçlerin desteğini çekebilmiş olması, onun diğer devletler ile ilişki kurabildiğine dair bir veri niteliğindedir. Elbette büyük güçlerin, Güney Sudan'ı çıkarları nedeniyle destekliyor ve onu yönlendiriyor olmaları muhtemeldir. Hatta Güney Sudan'ın bu büyük güçlerle eşitler arası bir ilişki kuramadığı da muhakkaktır. Fakat mevcut devletler arası ilişkiler de bu şekilde yürümekte ve bu durum mevcut devletlerin devlet olma hallerine zarar vermemektedir. Zaten Güney Sudan, günümüzde 24 ülkede diplomatik temsilcilik açmışken 25 devlet ve 2 uluslararası örgüt (BM ve AB) de Güney Sudan'da temsilcilik açmıştır. Bu bakımdan Güney Sudan'ın diğer devletlerle ilişki kurma kabiliyetinde olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.4.2. Filistin

Filistin, Osmanlı egemenliğinden ayrıldığı dönemden itibaren devlet olarak tanınmıştır. İngiliz Manda yönetimi döneminde Filistin diğer devletlerle ilişki kurmuştur. Manda döneminde oluşturulan yönetim diğer devletlerle antlaşmalar yapmış, vatandaşları diğer devletlerle bağlantılar kurmuştur. Bu süreçte diğer devletler Filistin ile bir devlet gibi ilişki kurmuştur. Bu durum, Manda yönetimini kuran İngiltere için de geçerlidir. 1922’de İngiltere ve Filistin Postaneleri arasında yapılan para transferine dair antlaşma Londra ve Kudüs yönetimlerince ayrı ayrı imzalanmış ve ardından Filistin’in diğer antlaşmaları gibi MC’ye tescil ettirilmiştir. Bu antlaşma, tescilin ardından MC Antlaşmalar Listesi’nde yayınlanmıştır. Hatta 1937’de Daimî Manda Komisyon Başkanı bir oturumda Filistin’in bir devlet olduğunu belirtmiştir. (Quigley, 2010:53-5) Manda yönetimi dönemindeki bütün uygulamalar Filistin’in bağımsız bir devlet olduğu yönünde seyretmiştir. Zaten A sınıfı bir manda olarak Filistin MC Misakı tarafından da bağımsız bir devlet olarak tarif edilmiştir.

Manda yönetiminin sona ermesinden sonra Filistin’in konumu daha tartışmalı bir hal almıştır. Bu dönemde FKÖ’nün kurularak etkin biçimde faaliyet göstermesinin ardından Filistin devletinin temsilcisi olarak FKÖ öne çıkmaya başlamıştır. Bu döneme kadar büyük oranda İsrail işgaline karşı silahlı mücadele biçiminde gelişen örgütlenme, zamanla siyasî ve diplomatik kabiliyetler de kazanmıştır. FKÖ silahlı çatışmaların yerini kademeli olarak diplomatik kanalların aldığı bir değişim süreci başlatmıştır. Arap Zirvesi’nde FKÖ’yü Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi olarak tanıyan kararın alınması bu sürecin önemli bir aşaması olmuştur. Bu yöndeki kararlar sonraki yıllarda devam etmiş, 1975’te BM, 1981’de Avrupa Topluluğu, 1988’de ABD (de facto olarak) ve 1993’te İsrail bu yönde kararlar almışlardır. (Pappe, 2007:308) Daha sonra 1997’de Avrupa Birliği, Batı Şeria ve Gazze’ye uygulanmak üzere bir tarife anlaşmasını FKÖ ile yapmıştır. (Quigley, 2010:179) Oslo görüşmeleri kapsamında FKÖ’nün yerini FO almaya başlamış ve böylece FO Filistin devletinin temsilcisi haline gelmiştir.

Filistin’in diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi ile ilgili olarak, devletlerin ezici çoğunluğu FO’yu Filistin halkının temsilcisi olarak resmî bir şekilde tanımaktadır ve bazen tam diplomatik ilişkiler düzeyine çıkacak şekilde ikili ilişkilerini devam ettirmektedir. (Berzak, 2014:103) 10 Ocak 2015’te İsveç’in Stockholm şehrinde açılan

büyükelçilikle Filistin'in Batı Avrupa ülkelerindeki ilk temsilciliği kurulmuştur. Zaten daha öncesinde Filistin 77 ülkede diplomatik temsilcilik açmışken 48 devlet ve AB de Filistin'de diplomatik temsilcilik tesis etmiştir. Halihazırda Filistin Devleti, 137 BM üyesi devlet tarafından tanınmaktadır ve bu 193 devletin %71'ine tekabül etmektedir. Bunun yanında Filistin pek çok uluslararası örgüte de üyedir. Filistin, Arap Ligi'ne, Bağlantısızlar Hareketi'ne, İslam İşbirliği Teşkilatı'na, BM Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu'na, 77'ler Grubu'na ve UNESCO'ya üye olarak kabul edilmiştir. (Berzak, 2014:103)

2010 Eylülündeki Dünya Bankası raporunda FO'nun yakın gelecekte devlet olmak üzere iyi konumlandırılmış olduğu ifade edilmiştir. 2011 Nisan'ında BM Ortadoğu Barış Süreci Koordinatörünün raporunda FO, bağımsız bir devlet için etkin işleyen bir yönetim şeklinde tanımlanmıştır. FO, kurduğu diplomatik temsilcilikler ve diplomatik ilişkiler dikkate alındığında diğer devletlerle ilişki kurma kabiliyeti bakımından pek çok devletten daha başarılı bir performansa sahiptir. ABD'nin aktif engellemelerine rağmen FO, BM'de, BM bünyesindeki uluslararası kurumlarda ve diğer uluslararası örgütlerde üyelik, temsil ve aktif katılım elde edebilmiştir. Bunların pek çoğunun, ABD gibi bir büyük gücün açık ve sert engelleme çabalarına rağmen gerçekleştiği düşünüldüğünde FO'nun diplomatik kapasitesinin gelişmişliği daha net anlaşılacaktır.

3.1.4.3. DEAŞ

Bir konuşmasında Adnani DEAŞ'ın hilafetin geri dönüşünü ilan etmek zorunda olduğunu ve her yerdeki Müslümanların eskiden Ebu Bekir el-Bağdadi olarak bilinen Halife İbrahim'e bağlılık sözü vermek zorunda olduğunu savunmuştur. Ek olarak, 'bütün emirlikler, gruplar, devletler ve örgütler artık geçersizdir' demiştir. (Stern ve Berger, 2015:116) Çünkü DEAŞ devletinin kuramlaştırılmasına göre, tüm evren üzerindeki egemenlik sadece Allah'a aittir ve ilahi egemenliğin dünyadaki kurumsal bir yansıması olarak hilafet de el-Melik olan Allah'ın temsilidir. (Yeşiltaş ve Kardaş, 2018:160) Bu nedenle de DEAŞ'ın hilafetiyle diğer tüm devletler geçersiz hale gelmiştir. Görüldüğü üzere, DEAŞ nazarında diğer tüm devletler hükmünü yitirmiştir ve artık tek meşru devlet DEAŞ'tır. Bu yaklaşımın elbette çeşitli sonuçları da ortaya çıkmıştır. Öncelikle DEAŞ, diğer ulus-devletlerle ittifak ve işbirlikleri geliştirmek istememektedir. Çünkü böyle bir tutum, DEAŞ'ın diğer devletleri meşru ve hatta kendine denk görmesi anlamına

gelecektir ki, zaten Adnani'nin açıklamasında bunun mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum DEAŞ'ı uluslararası sistemden tecrit etmektedir. (Bauer, 5) DEAŞ'ın diğer devletleri geçersiz saymasının bir diğer sonucu ise, DEAŞ'ın diğer devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermemesidir. Bunun bir sonucu olarak hilafetin ilanından 2016'nın başlarına kadar DEAŞ tarafından 21 ülkede 90 terörist saldırı gerçekleştirilmiştir ve bu saldırılarda yaklaşık 1400 kişi hayatını kaybetmiştir. (Muir, 2017)

DEAŞ'ın diğer devletleri geçersiz sayması, Vestfalya'dan günümüze kurulan modern uluslararası sistemin reddi anlamına gelmektedir. Böyle bir yaklaşımı uluslararası sistemin aktörleri elbette hoş karşılamamışlardır. Özellikle modern uluslararası sistemi kuran ve gelişimde aslî rol oynayan Batılı ülkeler DEAŞ karşıtı bir koalisyon oluşturmuşlardır. Avrupalı devletler, ABD öncülüğündeki DEAŞ karşıtı koalisyonu maddî ve manevî biçimde desteklemiş ve DEAŞ'ın devlet olma iddiasını geçersiz kılmaya çabalamışlardır. (Mahadevan, 2015:2) Ayrıca DEAŞ'ın maddî kabiliyetlerini de yok etmek ya da en azından azaltmak adına çeşitli yaptırımlar uygulamışlardır. DEAŞ'ın elinde tuttuğu bölgelerdeki 90 banka şubesi hem uluslararası hem de Irak banka sisteminden çıkarılmış ve 150 döviz bürosunun Irak Merkez Bankası dolar açık arttırmasına katılması yasaklanmıştır. Bu bankacılık kısıtlamaları, DEAŞ'ın nakit parasını hava saldırılarına karşı artan bir şekilde savunmasız olan depo ve kasalarda saklamak zorunda kalacağı anlamına gelmekteydi. (Clarke ve diğerleri, 2017:13) Ayrıca ABD ve Irak bilgi ve istihbarat paylaşımına yoğunlaşan İki Taraflı Terör Finansmanına Karşı Mücadele Komisyonunu oluşturmuştur. ABD, DEAŞ ile bağlantılı 30 üst düzey lider, finansçı, yabancı terörist yöneticisine ve DEAŞ şubelerine yaptırımda bulunmuş ve BM mevcut el-Kaide'ye yaptırım rejimine dayalı olan ve DEAŞ'ın finansmanına karşı mücadele konusunda çok taraflı işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan 2253 sayılı Güvenlik Konseyi Kararını kabul etmiştir. (Clarke ve diğerleri, 2017:13) Bu şekilde taraflar arası ilişkiler saldırı ve yaptırım üzerine şekillenmiştir. Taraflar karşılıklı olarak birbirlerini devlet olarak kabul etmeyi reddetmişler ve dolayısıyla devletler arası diplomatik ilişki temelinde bir etkileşim hiçbir zaman doğmamıştır.

Buna rağmen çeşitli zorunluluklar DEAŞ ile bir başka devletin ilişkisine yol açmıştır. DEAŞ'ın paraya, Suriye'nin ise petrol ve elektriğe ihtiyacı doğmuş ve bu ihtiyaçlar

diplomatik olmasa bile ticarî ilişkilerin doğmasına neden olmuştur. DEAŞ çıkardığı petrolü ve ürettiği elektriği Esad'a satmıştır. DEAŞ kontrolündeki elektrik santralinde uzman personel çalışmaya devam etmiş ve rejim de maaşlarını yatırmayı sürdürmüştür. Üretilen elektriğin %52'sini DEAŞ kullanırken %48'ini de Esad almıştır. (Weiss ve Hassan, 2016:435) Elbette bu ticarî ilişki resmî kanallar üzerinden gerçekleşmediği gibi taraflar arası diplomatik ilişkilerin kurulmasını da sağlamamıştır. Her iki taraf da birbirinin devlet olma iddiasını kabul etmemeyi sürdürmüştür.

3.2. Uluslararası Hukuka Uymaya İstekli Olma ve Ona Saygı Duyma

İlk bölümde de belirtildiği gibi de facto devlet niteliklerine sahip olma şartı en temel kriter olarak ifade edilebilir. Bu şart zaten BM üyeliği konusundaki iki koşulun ilkinde de oluşturmaktadır. Fakat bu şartın varlığı tanınma için yeterli değildir. Öncelikle BM üyeliği için aranan bir diğer şart barış-sever devlet olmaktır. Elbette savaşan devletler BM üyeliğini ya da devlet olma niteliğini yahut da tanınmalarını kaybetmezler. Zaten bu şartı kesinlikle savaşmamak şeklinde algılamak hatalı olacaktır. Burada yeni birimin devletler arası ilişkilerinde barışçıl yollara başvuracağı kanaati oluşturması aranmaktadır. Barışçıl ilişkilerin nasıl yürütüleceği ya da hangi eylemlerin barışçıl olacağı da uluslararası hukukta belirlenmiştir. Dolayısıyla burada daha genel bir şartın temeline vurgu yapılmıştır. Bu genel şart ise uluslararası hukuk kurallarına uygun davranacağına dair bir kanaat ortaya koymaktır. Zaten ilk bölümde ayrıntılı olarak bahsedildiği gibi daha ilk ortaya çıkışı bir Avrupalı devletler kulübü şeklinde gerçekleşen bu uluslararası sisteme dahil olmanın şartları temel normların kabulünü gerektirmekteydi. BM Antlaşması'nın temel normlarından 2. madde egemen eşitlik, ülkesel bütünlük ve içişlerine karışmama ilkesini benimsemektedir. İçişlerine karışmama ilkesi, devletlerin bağımsızlığı ve ülkesel bütünlüğü fikri için anahtar önemde olmayı uzun zamandır sürdürmektedir. (Jackson, 2007:9) Böylelikle devletlerin egemen eşitliğini kabul, içişlerine karışma yasağına ve ülkesel bütünlüğe saygı gibi şartlar uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde temel normlar olarak benimsenmiş ve bir devletin sisteme kabulünde şart olarak ileri sürülür olmuştur. Söz konusu sistemde devletler arası ilişkiler ancak bu normlar çerçevesinde yürütülebilecektir, aksi takdirde sistemin köklü bir değişim geçirmesi muhtemeldir. Bu kapsamda yönetim biçimini sınırlandıran norm ve kurallar da bulunmaktadır. Geçmişte azınlık haklarına saygı biçiminde uygulanan şart günümüzde insan haklarına saygı halini

almıştır. Bu koşul bir devletin içişleriyle alakalı olsa da diğerlerinde olduğu gibi uluslararası sistemin bu haliyle devam edebilmesi için temel bir düzenleme niteliği taşımaktadır. Aksi takdirde, iç karışıklıklar ve ayrılıkçı hareketlerle istikrarsızlaşan uluslararası düzeni sürdürmek mümkün olmayacak ve böyle bir ortamda uluslararası hukukun uygulanması önemli ölçüde güçleşecektir. Bunların tamamı uluslararası hukukun temel ilke ve kurallarına saygı gösterme şeklinde bütünlüklü bir kriter olarak incelenecektir.

3.2.1. Güney Sudan

Günümüzde bir devletin tanınmasında aranan en önemli şartlardan biri insan haklarına saygı ilkesini benimsemiş olmasıdır. Çünkü ülkesel bütünlük ve sınırların değiştirilmezliğinin sağlıklı biçimde uygulanabilmesi, devletin insan topluluğuna eşit muamelede bulunarak ayrılıkçı fikirlerin gelişmesinin önlenmesi yoluyla sağlanabilecektir. Güney Sudan örneğinde de bu şart sağlanmıştır. KBA ve onun bir parçası olan Ulusal Geçiş Anayasası'nda kültürel, dinî ve dilsel çeşitliliğe saygıya önem verilmesi kabul edilmiştir. (Wolff, 2012:48) Böylece Güney Sudan'ın tanınması önünde bir engel kalmamıştır.

Fakat bu ilkenin hayata geçirilmesinde çeşitli aksaklıklar meydana gelmiştir. Özellikle SHKH muhalefet partilerine yeterince saygı göstermemiş ve onların büyümelerine izin vermemiştir. (Koppelman, 2012:24) Diğer taraftan etnik farklılıklar şiddetli çatışmalara yol açmış ve ülke ciddi çatışmalara sürüklenmiştir. Örneğin Jonglei, Güney Sudan'daki en ölümcül etnik şiddetin merkezi olmuş ve sadece Aralık 2011 ve Ocak 2012 arasındaki en kötü olayda 8 bin civarı Lou Nuer genci, Murle topluluklarına saldırmış ve geride en az bin ölü, yüz binden fazla yerlerinden edilmiş insan bırakmış ve yüz bin büyükbaş hayvan çalınmıştır. Bazıları hükümeti Lou Nuer milislerine yardım etmekle suçlamıştır. (Knopf, 2013:7) Etnik gruplar arası şiddet ülkeyi önemli ölçüde istikrarsızlaştırmış ve ülkeyi neredeyse tekrar bölünmenin konusu haline getirmiştir. Ayrıca bu çatışmalar komşu devletleri de etkilemiş ve onlarla ilişkilerin barışçıl yürümesini zorlaştırmıştır. Diğer taraftan 2011 yılındaki bağımsızlıktan beri ifade özgürlüğü ve bağımsız bilgiye erişim üzerindeki sınırlamalar artmıştır. Freedom House tarafından yıllık Dünyadaki Özgürlük raporundaki ilk görünümünde Güney Sudan 'Özgür Değil' ilan edilmiş ve siyasî haklar ve sivil özgürlüklerin kalitesinde Zimbabve'yi kıl payı geçmiştir. Yolsuzluk

ve diğ er hükümet ihlalleri hakkında yazan gazeteciler sık sık tacize ve saldırılara maruz kalmaktadır. (Knopf, 2013:5) Dolayısıyla Güney Sudan’da insan haklarına ve azınlık haklarına saygı gösterildiğini söylemek mümkün değildir.

Güney Sudan her ne kadar diğ er devletlerle barışçıl biçimde diplomatik ilişki kuruyor olsa da ülke içindeki çatışmalar ve bölünmüşlük bu ilişkilerin geleceğini tehlikeye atmaktadır. Bu çatışmaların zamanla diğ er devletlerle ilişkilerde belirleyici bir hale gelmesi muhtemeldir. Çatışan grupların farklı devletler tarafından desteklenmesi ihtimalinin gerçekleşmesi, Güney Sudan’ı bazı devletlerle çatışmalara sürükleyebilecektir. Daha da önemlisi, Güney Sudan’ın içine sürüklendiği çatışmaların şiddetini arttırması durumunda bölge ülkelerini de etkileyen bir şiddet ortamına zemin hazırlayabilecektir. Dolayısıyla Güney Sudan’ın mevcut durumunun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini söylemek mümkündür.

3.2.2. Filistin

Öncelikle Bağımsızlık Beyannamesi, Genel Kurul’un 1947 tarihli 181 sayılı taksim kararını açıkça kabul etmektedir. Aslında bu karar Filistin halkının bakış açısıyla BM’nin kendilerine karşı işlediği bir suç niteliğindedir. Hatta 1947 taksim planı, 242 ve 338 sayılı kararlarda ifade edilen 1967 sınırlarına göre Filistin devletine Filistin topraklarından daha büyük bir pay vermesine rağmen Filistin Ulusal Meclisi, 242 ve 338 sayılı kararları da açıkça kabul etmiştir. Kendi aleyhine olsa bile Filistin devleti, bu kararları kabul ederek uluslararası hukuka ve BM Antlaşması’na uygun davranacağını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Bağımsızlık Beyannamesi’nde Filistin Ulusal Meclisi, BM Antlaşması’nın amaç ve ilkelerine, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’ne ve bağlantısızlık ilke ve politikalarına bağlı olacağını belirtmiştir. Hatta Filistin Ulusal Meclisi, İsrail lehine güven arttırıcı bir diğ er önlem olarak Filistin devleti üzerinde BM’nin geçici gözetim (ya da ABD askerlerinin geçici gözetim) tesis etmesini kabul etmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Bütün bunlar Filistin devletinin barışçıl ve uluslararası toplulukla uyumlu hareket etme niyetinde olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki Arafat 1988’de Cenevre’de İsrail’in barış içinde yaşama hakkının bulunduğunu belirtmiştir.

Ayrıca Arafat'ın 1989'daki Filistin Halkıyla Dayanışma Günü'nde okunan mesajında şu ifadeler geçmektedir:

“... Bu girişimimizle biz aynı zamanda Genel Kurul'un kararlarında benimsediği şu görüşünü paylaşmış olduk: bölgede barışa ulaşmak için en iyi yol, eşitlik temeli üzerinde, *FKÖ* ve İsrail hükümeti dahil, bölgedeki çatışmanın bütün tarafları ve Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinin katılımıyla, BM himayesi altında Ortadoğu üzerine Uluslararası Barış Konferansı'nın toplanmasıdır.

Bu girişim [neredeyse] İsrail istisna olmak üzere uluslararası topluluğun tümünce desteklenip memnunlukla karşılandı. Belgrad'da zirve toplantısını toplayan Bağlantısız Ülkeler Hareketi'nin yaptığı gibi Kazablanka'da toplanan Arap Zirvesi de girişimi onayladı. Öte yandan Avrupa Ekonomik Topluluğu [AET], Madrid Beyannamesi ile desteğini açığa vurdu. Sosyalist Devletler dahi Bükreş'te düzenledikleri zirvede girişimi desteklediler. Genel Kurul'un 15 Aralık 1988 43/176 sayılı kararıyla yapmış olduğu gibi BM Genel Sekreteri de girişime destek verdi. Bunlara ek olarak, söz konusu girişim, Çin ve Japonya'nın desteğinin yanı sıra başka uluslararası ve bölgesel gruplaşmalardan da destek gördü.” (Karaman, 1991:246)

Filistin uluslararası hukuka uygun biçimde barışçıl diplomatik ilişkiler tesis etmiş ve bunu yürütmektedir. Herhangi bir ülkeye tehdit oluşturmamaktadır, hatta kendilerine ait toprakların bir bölümünü işgal etmiş İsrail'i de devlet olarak tanıyıp BM tarafından kabul edilmiş İsrail sınırlarına razı gelmektedir. Uluslararası antlaşmalar ve BM kararlarına saygılı olmayı kabul etmektedir ve zaten bugüne kadar da bu yönde tavır sergilemiştir.

3.2.3. DEAŞ

DEAŞ, devlet olarak tanınacak olsaydı, tanınmadan önce tüm uluslararası hukuk ihlallerinden önce hesap verebilir olması gerekecekti. (Noll, 2014) Fakat DEAŞ, her şeyden önce uluslararası sistemi ve uluslararası hukuku kabul etmemiştir. Daha da ötesinde DEAŞ, mevcut devletleri hükümsüz saymış ve onların uluslararası hukuk kişiliğini kabul etmemiştir. Dolayısıyla bunlara karşı herhangi bir uluslararası hukuk ihlali gerçekleştirdiğini de kabul etmemiştir. Mevcut devletleri kabul etmemesinden ötürü onların hak ve yetkilerini de yok saymıştır. Örneğin diğer devletlerin vatandaşı olan Müslümanların sadakatini talep etmiş ve diğer devletlerin ülkelerinde çeşitli terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Diğer devletlerin ülke ve insan toplulukları üzerindeki egemenliklerine saygı göstermemiştir.

Ayrıca DEAŞ, diğer devletlerle ilişki kurmayı reddetmekte ve hatta diplomatik temsilciliklerine saldırılar gerçekleştirmektedir. Örneğin Sina'daki Ensar Beyt el-Makdis, BM hedeflerinin peşine düşmüş ve Kahire'deki İtalyan konsolosluğuna saldırmıştır. Daha sonra Rus yolcu uçağını düşürmüşlerdir. Ayrıca Libya şubesi Fas ile Güney Kore büyükelçiliklerine saldırmıştır. (Byman, 2016:78) Görüldüğü üzere DEAŞ, sadece ilişki kurmayı reddetmemiş, aynı zamanda diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip temsilciliklere saldırarak bu yöndeki uluslararası hukuku da ihlal etmiştir.

Bunun yanında DEAŞ, savaş hukukunu ve insan haklarını ihlal etmiştir. (Noll, 2014) Raporlarda DEAŞ'ın 12-13 yaşlarındaki çocukları, yaralı askerler için kullanılmak üzere kan bağışi yapmaya, devriye görevi yapmaya ve kontrol-noktalarında çalışmaya zorladığını belirtmektedir. Çocuklar ayrıca çatışmalarda canlı kalkan olarak da kullanılmıştır. (Waltman, 7) Bunlardan başka DEAŞ, saldırılması yasak olan dinî mekanlara ve tarihi/kültürel alanlara saldırarak da bir ihlal gerçekleştirmiştir. İşkence ve insanlığa aykırı muamele yasağını çiğnemekle kalmamış, savaş dışı kişilere saldırılar gerçekleştirerek sivillere saldırı yasağını da ihlal etmiştir. Öyle ki DEAŞ, egemenlik, sınırların belirliliği, savaş, uluslararası hukuk, milliyetçilik ve insanların eşitliği gibi klasik Vestfalyan ilkeleri içeren uluslararası toplumun en önemli kurumlarının neredeyse tamamına meydan okumuştur. (Yeşiltaş ve Kardaş, 2018:160-1) Zaten DEAŞ, uluslararası hukuka uygun davrandığı iddiasında bulunmadığı gibi, tam aksine uymadığını ve hatta kabul etmediğini açıkça ortaya koymuştur.

3.3. Egemen Devletin Rızası

Geçmişte soyluluk hakkı (dynastic legitimacy) olarak başlayan ardından sınırların değişmezliği ilkesiyle devam eden bir uygulama bulunmaktadır. Egemen devletin rızasının alınması şeklinde ifade edilebilecek bu kural aslında teamül niteliği taşımakla birlikte günümüzde dolaylı olarak uluslararası hukukça da kabul görmektedir. Yeni ortaya çıkan bir birimin diğer devletlerce, bir devlet olarak tanınması için öncelikle hâkimiyet kurduğu bölgede egemen olan devletin bu yeni birimi devlet olarak tanınması gerekmektedir. Diğer devletler ancak bu tanımadan sonra söz konusu birimi bir devlet olarak tanıyabilirler ve devletler arası ilişki tesis edebilirler. Bugünkü uluslararası hukuk bunu açıkça düzenlemese de farklı ilke ve kurallardan bu uygulamanın benimsenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Sınırların değişmezliği, ülkesel bütünlüğe saygı ve içişlerine

karışma yasağı gibi ilkeler doğrudan böyle bir düzenlemeyi ortaya koymasalar da dolaylı olarak bu sonucun çıkmasını sağlamaktadırlar. Herhangi bir devlet, diğer devletlerce bölünme konusu yapılamazlar, fetih ya da ilhak gibi eylemler uluslararası hukuka aykırıdır. Ayrıca devletler bir başka ülkedeki ayrılıkçı bir grubu destekleyemezler. Böyle bir destek içişlerine karışma yasağının ihlali niteliğindedir. Dolayısıyla ayrılıkçı grup öncelikle egemen devlet tarafından tanınmalı ki, diğer devletler de bu yeni birimi bir devlet olarak tanıyabilsinler. Elbette uygulamada ayrılıkçı grupların açıktan olmasa da örtülü biçimde diğer devletlerce desteklendiği bilinmektedir. Ancak böyle bir desteğin ortaya çıkması, desteği sunan devlet açısından sorun teşkil edecektir, çünkü ortada açıkça bir uluslararası hukuk ihlali vardır. Bundan daha da öte uygulamada yeni birimin egemen devletin tanınması beklenmeden diğer devletlerce tanınması örnekleri de bulunmaktadır. Bu tür ihlaller olmakla birlikte genel uygulama söz konusu kurala bağlılık yönündedir.

3.3.1. Güney Sudan

2005'te KBA kabul edilmiş ve buna göre 9 Ocak 2011'de referandum yapılmış, buradan bağımsızlık yönünde sonuç çıkması üzerine 9 Temmuz 2011'de bağımsızlık ilan edilmiştir. 14 Temmuz 2011'de de Güney Sudan BM'nin 193. üyesi olarak BM'ye kabul edilmiştir. (Samson, 2011) Fakat Güney Sudan'ın bağımsızlığı sorunsuz ve barışçıl bir sürecin neticesi olmamıştır. Güney Sudan'ın bağımsızlık süreci uzun süren bir iç savaş, vahşetler ve ağır insanî bir durum ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, bu koşullar uluslararası hukuk uyarınca bağımsızlık hakkı yaratmamıştır. Uluslararası hukuk açısından Güney Sudan, ayrılmanın ezici bir çoğunluk tarafından desteklendiği bağımsızlık konusunda resmî bir referandum gerçekleştirmeyi Hartum hükümeti resmen kabul edene kadar bağımsız bir devlet haline gelmemiştir. (Vidmar, 2012:553) Machakos Protokolüyle Hartum hükümeti, 6 yıllık geçiş sürecinden sonra güneyin ayrılmaya ya da birleşik federal Sudan'da kalmaya karar vereceği ve uluslararası olarak gözlemlenecek referandumu kabul etmiştir. (Knox, 2012:31)

Hartum'da iktidardaki Ulusal Kongre Partisi referandum sonuçlarını tanımaya razı olmasa, AU, BM ve uluslararası toplumun Güney Sudan'ın ayrılmasını tanınması son derece zor olurdu. AU Şartı, sömürge sınırlarını kutsayan ve mevcut üye ülkenin onayı olmaksızın ayrılmayı suç olarak gören düzenlemeler içermektedir. AU'nun onayı olmayan tanınma talebine BM'nin olumlu karşılık vermesi elbette sorun teşkil edecektir.

Bu nedenle Güney Sudan, HAKO'dan AU'ya ve ardından BM'ye geçecek şekilde bir dizi meşrulaştırma aşamasından geçmek zorundaydı. SHKH, Hartum'daki egemen Ulusal Kongre Partisi ile bir anlaşmaya varmayı başarmış; böylelikle, Güney Sudan'daki insanlara bağlayıcı referandum yoluyla geleceğini belirleme izni verilmiştir. (Bereketeab, 2012:19) Merkezî hükümetin onayı, başarılı bir ayrılmanın kilit şartlarından biridir. Sömürge sonrası Afrika'da egemen devletin rızası olmadan sadece askerî güç kullanımıyla yeni bir devlet ortaya çıkmamıştır. (Bereketeab, 2012:18-9) Güney Sudan da uzun süren askerî mücadeleye rağmen, bağımsızlığını bu mücadeleyle değil, Güney Sudan'ın bağımsızlığı konusunda Hartum hükümetinin rıza göstermesiyle elde edebilmiştir.

3.3.2. Filistin

Filistin, 1. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla uluslararası hukuk kişiliği kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu egemenliğini kaybedince, bir Filistin ortaya çıkmıştır. Bu süreçte İngiltere, MC'nin Manda yönetimi olarak adlandırdığı bir düzenleme aracı ile Filistin'i yönetmiştir. MC Misaki'nin 22. maddesi ile sağlanan bu düzenleme, bazı halkların 'modern dünyanın zor şartları altında henüz kendi ayakları üzerinde duramadıkları' yaklaşımına dayanmaktaydı. Bu kapsamda Fransa ve İngiltere eski Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölümlerini yönetmişler ve bunu halkın yararı için yapmışlardır. Bunun, uygulamada böyle olup olmadığı tartışmaları bir kenara bırakıldığında, en azından resmîyette ve uluslararası hukuk nazarında böyle olduğu kabul edilmektedir. Halk, bütün olarak, egemenliğin nihaî sahibi olarak tanınmıştır. Bundan dolayı İngiltere egemenliği elinde tutmamıştır. (Quigley, 2012:437) Dolayısıyla Manda yönetimi aşamasında Filistin'in uluslararası hukuk kişiliğinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu aşamada önceki devlet ise Osmanlı'dır ve Osmanlı devleti, 1. Dünya Savaşı sonrasında yapılan sınır anlaşmaları yoluyla Filistin'in bağımsızlığını kabul etmiştir.

Mandater devlet olarak İngiltere de Filistin'in bağımsız bir devlet olduğunu kabul etmiştir. İngiliz hükümetinin politikaları ve ayrıca İngiliz mahkeme kararları Filistin'in bağımsız bir devlet olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı Posta Ofisi ve Filistin Posta Ofisi arasında Para Havalesi Değişimi Anlaşması Londra'da 10 Ocak 1922'de ve 23 Ocak 1922'de Kudüs'te

imzalanmış ve düzenli bir para havalesi değişimi sağlamıştır. (Quigley, 2012:438) Ayrıca daha önceki konularda değinilen mahkeme kararlarında Filistin vatandaşlığı kabul edilmiş, Filistinlilerin İngiliz vatandaşı olmadıkları karara bağlanmıştır. Dolayısıyla Filistin'in devlet olarak tanınması için ihtiyaç duyduğu rıza Osmanlı tarafından verilmiştir ve başka bir rızaya gerek bulunmamaktadır.

3.3.3. DEAŞ

DEAŞ için egemen devletin rızasından bahsetmek çok da mümkün değildir. Çünkü DEAŞ, her ne kadar Irak ve Suriye'de kurulmuş olsa da daha pek çok ülkede şubeler açmış ve vilayetler kurmuştur. Dolayısıyla alınması gerekli rıza sayısı hayli fazladır. Vilayetler ilan ettiği diğer devletler bir kenara bırakıldığında ve yalnızca Irak ile Suriye'ye odaklanıldığında dahi DEAŞ için rızanın temini sorunlu bir konudur. Çünkü öncelikle DEAŞ, diğer devletleri geçersiz saymakla Irak ve Suriye devletlerini kendi nazarında hükümsüz kılmıştır. Bu devletleri hükümsüz ilan ettikten sonra, DEAŞ'ın bunlardan rıza istemesi DEAŞ'ı çelişkili bir duruma düşürürdü. Ayrıca DEAŞ'ın 'tek gerçek devlet olma' şeklindeki temel iddiasını da geçersiz kılar. Bu nedenle DEAŞ, bu devletlerin rızasını talep etmemiştir. Ayrıca DEAŞ, mevcut uluslararası sistemi ve onun kuralları olan uluslararası hukuku da değiştirmeye dönük bir tutum içerisindedir. Bu nedenle uluslararası hukukun bir şartı olarak ve mevcut uluslararası sistemle uyum gösterme eğilimi sergileyen biçimde bir rıza arayışı, DEAŞ'ın pek çok temel iddiasının zeminini ortadan kaldıracaktır. Bu nedenlerle DEAŞ'ın egemen devletlerden rıza talebi mümkün olmamıştır.

Diğer taraftan, DEAŞ böyle bir talepte bulunmamasına karşın Irak ya da Suriye'den birinin DEAŞ'a rıza göstermesi durumunda farklı uluslararası hukuk sorunları ortaya çıkmaktadır. Çünkü DEAŞ, iki ülke arasındaki sınırı yok saymakta ve iki devletin ülkesinin bir kısmında faaliyet göstermektedir. Bu durumda rıza göstermeyen devlet nazarında, diğer devlet ülkesini kendi egemenliğine zarar veren oluşumlara açmış olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla diğer ülkeden kendisine yönelik saldırı gerçekleştiği gerekçesiyle meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanımı yoluna başvurabilecektir. Bu ise uluslararası sistemde önemli belirsizliklere neden olacaktır. Zaten Irak ve Suriye'den birinin ya da her ikisinin rıza göstermesi halinde dahi diğer devletler DEAŞ'ı tanımak zorunda olmayacaklardır ve hatta DEAŞ'ın uluslararası hukuku reddetmesi nedeniyle

tanımayacaklardır. Çünkü egemen devletin rızası olsa bile diğer devletler, yeni birimi devlet olarak tanımak zorunda değillerdir.

3.4. Ülke Değerlendirmeleri

Her bir kriteri örnek birimler bağlamında ele aldıktan sonra her bir ülkeyi de tüm kriterler bağlamında değerlendirmek faydalı olacaktır. Burada örnek birimin hangi kriterleri sağlayıp hangilerini sağlamadığı ve ayrıca karşıladığı kriterleri de hangi düzeyde karşıladığı incelenecektir.

3.4.1. Güney Sudan

Güney Sudan konusunda, bölgenin İngilizler tarafından ayrı yönetilmesine dayanarak SHKH/O, Güney Sudan'ın kendi kaderini tayin ve dolayısıyla Sudan'dan ayrılma hakkına sahip olduğu iddiasında bulunabilmiştir. Uluslararası hukuk açısından bakıldığında Güney Sudan, sömürgecilik rejimine dayalı kendi kaderini tayin ve ayrılma konusunda zayıf bir argümanı temsil etmektedir. (Bereketeab, 2012:17) Çünkü sömürge döneminde iç idarî teşkilatlanma biçimi herhangi bir bağımsızlık ve kendi kaderini tayin hakkı oluşturmamaktadır. Bu ancak ayrı bir devlet olarak sınırların belirlenmesi ile mümkün olabilmiştir. Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin buna örnektir. Zaten bunlar Manda yönetimi döneminde sınırlarla ayrılarak birbirinden bağımsız devletler olarak yönetilmişlerdir. Ancak bu tür bir sömürgecinin kendi iç idarî teşkilatlanması belirli bir bölgeye kendi kaderini tayin hakkı vermemiştir.

Bereketeab'a göre, Afrika'daki ayrılıkçı hareketlerin ulaşacağı sonucu belirleyen birtakım koşullar vardır ve bu koşullar birinci bölümde sayılan uluslararası hukuktaki devlet tanıma kriterlerinden farklıdır. Aslında bu koşulların sadece Afrika ile sınırlı olmadığını söylemek mümkündür. Bereketeab'ın (2012:14) saydığı koşullar şu şekildedir:

- Güçlü devletlerin çıkarları
- Merkezî yönetimin ayrılıkçı harekete yönelik tutumu
- Ayrılıkçı hareket ile merkezî hükümet arasındaki askerî denge
- Bölgenin stratejik önemi
- Ayrılıkçı hareket veya merkezî hükümete yönelik dış destek

- Uluslararası topluluk, özellikle de BM tarafından ayrılmanın tanınması
- Egemen devlet için ayrılan bölgenin ekonomik önemi

Afrika'da tanınma konusunda başarısız olmuş en önemli örnek Somaliland'dır, çünkü yıllarca belirli bir bölgede ve insan togluluğu üzerinde hâkimiyet sağlamış ve hatta pek çok kamusal hizmeti de sunmuştur. Somaliland, topraklarının tam olarak fiilen kontrolüne sahip olmasına ve ayrılması için 'haklı bir nedene' sahip olmasına rağmen, hiçbir devlet tarafından tanınmamaktadır. (Solomon, 2012:54) 1991 yılında Barre'nin atılmasından sonra devlet kurumlarının başarısızlığına tepki olarak Somali Ulusal Hareketi tek taraflı olarak, eski İngiliz himayesinde olan Somali'nin kuzeybatı bölgesinde bağımsız Somaliland'ı ilan etmiş ve bu bağımsızlık 2001'de yapılan referandumla da teyit edilmiştir. Referandumun merkezî hükümetle müzakere edildiği ve uluslararası topluluğun onayladığı Güney Sudan örneğinin aksine, Somaliland'ın tek taraflı eylemi, yeni ortaya çıkan bu birimin uluslararası alanda tanınmasını sağlayamamıştır. (Riegl ve Dobos, 2014:179) Elbette bu durum tek gerekçe değildir. Bu bağımsızlığın tanınması bölgedeki diğer bağımsızlık arayışlarını tetikleyebilecek ve bütün kıtayı çatışmaya sürükleyebilecektir. Ayrıca söz konusu bağımsızlığın komşu ülkelerdeki Somali milliyetçiliğini de tetikleme ihtimali bulunmaktadır.

Diğer taraftan yine aynı bölgeden Güney Sudan örneğine benzeyen bir başka ayrılma ve bağımsızlık süreci daha yaşanmıştır. Eritre'ye, BM Genel Kurulu tarafından Etiyopya krallığının altında otonomi verilmişti. Fakat 1962 yılında Etiyopya, Eritre'nin kendini yönetme hakkını feshetmiştir. Etiyopya'nın bu hareketi, Etiyopya devleti ile Eritre Halkların Özgürlük Cephesi arasında savaşı tetiklemiştir. İleriki yıllarda Etiyopya'daki geçiş hükümeti, o zamanlar etkili bir şekilde Eritre Halkların Özgürlük Cephesi tarafından kontrol edilen Eritre'nin referandumunda statüsünü belirleme hakkı olduğunu kabul etmiştir. Nihayetinde 1993 yılında Eritre bağımsızlığını kazanmıştır. (Nevo ve Megiddo, 2009:96-7) Eritre de Güney Sudan ile benzer şekilde diğer devletler tarafından tanınmıştır.

Afrika'daki bağımsızlık hareketleri ve tanınma durumlarına dair bu örnekler, bağımsızlık sürecinin egemen devlet ile başarılı müzakereler sonucunda elde edilmesi halinde tanınma ile sonuçlandığını göstermektedir. Bu durum, egemen devletin rızasının alınması şeklinde sayılan unsurun önemini ortaya koymaktadır. Güney Sudan bu unsura sahip

olması nedeniyle, Eritre örneğinde olduğu gibi uluslararası toplum tarafından devlet olarak tanınmıştır. Fakat Güney Sudan bir devlet olarak çeşitli sorunlarla yüzleşmektedir. Bu sorunların en büyüğü ülke içinde egemenliğin sağlanmasında ortaya çıkan zafiyettir ve buna bağlı olarak kamusal hizmetlerin büyük oranda sunulamamasıdır. Güney Sudan'ın halkı için güvenlik ve hizmet sağlayamaması, onun başarısız devlet olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. (Knopf, 2013:9) Güney Sudan örneğinde olduğu gibi, uluslararası tanınma istikrarı garantilememektedir. Güney Sudan, Başarısız Devletler Endeksi'nde 2012 ve 2013 yıllarında dördüncü sırada ve 2014'te ise listenin başında yer almıştır. (Riegl ve Dobos, 2014:180) Öyle ki, Güney Sudan bağımsızlık sonrasında iç savaşa ve büyük insanî sıkıntılara sürüklenmiştir.

Bunda önceki bölümlerde sayılan kriterlerin bazılarında düşülen zafiyetin önemli bir yeri vardır. Özellikle devlet olma kriterinde sayılan unsurlarda Güney Sudan önemli eksikliklerle karşı karşıyadır. Güney Sudan devleti, ulusal kimlik ve bu kimliğe dayanan devlet meşruiyetini tesis edememiştir. Aslında Güney Sudan, süreklilik arz eden insan topluluğu kriterini sağlamaktadır. Hâkimiyet kurduğu bölgelerde yaşayan eski Sudan vatandaşları Güney Sudan vatandaşı haline gelmiştir. Dolayısıyla insan topluluğu noktasında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Fakat buradaki sorun ulusal kimliğin tesisi ve devlet meşruiyetinin sağlanmasına ilişkindir. Bu da insan topluluğu kriteriyle değil, hükümet kriteriyle alakalı sorunlar doğurmaktadır. Daha açık bir ifadeyle ülkede kabile kimliklerinin belirleyici olması ve ayrıca devletin şiddet tekeli elde edememesi neticesinde, Güney Sudan'da ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet kurulamamış ve ülke iç savaşa sürüklenmiştir. Benzer şekilde Güney Sudan'ın sınırlarının tam ve kesin bir biçimde belirli olduğunu söylemek de mümkün değildir. Özellikle Sudan ile sınırında yer alan Abyei ve Güney Kordofan'ın hangi ülkede kalacakları konusundaki anlaşmazlıklar bu sınırı belirsizleştirmektedir. Diğer taraftan Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile de birtakım sınır sorunları bulunmaktadır. Fakat bu sorunlara rağmen Güney Sudan'ın sınırları belirli bir bölge şartını sağladığı söylenebilir. Çünkü önceki bölümlerde belirtildiği üzere, bu kriterde aranan, sınırların tamamının kesin ve net bir biçimde belirlenmesi değildir. Zaten pek çok ülkenin komşuları ile sınır sorunları bulunmaktadır ve sınır ihtilafları hayli yaygındır. Bu kriterde aranan, büyük oranda hâkimiyet alanının belirlenmiş olmasıdır. Bu nedenle Güney Sudan'ın bu kriteri sağladığı söylenebilir.

Güney Sudan'daki temel sorun hükümet kriterinin sağlanamaması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Güney Sudan, siyasal kurumsal teşkilatlanmasını gerçekleştirememiştir. Bir gerilla hareketi devlet inşası ile sorumlu kılınmıştır, fakat bu hareketin ne böyle bir tecrübesi ne de yetişmiş insan gücü bulunmaktadır. Kurumsal teşkilatlanma ancak kurumsal kültürün gelişimiyle tam anlamıyla oluşturulabilmekte ve bu nedenle uzun zamana yayılmaktadır. Bir gerilla hareketi olarak başarılı biçimde kurumsallığı sağlayabileceği birim ordu iken, SHKH/O burada da başarısız olmuştur. Güney Sudan ordusu bölünmüşlük, disiplinsizlik ve yolsuzluklarla yüzleşmektedir. Belirli kabile liderleri etrafında toplanan etnik bağlar temelinde bir araya gelen iktidar grupları oluşmuştur.

Devlet yapılanması daha ziyade patrimonyal bir biçim almıştır. Güney Sudan'da ortaya çıkan bu durum Afrika'da pek çok ülkede gözlemlenebilmektedir. Örneğin 20. yüzyılın son çeyreğinde Afrika'nın Aşağı Sahra bölgesinde siyasal gücün ülke liderlerinin destekçilerinden oluşan hısımlar ağı yararına kullanıldığı rejimler ortaya çıkmıştır. Bu rejimler neo-patrimonyal olarak nitelendirilmiştir. (Fukuyama, 2005:40) Bazı durumlarda bu rejimlerde toplumsal zenginliğin büyük kısmı tek bir insan tarafından çalınır. Başkanlık ofisinde somutlaşan neo-patrimonyal rejim, sömürge dönemi kurulmuş olan ve kamusal işleri yürüten bürokrasiyle bir arada bulunur, fakat kaynak üzerindeki tasarrufta kendisine rakip olan modern devletin varlığı tarafından tehdit edilir. (Fukuyama, 2005:41) Güney Sudan'da bu duruma benzer biçimde iktidardaki kişiler, ülkeye akan dış yardımları kendi dar çevrelerine kanalize etmektedirler. Dolayısıyla bürokratik yapının kurulmasını kendi iktidarlarına ve malî kaynaklarına bir tehdit olarak görmektedirler.

Güney Sudan'ın kurumsal zayıflığı ve istikrarsız toplumsal düzenine yönelik ABD desteği kurtuluş mücadelesinden sonra da yoğun bir şekilde devam etmiştir. (Riegl ve Dobos, 2014:181) ABD'den başka, çeşitli devletler ve uluslararası örgütler de Güney Sudan'a yoğun destekte bulunmaktadır, çünkü Güney Sudan içinde bulunduğu şartlarda bu yardımlara fazlasıyla muhtaçtır. Elbette bu durum Güney Sudan'ın diğer devletler karşısında bağımsız bir devlet olarak faaliyet göstermesini zorlaştırmaktadır. Buna rağmen uluslararası tanınmanın iç istikrara katkıda bulunduğu görünmese de Güney Sudan'ın uluslararası toplumda hayatta kalmasını garanti etmektedir. (Riegl ve Dobos, 2014:181)

Bunun yanında Güney Sudan ülke nüfusunun çeşitliliğine tam olarak saygı göstermemektedir. Ülke etnik kimlik temelinde ayrılmış ve kabileler/etnik unsurlar birbirleri ile savaşa tutuşmuşlardır. Elbette bu ayrımcılık yasal temellere sahip değildir, yalnızca fiiliyatta böyle bir ayrışma ve çatışma söz konusudur. Bu nedenle uluslararası hukuka uymaya ve saygı göstermeye yönelik bir isteksizlikten bahsetmek mümkün değildir. Fakat bu yönde ihlallerin uzun vadede ve şiddetli biçimde devam etmesi, bu ihlallerin kurumsallık kazanmasına yol açabilecektir.

Bu haliyle Güney Sudan, devlet olma niteliklerine büyük oranda sahip olamamıştır. Siyasal-kurumsal teşkilatlanmasını gerçekleştirememiş ve bununla paralel olarak ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet sağlayamamıştır. Bunların neticesinde ülkede kamusal hizmetleri sunmakta acze düşmüş ve bu aciziyet Güney Sudan devleti açısından zaten başarısız olan meşruiyet durumunu daha da olumsuz biçimde etkilemiştir. Toplumda zaten kabile kimlikleri ve bağları baskın durumdayken, iç çatışma yalnızca devletin meşru görülmesi önünde bir engel olarak tezahür etmeyip aynı zamanda devleti dezavantajlı gruplar nazarında düşmana dönüştürmektedir. Diğer taraftan ülkenin dış yardımlara fazlasıyla bağımlı ekonomik yapısı, Güney Sudan'ın diğer devletler karşısında bağımsız hareket etme imkânını fazlasıyla sınırlandırmaktadır.

Güney Sudan açısından uluslararası hukuka saygı gösterme ve uymaya istekli olma kriteri tartışmalıdır. Yasal olarak Güney Sudan uluslararası hukukun temel ilkelerini benimsemiştir. Özellikle insan hakları ve azınlık hakları konusunda uluslararası hukuka saygılıdır. Fakat uygulamada bunların hayata geçirilemediği görülmektedir. Bu tür ilkelerin uygulanamaması, zamanla bu ihlallerin kalıcı hale gelmesine yol açabilmektedir ve nihayetinde kalıcı biçimde bu ilkelere uzaklaşma söz konusu olmaktadır. Fakat böyle bir durumdan bugün itibariyle bahsetmek henüz mümkün değildir.

Güney Sudan'ın iki kriterde başarılı olduğu görülmektedir. Diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesine sahip olduğu gayet açıktır. Henüz bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde pek çok devletle ilişkiler geliştirmiş ve diplomatik mücadeleyi başarılı biçimde tamamlamıştır. Ayrıca Güney Sudan, 24 ülkede diplomatik temsilcilik açmışken 25 devlet ve 2 uluslararası örgüt (BM ve AB) de Güney Sudan'da temsilcilik açmıştır. Elbette buradaki sayılar kapasiteyi göstermektedir, fakat yeterli seviyeye dair herhangi

bir belirlemeden bahsedilemeyeceği için az sayıda devletle de olsa diplomatik ilişki kurmak bu kriter açısından yeterli görülmelidir.

Güney Sudan'ın başarılı olduğu diğer kriter ise egemen devletin rızasının alınmasıdır. Sudan, Güney Sudan'ın bağımsızlığı konusunda referandum yapılmasını kabul etmiş ve buradan çıkacak sonucu da kabul edeceğini bildirmiştir. Zaten referandum sonucunda Sudan, Güney Sudan'ı devlet olarak tanımıştır. Aslında Güney Sudan'ı tanıma konusunda başarıya götüren temel etken de budur. Çünkü günümüzde yeni bir devletin ortaya çıkmasında aranan en temel unsur egemen devletin rıza göstermesidir. Fakat sömürge sonrası dönemde yalnızca uti possidetis ilkesinin benimsenmesi ve buradan hareketle sınırları belirli tüm devletlerin bağımsızlık hakkının tanınması sürecinde olduğu gibi günümüzde de devlet olma kriterleri ikincil önemde değerlendirilmektedir. Bu anlayış her iki dönemde de devlet olma kriterlerine sahip olmayan fakat hukukî varlıkları bulunan devletlerin ortaya çıkmasına ve başarısız devletlere yol açmıştır. Güney Sudan da bunun bir örneğini teşkil etmektedir.

3.4.2. Filistin

Filistin'in devletleşme süreci hayli uzun bir zamana yayılmıştır, Manda yönetimi de dahil edildiğinde 100 yıla yakın bir dönemi kapsamaktadır. Bu açıdan de facto devlet olma nitelikleri açısından epey gelişmiş bir durumdadır. Fakat Filistin'in devletleşme sürecinde en büyük engel İsrail işgali ve diplomasisidir. İsrail işgali, Filistin'in de facto devlet olma niteliğini önemli ölçüde aksatırken İsrail'in diplomatik faaliyetleri de Filistin'in tam anlamıyla tanınmasını engellemektedir. Ayrıca İsrail diplomasisi Filistin'in askerî çabalarını da önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Çünkü Filistin tarafının herhangi bir askerî eylemi İsrail tarafından terörist eylemler olarak yansıtılabilmektedir. Tanınma arayışında olan Filistin yönetimi de uluslararası meşruiyetini kaybetme korkusuyla askerî faaliyetlerini büyük oranda sınırlandırmaktadır. Bu durum Filistin yönetimi açısından bir tezat doğurmaktadır, çünkü daha önce de bahsedildiği gibi devlet olma mücadelesinin içsel ve dışsal yükümlülükleri vardır ve Filistin yönetiminin aynı anda ölçülülüğünü ve istikrarını ortaya koyabilmesi gerekmektedir. (Rubin, 1999:3) Yani bir yandan uluslararası meşruiyetini muhafaza edebilmek için ölçülü hareket etmeli ve askerî eylemlerini uluslararası hukukun çizdiği sınırlar dahilinde tutmalı, ama aynı zamanda ülke içerisinde istikrarı sürdürebilecek şekilde şiddet araçlarını kullanabilmelidir.

Genellikle tanınmayan devletler, uluslararası meşruiyete sahip olmadıkları ve dolayısıyla uluslararası hukukun güvencesinden faydalanamadıkları için içeride fazlaca kırılgan olabilmektedir. Çünkü ülke içindeki farklı gruplar uluslararası meşruiyete sahip olmayan söz konusu yönetimin ülke içindeki meşruiyetini sorgulamaya açabilmekte ve kendisine karşı etkili bir mücadele verebilmektedir. Bunun yanında diğer devletlerce tanınmamış bir yönetim, daha önce de belirtildiği gibi uluslararası hukukun ülke sınırlarına ilişkin güvence, içişlerine karışma yasağı gibi ilkelerin koruyuculuğundan ve ayrıca diğer devletlerle işbirliklerinden doğacak faydalardan ya da dış yardımlardan mahrum kalmaktadır. Bu tür sorunlarla karşı karşıya kalan tanınma sürecindeki bir devlet, ülke içinde rızadan ziyade gücü daha üst düzeyde tutabilmektedir. Fakat Filistin'in içinde bulunduğu şartlar ona böyle bir seçeneğin kapılarını kapamaktadır. Bu nedenle Filistin, devlet olmanın sunduğu olanaklardan istifade edemeden devletler için söz konusu olan yükümlülüklerin büyük kısmını taşımak durumundadır. Bu yükümlülükler arasında en önemlisi ve çetrefillisi de kendi topraklarındaki işgali sona erdirmektir. Bütün bu engeller arasında Filistin önemli ölçüde devletleşme aşamalarını tamamlamıştır. Değerlendirme konusu kriterlerin bazılarında, mevcut devletlerin bir kısmından daha başarılı bir düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

Devletin tanınması kriterlerinden devlet olmaya dair Montevideo kriterleri açısından Filistin hayli gelişmiş bir düzeydedir. Filistin süreklilik arz eden bir insan topluluğuna sahiptir ve bunlar Filistin vatandaşı olarak kabul edilmektedir. Filistin Osmanlı'dan ayrıldığında, burada yaşayan Osmanlı tabiyetindeki insanlar Filistin Manda yönetimi tarafından Filistin vatandaşı olarak kabul edilmişlerdir. Bugün de bu insanlar Filistin vatandaşı olarak kabul edilmektedir ve hatta İsrail işgali nedeniyle Filistin topraklarını terk etmek zorunda kalmış ve tekrar ülkesine geri dönememiş Filistinli mülteciler de Filistin vatandaşı olarak kabul edilmektedirler.

Diğer taraftan Filistin, sınırları belirli bir ülkeye de sahiptir. Aslında Filistin ülkesi Osmanlı'dan ayrılmış ve Sykes-Picot anlaşmasında bölgedeki diğer devletlerin ülke sınırlarının belirlenmesi gibi Filistin'in de sınırları belirlenmiştir. Fakat BM'nin 181 sayılı Taksim kararı Filistin topraklarının bir kısmını İsrail'e vermiş ve daha sonra yaşanan savaşlarda İsrail bu sınırlarını genişleterek bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. Bugün itibariyle uluslararası hukukta kabul edilen ve ayrıca İsrail ve Filistin yönetimince ve

diğer devletlerce kabul edilen sınırlar 1967 sınırlarıdır. Buna göre Batı Şeria ve Gazze şeklinde ikiye ayrılmış bir Filistin ülkesi hukuken kabul edilmektedir. Bu bölgeye dair İsrail de dahil hiçbir devletin egemenlik iddiası bulunmamaktadır ve burası Filistin devletinin ülkesi olarak kabul edilmektedir.

Filistin sınırları hukuken belirli olmakla birlikte uygulamada tartışmalı bazı durumlar bulunmaktadır. Gazze açısından sınırlar nettir ve tartışma bulunmamaktadır. Fakat Batı Şeria açısından çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Öncelikle Filistin'in başkenti olan Doğu Kudüs İsrail işgali altındadır. Ayrıca İsrail, Batı Şeria ile İsrail arasında bir duvar örmektedir ve bu duvar yeşil hata göre değil, bir miktar Filistin toprağını İsrail tarafında bırakacak şekilde inşa edilmektedir. Zaten bu duvar konusunda da çeşitli kararlar bulunmakta olup, söz konusu inşaatın fiilî işgal olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Filistin sınırlarına dair uygulamada çeşitli sorunlar bulunsada hukuken Filistin sınırları net ve kesindir.

Filistin hükümet unsuruna da büyük oranda sahiptir. Tanınma arayışındaki pek çok birimle kıyaslandığında Filistin, siyasal-kurumsal teşkilatlanmasını büyük oranda gerçekleştirmiştir. Çünkü Filistin'in devlet inşa süreci 100 yıllık bir zamana yayılmaktadır. Manda yönetiminin maksadı Filistin'de devlet inşasıydı ve daha o dönemde bu yönde bir çaba söz konusu olmuştur. Fakat asıl itibariyle devlet inşası FKÖ'nün kuruluşundan sonra gerçekleşmiştir. Öncelikle FKÖ olarak ve ardından FO olarak devlet kurumları büyük oranda tesis edilmiştir.

Bu kurumlar eliyle Filistin devleti, devlet işlevlerini de büyük oranda yerine getirmektedir. Eğitim, sağlık, belediyeçilik gibi pek çok hizmeti sunmaktadır. Fakat şiddet tekeli konusunda çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların kaynağı ise İsrail işgalidir. Oslo Anlaşmalarına göre Batı Şeria'da şehirlerde güvenliği ve hizmetleri FO sunmaktadır, fakat kırsalda yalnızca hizmetleri FO sunmakta, güvenliği ise İsrail sağlamaktadır. Batı Şeria'da yerleşim bulunmayan bölgelerde ve buralarda kurulmuş Yahudi yerleşimlerinde ise hem hizmetleri hem de güvenliği İsrail sağlamaktadır. Ayrıca hem Batı Şeria hem de Gazze'de sınırlar tamamen İsrail'in kontrolü altındadır. Bunlara ilave olarak Filistin'de İsrail para birimi olan Şekel'in kullanılıyor olması ve ayrıca İsrail'in ekonomiye dair dayattığı kısıtlamalar Filistin'in ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyetinin kısıtlı olduğunu göstermektedir. Bu şartlar dahilinde Filistin'in İsrail'den

tam anlamıyla bağımsız hareket ettiğini söylemek mümkün değildir. Fakat tanınma arayışındaki pek çok birimin patron ülkesiyle olan ilişkisiyle kıyaslandığında Filistin büyük oranda bağımsız hareket kabiliyetine sahiptir. Ayrıca Filistin'in etkin bir hükümetinin olmaması Filistin devletinin ortadan kalktığı sonucuna ulaştırmaz. Bazı devletler, uzun süreli işgal ve hatta ilhaka rağmen devlet olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Estonya, Letonya ve Litvanya önceki egemenliklerine atıfla egemen devletler olarak Avrupa Topluluğunca tanınmışlardır. Etiyopya, Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya da denetimlerini (etkin hükümet konumlarını) kaybetmelerine karşın devlet olma niteliklerini kaybetmedikleri gerekçesiyle devlet olarak tanınmışlardır. (Quigley, 2010:124-5) Filistin de belirli düzeyde İsrail kontrolü altında olmakla birlikte büyük oranda bağımsızlığını ve dolayısıyla varlığını sürdürmektedir.

Bu bağımsızlığın göstergesi de Filistin'in diğer devletlerle ilişki düzeyinin hayli yüksek olmasıdır. Filistin 137 devlet tarafından devlet olarak tanınmıştır ve Filistin, bu devletlerin pek çoğu ile diplomatik ilişkiler yürütmektedir. Uluslararası tanınmaya sahip pek çok devlet ile kıyaslandığında Filistin diplomatik ilişkiler konusunda çok başarılıdır. Bu bakımdan Filistin'in diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Filistin uluslararası hukuka saygı gösterme ve uymaya istekli olma konusunda da olumlu bir tabloya sahiptir. Filistin, tanınma mücadelesini büyük oranda barışçıl yollarla ve diplomatik kanallardan yürütmektedir. Bu durumu Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas şu şekilde ifade etmektedir: Filistin Devleti, barış-sever bir millet olma, insan haklarına, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne ve BM Antlaşması'nın ilkelerine bağlı olma niyetindedir. BM'ye kabul edildiği takdirde, devletimiz İsrail ile yaşanan ihtilafa dair temel meselelerin tümünü müzakere etmeye hazır olacaktır. (Abbas, 2011) Gerçekten de Filistin, kendi aleyhine de olsa BM kararlarına saygı göstermiş ve kabul etmiştir. Aslında BM kararlarına ve uluslararası hukuk ilkelerine saygı gösterme ve bunlara uygun davranma konusunda Filistin'in sicili İsrail'e nazaran daha temizdir. Öyle ki İsrail Devleti'nin kuruluşunun hukukî dayanağını BM'nin 181 (II) sayılı kararı oluşturmaktadır. Ancak İsrail bu kararda belirlenen taksim sınırlarının ötesini işgal etmek suretiyle yine bu kararı ihlal etmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla İsrail Devleti bu tutumuyla

kendi varlığının hukukî dayanağını tanımama yoluna gitmektedir. (Karaman, 1991:66) Buna karşın Filistin, kendi aleyhine olduğu halde bunun da ötesindeki 1967 sınırlarını kabul etmektedir. Ayrıca İsrail'in varlığını ve güvenlik endişelerini anlayışla karşılamakta ve dostça komşuluk ilişkileri tesis etmek istemektedir.

Egemen devletin rızası kriteri Filistin açısından son derece açık olmasına karşın çetrefilli bir hale sokulmuştur. Filistin'de egemenlik iddiasına sahip bir önceki devlet Osmanlıydı ve Türkiye'nin taraf olduğu Lozan Barış Antlaşmasıyla buradaki Osmanlı egemenliği sona ermiştir. Burada Manda yönetimi altında Filistin devleti ortaya çıkmıştır. Bunu dönemin resmî evraklarında görmek mümkündür. Hem MC evrakları hem de İngiliz kayıtları buranın ayrı bir Filistin devleti olduğunu ortaya koymaktadır. Manda yönetiminin sona ermesiyle eşine rastlanmayan biçimde göçmenlere ayrı bir devlet kurulmasına izin verilmiştir. Öyle ki, İsrail ülkesinde İsrail'den önceki egemen devletin Filistin olduğunu söylemek mümkündür. Quigley'e (2010:104) göre, ayaklanmayı takip eden bölünme bir çeşit toprak kaybıdır ve bu kuvvet tehdidi ya da kullanımı yoluyla mevcut egemen devletin rızası olmaksızın devlet kurmaktır. İsrail'in kuruluşu bu tanıma uymaktadır ve buna göre önceki egemen devlet Filistin'dir.

Günümüz itibariyle Filistin ülkesi konumundaki Batı Şeria ve Gazze'de önceki devlet Osmanlıydı ve egemen devletin rızası alınmıştı. Fakat sanki İsrail buralarda hak sahibi bir devletmiş ve onun rızası alınmalıymış gibi bir anlayış ortaya çıkmıştır. İsrail ile barış görüşmeleri devlet oluşturmak için kaçınılmaz bir önkoşul olarak görülmektedir. (Rubin, 1999:189) İsrail ile anlaşma sağlanmadıkça gerçekte bir Filistin devletinin olmayacağı da iddia edilmektedir. Fakat İsrail ile görüşmelerin devam etmemesi halinde mevcut durumun donduruluyor olmasının anlamsız olduğu yönünde eleştiriler de yapılmaktadır. (Rubin, 1999:188) Hatta İsrail Başbakanı Netanyahu, Filistin'in hava sahasında egemenlikten ve askerî savunmadan feragat etmesi ve ayrıca İsrail'in düşmanlarıyla ittifak içine girmemesi halinde, Filistin Devleti'ni tanıyacağını belirtmiştir. Fakat bu şartlar devletin egemenlik haklarına saygı göstermemek anlamına gelmektedir. Ancak Netanyahu'nun bu tutumuyla, İsrail tarafından Filistin'in bir devlet gibi görüldüğü anlaşılmaktadır. Zaten Quigley'e (2012:436) göre İsrail Başbakanı İzak Rabin FKÖ'yü 'Filistin halkının temsilcisi olarak' tanımıştır. FKÖ'nün İsrail'i tanımasını talep etmiş ve buna karşılık Başkan Arafat 'FKÖ'nün İsrail Devleti'nin huzur ve güven içinde var olma

hakkını tanıdığını' ifade eden bir mektup göndermiştir. Tanıma devletler tarafından yapılan bir eylemdir. Eğer İsrail Filistin'i bir devlet olarak kabul etmediyse, tanıma talep etmenin bir anlamı olmazdı. İsrail açıkça Filistin'e bir devlet gibi davranmıştır.

Kısaca Mahmut Abbas (2011) Filistin'in devletleşme durumunu şu şekilde ifade etmektedir: İsrail'in bizim uzun zamandır beklediğimiz milletler topluluğunun bir üyesi olma durumumuzu inkâr çabalarına rağmen, devletlerin hakları ve yükümlülüklerini düzenleyen 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi'nde sayılan devlet olma koşullarını yerine getirdik. Ülkemizin sürekli nüfusu, kendi kaderini tayin hakkı defaatle BM tarafından ve 2004'te UAD tarafından tanınan Filistin halkıdır. Ülkemiz, İsrail işgali altında olmasına karşın, 1967 sınırları şeklinde belirlenmiş bölge şeklinde tanınmaktadır. Biz diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesine sahibiz ve zaten 100'den fazla ülkede büyükelçilik ve misyonlara sahibiz. Dünya Bankası, IMF ve AB, kurumlarımızın şu an itibariyle devlet olmamız için hazırlıklı olma düzeyine ulaşmış bulunduğunu belirtmişlerdir. Sadece ülkemizin işgali, bizim tüm ulusal potansiyelimize ulaşmamızı engellemektedir ki, bu durum BM tanınmasına mâni değildir.

3.4.3. DEAŞ

Vestfalyan sistem açıkça bölgesel olarak tanımlanmış egemen devletlerin varlığına dayanır. Bu sistem anarşiktir ve yargısal olarak her devlet eşit pozisyonda bulunurken, aynı zamanda dengeleme ve koalisyon oluşturulmasına yol açmada farklı güç miktarına sahiptirler. Uluslararası meşruiyete sahip aktörler sadece tanınan devletlerdir ve ne devlet-altı aktörler ne de uluslararası veya uluslar-üstü bir organ için mümkün olan meşru bağımsız bir uluslararası eylem yoktur. Bununla birlikte, bu ideal gerçekten oldukça uzaktır. Dünyanın dört bir yanında Vestfalyan sistemle rekabet eden artan sayıdaki anomaliler ve alternatif bölgesel birimler gözlemlenebilmektedir. (Riegl ve Dobos, 2014:175) Bu şekilde devlet olmak üzerine hâkim Batı değerlerine meydan okuyan bir ayaklanma bugün Ortadoğu'da yaşanmaktadır. (Yeşiltaş ve Kardaş, 2018:148) DEAŞ de günümüzde, Ortadoğu'da ortaya çıkan bu anomalilerden biri ve hatta en çok ses getirenidir.

DEAŞ diğer tanınma arayışındaki birimlerden farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temel nedeni onun bir terör örgütü olarak kabul edilmesi ya da uluslararası hukuku ihlal

etmesi değildir. DEAŞ uluslararası hukuku ihlal etmekte ve bundan ötürü tanınma talebinde de bulunmamaktadır. Elbette DEAŞ, bir devlet olarak kabul görmek istemektedir, fakat bu talep uluslararası hukuktaki devletin tanınması biçiminde bir kabul değildir. DEAŞ, tek meşru devlet olarak kabul edilme arayışındadır ve diğer bütün devletleri de geçersiz saymaktadır. Hâlbuki devlet olma iddiasında bulunan ve tanınma arayışındaki diğer birimler uluslararası hukukun çizdiği sınırlar çerçevesinde devlet olarak hareket etmeyi ve devlet olarak tanınmayı kabul etmektedirler. Dolayısıyla bu birimler diğer devletlerin ve hatta kendi ülkelerindeki egemen devletin devlet olma durumunu kabul etmektedirler. Bu bakımdan DEAŞ'ın devletin tanınması kriterleri bakımından durumu diğer birimlere nazaran farklılıklar göstermektedir.

DEAŞ'ın bu özelliği nedeniyle, devlet olma bağlamında ele alınan Montevideo kriterleri konusunda da çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin süreklilik arz eden nüfus unsuru açısından DEAŞ, karmaşık bir sistem benimsemiştir. DEAŞ, pek çok ülkeden gelen yabancı savaşçıları bünyesinde barındırmakta ve onlardan askerî alanda istifade etmektedir. Bu durum, günümüzdeki bölgesel devlet ve yönetilen bölgede yaşayan insan topluluğunun vatandaş kabul edildiği yaklaşımdan farklıdır. DEAŞ, bölgesel devletten farklı olarak nüfus devleti temelinde bir yaklaşımı benimsemiştir. Yani, nerede yaşarsa yaşasın ve hangi devletin vatandaşı olursa olsun tüm Müslümanların bağlılığını talep etmiştir. Bu yaklaşım uluslararası hukuka aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü diğer devletlerin insan topluluğundan bağlılık talebi ve onlar üzerinde otoriteye sahip olma çabası, diğer devletlerin içişlerine karışmak anlamına gelmektedir. Zaten bu haliyle DEAŞ'ın, süreklilik arz eden insan topluluğuna sahip olduğunu söylemek de zordur. Çünkü yabancı savaşçı kitlesi son derece akışkan olup, kimlerden oluştuğunu tespit etmek mümkün değildir. Ayrıca Irak ve Suriye'de yaşayan insanlardan bir kısmı DEAŞ kontrolü altında kalmışlardır ki, bu bölge ile Irak ve Suriye'nin diğer kesimleri arasında nüfus geçişlerinin neden olduğu bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yabancılar dışarıda bırakılsa bile, Irak ve Suriye vatandaşlarından kimlerin DEAŞ'ın insan topluluğunu oluşturduğu muğlaktır.

Bu muğlaklığın önemli nedenlerinden biri de DEAŞ'ın sınırları belirli bir bölgeye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. DEAŞ, sınırlarını özellikle muğlak tutmaktadır, çünkü tüm dünyayı genişleme sahası olarak kabul etmektedir. Dünyayı egemen

anlayıştan farklı olarak tasavvur etmekte ve Dar'ül Harb ve Dar'ül İslam olarak ayırmaktadır. Bu nedenle de mevcut devlet sınırlarını geçersiz saymaktadır. Bunu da Irak ve Suriye arasındaki sınırı ortadan kaldırarak göstermiştir. Kendi yönetimindeki bölge Dar'ül İslam'ı oluştururken diğer bölgeler ise Dar'ül Harb olarak görülmüş ve bu nedenle buralar fetih yoluyla alınması gereken bölgeler olarak kabul edilmiştir. DEAŞ de bu anlayışın bir sonucu olarak sürekli savaş halinde olmuş ve sınırlarını sürekli genişletmiştir. Bu genişleme de sınırlarının belirsizliğine yol açmıştır.

Ayrıca DEAŞ, dünyanın farklı bölgelerinden kendisine biat eden militanlar yoluyla pek çok ülkede vilayetler kurmuştur. Bu biat eden kitlenin buldukları bölgelerdeki etkinlik düzeyleri ve dolayısıyla vilayetlerin etkinliği tartışmalı bir konudur. Genellikle bu vilayetler birkaç militandan oluşan göstermelik bir oluşumdan öteye geçmemiştir. Yine de DEAŞ'ın nazarında ve söyleminde buralar vilayetler olarak gösterilmiş ve böylece sınırlar daha da belirsizleştirilmiştir. Bu haliyle DEAŞ'ın sınırları belirli bir bölgeye sahip olmadığı açıktır. Fakat sınırları belirli olmamakla birlikte DEAŞ bazı bölgelerde hâkimiyet kurmuş ve buralarda yönetim tesis etmiştir.

DEAŞ'ın hükümet kriterine sahip olup olmadığı, bu bölgelerdeki durumuna bakılarak ele alınabilecektir. DEAŞ, belirli düzeyde kurumsal yapılanmaya gitmiştir. Her ne kadar bir militan grubundan türemiş olsa da, Irak el-Kaidesi döneminden itibaren Mücahitler Şura Konseyi gibi kurumları oluşturmaya başlamıştır. Irak ve Suriye'de geniş bir bölgeyi hâkimiyeti altına aldığı dönemde buraları yönetmek adına diğer devletlerdekine benzer kurumları oluşturmuştur. DEAŞ bünyesinde bakanlıklar, mahkemeler, okullar ve emniyet teşkilatı gibi kurumlar teşekkül etmiştir. DEAŞ, yönettiği bölgelerde şiddet tekeline başarılı biçimde tesis etmiştir. Kendisine rakip herhangi bir oluşum bırakmamış, güvenliği ve yargıyı kendi otoritesi altına almıştır. Hatta DEAŞ, bu konularda pek çok devletten daha başarılı olmuştur. DEAŞ'ın yönettiği bölgede halkın bir başkaldırısı olamayacağı gibi hâkimiyet sağladığı bölgeden DEAŞ'ın çıkarılması ancak güçlü devletlerden müteşekkil bir uluslararası koalisyon tarafından gerçekleştirilebilmiştir. Hatta uluslararası koalisyonun DEAŞ'ı geri çekilmeye zorlaması uzun ve zahmetli bir askeri mücadeleyle gerçekleşebilmiştir. Böyle bir saldırı karşısında devletlerin büyük çoğunluğu DEAŞ kadar direniş gösteremeyecektir. Bu açıdan DEAŞ'ın ülke ve insan topluluğu üzerindeki hâkimiyet düzeyinin çok yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Her ne kadar DEAŞ'ın insan topluluğunun korkudan dolayı DEAŞ'a boyun eğdiği söylene de bu konuda ihtilafli görüşler bulunmaktadır. DEAŞ, insan topluluğunun rızasını da almaya gayret etmiştir. DEAŞ, yönettiği bölgede çeşitli kamusal hizmetleri sunmak için çaba sarfetmiştir. Elbette bu gibi işlevleri yeterince yerine getirememiştir. Fakat bölge toplumu zaten DEAŞ'tan önce de bu hizmetleri yeterli düzeyde alamamaktaydı ve hatta son yıllarda güvenlik sorunları çok yüksek seviyedeydi. Bu şartlarda DEAŞ'ın sağladığı güvenlik, bölge insanı açısından en temel ihtiyaç durumundaydı ve DEAŞ bunu sağlamakta hayli başarılı olmuştur. Dolayısıyla DEAŞ, korku ve rıza karışımı bir otoriteyi tesis etmiş ve hâkimiyet kurduğu bölgeyi yönetmiştir.

DEAŞ'ın diğer devletler karşısında bağımsızlık kapasitesine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar DEAŞ'a bazı ülkelerden bağış gidiyor olsa da DEAŞ büyük oranda kendi kendine yeten bir ekonomiye sahipti. Ayrıca DEAŞ'ın çıkardığı petrolü ve ürettiği elektriği Suriye rejimine satıyor olması da DEAŞ'ı başka ülkelere bağımlı hale getirmemektedir. Zaten DEAŞ, diğer devletleri geçersiz saydığı için onlarla bağımlılık düzeyinde bir ilişki kurması da mümkün değildir. Hatta DEAŞ, diğer devletlerle olağan ilişkiler de kurmamış ve bunun için bir girişimde dahi bulunmamıştır. Çünkü DEAŞ, diğer devletleri gayrimeşru görmüş ve onlara devlet olarak muamele etmenin önünü kapamıştır. Bu nedenle DEAŞ'ın diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesine sahip olma kriterini de sağlamadığı görülmektedir. Altyapı itibarıyla böyle bir kapasitesi varsa da bunu ortaya koyma olanağından ve şartlarından yoksundur.

Uluslararası hukuka saygı gösterme ve uyma kriteri bakımından da DEAŞ olumsuz bir tablo çizmektedir. Zaten DEAŞ, uluslararası hukuku reddetmekte ve mevcut sistemden farklı bir uluslararası düzen öngörmektedir. Yani DEAŞ, bu yönde herhangi bir çaba içerisinde bile girmemektedir. DEAŞ, egemen devletin rızasını alma konusunda da yine benzer bir tutum benimsemektedir. Burada da DEAŞ'ın mevcut düzeni reddetmesi ve diğer devletleri geçersiz sayması nedeniyle egemen devletlerin rızasını alma gibi bir çaba göstermemektedir. DEAŞ'a göre Irak ve Suriye zaten geçersiz kılınmıştır ve DEAŞ, onların üzerinde bir otoriteye sahiptir. Bu nedenle DEAŞ'ın onların rızasını temin etme gibi bir çaba göstermesi mümkün değildir.

Görüldüğü üzere DEAŞ, de facto devlet olma kriterleri bakımından diğer tanınmayan devletlerle kıyaslandığında son derece farklı özellikler göstermektedir. Diğer örneklerde

genellikle sorun yaşanmayan nüfus unsuru DEAŞ örneğinde karmaşık bir hal almaktadır. Diğer taraftan sınırların belirliliği konusu da diğer örneklerde çözüme kavuşturulması daha kolay ve prosedürü belli bir süreçken bu konu DEAŞ örneğinde çözümü imkânsız bir meseledir. Diğer tanınmayan devletlerde hükümet kriteri en sorunlu devletleşme sürecini oluşturmasına rağmen bu konuda DEAŞ gözle görülür bir ilerleme sağlamıştır. Yine diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi olağan bir devletleşme sürecinde basit bir aşamadır, fakat DEAŞ bu yönde herhangi bir girişimde bulunacak bir yapı değildir.

SONUÇ

Yeni bir devlet olarak ortaya çıkan birimlerin devletleşme süreçleri önemli farklılıklar göstermektedir. Her ne kadar bu tür yapılar benzer temel saiklerle ortaya çıksa da siyasal ve toplumsal kültür, süreci önemli ölçüde farklılaştırmaktadır. Genellikle ekonomik gelir adaletsizliği ve ideolojik/dinî farklılıklar ayrı bir devlet olarak ortaya çıkışın temel nedenleri olsa da sürecin gelişimi siyasî ve toplumsal kültürün etkisiyle farklı bir seyir izlemektedir. Ayrıca geçmişte var olan siyasî yönetimdeki ayrışık idarî teşkilatlanmaların da tetikleyici olduğu görülmektedir.

Tanınma arayışında olan birimlerin devlet olma durumları da birbirinden farklılıklar göstermektedir. Güney Sudan devleti, ülkede şiddet tekelini sağlayamadığı ve buna bağlı olarak kamusal hizmetleri sunmada acze düştüğü için ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet konusunda başarısızdır. İlave olarak SHKH/O'nun kurumsallaşma sürecini başarılı yürütememesi neticesinde siyasal-kurumsal teşkilatlanma konusunda da Güney Sudan'ın başarısız olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca güvenlik ve ekonomi başta olmak üzere pek çok hususta dış yardımlara hayatî derecede muhtaç olması Güney Sudan'ın diğer devletler karşısında bağımsız olmasını engellemektedir. Bu nedenlerle hükümet kriterini sağlayamazken, Güney Sudan'ın diğer kriterleri büyük oranda sağlamış olduğu görülmektedir.

Filistin ise İsrail işgali nedeniyle diğer devletler karşısında bağımsız hareket kabiliyetinde ve ayrıca Batı Şeria'daki İsrail denetimi nedeniyle ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet konularında sorun yaşamaktadır. Her ne kadar siyasal-kurumsal teşkilatlanmada başarılı olsa ve pek çok kamusal hizmeti sunabiliyor olsa da bahsi geçen sorunlardan ötürü Filistin'in hükümet kriterini tam olarak karşılayamadığı söylenebilir. Aslında aşiretlerden oluşan bir toplumsal yapıya sahip Filistin'de FO, ulusal kimlik oluşturmada ve Filistin vatandaşlarının sadakatini ve bağlılığını kazanmada başarılı olmasına karşın ülkesinde hâkimiyet kurma konusunda içine düştüğü zafiyet FO'nun insan topluluğu üzerindeki hâkimiyetini de etkilemektedir.

DEAŞ ise bu iki örnekten büyük oranda farklılaşmaktadır. DEAŞ, Baasçıların yardımıyla belirli düzeyde siyasal-kurumsal teşkilatlanmasını gerçekleştirmiştir. Ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet düzeyi de mevcut devletler ile kıyaslandığında bile hayli

yüksek düzeydedir. Ayrıca diğer devletler karşısında bağımsız hareket kabiliyeti de benzer şekilde mevcut devletlere nazaran daha yüksektir. Buradan hareketle DEAŞ'ın hükümet kriterini sağladığı ve dolayısıyla etkili yönetim tesis ettiği söylenebilir. Fakat DEAŞ, süreklilik arz eden insan topluluğu, sınırları belirli bir bölge ve diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi gibi diğer Montevideo kriterlerini uluslararası hukukun öngördüğü şekilde sağlamamaktadır.¹⁵ Ayrıca uluslararası hukuka saygı gösterme ve uyma kriteriyle egemen devletin rızası kriterini de sağlamamaktadır.

Bu 3 örnek karşılaştırıldığında Güney Sudan ve Filistin'in benzer bir durumda olduğu, fakat DEAŞ'ın neredeyse bunlara zıt bir konumda bulunduğu söylenebilecektir. Bu kıyaslamadan çıkarılabilecek ilk sonuç, hükümet unsurunun ya da farklı bir ifadeyle etkili yönetimin (de facto devletin) devletin tanınmasında etkili bir kriter olmadığıdır. Gerçekten de 1. Dünya Savaşı'ndan bu yana etkili yönetimin devlet olmak için daha az dikkate alındığı ve devletleşmenin içsel olmaktan çok dışsal bir niteliğe kavuştuğu belirtilmişti. Yani artık devlet olma hakkı bulunan birimler devlet olarak ortaya çıkarlar ve bu oluşumda söz konusu birimin kendi iç dinamikleri değil, diğer devletlerin bu yöndeki kararı etkili olmaktadır. Ayrıca devlet inşası da yine ilgili birimin kendi dinamikleriyle değil, başka devletlerin hamiliği ve vesayeti altında gerçekleşmektedir.

Dışsal etkilerin baskın olması ve etkili yönetim kriterinin önemini yitirmiş olması nedeniyle, dış yardımlara muhtaç ve diğer devletlerin desteğinin yanında uluslararası hukuktan doğan hakları sayesinde varlıklarını sürdürebilen devletler azımsanmayacak kadar çoktur. Bu nedenle etkili yönetim kuramamış ve dışsal desteklerle varlığını sürdüren devletler zaman zaman kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan rakip oluşumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tür devletler, karşılaştıkları böyle bir meydan okuma karşısında devlet olma iddialarını rakip oluşuma kabul ettirememekte ve bunun neticesinde iç karışıklıklara sürüklenmiş ya da tamamen çökmüş başarısız devletler haline gelmektedirler.

Öncelikle sınırların çizildiği ve ardından bu sınırlarda başka devletlerin destekleri ile oluşturulmuş devletleri içinde barındıran mevcut uluslararası sistemde, bu şekilde

---

¹⁵ Burada özellikle 'sağlayamamaktadır' yerine 'sağlamamaktadır' kullanılmıştır, çünkü bu durum onun yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır, DEAŞ tercihen bu şekilde hareket etmektedir.

kurulmuş olan devletlerin büyük oranda ülke ve insan topluluğu üzerinde hâkimiyet sorunu yaşadıkları görülmektedir. Buna ilave olarak ülkenin bölünmez bütünlüğü ve sınırların değiştirilmezliği gibi ilkelerin öne çıkması, mevcut sistemde başarısız devletlerin ve tanınmayan devletlerin ortaya çıkışına hukukî zemin hazırlamaktadır. Çünkü etkili yönetim kuramamış ancak hukuken meşru ve kabul görmüş devletlerin ülkelerinde, kendilerine rakip oluşumlar daha başarılı teşkilatlanma ortaya koyabilmekte ve daha etkili bir yönetim kurabilmektedir. Buna karşın bu oluşumlar uluslararası hukukun bahsi geçen ilkeleri nedeniyle gayrimeşru ayrılıkçı yapılar olarak değerlendirilmektedir. Egemen devletin bu gibi oluşumlar üzerinde hâkimiyetini sağlaması genellikle bir başka devletin desteğiyle mümkün olabilmektedir. Pek çok örnekte de bu yapılar varlıklarını sürdürmekte ve ülkenin belirli bir bölgesinde ve bu bölgede yaşayan insan topluluğu üzerinde hâkimiyet kurmaktadır. Bu haliyle diğer devletler tarafından tanınmaksızın ve uluslararası hukukun devletlere sunduğu hak ve güvencelerden faydalanmaksızın varlıklarını sürdürmektedirler. Hâlbuki uluslararası tanınma, dış müdahaleleri sınırlandırmaktadır, devlete uluslararası maddî desteklere ulaşma olanağı sunmaktadır ve devletin çökmesine karşı güvenli alan oluşturmaktadır. Tanınmayan devletler varlığını sürdürebilmek için dış desteğe ihtiyaç duyarlar fakat bu desteği temin etmek çok zordur ve böyle bir desteği sağlanması müdahale etmeme ilkesi gereği uluslararası hukukça korunmamaktadır. (Caspersen, 2012:104)

Örneğin SHKH/O, Sudan devleti tarafından yenilgiye uğratılmamış ve bunun neticesinde iç savaş uzun yıllar devam etmiştir. Sudan, SHKH/O karşısında galibiyet ümidini yitirince müzakere masasına oturmak zorunda kalmış ve bağımsızlık referandumunu kabul etmiştir. Her ne kadar SHKH/O diğer devletlerden destek görmüş olsa da, devlet olmanın sağladığı imkânlardan yoksun olarak bu süreci yürütmüştür. Varlığını devam ettirme konusunda uluslararası hukukun sağladığı güvenceden ve kendisine yönelik saldırılara karşı meşru müdafaada bulunma ya da savunma ittifakı kurma olanaklarından mahrum biçimde iç savaşı sürdürmüştür. SHKH/O'nun Sudan tarafından ortadan kaldırılması halinde SHKH/O'nun uluslararası hukuktan doğan herhangi bir hakkı ve hatta uluslararası hukuk nazarında varlığı söz konusu olamazdı. DEAŞ örneğinde, farklı yollarla da olsa, böyle bir sonuç ortaya çıkmış ve DEAŞ ortadan kaldırılmıştır. Mevcut şartlarda DEAŞ'ın kontrol sağladığı bölgedeki hâkimiyetini güvence altına alan ve kendisine yönelik saldırılara karşılık verme hakkı doğuran bir

uluslararası hukuk güvencesinden bahsetmek mümkün değildir. Bu durum SHKH/O için de geçerliydi fakat artık Güney Sudan için durum farklıdır. Güney Sudan devleti, bahsi geçen bütün bu imkân ve olanaklardan faydalanabilmektedir.

DEAŞ ise hâkim olduğu bölgede şiddet tekeli ve hâkimiyet düzeyi bakımından hayli etkili bir yönetim oluşturmuş olsa da devlet olarak tanınmamıştır. Kendi iç dinamikleriyle ne yönetilen insan topluluğu ne de Irak ve Suriye devletleri yakın vadede DEAŞ'ın ilerleyişini durdurabilme imkânına sahipti. Daha önce de belirtildiği gibi her devlet zor ile desteklenmiş rızaya dayanarak yönetimlerini sürdürmektedir. Yani devletler yalnızca rızaya dayalı yönetim ortaya koyan yapılar değildir. DEAŞ de hâkimiyet kurduğu bölgede, en başta güvenlik olmak üzere, adalet, eğitim ve belediyeçilik gibi pek çok hizmeti sunarak yönetilenlerin rızalarını kazanma çabası sergilemiştir. Kendi bölgesinde ne söz konusu rızaya ne de zora alternatif bir rakip ortaya çıkamamıştır. DEAŞ'ın ortaya koyduğu zora rakip düzeyde bir zor ancak güçlü devletlerin de içinde yer aldığı uluslararası bir koalisyon ile mümkün olabilmıştır.

Filistin örneğinde ise böylesi bir zor söz konusu değildir. Fakat FO, sahip olduğu zor kapasitesinin eksikliğine rağmen insan topluluğu üzerinde bir otoriteye sahiptir. Çünkü FO, Filistin halkını ve kimliğini zamanla oluşturmayı başarmış ve Filistinlilerce benimsenen bu kimlik ile FO arasındaki bağlılık da tesis edilmiştir. Filistin örneğinde rıza unsurunun daha baskın olduğu görülmektedir. FO yalnızca Filistinlilerde yerleşmiş Filistinli kimliği üzerinden değil, aynı zamanda yönetilenlere sunduğu hizmetlerle de onların rızasını kazanmaktadır. FO, Filistinlilere eğitim, sağlık ve belediyeçilik gibi hizmetleri etkin biçimde sunmaktadır. Fakat burada rıza tek başına yeterli değildir ve zaten FO, zor araçlarına da sahiptir. Aslında Filistin mücadelesi, direniş gruplarından doğmuş ve zamanla siyasal bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm neticesinde silahlı gücünü tasfiye etmiş de değildir.

Görüldüğü üzere Filistin ile Güney Sudan'ın içinde buldukları durum birbirine benzerlik göstermektedir. Çünkü her ikisi de hükümet kriteri bakımından eksiklikler barındırmakla birlikte diğer kriterlerde büyük oranda başarılı konumdadırlar. Bu iki birimden Güney Sudan devlet olarak tanınıp BM üyesi olmasına karşın Filistin bazı devletlerce tanınsa bile BM üyesi olamamıştır. Bu farklılığı anlamak adına iki birimi kıyaslamak faydalı olacaktır. Her ikisi de süreklilik arz eden nüfusa sahiptir ve bu konuda

sorunla karşılaşmamaktadırlar. Filistin’de yaşayan Osmanlı’ya tabi insan topluluğu Filistinlileri oluşturmaktadır ve bunlar Filistin’de olsun ya da mülteci konumunda olsun, fark etmeksizin Filistinlidir. Güney Sudan için de benzer bir durum vardır. Güney Sudan yönetimine bırakılan Sudan topraklarında yaşayan Sudan vatandaşları Güney Sudan vatandaşları haline gelmiştir. Sınırları belirli bir bölge kriteri bakımında her ikisi de çeşitli sorunlar yaşasa da büyük oranda hâkimiyet bölgesi olan ülke belirlenebilir durumdadır. Bu nedenle de bu kritere sahip oldukları söylenebilir, çünkü daha önce belirtildiği gibi sınırların tamamının kesin ve net biçimde çizilmiş olması bu kriter için zorunlu değildir.

Hükümet kriteri bakımından da benzerlikler taşısalar da alt unsurların bazılarında farklılıklar söz konusudur. Siyasal-kurumsal teşkilatlanma bakımından Filistin, uzun bir geçmişe sahip olmasından kaynaklanarak çok daha başarılı bir durumdadır. Ayrıca yönetilenler karşısındaki şiddet tekeli ve meşruiyet düzeyi daha yüksektir ve bu nedenle hizmet sunma olanakları daha fazladır. Gerçekten de FO, Güney Sudan’a kıyasla yönettiği bölgede çok daha fazla hizmeti çok daha etkili biçimde sunabilmektedir. Bu nedenlerle FO’nun insan topluluğu üzerindeki hâkimiyet düzeyi daha fazladır. Fakat ülke üzerindeki hâkimiyet düzeyi açısından durum tam terstir. Her ne kadar her iki ülkede de egemenlik iddiasında rakip devletler bulunmasa da, Batı Şeria’daki İsrail işgali ve kontrolü, Filistin’in ülke üzerindeki hâkimiyetini sınırlandırmaktadır.

Montevideo kriterlerinin sonuncusu olan diğer devletler ile ilişki kurabilme kapasitesi açısından Filistin’in Güney Sudan’dan daha başarılı olduğu görülmektedir. Filistin, çok daha fazla sayıda devlet ile diplomatik temsilcilikler vasıtasıyla ilişki kurmaktadır. Ayrıca pek çok uluslararası örgüte üye durumdadır. Fakat ABD’nin engellemesi sonucu BM üyeliği gerçekleşmemektedir. Buna rağmen BM bünyesindeki pek çok kuruma üyedir ve bazılarında üye olmasa bile çalışmalara katılma hakkına sahiptir.

Uluslararası hukuka saygı gösterme ve uymaya istekli olma kriteri açısından her ikisinin de başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Aslında eylemlerinde çeşitli ihlaller bulunsa bile, açıkça uluslararası hukuku ve temel normlarını reddetme eğilimi her ikisinde de görülmemektedir. Egemen devletin rızasının alınması kriteri bakımından da benzerlik bulunmaktadır. Güney Sudan’da Sudan bu onayı vermişken, Filistin’de de Osmanlı bu yönde bir onay vermiştir. Aslında Filistin örneğinde İsrail’in onayının alınması gerektiği yönünde yanlış bir düşünüş sıklıkla görülmektedir. Hâlbuki İsrail Batı Şeria ve Gazze’de

egemen devlet olmamıştır ve halihazırda böyle bir iddiada bulunmamaktadır. Dolayısıyla Filistin'in devlet olarak tanınması için İsrail'in onayının gerektiğini ortaya koyan bir düzenleme bulunmadığı gibi buna benzer bir örnek de yaşanmamıştır.

Görüldüğü üzere Filistin ile Güney Sudan pek çok kriterde benzer durumda oldukları gibi bazı kriterlerde Filistin, Güney Sudan'dan daha başarılıdır. Buna rağmen Güney Sudan tanınma konusunda herhangi bir kısıtlama ile karşılaşmamış ve BM üyesi de olmuştur. Diğer taraftan Filistin, belirli bir düzeyde tanınmaya sahip olsa da çeşitli kısıtlılıklarla yüzleşmektedir. Bu kısıtlılığın en önemlisi Filistin'in BM üyeliğini elde edememesidir. Hatta Güney Sudan'dan farklı olarak Filistin'in tanınması bir ayrılma süreci değildir. Güney Sudan, Sudan egemenliğindeki ülkenin belirli bir kısmında bağımsız bir devlet olarak kurulmakla Sudan'ın ülke bütünlüğü ihlal edilmesine karşın Filistin'in üzerinde kurulacağı bölge herhangi bir devletin egemenliğinde olmayıp Filistin bölgesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Filistin, bir ülkeden ayrılma sonucu kurulan diğer yeni devletlerden farklı olarak ülke bütünlüğüne saygı, sınırların değiştirilmezliği ve devletlerin içişlerine karışma yasağı gibi uluslararası hukuk ilkeleriyle çatışma yaşamaksızın tanınma olanağına sahiptir.

Görüldüğü üzere Güney Sudan ile kıyaslandığında Filistin'in tanınması uluslararası hukuk nazarında makul bir tutum olacaktır. Çünkü uluslararası hukuk açısından Filistin'in devlet olarak tanınma kriterleri daha başarılı biçimde sağlanmıştır. Ayrıca yeni devletlerin oluşması sürecinde işin doğası gereği, yeni birimin egemen devletten ayrılma durumunun, çatışma halinde olduğu ülke bütünlüğüne saygı ve sınırların değiştirilmezliği gibi uluslararası hukuk ilkeleriyle çatışması Filistin'in tanınmasında yaşanmamaktadır. Zaten bu nedenle pek çok devlet Filistin'i devlet olarak tanımaktadır ve bu konuda ilave bir şart öne sürmemektedir. Fakat Batılı devletler, Filistin'i tanımaktan geri durmaktadır ve bu duruma dayanak olabilecek bir gerekçe uluslararası hukukta bulunmamaktadır. Hatta bu tanımama durumu ve Filistin'in BM üyeliğinin engellenmesi, Filistin'in İsrail işgaline karşı ve İsrail'in Filistin'e yönelik diğer uluslararası hukuk ihlallerine karşı uluslararası hukuktan doğan haklarını kullanmasını da engellemektedir. Her ne kadar mevcut devletlerin, bir başka devleti tanıma zorunluluğu bulunmasa da (Aynete, 2012:47), Filistin'in tanınması önündeki engeller, önemli insanî sorunlara ve pek çok uluslararası hukuk ihlaline olanak sağlamaktadır. Bütün bunlara rağmen yine de Batılı

devletlerin, Filistin'i tanıma zorunluluğu olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat 137 devlet tarafından tanınmış Filistin'in BM üyeliğinin ABD tarafından aktif biçimde engellenmesi bahsi geçen uluslararası hukuk ihlallerinden ABD'yi de sorumlu hale getirmektedir.

DEAŞ ise diğer iki örnekten büyük farklılıklar taşımaktadır ve bu nedenle farklı bir bağlamda ele alınmalıdır. DEAŞ tanınma kriterlerini sağlama konusunda Güney Sudan ve Filistin'den tamamen farklıdır ve ayrıca bu kriterleri büyük ölçüde karşılamamıştır. DEAŞ, yalnızca hükümet kriterini sağlamış, diğer kriterleri ise sağlamamış, hatta reddetmiştir. DEAŞ'ın, modern devletin insan topluluğu bağlamında süreklilik arz eden bir nüfusu bulunmamıştır. Yabancı savaşçılar, yönettiği bölgelerdeki nüfus geçirgenliği ve daha da önemlisi tüm Müslümanların sadakatini talep etmesi gibi özelliklerle şekillenen DEAŞ'ın insan topluluğunun, uluslararası hukuktaki süreklilik arz eden nüfustan farklı bir yapıda olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan DEAŞ'ın kendi kontrolü dışındaki tüm bölgeleri fethetme hedefi ortaya koyması ve bu doğrultuda hareket ederek hâkimiyet alanını sürekli genişletmesi, sınırları belirli bir bölgeye sahip olmaması sonucunu doğurmuştur.

DEAŞ'ın başarılı olduğu tek kriter hükümet kriteridir. Belki birkaç yüzyıl önce sadece bu kriteri başarılı uygulamasıyla devlet olarak kendini kabul ettirebilirdi. Fakat günümüzde bu kriter tanınma sürecinin sonucuna çok da etki etmemektedir. DEAŞ, yönettiği bölgede şiddet tekeli başarılı biçimde elde etmiş ve kendi bölgesinde ve bu bölgede yaşayan insan topluluğu üzerinde hâkimiyet sağlamıştır. Ayrıca DEAŞ, kontrol ettiği bölgede pek çok hizmeti sağlamış ya da en azından bunun için gayret göstermiştir. DEAŞ, diğer devletler karşısında bağımsız hareket etme konusunda da hayli başarılı bir düzeye sahip olmuştur. Çünkü diğer devletleri geçersiz saymış ve onlarla devlet olarak ilişki kurmayı reddetmiştir. Bu tutumu, onu diğer devletler karşısında mevcut devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık düzeyi ile kıyaslandığında bağımsız hareket eden bir devlet olarak konumlandırmıştır. Pek çok devletin egemenliği modern teknoloji sayesinde önemli ölçüde sınırlanmaktadır. Örneğin İsrail'in komşuları, hava sahalarını İsrail uçaklarından koruyamamaktadır. Diğer taraftan Irak hükümeti ülkesinin tamamını kontrol edememektedir ve tüm devletler yabancı uydu sistemine bağımlı durumdadır. (Fishman, 2007) Fakat DEAŞ, diğer devletleri geçersiz sayarak ve onlarla ilişki kurmayı reddederek

bütün bu bağımlılık unsurlarından uzak kalmayı başarmaktadır. Bütün bu özellikleriyle DEAŞ, hükümet unsurunda önemli bir başarı sağlamıştır. Fakat günümüzde devlet oluşumunun dışsal bir süreç haline gelmesi ve etkili yönetimi kurmaktan ziyade çizilmiş sınırlarda devlet olma hakkını elde etmiş olma halinin önem kazanmış olması, hükümet kriterinde başarılı olmasına rağmen DEAŞ'ın devlet olarak kabul görmemesine yol açmıştır.

DEAŞ'ın diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi bulunmuş olsa bile bu yönde bir niyetinin olmadığı gayet açıktı. Ayrıca yine diğer devletleri geçersiz saymasından kaynaklı biçimde egemen devletin rızası kriterini sağlama olanağı bulunmamaktaydı. Son olarak da uluslararası hukuka saygı gösterme ve uygun davranma kriterini de sağlamamıştır. Çünkü DEAŞ, uluslararası hukukun kendisini topyekûn reddetmiştir. İlk bölümde günümüzdeki uluslararası sistemin ve onun hukukunun Vestfalya sonrası birkaç Avrupalı devlet arasında ortaya çıkıp geliştiği ve dünyaya yayıldığı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bugün itibariyle bu sistem ve uluslararası hukuk tüm dünyaya yayılmıştır. Bu nedenle bunun bir alternatifinin olamayacağı gibi bir anlayış hayli yaygındır. Hâlbuki Vestfalyan sistemden önce farklı devlet yapıları ve bunlar arasında günümüzdekinden farklı ilişki biçimleri hâkim olabilmıştır. Bu ilişkileri düzenleyen ilke ve kurallar yine günümüzdeki uluslararası hukuktan farklı bir anlayışla oluşabilmıştır. (Caspersen, 2012:119) İşte DEAŞ, mevcut uluslararası sistemi ve onun hukukunu reddederek farklı bir sistemi benimsemiştir.

Doğal olarak önceki yüzyıllarda da bir çeşit uluslararası hukuk vardı, fakat günümüzdekinden oldukça farklı bir yapıdaydı. Kutsal Roma İmparatorluğunda, Papa ile İmparator birlikte yönetirler ve buna Respublica Christiana denirdi. Bununla birlikte uluslararası hukuk ile teoloji arasındaki ilişki yalnızca tarihte görülmüş bir durum olarak değerlendirmemek gerekir. Normları evrenselleştirme girişimleri, teolojik yapısını yeniden üreten bir metafizikle birlikte gelmektedir. Günümüz uluslararası hukukunun da teolojik ve metafizik yanları bulunmaktadır. DEAŞ bunu, Avrupa merkezli uluslararası hukukun manevî güç merkezi Roma'ya karşı bir savaş şeklinde görünür kılmaktadır. (Noll, 2014) DEAŞ'ın yükselişi, bölgede egemenliğin homojen ve mutlak yapısından, çoklu egemenlik biçimine dönüşmesine yardımcı olmuştur. (Yeşiltaş ve Kardaş, 2018:152) Kutsal Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi

egemenliklerin üst üste bindiği bir yapıyı tekrar hayata geçirmiştir. Halifenin otoritesi altında vilayetlerde hüküm süren DEAŞ'a biatlı yöneticilerden oluşan bir düzen ortaya çıkmıştır.

DEAŞ'ın uluslararası sisteme bu meydan okuyuşu nedeniyle, diğer devletler tarafından tanınması da mümkün olmamıştır. Zaten Vestfalyan sistemin ilk ortaya çıktığı dönemlerde bile, bu sistemin üyesi devletler modern devlet ve uluslararası sistem anlayışını benimsememiş devletleri tanımamışlardır. Uluslararası hukuk ideolojisinin, uluslararası sisteme üyeliğin bir olmazsa olmazı olduğu (Slaughter, Tulumello ve Wood, 1998:382), bu sistemin ilk ortaya çıktığı dönemlerden itibaren benimsenmiştir. Örneğin Osmanlı ancak 1856'da Avrupa devletler sistemini kabul ederek ve kendini de böyle bir devlet olarak konumlandırarak tanınabilmiştir. Artık küresel nitelik kazanmışken, bu sisteme meydan okuyan ve sistemi benimsemeyen DEAŞ'ın tanınması mümkün değildir ve tutum kendi içerisinde tutarlıdır.

Ele alınan 3 örnek birim dikkate alındığında devletlerin büyük oranda uluslararası hukuka uygun ve tutarlı bir tavır sergilediklerini söylemek mümkündür. Güney Sudan'ın tanınması uluslararası hukuk açısından doğru bir kararken, DEAŞ'ın tanınmaması kendi içinde tutarlı bir yaklaşımın sonucudur. Filistin konusunda uluslararası hukukla uyumsuzluklar bulunsa da bu kısmî birtakım ihlalin ötesine geçmemektedir. Çünkü Filistin, tanınmayı hak eden bir devlettir ve zaten pek çok devlet tarafından da tanınmaktadır. Hatta tanımayan devletlerin tanımamasının da uluslararası hukuka aykırılığından bahsedilmesi mümkün değildir. Çünkü bir devletin varlığını tanımayı reddetmek, uluslararası hukukun ihlali anlamına gelmez ve bu nedenle herhangi bir başka topluluğun haklarını ihlal etmez. (Kelsen, 1941a:610) Burada sorunlu olan kısım, Filistin'in BM üyeliğinin engellenmesi ve bu yolla Filistin'e karşı İsrail'in uluslararası hukuk ihlallerinin yolunun açılmasıdır. Çünkü BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda sorumluluğu bulunmaktadır ve Güvenlik Konseyi daimî üyesi olarak ABD'nin de bu yönde bir sorumluluğu söz konusudur. Bu nedenle ABD'nin, Filistin halkının uluslararası hukuktan doğan haklarının korunması ve ayrıca bölgedeki barış ve güvenliğin tesisi konusunda yükümlülükleri bulunmaktadır.

ABD, Filistin'in tek taraflı bağımsızlık çabası içinde olduğunu ve bunun İsrail'in güvenliğine tehdit oluşturduğunu ileri sürebilmekte ve kendi eylemini uluslararası

hukuka uygun olarak sunabilmektedir. Zaten esnetilemeyecek ya da kötüye kullanılmayacak uluslararası ilke ya da kural yok denecek düzeydedir. Fakat bu yaklaşım uluslararası hukukun hiçbir öneminin bulunmadığı anlamına da gelmez. En güçlü ülkeler bile yaptıkları eylemlerin kabul edilemeyen gerekçeleri nedeniyle ortaya çıkacak olumsuz sonuçlarla yüzleşmekten korkmaktadırlar. İlkeler dış politika tercihlerini sınırlar ve şekillendirir, fakat bu tercihleri tamamen belirlemez. (Fabry, 2010:220) Bu durumun en açık örneğini, ABD'nin Irak işgali öncesinde BM'den karar çıkarmak üzere ortaya koyduğu çaba oluşturmaktadır. Sonraki yıllarda bu çabayı BM'de bizzat sergileyen dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Irak hakkındaki iddialarının yalan olduğunu ifade etmişti. Ayrıca nihayetinde BM'den bu karar çıkmamış, buna rağmen ABD Irak'a askeri müdahalede bulunmuş ve bunu başarılı biçimde yürütmüştür. BM kararı olmaksızın ABD'nin bu saldırıyı yapabilme kapasitesine sahip olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Buna rağmen ABD, yalan bilgilerle BM'yi yanıltarak karar alınması için yoğun çaba sarf etmiştir. Çünkü yukarıda belirtildiği gibi en güçlü devletler bile uluslararası hukuku ihlal etme durumuna düşmek istemezler. Buradan hareketle, dış politikayı tamamen belirlemese bile uluslararası hukukun, devletlerin dış politika tercihlerine yön verdiği açıktır. Hatta normlara dayalı ikna ve meşrulaştırma süreçlerinin, aktörlerin kimlik ve çıkarlarının oluşumunda ve uluslararası sistemin yapısında oluşturucu bir rol oynadığını söylemek mümkündür. (Slaughter, Tulumello ve Wood, 1998:381) Bu yaklaşım uluslararası hukukun uluslararası ilişkilerdeki rolünün temel olarak farklı bir açıklamasını sunmaktadır. Buna göre, uluslararası hukuk daha derin etkilere sahiptir ve oluşturucu bir niteliğe sahiptir.

KAYNAKÇA

Kitap

- Brisard, Jean-Charles ve Martinez, Damien (2014), “*Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding*”, Thomson Reuters.
- Caspersen, Nina (2012), *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System*, Cambridge: Polity Press.
- Crawford, James (2011), *The Creation of States in International Law*, 2. Edition, New York: Oxford University Press.
- Dunleavy, Patrick ve O’Leary, Brendan (1992), *Theories of the State: The Politics of Liberal Democracy*, 5. Baskı, Hong Kong: Macmillan.
- Erözden, Ozan (2013), *Ulus-Devlet*, 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Fabry, Mikulas (2010), *Recognizing States: International Society and the Establishment of New States Since 1776*, Oxford: Oxford University Press.
- Fishman, Brian (2007), “Fourth Generation Governance -Sheikh Tamimi defends the Islamic State of Iraq-”, Combating Terrorism Center, 23 Mart.
- Fukuyama, Francis (2005), *Devlet İnşası ve Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni*, 2. Baskı, çev. Türkan Çolak, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Giddens, Antony (2005), *Ulus-Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay, İstanbul: Devlin Yayıncılık.
- Gramsci, Antonio (1978), *The Modern Prince and Other Writings*, 7. Baskı, New York: International Publishers.
- Hall, John A. ve Ikenberry, G. John (2000), *Devlet*, çev. Yeşeren Olgu Alibeygil, Murat Şipal, Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Hobsbawm, Eric J. (1995), *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, 2. Basım, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnat, Kemal (2010), “Sudan: Neo-kolonializmin Kısılcacında Bölünme Sancısı”, *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 2. Cilt, ed. Kemal İnat vd., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Jackson, Robert (2007), *Sovereignty: Evolution of an Idea*, Cambridge: Polity Press.
- Jessop, Bob (2008), *Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak*, Çev. Ahmet Özcan, Ankara: Epos Yayınları.
- Karaman, M. Lutfullah (1991), *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Çıkmazı*, İstanbul: İz Yayıncılık.

- Krasner, Stephen D. (1999), *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, New Jersey: Princeton University Press.
- Lauterpacht, Hersch (2013), *Recognition in International Law*, New York: Cambridge University Press.
- Locke, John (1963), *Two Treatises of Government, A Critical Edition with an Introduction and Apparatus Criticus*, ed. Peter Laslett, New York: Cambridge University Press.
- Mann, Michael (2012), *İktidarın Tarihi: başlangıcından 1760'a kadar toplumsal iktidarın kaynakları*, Çev. Esin Saraçoğlu, Soner Torlak, Emre Kolay, Olcay Sevimli, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Manning, William R. (1925), *Diplomatic Correspondence of the United States Concerning the Independence of the Latin American Nations*, Vol. 1, New York: Oxford University Press.
- McCants, William (2015), *The ISIS Apocalypse: The History, Strategy, and Doomsday Vision of the Islamic State*, New York: St. Martin's Press.
- Oppenheimer, Franz (1997), *Devlet*, Çev. Alâeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu, İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Özdemir, Ömer Behram ve Gürler, Recep Tayyip (2018), "Path to Become a State: From Jama'at Al-Tawhid Wal-Jihad to the Islamic State", içinde *Non-State Armed Actors in the Middle East: Geopolitics, Ideology, and Politics*, eds. Yeşiltaş, Murat ve Kardaş, Tuncay, Cham: Palgrave Macmillan, 121-146.
- Pappe, Ilan (2007), *Modern Filistin Tarihi: Tek Ülke, İki Halk*, çev. Nuri Plümer, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Pierson, Christopher (2014), *Modern Devlet*, 2. Baskı, Çev. Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan, İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- Poggi, Gianfranco (2012), *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, 6. Baskı, Çev. Şule Kut ve Binnaz Toprak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Quigley, John (2010), *The Statehood of Palestine: International Law in the Middle East Conflict*, New York: Cambridge University Press.
- Quigley, John (2012), "The Palestine Declaration to the International Criminal Court: The Statehood Issue", içinde *Is There a Court for Gaza?: A Test Bench for International Justice*, eds. Meloni, Chantal ve Tognoni, Gianni, The Hague: T.M.C. Asser Press, 429-440.
- Raustiala, Kal ve Slaughter, Anne-Marie (2002), "International Law, International Relations and Compliance", içinde *The Handbook of International Relations*, eds. Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth Simmons, Sage Publications.

- Rubin, Barry (1999), *The Transformation of Palestinian Politics: From Revolution to State-Building*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Stern, Jessica ve Berger, J. M. (2015), *ISIS: The State of Terror*, New York: HarperCollins Publishers.
- Tilly, Charles (2001), *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu 990-1992*, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi.
- Weber, Max (2004), *Sosyolojinin Temel Kavramları ve Meslek Olarak İlim*, Çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul: Efkâr Yayınları.
- Weber, Max (2006), *Meslek Olarak Siyaset*, Çev. Afşar Timuçin ve Mehmet Sert, İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- Weiss, Michael ve Hassan, Hassan (2016), *DEAŞ: Terör Ordusunun İçyüzü*, çev. Emine Arzu Kayhan, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Yeşiltaş, Murat ve Kardaş, Tuncay (2018), “The New Middle East, ISIL and the 6th Revolt Against the West”, içinde *Non-State Armed Actors in the Middle East: Geopolitics, Ideology, and Politics*, eds. Yeşiltaş, Murat ve Kardaş, Tuncay, Cham: Palgrave Macmillan, 147-168.

Sürekli Yayınlar

- Adhong, Malok Pauline (2013), “*Ethnicity and Nation Building: South Sudan*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Nairobi, Institute of Diplomacy and International Studies.
- Alexander, Anne (2015), “ISIS and counter-revolution: towards a Marxist analysis”, *International Socialism*, Issue 145, <http://isj.org.uk/isis-and-counter-revolution-towards-a-marxist-analysis/>, Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2017.
- Ash, Robert Weston (2012), “Is Palestine a “State”? A Response to Professor John Quigley’s Article, “The Palestine Declaration to the International Criminal Court: The Statehood Issue””, içinde *Is There a Court for Gaza?: A Test Bench for International Justice*, eds. Meloni, Chantal ve Tognoni, Gianni, The Hague: T.M.C. Asser Press, 441-460.
- Atzori, Daniel (2014), “The Birth of a Jihadist Caliphate”, *Review of Environment, Energy and Economics*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2473135, Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2017.
- Aynete, Abebe (2012), “Unclear Criteria for Statehood and Its Implications for Peace and Stability in Africa”, *Conflict Trends*, Vol. 2012, Iss. 1, 42-48.
- Badiey, Naseem (2013), “The Strategic Instrumentalization of Land Tenure in ‘State-Building’: The Case of Juba, South Sudan”, *Africa*, Vol. 83, No. 1, 57-77.
- Bauer, Kristof, “How to deal with the Islamic State? – An analysis of the terrorist state”, Centre for Geopolitics & Security in Realism Studies, http://cgsrs.org/files/files/publications_1.pdf, Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2017.
- Bereketeab, Redie (2012), “Self-Determination and Secessionism in Somaliland and South Sudan – Challenges to Postcolonial State-Building”, *Discussion Paper 75*, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala.
- Berzak, Joshua (2014), “The Palestinian Bid for Statehood: Its’s Repercussions for Business and International Law”, *Journal of International Business and Law*, Vol. 12, Iss. 1, 89-114.
- Boyle, Francis A. (1990), “The Creation of the State of Palestine”, *The European Journal of International Law*, Vol. 1, No. 1, 301-306.
- Burgis-Kasthala, Michelle Leane (2014), “Over-stating Palestine’s UN Membership Bid? An Ethnographic Study on the Narratives of Statehood”, *The European Journal of International Law*, Vol. 25, no. 3, 677-701.
- Burns, Iain (2017), “Teetering on the edge... before being pushed to his death for being gay: ISIS reveal images of latest execution and punishments including caning and amputations in Syria”, *DailyMail*, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4791556/ISIS-reveal-images-latest-execution-punishments.html#ixzz56iBc0rD9>, Erişim Tarihi: 10.09.2017.

- Byman, Daniel (2016), "ISIS Goes Global: Fight the Islamic State by Targeting Its Affiliates", *Foreign Affairs*, Vol. 95, 76-85.
- Clapham, Christopher (1998), "Degrees of Statehood", *Review of International Studies*, Vol. 24, 143-157.
- Clarke, Colin P., Jackson, Kimberly, Johnston, Patrick B., Robinson, Eric ve Shatz, Howard J. (2017), "Financial Futures of the Islamic State of Iraq and the Levant", *Findings From a RAND Corporation Workshop*, Rand Corporation.
- Coleman, Andrew Kenneth (2014), "The Islamic State and International Law: An Ideological Rollercoaster", *Journal of the Philosophy of International Law*, Vol. 5, Iss. 2, 75-80.
- Cronin, Audrey Kurth (2015), "ISIS is not a Terrorist Group: Why Counterterrorism won't Stop the Latest Jihadist Threat", *Foreign Affairs*, Vol. 94, 87-98.
- Dalar, Mehmet (2013), "Çatışmaların Odağındaki Sudan (Kuzey Sudan) Cumhuriyeti", Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi, <http://www.impr.org.tr/wp-content/uploads/2013/02/SUDAN.pdf>, Erişim: 25.05.2014.
- Erskine, Toni (2001), "Assigning Responsibilities to Institutional Moral Agents: The Case of States and Quasi-States", *Ethics and International Affairs*, Vol. 15, Iss. 2, 67-85.
- Falah, Ghazi (1997), "Re-envisioning Current Discourse: Alternative Territorial Configurations of Palestinian Statehood", *The Canadian Geographer*, Vol. 41, No. 3, 307-330.
- Falk, Richard A. (1967), "New Approaches to the Study of International Law", *The American Journal of International Law*, Vol. 61, No. 2, 477-495.
- Fawcett, Louise (2017), "States and Sovereignty in the Middle East: myths and realities", *International Affairs*, Vol. 93, Iss. 4, 789-807.
- Fazal, Tanisha M. ve Griffiths, Ryan D. (2014), "Membership Has Its Privileges: The Changing Benefits of Statehood", *International Studies Review*, Vol. 16, 79-106.
- Federov, Egor (2016), "The Islamic State of Iraq and Al-Sham: The Group's Nation-Building Project Through the Instrumental Use of Violence", *McGill Journal of Political Studies*, Vol. 7, 32-38.
- Ghani, Ashraf, Lockhart, Clare ve Carnahan, Michael (2005), "Closing the Sovereignty Gap: an Approach to State-Building", *Working Paper 253*, Overseas Development Institute, London.
- Gonzalez, Olivia (2015), "The Pen and the Sword: Legal Justifications for the United States' Engagement against the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)", *Fordham International Law Journal*, Vol. 39, 133-180.

- Grant, Thomas D. (1999), "Defining Statehood: The Montevideo Convention and its Discontents", *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 37, Iss. 2, 403-457.
- Hashim, Ahmed S. (2014), "The Islamic State: From al-Qaeda Affiliate to Caliphate", *Middle East Policy*, Vol. 21, Iss. 4, 69-83.
- Hessbruegge, Jan Arno (2012), "Customary Law and Authority in a State under Construction: The Case of South Sudan", *African Journal of Legal Studies*, Vol. 5, 295-311.
- Holtmann, Philipp (2014), "Online and offline pledges of IS: creating a Nexus of authority", *RSIS Commentaries*, No. 189, Singapore: Nanyang Technological University.
- Hutchinson, Sharon Elaine (2000), "Nuer Ethnicity Militarized", *Anthropology Today*, Vol. 16, No. 3, 6-13.
- Inbar, Efraim ve Sandler, Shmuel (1997), "The Risks of Palestinian Statehood", *Survival*, Vol. 39, No. 2, 23-41.
- Indyk, Martin (2003), "A Trusteeship for Palestine?", *Foreign Affairs*, Vol. 82, No. 3, 51-66.
- Jok, Jok Madut (2011), "Diversity, Unity, and Nation Building in South Sudan", *Special Report 287*, United States Institute of Peace.
- Katagiri, Noriyuki (2015), "ISIL, insurgent strategies for statehood, and the challenge for security studies", *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 26, No.3, 542-556.
- Kelsen, Hans (1941a), "Recognition in International Theoretical Observations", *The American Journal of International Law*, Vol. 35, Iss. 4, 605-617.
- Kelsen, Hans (1941b), "The Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence" *Harvard Law Review*, Vol. 55, No. 1, 44-70.
- Kfir, Isaac (2015), "Social Identity Group and Human (In)Security: The Case of Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 38, Iss. 4, 233-252.
- Khalidi, Raja ve Samour, Sobhi (2011), "Neoliberalism as Liberation: The Statehood Program and the Remaking of the Palestinian National Movement", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 11, No. 2, 6-25.
- Knopf, Kate Almquist (2013), "Fragility and State-Society Relations in South Sudan", *Africa Center for Strategic Studies, Research Paper No. 4*, Washington DC.
- Knox, Christian (2012), "The Secession of South Sudan: A Case Study in African Sovereignty and International Recognition", *Political Science Student Work Paper*.

- Kolsto, Pal (2006), "The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States", *Journal of Peace Research*, Vol. 43(6), 723-740.
- Koppelman, Agnes (2012), "Negotiating Statehood in the Republic of South Sudan", Master of Arts in Conflict Studies and Human Rights Thesis, Utrecht University.
- Laub, Zachary (2016), "The Islamic State", Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/backgrounder/islamic-state>, Erişim Tarihi: 17 Eylül 2017.
- Mahadevan, Prem (2015), "Out-narrating the IS", *Policy Perspectives*, Vol. 3, Iss. 2.
- Metz, Helen Chapin (1991), "Sudan: A Country Study", Washington: GPO for the Library of Congress, <http://countrystudies.us/sudan/15.htm>, Erişim: 17.05.2014.
- Minale, Kalewongel (2014), "Predicament of State Building Under Ex-Liberation Movements: Making Sense of the Current Crisis in South Sudan", *European Scientific Journal*, Special Edition, 247-256.
- Mueller, John ve Stewart, Mark G. (2016), "Misoverestimating ISIS: Comparisons with Al-Qaeda", *Perspectives On Terrorism*, Vol. 10, Iss. 4, 32-41.
- Muir, Jim (2017), "'Islamic State': Raqqa's loss seals rapid rise and fall", *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35695648>, Erişim Tarihi: 28 Kasım 2017.
- Murphy, Sean D. (1999), "Democratic Legitimacy and the Recognition of States and Governments", *International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 48, Iss. 3, 545-581.
- Nevo, Zohar ve Megiddo, Tamar (2009), "Lessons From Kosovo: The Law of Statehood and Palestinian Unilateral Independence", *Journal of International Law and International Relations*, Vol. 5, No. 2, 91-117.
- Noll, Gregor (2014), "IS – a threat to the structure of international law?", Open Democracy, <https://www.opendemocracy.net/gregor-noll/is-%E2%80%93-threat-to-structure-of-international-law>, Erişim Tarihi: 02 Eylül 2017.
- Parsons, Robert (2006), "Russia: Is Putin Looking to Impose Solutions to Frozen Conflicts?", *RadioFreeEurope/Radio Liberty*, <https://www.rferl.org/a/1065363.html>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.
- Pegg, Scott (1998), "De Facto States in the International System", *Working Paper 21*, The University of British Columbia, Institute of International Relations.
- Rands, Richard (2010), "In Need of Review: SPLA Transformation in 2006-2010 and Beyond", *HSBA Working Paper No. 23*, Geneva: Small Arms Survey, Graduate Institute of International and Development Studies, https://www.files.ethz.ch/isn/124949/SWP_23.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2017.

- Reuter, Christoph (2015), "Secret Files Reveal the Structure of Islamic State", *Spiegel Online*, <http://www.spiegel.de/international/world/islamic-state-files-show-structure-of-islamist-terror-group-a-1029274.html>, Erişim Tarihi: 07 Eylül 2017.
- Riegl, Martin ve Dobos, Bohumil (2014), "Secession in Post-Modern World: Cases of South Sudan and Somaliland", *ACTA Geographica Universitatis Comenianae*, Vol. 58, No. 2, 173-192.
- Rosiny, Stephan (2014), "The Caliph's New Clothes: The Islamic State in Iraq and Syria", German Institute of Global and Area Studies, No. 6.
- Roth, Brad R. (2011), "New Developments in Public International Law: Statehood, Self-determination, and Secession", *National Taiwan University Law Review*, Vol. 6, Iss.2, 639-671.
- Rothfuss, Rainer ve Joseph, Yakubu (2015), "The Role of Religion in the Formation of a New State on the World Map: South Sudan", içinde *The Changing World Religion Map: Sacred Places, Identities, Practices and Politics*, ed. Brunn, Stanley D., Dordrecht: Springer, 3515-3540.
- Samson, Elizabeth (2011), "Palestinian Statehood and International Law", *Focus Quarterly*, Vol. 5, No. 3.
- Sayigh, Yezid (1995), "Redefining the Basics: Sovereignty and Security of the Palestinian State", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 24, no. 4, 5-19.
- Schomerus, Mareike, de Vries, Lotje ve Vaughan, Christopher (2013), "Introduction: Negotiating Borders, Defining South Sudan", içinde *The Borderlands of South Sudan – Authority and Identity in Contemporary and Historical Perspectives*, eds. Vaughan, Christopher, Schomerus, Mareike ve de Vries, Lotje, New York: Palgrave Macmillan, 1-23.
- Shostak, Alessio (2017), "Striking at Their Core – De-funding the Islamic State of Iraq and Syria", *Journal of Terrorism Research*, Vol. 8, Iss. 1, 43-52.
- Sirriyeh, Hussein (2000), "Democratization and the Palestinian National Authority: From State-in-the-Making to Statehood", *Israil Affairs*, Vol. 7, No. 1, 49-62.
- Slaughter, Anne-Marie, Tulumello, Andrew S. ve Wood, Stephan (1998), "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship", *The American Journal of International Law*, Vol. 92, No. 3, 367-397.
- Small Arms Survey (2011), "Fighting for Spoils: Armed Insurgencies in Greater Upper Nile", *HSBA Sudan Issue Brief, No. 18*, <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/issue-briefs/HSBA-IB-18-Armed-insurgencies-Greater-Upper-Nile.pdf>, Erişim Tarihi: 23.12.2017.

- Small Arms Survey (2012), “Reaching for the Gun: Arms Flows and Holdings in South Sudan”, *HSBA Sudan Issue Brief, No. 19*, <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/issue-briefs/HSBA-IB-19-Arms-flows-and-holdings-South-Sudan.pdf>, Erişim Tarihi: 23.12.2017.
- Solomon, Michael E. (2012), “The Legality of Secession: the Legitimacy of Separatist Movements in Western Sahara, Somaliland and South Sudan”, *Xavier Journal of Politics*, Vol. 3, No. 1, 49-58.
- Speckhard, Anne ve Yayla, Ahmet S. (2017), “The ISIS Emni: Origins and Inner Workings of ISIS’s Intelligence Apparatus”, *Perspectives On Terrorism*, Vol. 11, Iss. 1, 2-16.
- Sterio, Milena (2011), “A Grotian Moment: Changes in the Legal Theory of Statehood”, *Denver Journal of International Law and Policy*, Vol. 39, 209-237.
- Sulaiman, Abubakar O. ve Agoha, Ifeanyi Chuckwu (2013), “South Sudan Negotiated Independence: A Critique of African Union’s Role”, *European Journal of Sustainable Development*, Vol. 2, No. 3, 145-154.
- Tafese, Gosa Setu ve Desta, Desta Tamrat (2015), “Economic and Security Challenges to State Building in the Horn Africa: The Case of South Sudan”, *Developing Country Studies*, Vol. 5, No. 3, 74-77.
- Talmon, Stefan (2008), “Recognition of States and Governments in International Law”, *Azerbaijan in the World*, Vol. 1, No. 19, http://biweekly.ada.edu.az/vol_1_no_19/Recognition_of_states_and_governments_in_international_law.htm, Erişim Tarihi: 12.03.2017.
- Terlinden, Ulf ve Debiel, Tobias (2004), “Deceptive Hope for Peace? The Horn of Africa Between Crisis Diplomacy and Obstacles to Development”, *Peace, Conflict and Development*, Iss. 4.
- Tourme-Jouannet, Emmanuelle (2013), “The International Law of Recognition”, *The European Journal of International Law*, Vol. 24(2), 667-690.
- Turner, John (2015), “Strategic differences: Al Qaeda’s Split with the Islamic State of Iraq and al-Sham”, *Small Wars and Insurgencies*, 26:2, 208-225.
- Uz Zaman, Shams (2015), “Rise of the Non-State Actors in Middle East: RIPRI regional Dimensions”, *IPRI Journal*, Vol. 15, No. 1, 51-65.
- Vidmar, Jure (2012), “South Sudan and the International Legal Framework Governing the Emergence and Delimitation of New States”, *Texas International Law Journal*, Vol. 47, Iss. 3, 541-559.
- Waltman, Gerald, “Prosecuting ISIS”, <https://www.law.upenn.edu/live/files/5875-prosecuting-isis>, Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2017.

- Whiteside, Craig (2016), “New Masters of Revolutionary Warfare: The Islamic State Movement (2002-2016)”, *Perspectives On Terrorism*, Vol. 10, Iss. 4, 6-20.
- Whiteside, Craig (2017), “A Pedigree of Terror: The Myth of the Ba’athist Influence in the Islamic State Movement”, *Perspectives On Terrorism*, Vol. 11, Iss. 3, 2-18.
- Wolff, Stefan (2012), “South Sudan’s Year One”, *The RUSI Journal*, Vol. 157, No. 5, 46-54.
- Wood, Graeme (2015), “What ISIS Really Wants”, *The Atlantic*, February 16, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>, Erişim Tarihi: 13.09.2017.
- Zartman, I. William (2017), “States, boundaries and sovereignty in the Middle East: unsteady but unchanging”, *International Affairs*, Vol. 93, Iss.4, 937-948.
- Zelin, Aaron Y. (2014), “The War Between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement”, *Research Notes*, No. 20, The Washington Institute for Near East Policy.
- Zimmermann, Andreas (2013), “Palestine and the International Criminal Court Quo Vadis?”, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 11, 303-329.

Kurumsal Yayınlar

“Sudan: Major Reform or More War”, International Crisis Group, *Africa Report No:194*, 29 November 2012.

“Sudan: Conflict Analysis and Options for Systemic Conflict Transformation, A Northern and a Southern View”, Berghof Foundation for Peace Support, January 2006.

“How To Be a Good Little Jihadi’: Extremists Release New School Textbooks, Curriculum in Mosul”, *Special Correspondent*, Mosul, 29 Ekim 2015, <http://www.niqash.org/en/articles/society/5148/>, Erişim Tarihi: 10.09.2017.

Uluslararası Antlaşmalar

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945, San Francisco, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 10 Aralık 1948, (G.A. res. 217A(III) kararıyla kabul edilmiştir), <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 16 Aralık 1966, (G.A. res. 2200A(XXI) kararıyla kabul edilmiştir), <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/83-93.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 16 Aralık 1966, (G.A. res. 2200A(XXI) kararıyla kabul edilmiştir), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/Medeni_Siyasi_Haklari_Ul_Soz.pdf, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

Helsinki Final Act (1975), Conference On Security And Co-Operation In Europe Final Act, Helsinki, <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>, Erişim Tarihi: 26.05.2016.

Milletler Cemiyeti Misakı, 28 Nisan 1919, www.erdemdenk.com/mcmisaki.doc, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

Montevideo Sözleşmesi, 26 Aralık 1933, Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (Montevideo Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri Sözleşmesi), <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2015.

The Resolution of the Abyei Conflict, 16 May 2004, içinde The Comprehensive Peace Agreement Between the Government of the Republic of Sudan and the Sudan People's Liberation Movement/Sudan People's Liberation Army, Jan. 9, 2005, <https://peaceaccords.nd.edu/sites/default/files/accords/SudanCPA.pdf>, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

Uluslararası Adalet Divanı Kararları

International Court of Justice, "Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo", 22 July 2010, ICJ Rep. 2010, 403.

International Court of Justice, "Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory", 9 July 2004, ICJ Rep. 2004, 136.

Birleşmiş Milletler Kararları

Güvenlik Konseyi Kararları

United Nations, Security Council resolution 242 (1967), Middle East, S/RES/242 (1967), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/242\(1967\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/242(1967)), Erişim Tarihi: 14.02.2017.

United Nations, Security Council resolution 381 (1975), Israel-Syrian Arab Republic, S/RES/381 (1975), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/381\(1975\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/381(1975)), Erişim Tarihi: 14.05.2017.

United Nations, Security Council resolution 465 (1980), Territories occupied by Israel, S/RES/465 (1980), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/465\(1980\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/465(1980)), Erişim Tarihi: 17.02.2017.

United Nations, Security Council resolution 752 (1992), Bosnia and Herzegovina, S/RES/752 (May 15, 1992), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/752\(1992\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/752(1992)), Erişim Tarihi: 13.10.2016.

United Nations, Security Council resolution 2178 (2014), Threats to international peace and security caused by terrorist acts, S/RES/2178 (2014), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178%20\(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178%20(2014)), Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Genel Kurul Kararları

United Nations, General Assembly resolution 106 (S-1), Special Committee on Palestine, A/RES/106 (S-1), (May 15, 1947), <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/F5A49E57095C35B685256BCF0075D9C2>, Erişim Tarihi: 12.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 181(II)A-B, Future government of Palestine, A/RES/181(II)A-B, (Nov 29, 1947), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/181\(II\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/181(II)), Erişim Tarihi: 07.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 194(III), Palestine - progress report of the United Nations Mediator, A/RES/194(III), (Dec 11, 1948), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/194\(III\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/194(III)), Erişim Tarihi: 14.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 273(III), Admission of Israel to membership in the United Nations, A/RES/273(III), (May 11, 1949), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/273\(III\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/273(III)), Erişim Tarihi: 07.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 302(IV), Assistance to Palestine refugees, A/RES/302(IV), (Dec 08, 1949), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/302\(IV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/302(IV)), Erişim Tarihi: 14.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 1514(XV), Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples, A/RES/1514(XV), (Dec 14, 1960),

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1514\(XV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1514(XV)), Erişim Tarihi: 14.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 2625(XXV), Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, A/RES/2625(XXV), (Oct 24, 1970) [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2625\(XXV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2625(XXV)) Erişim Tarihi: 07.04.2017.

United Nations, General Assembly resolution 2649(XXV), The importance of the universal realization of the right of peoples to self-determination and of the speedy granting of independence to colonial countries and peoples for the effective guarantee and observance of human rights, A/RES/2649(XXV), (Nov 30, 1970), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2649\(XXV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2649(XXV)), Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 3210(XXIX), Invitation to the Palestine Liberation Organization, A/RES/3210(XXIX), (Oct 14, 1974), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3210\(XXIX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3210(XXIX)), Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 3236(XXIX), Question of Palestine, A/RES/3236(XXIX), (Nov 22, 1974), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3236\(XXIX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3236(XXIX)), Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 3237(XXIX), Observer status for the Palestine Liberation Organization, A/RES/3237(XXIX), (Nov 22, 1974), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3237\(XXIX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3237(XXIX)), Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 3376(XXX), Question of Palestine, A/RES/3376(XXX), (Nov 10, 1975), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3376\(XXX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3376(XXX)), Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 32/40 A-B, Question of Palestine, A/RES/32/40 A-B, (Dec 02, 1977), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/32/40, Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 43/177, Question of Palestine, A/RES/43/177, (Dec 15, 1988), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/43/177, Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 44/35, Report of the International Law Commission on the work of its 41st session, A/RES/44/35, (Dec 04, 1989), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/44/35, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

United Nations, General Assembly resolution 65/308, Admission of the Republic of South Sudan to membership in the United Nations, A/RES/65/308, (July 14, 2011),

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/308, Erişim Tarihi: 25.01.2017.

United Nations, General Assembly resolution 67/19, Status of Palestine in the United Nations, A/RES/67/19, (Nov 29, 2012), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/19, Erişim Tarihi: 16.02.2017.

United Nations, General Assembly resolution 70/225, Permanent sovereignty of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan over their natural resources, A/RES/70/225, (Dec 22, 2015), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/225, Erişim Tarihi: 24.05.2017.

United Nations, General Assembly Official Records A/PV.2282, Corr.1, Question of Palestine (*continued*), (Nov 13, 1974), <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/A238EC7A3E13EED18525624A007697EC>, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Resmî Beyan ve Kararlar

7th Arab League Summit in Rabat (1974), Recognition of PLO as Sole Legitimate Representative of Palestinian People, October 30, https://ecf.org.il/media_items/515, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Abbas, Mahmoud (2011), “The Long Overdue Palestinian State”, *The New York Times*, 17 Mayıs, <http://www.nytimes.com/2011/05/17/opinion/17abbas.html>, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2016.

European Parliament res. 2014/2964(RSP), 17 December 2014, recognition of Palestine statehood, Strasbourg, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2014-0103+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

House of Commons Hansard Debates for 13 Oct 2014, <https://publications.parliament.uk/pa/cm201415/cmhansrd/cm141013/debtext/141013-0002.htm>, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Joint Statement of the Bilateral Commission of the Holy See and the State of Palestine at the conclusion of the Plenary Meeting (13.05.2015), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/05/13/0365/00805.html>, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Sweden recognises Palestine and increases aid (2014), Government Offices of Sweden, October, 30, <http://www.government.se/press-releases/2014/10/sweden-recognises-palestine-and-increases-aid/>, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

The Mandate for Palestine (1922), *League of Nations*, 24 July, https://ecf.org.il/media_items/291, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Venice Declaration (1980), European Council, June 13, http://eeas.europa.eu/archives/docs/mepp/docs/venice_declaration_1980_en.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Resmî Raporlar

Anglo-American Committee of Inquiry Report (1946), Lausanne, Switzerland, April 20, Washington: Department of State Publication 2536, Near Eastern Series 2, https://ecf.org.il/media_items/307, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

Carney, Timothy (2007), "Some assembly required: Sudan's Comprehensive Peace Agreement", *United States Institute of Peace: Special Report 194*, Washington, <https://www.files.ethz.ch/isn/45474/sr194.pdf>, Erişim Tarihi: 23.12.2017.

Palestine Royal Commission Report (1937), (Peel Commission Report), London: His Majesty's Stationery Office, July 7, https://ecf.org.il/media_items/290, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

The King-Crane Commission Report (1919), Report of [the] American section of Inter-allied Commission of mandates in Turkey. An official United States government report by the Inter-allied Commission on Mandates in Turkey., a suppressed official document of the United States government, August 28, https://wwi.lib.byu.edu/index.php/The_King-Crane_Report, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

UNSCOP Report (1947), Official Records of the Second Session of the General Assembly, New York, Sep 3, https://ecf.org.il/media_items/412, Erişim Tarihi: 14.05.2017.

ÖZGEÇMİŞ

1982 Bursa doğumlu olan Ensar Muslu, 2005 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden, 2007 yılında Anadolu Üniversitesi (Açık Öğretim) İktisat Bölümü'nden mezun olmuştur. Yurtdışında bir yıl süren dil öğreniminin ardından 2008-2009 yıllarında İstanbul Barosu'nda Avukatlık Stajını yapmıştır. 2012 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisansını tamamlamış olan Ensar Muslu, 2010 yılından beri Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmakta ve aynı bölümde 2013 yılında başladığı doktora çalışmalarını sürdürmüştür. Ensar Muslu, bu tez çalışması sürecinde 2016 yılında Filistin'de Birzeit Üniversitesi bünyesinde yer alan The Ibrahim Abu-Lughod Institute of International Studies isimli kurumda araştırmacı olarak 3 ay süreyle çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca 2013 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Uluslararası Hukuk derslerini vermektedir.